



УДРУЖЕЊЕ
„ВЕТЕРАНИ РАТНЕ МОРНАРИЦЕ“

ГРУПА АУТОРА

НИЧИЈИ ХЕРОЈИ ЈАДРАНСКОГ МОРА II

Београд, 2024.

УДРУЖЕЊЕ „ВЕТЕРАНИ РАТНЕ МОРИНАРИЦЕ“

ГРУПА АУТОРА

НИЧИЈИ ХЕРОЈИ ЈАДРАНСКОГ МОРА

ДРУГИ ТОМ

Београд, 2024.

НИЧИЈИ ХЕРОЈИ ЈАДРАНСКОГ МОРА
Други том

ГРУПА АУТОРА

Издавач
УДРУЖЕЊЕ „ВETERАНИ РАТНЕ МОРНАРИЦЕ“

За издавача
Горан Арсић
Зоран Гвозденовић

Главни и одговорни уредник
Радован Мандарић

Рецензент
Радован Томановић

Редактор
Бошко Антић

Графичка обрада
Миодраг Мандић

Лектура и коректура
Гордана Ђорђевић
Биљана Рац

Штампа
ЛАМПАС ДОО, Београд

Тираж
200

Београд, 2024.

САДРЖАЈ

ДРУГИ ТОМ

Драган Јовин, капетан бојног брода

БОРБА БЕЗ РАТА	335
УВОД	335
ФОРМИРАЊЕ ПРВЕ ПОСАДЕ.....	338
У БОРБЕНИМ ДЕЈСТВИМА.....	341
УМЕСТО ЗАКЉУЧКА.....	352

Зоран Гилић, капетан бојног брода

УЧЕШЋЕ 17. БРИГАДЕ ТОРПЕДНИХ ЧАМАЦА У ГРАЂАНСКОМ РАТУ У ХРВАТСКОЈ	353
ВОЈНОПОЛИТИЧКА СИТУАЦИЈА У ЗЕМЉИ И СВЕТУ	353
СТАЊЕ И АКТИВНОСТИ ЈЕДИНИЦЕ ПРЕ ПОЧЕТКА НАПАДА НА ВОЈНЕ ОБЈЕКТЕ И ЈЕДИНИЦЕ ЈНА	354
Организацијско-формацијска структура и стање техничке исправности у јединици током 1991. године.....	354
Стање и кретање професионалног кадра и њихово оспособљавање	356
Утицај актуелних догађаја на стање у јединици	358
Испловљење 17. бригаде торпедних чамаца из Поморске базе Лора и слање ТЧ-217 у Морнаричкотехнички ремонтни завод у Шибенику ради отклањања хаварије.....	359
УЧЕШЋЕ ЈЕДИНИЦЕ У ЗАДАЦИМА ФЛОТЕ ПО ИЗБИЈАЊУ ОТВОРЕНИХ НЕПРИЈАТЕЉСТАВА И СУКОБА СА ПАРАВОЈНИМ ФОРМАЦИЈАМА ХРВАТСКЕ.....	361
Десант на складиште горива Свети Кајо 13. 9. 1991.	362
Извлачење људства из складишта Сегет 17. 9. 1991. године.....	363
Онеспособљавање и напуштање обалске артиљеријске батерије	

Смоквица 17. 9. 1991. године.....	364
Напади на касарну Дивуље 19–23. 9. 1991. године.....	364
Напад на ГЧ-215 и ДЧ са Марјана 24. 9. 1991. године	365
Минирање улаза у Поморску базу Лора 25. 9. 1991. године	366
Напад на ДЧ-631 у Сплитским вратима 17. 10. 1991. године.....	366
Напад и потапање трговачког брода „ЕУРОРИВЕР“ 11. 11. 1991. године.....	367
Напад на ПТ-72 у Сплитским вратима 12. 11. 1991. године	367
Напад на Тактичку групу „Каштела“ 14–15. 11. 1991. године	367
Напад на Тактичку групу „Корчула“ 16. 11. 1991. године	370
Ангажовање 17. бригаде торпедних чамаца у различитим борбеним саставима Флоте у грађанском рату у Републици Хрватској.....	371
ЗАКЉУЧАК.....	373
Ко је издајник у грађанском рату?	373
Резултати које су постигли припадници 17. бригаде торпедних чамаца.....	373

др Радован Томановић, генерал-потпуковник

ПОЗАДИНСКО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ЈЕДИНИЦА ФЛОТЕ	375
УВОД	375
УСЛОВИ У КОЈИМА СЕ РЕАЛИЗОВАЛО ПОЗАДИНСКО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ	376
ОРГАНИЗАЦИЈА ПОЗАДИНСКОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА ФЛОТЕ.....	378
РУКОВОЂЕЊЕ ПОЗАДИНСКИМ ОБЕЗБЕЂЕЊЕМ.....	381
ОРГАНИ ПОЗАДИНЕ КОМАНДЕ ФЛОТЕ	383
РЕАЛИЗАЦИЈА ПОДСИСТЕМА ПОЗАДИНСКОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА.....	387
НЕКЕ ЗАКОНИТОСТИ ИЗВЕДЕНЕ ИЗ ИСКУСТВА ПОЗАДИНСКОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА ЈЕДИНИЦА ФЛОТЕ.....	398

Милета Маринковић, капетан бојног брода

ГРУПА ЗА СПАСАВАЊЕ У ЕВАКУАЦИЈИ РАТНЕ МОРНАРИЦЕ 1991. ГОДИНЕ	401
УСЛОВИ И ЦИЉ АНГАЖОВАЊА.....	401
ПРОЦЕНА ПОТРЕБА ЗА СПАСАВАЊЕМ	403
ОРГАНИЗАЦИЈА ГРУПЕ ЗА СПАСАВАЊЕ.....	405
АКЦИЈЕ ГРУПЕ ЗА СПАСАВАЊЕ У ЕВАКУАЦИЈИ РАТНЕ МОРНАРИЦЕ 1991. ГОДИНЕ.....	408

Милета Маринковић, капетан бојног брода

САДЕЈСТВО У БОРБЕНИМ ДЕЈСТВИМА НА МОРУ	413
ТЕОРИЈСКА РАЗРАДА И ОРГАНИЗАЦИЈА САДЕЈСТВА.....	415
САДЕЈСТВО ИЗМЕЂУ РАТНИХ БРОДОВА, ПЛОВНИХ САСТАВА И ЕЛЕМЕНАТА ОБАЛСКЕ ОДБРАНЕ	417
САДЕЈСТВО СНАГА КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ И РАТНЕ МОРНАРИЦЕ	425
САДЕЈСТВО ИЗМЕЂУ ВИДОВА	426
ДОКУМЕНТА САДЕЈСТВА.....	429

Борислав Ђукић, генерал-мајор

ОРУЖАНИ СУКОБИ ЈЕДИНИЦА КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ СА ХРВАТСКИМ ПАРАВОЈНИМ И ПАРАПОЛИЦИЈСКИМ СНАГАМА 1991–1992. ГОДИНЕ	430
УВОД	430
СИЊ–ВРЛИКА–КИЈЕВО–КНИН.....	445
ДРНИШ–КНИН	451
ШИБЕНИК–КНИН.....	455
ЗАДАР–БЕНКОВАЦ; ОБРОВАЦ–БЕНКОВАЦ–КНИН	465
ГОСПИЋ–ГРАЧАЦ–КНИН.....	469
СПЛИТ–КНИН.....	471
ДУБРОВНИК.....	474

Милан Радовић, вицеадмирал

478

ВОЈНОПОМОРСКА УПОРИШТА ВИС И ЛАСТОВО У КРИЗИ 1991/92. ГОДИНЕ И ПОДРШКА СНАГА ФЛОТЕ	478
УВОД	478
ОРГАНИЗАЦИЈА ВОЈНОПОМОРСКИХ УПОРИШТА ВИС И ЛАСТОВО	479
ЗНАЧАЈ ВОЈНОПОМОРСКИХ УПОРИШТА ВИС И ЛАСТОВО	480
СТАЊЕ НА ВОЈНОПОМОРСКИМ УПОРИШТИМА ВИС И ЛАСТОВО	481
ДОЛАЗАК ДЕЛА КОМАНДЕ ВОЈНОПОМОРСКЕ ОБЛАСТИ И ЈЕДИНИЦА ФЛОТЕ.....	485
КОМУНИКАЦИЈА КОМАНДЕ ВОЈНОПОМОРСКОГ УПОРИШТА СА ОРГАНИМА ВЛАСТИ НА ОСТРВУ.....	488
ПРЕСЕЉЕЊЕ НАОРУЖАЊА И ВОЈНЕ ОПРЕМЕ СА ВИСА И ЛАСТОВА У ЦРНУ ГОРУ.....	498
НАПУШТАЊЕ ВИСА И ЛАСТОВА	500
ЗАКЉУЧАК.....	501

Милан Јованов, капетан бојног брода

ОДБРАНА ВОЈНОГ КОМПЛЕКСА ЛОРА	503
УВОД	503
ВОЈНИ КОМПЛЕКС ЛОРА	505
Центар високих војних школа Ратне морнарице	
„Маршал Тито“	507
Морнарички опитни центар	508
Морнарички електронски завод	508
404. морнаричка позадинска база	508
Хидрографски институт Ратне морнарице.....	509
СТАЊЕ У ЈЕДИНИЦАМА И УСТАНОВАМА	
ВОЈНОГ КОМПЛЕКСА ЛОРА	510
ОДБРАНА ВОЈНОГ КОМПЛЕКСА ЛОРА	518
Увод	518
Организација одбране	518
Предислокација снага и средстава из	
војног комплекса Лора.....	530
ЗАКЉУЧАК	532
ЛИТЕРАТУРА	534

Бошко Антић, контраадмирал

РЕЧНА РАТНА ФЛОТИЛА ИЗВРШИЛА ЗАДАТАК	535
За вечно сећање и незаборав.....	538

Бошко Антић, контраадмирал

ЈУНАЦИ ОДБРАНЕ	541
ХЕРОЈ ИЗ КАРАЂОРЂЕВА	
(ПОСЛЕДЊИ ГОЛУБОВ ЛЕТ)	541
СИН РАВНИХ КОТАРА	543
КОМАНДАНТ КОЈИ СЕ НЕ ПРЕДАЈЕ	
(УБИЛЕ ГА УСТАШЕ У ДРУГОМ ПОКУШАЈУ)	544
ПОДВИГ МЛАДИХ МОРНАРА	549
У 8. мешовитом дивизиону десантних бродова	550
Почињу конфликти	551
Поново у Шибенику	552
Организација одбране – предаја не долази у обзир.....	553
Почиње напад	554
Пробој на Вис.....	555
СИНЂЕЛИЋ ИЗ ШИБЕНСКЕ ЛУКЕ	557
Најмлађи најхрабрији	559

Неуспео покушај подмићивања.....	560
Долазак у Кумбор.....	561
На дубровачком ратишту.....	562
На граници	564
У Команди стана	564
Референдум	565
Код митрополита Амфилохија	566
Пред судом.....	567
Одлазак у српску војску.....	568
Конечно, опет у Морнарици.....	570
Уместо закључка.....	571
ГОЛОБРАДИ ЈУНАЦИ	573
Васпитање и патриотизам понети из куће.....	574
Почетак приче о „Мирку и Славку“	575
Брод за све и свашта.....	578
„Ви сте наш понос и дика“	579
ЗЛОЧИН ИСПРЕД РАТНЕ ЛУКЕ ЛОРА (НАИЛАЗАК БАРКАСЕ БРМ-86 НА МИНУ)	581
Мине у примирју.....	581
Трагедија баркасе БРМ-86.....	584
Бумеранг	585
ДВА НЕРАЗДВОЈНА ДРУГА (СТЕВАН И КРИСТИЈАН)	585
КРСТО ЂУРОВИЋ – МИРНИ „ЏИН“ СА ЦЕТИЊА (ПРВИ ВОЈНИК ПРВИ ГИНЕ)	588
Чувао своје борце.....	589
Погинуо на фронту.....	590
Велики човек у миру, велики и у рату.....	592
БРОДОЛОМ ДЕСАНТНОГ ТЕНКОНОСЦА-МИНОПОЛАГАЧА ДТМ-233 (КОМАНДАНТА СИЛОМ СКИНУЛИ СА БРОДА КОЈИ ТОНЕ).....	593
Извештај о бродолому	594
Командант брода одбио да напусти брод.....	596
ВОЈВОДА ПОДГРМЕЧКИ	599

Бошко Антић, контраадмирал

НА КУРСУ ИЗДАЈЕ.....	601
УВОД	601
АДМИРАЛИ ИЗДАЈЕ.....	602
Кормилар издаје	603
Њихов „барба Божо“	608
Човек без емоција	612

Брзи Гонзалес би да се преда	615
Издајници на челу Лоре.....	619
Јеврејин, Србин и на крају Хрват	621
АКТИВИРАЛИ СЕ И ПЕНЗИОНЕРИ	624
ТУЋМАНОВИ ОФИЦИРИ	627
ДЕСПОТИЗАМ У КОМАНДОВАЊУ	635
КАДРОВСКА ПОЛИТИКА	638
ПОГОВОР	642

Драган Јовин, капетан бојног брода

БОРБА БЕЗ РАТА

УВОД

„Сваки народ је славан који имаде великих дела. Али поред великих дела, народ може бити без славе ако му дела остану не-знана. Стога је увек нужно да се та славна дела и обележе, да се ставе у историју као чувара народног живота, да их потомство зна, поштује, уважава и поштујући одржава.“

Цитирајући речи нашег књижевника Д. И. које је навео Јован Мишковић у свом чланку „Народни споменици“, схватио сам да и ја морам дати свој допринос да истргнем из заборава поступке наших храбрих припадника посада бродова флоте Ратне морнарице, а посебно посаде са ВПБР-31.

Колико су и да ли су били хероји, вероватно се никада поуздано неће сазнати. Остаће само записано да су својим професионалним односом према послу који су обављали, потпуно допринели да исправни бродови напусте матичну луку Лора, остану у пловним јединицама, промене место базирања, доплове у нове луке базирања и остану у саставу Флоте док и она сама није нестала.

Нестанком бивше државе, нажалост, престала је да постоји и Флота поморских бродова. Сви бродови, па и они типа ВПБР-31, припали су заједничкој држави која имала излаз на море. Сада то више није она иста држава, Србија нема море, па јој не треба ни флота бродова. Новонасталој држави такође не треба Ратна морнарица каква је раније била, а због прескупог одржавања истих, морали су у расход и старо гвожђе, продати су као да нису никад ни постојали.

О доприносу Ратне морнарице у борбеним дејствима током 1991. године мало је писано, нарочито су мало писали припадници Ратне морнарице. Углавном је преко штампе величан значајан успех противника у стварању слободне државе, нове армије и свега онога што иде са тим. У страним средствима информисања, чак и данас, после толико година, сатанизују се припадници посада бродова некадашње Флоте, означавају се као окупатори и терористи који нападају цивилне објекте и цивиле.

О великом патролном броду ВПБР-31 и његовој посади углавном је писао непријатељ и то у негативном смислу. Сви покушаји друге стране да се брод погоди, потопи или онеспособи, остали се безуспешни. За време боравка испред луке Сплит, покушавали су чак четири пута да оштете или униште брод. Па и онда кад се заједно са осталим бродовима Флоте извлачио из Сплитског, Брачког, Неретванског и Корчуланског канала, јављено је да је погођен, али је права истина била сасвим супротна.

Све што су предузимали асоцирало је на погодак брода, али он је и даље пловио и сигурно допловио у мирну луку. Тог дана са обалских батерија и самосталних топова, чак је пет пута са различитих места гађан ВПБР-31. Циљ им је од самог почетка био да га потопе или оштете, али и поред свега, неоштећен је срећно дошао до луке Тиват.

Морам напоменути нешто из историје брода, а што је мање познато широј јавности. Током маја 1991. године, ВПБР-31 је дошао из Морнаричкотехничког ремонтног завода „Велимир Шкорпик“ (Шибеник), где му је извршен ремонт наоружања и опреме, једино место где се могло још нешто радити. По изласку из ремонта, нису вршена предвиђена гађања из свих оружја, већ само пријем брода. Нико није ни сумњао да се већ током радова могла извршити диверзија на топовима главног калибра. То је урађено веома стручно и неприметно, тако да се на дејствено гађање није могло прећи, већ само појединачно и то од четири до шест метака, након чега би одмах настајао застој. Сва настојања посаде топова да се квар отклони током протеклог периода, остала су безуспешна, а на туђу помоћ није се могло ни рачунати. Вероватно би и више дејствовали да је било могућности. Брод је због тога употребљавао главни калибар само кад је морао да се непосредно одбрани од напада.

Једноставно, са таквим могућностима и неповерењем у главни калибар проведене су све активности од испловљења из луке Лора до поновног упловљења у луку Тиват. Тек престанком свих дејстава и доласком у луку Тиват и упоређивањем са топовим 76 мм на осталим бродовима, установљено је да су опруге краће, те да је скраћивање извршено приликом ремонтних радова. На осталом наоружању и опреми нису запажене диверзије.

Да ли је током 1991. године било ратних сукоба међу народима и народностима који живе на просторима бивше државе Југославије? Вероватно ће историја знатно касније рећи свој суд о

томе. Данас, након релативно кратког времена, после двадесет пет година, свако остаје при свом ставу.

Наша страна – мислим, пре свега, на Србе и Србију– да је то био одбрамбено-нападни рат на припаднике Југословенске народне армије њихове касарне и њихове породице и пријатеље, а њихова – мислим, пре свега, на људе католичке вероисповести – да је то био отаџбински рат за ослобађање територије од припадника Југословенске народне армије (Срба) и стварање нове државе. Уопште није битно како је и када некада давно ондашња заједничка држава настала и када су се људи ту настанили и почели да живе.

Уопште није било битно ко је био на којем месту у Југословенској народној армији, главно је било да ли је наш „четник“ или њихов „уја“.

Основа било којег мишљења била је територијална подела по националној основи која се, нажалост, и у 21. веку још користи. Што је најгоре и не мање важно, још више се поштује од било које реалности. Историја се, дакле, на овим просторима понавља сваких четрдесет-педесет година, а докле ће бити тако, то вероватно нико не може сигурно рећи.

Наше генерације само ће препричавати искуства и догађаје. Вероватно добро и памтити и преносити наследницима оно што се некад догодило. Поново смо подељени по државним територијама, нацијама, на католике и православце, оне што су окренути према западу и оне према истоку.

Да ли је било утицаја иностраног фактора у свим променама? Вероватно јесте. Новостворене државе и њихове војске, владе, индустрија и пољопривреда, једном речи целокупно друштвено, у свему је подељено на шест делова према дотадашњим републичким границама.

Мирног решавања проблема међу њима ни данас нема, ни после толико година и промене политичких система. Велики владају мањим како желе. Кад год је потребно, сукоби на националној основи само се продубљују и поново стављају у први план и на светску сцену. Тако смо се ми припадници Ратне морнарице, наше породице, родбина и пријатељи других нација нашли у окружењу присиљени да оружаном борбом, предајом или једноставним одласком напустимо некад нашу заједничку, сада „туђу“ територију. Иако готово нико није био спреман на такав чин, нити је ваљано и правовремено обавештен о томе, сви смо

морали отићи из својих станова, градова или места некуд изван територије бивше републике, сада новонастале државе.

Само зато што су припаднике Југословенске народне армије сматрали окупатором туђе територије, иако су готово до јуче јели исти „хлеб“. Мада до тада васпитавани по једном моделу „братске заједнице народа“, одједном су се нашли сами и препуштени својој вољи, размишљању и личном опредељењу. Од мирних и слободних људи постали су избеглице у некадашњој својој држави.

У суштини свих догађања око нас, нико није био спреман, нити је желео рат или оружани сукоб. Мени се тако чинило. Битна је била борба за позиције у друштву и постанак националних јунака различитих људи, чак и оних који нису били војних професија.

Пропаганда у свим својим облицима била је веома јака и делотворна, можда је одиграла своју историјску улогу и значај. Свуда се само говорило о ослобођеном народу и новоствореним државама. Давно жељени и неостварени снови о самосталности и слободи коначно ће бити реализовани. А да ли је то било исправно, не зна се. Након првих резултата, чини се да је било боље раније, али сада је касно да се о томе говори.

Писац ових редова није југоносталгичар, нити жали за прошлим временима. Прошао је низ промена и провера, много тога осетио на себи, као и његова породица, али покушава реално да прикаже створену ситуацију где није само једна страна победник. За сукоб је увек потребно двоје.

ФОРМИРАЊЕ ПРВЕ ПОСАДЕ

О овоме би многи могли писати, вероватно према својим мишљењима, али прва посада настала је на основу добровољног одабира нове службене дужности. Са многих и разноврсних бродова Флоте, то су били официри углавном на дужностима команданта састава, бродова, командира бродских одреда, а подофицири углавном са дужности командира одељења и одељака. Верујем да нико није имао службену оцену мању од врло добар, али сви су добровољно дошли у нову јединицу.

Први брод из типа ВПБР, са бројем 31, поринут је 14. 7. 1976. у црноморском бродоградилишту „Зеленодолск“ у Украјини. До Севастопоља је дотегљен реком и тамо потпуно опремљен. Бивша Југославија је званично купила брод 10. 3. 1980. године, а цена је

била 18,27 милиона долара. Други брод истог типа примљен је 1982. године као ВПБР-32, по цени од 22.000.000 долара.

Током седамдесетих и осамдесетих година, у бившем Совјетском Савезу направљено је 14 бродова тог типа за стране наручиоце односно за пријатељске ратне морнарице. По два таква брода изграђена су за бившу Југославију и Либију, а по три за некадашњу Источну Немачку, Алжир и Кубу. Совјети су за себе задржали први брод из те серије – брод „Делфин“ изграђен 1975. Он је до 1990. служио на Црном мору за обуку посада страних ратних морнарица, а које су од СССР-а наручивале те бродове. „Делфин“ су 1990. купили Бугари. Тај брод, под новим именом „Смели“, и данас одлично служи, а Ратна морнарица Бугарске њиме редовно учествује на међународним поморским вежбама, те посећује луке по Медитерану и Црном мору.

Први командант био је капетан фрегате Миленко Ђокић, заменик капетан корвете Иван Милишић, командири бродских одреда, поручник бојног брода Драган Јовин, поручник бојног брода Слободан Маринковић, поручник бојног брода Давор Домазет, капетан Бранко Ракић, мајор Павле Самарџић и заставник Анђелко Брајковић, водник прве класе Хиљ Даши, официр безбедности поручник бојног брода Мирослав Јеринић.

Посада састава командант брода, официри и подофицири, формирана је средином 1978. године. Првих шест месеци учили су руски језик, први и други степен. Затим су изучавали литературу о броду на руском језику.

Старешине (официри и подофицири) полетеле су за СССР крајем 1979. године, слетеле у граду Сочи, а затим су аутобусима пребачене до градића Потти у Грузији. Тамо су остали пет месеци на обуци, где су им се после три месеца придружили и остали чланови посаде. Заједно са бродом вратили су се у домовину почетком 1980. године. Морам напоменути да су 24 сата као заробљеници провели у луци Дарданели, пошто пролаз ратног брода није правовремено најављен држави Турској.

Посада је укупно бројала 123 човека: 10 официра, 113 подофицира и морнара.

ВПБР-31 Сплит – Велики патролни брод, тип Кони (ракетна фрегата)

РФ 31 Београд (ex-Сплит)

РФ 32 Подгорица (ex-Копер)

Димензије: дужина: 96,42 м; ширина: 12,70 м; висина: 26,10 м; газ на прамцу: 3,95 м/ на крми: 4,25 м.

Погон: два дизел-мотора по 6000 КС и гасна турбина снаге 16 000 КС.

Брзина: 14 чворова (економска), 32 чвора (максимална).

Даљина пловљења: 4.000 миља економском брзином.

Аутономност: 15 дана.

Наоружање: четири лансера противбродских ракета П-20, један двоструки лансер ракета РЗ-13, два топа АК-726 калибра 76,2 мм, два топа АК-230 калибра 30 мм, два топа калибра 20 мм, два лансера противподморничких ракетних дубинских бомби РБУ-6000, два лансера ракета за ометање ПК-16 и два ракетна бацача мамаца „Палисаде“.

Ратни бојеви комплет брода: четири ракете П-20, 20 ракета ОСА-М, 2.000 метака 76,2 мм, 2.000 метака 30 мм, 4.000 метака 20 мм, 120 ракетних дубинских бомби РГБ-60, 96 ракета ПК-16 и 40 комада ракета за бацач „Палисаде“.

Од радара су имали осматрачки (МР-302) и навигацијски (ДОН), радарски систем за откривање и праћење ваздушних циљева, те управљање гађањем ПВО уређаја (радарски систем ОСА-М) и радарски систем за откривање циљева и гађање топовима 76 мм и 30 мм (ФУТ-Б и РИС). На броду је такође био систем за откривање подводних циљева и управљање ватром противподморничких оружја.

Осим тога, бродови тог типа допремани су и имали су касније радарски детектор и радарски ометач са бацачем против радарских ракета.



ВПБР-31 у иловљењу

Осим по наоружању и опреми, бродови тог типа имали су веома добре услове за смештај, рад и боравак људства команде тактичке групе, те хладњаче, спремишта и оставе за храну, воду и гориво, који су веома добро дошли до изражаја током 1991. и 1992. године.

На повећање борбеног учинка снага Ратне морнарице увелико је утицало увођење тзв. командно-информационог система (аутоматизовани командно-информациони систем КИС).

Тај систем развијан је у Шведској, у копродукцији стручњака шведске електронске индустрије и одабраних припадника Ратне морнарице. Систем је касније, с одређеним променама, преузет и даље су га развијале друге морнарице, па чак и морнарица САД.

Увођење КИС-а отпочело је 1985. године на бродовима типа ВПБР и РТОП, чиме је Ратна морнарица добила могућност праћења ситуације на целом бојишту: пријем, обрада и достављање радарских слика и писаних података између учесника у реалном времену и простору, уз висок степен поузданости, отпорности и стабилности, високе оперативности и тајности информација. Осим борбеног дела, на бродовима је развијен и тзв. школски део, па су све вежбе могле изводити у луци без испловљења бродова.

Мрежа Командно-информационог система била је распоређена на стационарни (репетитори на обали, Командни систем Ратне морнарице на копну, обалске батерије поједине), обалски ракетни дивизиони, и поморски део (на бродовима „Вис“, ВПБР и шест ракетних топовњача).

Иако су за рад система КИС-а били потребни репетитори на копну, током целе 1991. и делимично 1992. године и даље је радио комуникацијски део између бродова и Команде Флоте која је била на броду „Вис“ у луци Вис. Нажалост, систем је потпуно и неоправдано угашен крајем 1992. године доласком Команде Флоте и бродова у луку Кумбор, те престанком рада командног и осталих носилаца уређаја овог система.

У БОРБЕНИМ ДЕЈСТВИМА

Припадници Флоте боровали су већином у луци Лора током 1991. године, пошто су руководство и народ Независне Државе Хрватске објавили опсаду лука и касарни бивше Југословенске народне армије. Готово сви војни објекти, заједно са становима и члановима њихових породица, одједном су постали непријатељи и окупатори.

Самосталном одлуком команде јединице 4. бригаде, бродови су испловили из луке Лора почетком августа 1991. ВПБР-31 остао је усидрен у Каштеланском заливу, а ВПБР-32 отпловио је у луку Ластово, ВПБР-33 и 34 већ су били изван луке Лора.

Касније, средином августа, формирана је Тактичка група „Каштела“. У њој су били следећи бродови: ВПБР-31, две ракетне топовњаче, два ракетна чамца, два торпедна чамца и два патролна чамца.

Истоветна Тактичка група „Вис“, коју је предводио ВПБР-32, дејствовала је у Вишком и Корчуланском каналу, с ослоном на бивша војна поморска упоришта Вис и Ластово.

Затим, Борбена група „Плоче“ која је нешто слабијег састава, и то једна РТОП, два РЧ и три миноловца, која је дејствовала у Неретванском каналу, с ранијим ослоном на луку Плоче и Војнопоморско упориште Корчула (од средине јула на Војнопоморско упориште Вис).

Остали бродови и подморнице из састава Флоте налазили су се на сидриштима и у поткопима широм Јадранског поморског војишта.

Старешине команди јединица које су још остале у Ратној морнарици, биле су укрцане и распоређене на бродове Флоте.

То је био први борбени распоред бродова након испловљења из дотадашњих мирнодопских лука.

До 10. септембра 1991. године, сви припадници Флоте хрватске, словеначке и знатан број албанске народности напустили су флотне јединице Ратне морнарице и Југословенске народне армије. До тада им је од Независне Државе Хрватске дат рок да напусте Југословенску народну армију, иначе ће после тога сви бити сматрани непријатељима хрватског народа и државе. Остали су само припадници Флоте Срби, Црногорци и понеки Муслиман и Албанац који се нису могли вратити у своје домове. Отприлике, на бродовима је остало 30–40% старешина посада бродова углавном српске и црногорске народности. Све везе са копном биле су прекинуте, а породице и пријатељи чланова посада бродова налазили су се како су знали и умели, напуштали су углавном своје домове и одлазили за Србију на разне начине. Авионски и железнички саобраћај био је прекинут.

Да ли су дезертирали или напустили Југословенску народну армију под диктатом својих новонасталих држава, то ће време показати. У сваком случају отишли су, неки званично, а неки и на рачун болести својих најмилијих као под изговором.

Углавном, напустили су Ратну морнарицу и своје функционалне дужности када није требало и када су се бродови припремали за нова борбена дејства. До краја борбених дејстава, њихова места нису попуњавана.

Из команде 4. бригаде великих патролних бродова званично су отишли следећи: помоћник команданта за позадину, помоћник команданта за безбедност, начелник противподморничког оружја, начелник артиљерије и ракета, начелник електрослужбе, официри и још два подофицира.

Са ВПБР-31 тада су отишли: командант Тактичке групе 1 капетан фрегате Петар Матана, командант ВПБР-31 капетан фрегате Франко Перковић, заменик команданта ВПБР-31 капетан корвете Здравко Кардум, командир 3. бродског одреда заједно са своја четири подофицира противподморничке специјалности, командир 4. бродског одреда са своја два подофицира радио-телеграфске специјалности. Командир 5. бродског одреда и његов заменик као официри, те четири подофицира моторне специјалности, командир 6. бродског одреда и командир 7. бродског одреда заједно са још око четири до шест подофицира разних специјалности.

У таквим условима и ослонцем само на луке у Црној Гори, посаде бродова флоте ушле су у фазу боравка на туђој територији, заправо, новонасталој држави. Били су потпуно изоловани, нарочито у погледу послова одржавања и снабдевања објеката, распоређени и одређени да извршавају борбене задатке за које се до тада нису припремали, нити обучавали.

Тактичка група „Каштела“ била је формирана још у мирнодопском времену, заправо, представљала је пловни састав разноврсних ратних бродова који су по првобитној замисли испловили са задатком одбране града Сплита односно аеродрома „Ресник“ у Каштелима, војне базе Дивуље крај Трогира, Војне луке Лора, Сплитских врата (пролаз између Шолте и Брача), Сплитског канала... Дакле, сплитске акваторије од страног непријатеља. Али у новонасталим условима стварања нове државе, остаје непознато за чије је потребе формирана. То се и данас не зна.

Задаци у којима су деловале снаге Тактичке групе „Каштела“ од септембра, па до извлачења из наведеног рејона 1991. године били су:

- Пружање помоћи старешинама у одбрани зграда Команде Војнопоморске области од напада са копна;

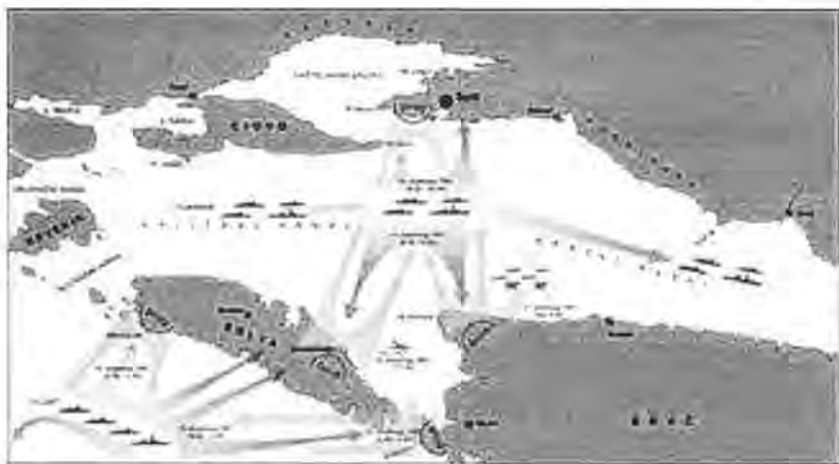
- Артиљеријско дејство са мора на снаге које су нападале аеродром „Ресник“;
- Извођење поморског десанта на складиште горива увала Свети Кајо код Сплита;
- Пружање помоћи са мора у одбрани касарне Дивуље;
- Вишедневно спровођење поморске блокаде луке Сплит и околних лука на острвима Брачу и Шолти;

Одбрана и пружање помоћи у извлачењу касарне у Рогозници. Мада су ту наше посаде дошле сувише касно, све наоружање већ је било извучено из касарне и уредно сложено на острву Зечево, а били су то противбродски топови од 20 мм до 88 мм;

Бродско обезбеђење при извлачењу разног материјала и опреме из главног магацина Војнопоморске области код Трогира.

Оно што је посебно било за бродове из састава Тактичке групе „Каштела“ јесте то да никакву радио-везу нисмо могли имати током боравка изван матичне луке. Између бодова се само користила сигнална веза и веза преко КИС-а. ВПБР-31 је максимално користио радио и детекторско извиђање и слушао готово све њихове разговоре.

Оно што је посебно било карактеристично за наше снаге током ратних дејстава јесте недостатак било каквих информација о дејствима на копну, па чак и самој околини. Бродска посада једноставно није имала никакву везу са јединицама на копну, чак ни са јединицом у Школском центру у Лори. То је посебно било индикативно и негативно је утицало на блокаду лука и поморског саобраћаја.



Слика 2. Распоред бродова по ТГ

Недуго пошто су укинуте блокаде лука и Сплитског канала, уз веома активан прекоморски превоз, Хрватска је почела са наоружавањем острва и лука топовима и оружјем које је ЈНА одузела од Територијалне одбране. Нико то није спречавао, нити ометао, тако да су поново оживеле готово све обалске батерије у рејонима где су се базирали наши бродови.

Веома је битно и кроз праксу увежбано то да су све време боравка бродова у рејону Сплитског канала, снаге непријатеља имале веома добар систем осматрања, обавештавања и јављања свих података јединственом центру. Вероватно је преузет из система опште народне одбране и заштите. Био је сталан, функционисао је перманентно и био распоређен по целом ратишту на мору. Слушајући њихове извештаје, сазнавали смо сваки податак на острву Вису, а посебно о бродовима Флоте. Чак је јављано и свако полетање, као и тип авиона са аеродрома Мостар.

Преко ноћи су имали активан навигацијски радарски систем из луке Сплит који је пратио ситуацију у Брачком и Сплитском каналу и покретни артиљеријски радар на острву Шолти, којим је углавном осматран предео јужно од Шолте. На основу тога ценили смо да су имали распоред бродова Тактичке групе у акваторији. Углавном су разликовали бродове на сидру јер нису били обучени за праћење објеката током вожње.

Чак су мински запречавали луку Лора, Дрвенички, Шолтански и Сплтски канал како би уништили наше бродове који су слободно пловили тим пролазима.

Дана, 14. 11. 1991. године, око 17.00 сати, погођен је вероватно вођеним торпедом са обале брод граничар из састава Тактичке групе „Каштела“, при чему је брод оштећен и са наше стране напуштен, а погинула су три морнара која су спавала у прамцу када је продрла вода. Брод се склонио од југа у рејон Сплитских врата и касније, када су донели потребну опрему, изведено је гађање брода. Очекиван је напад на ВПБР-31 или неку РТОП из састава ТГ „Каштела“, али нису се они склањали, већ је то учинио патролни чамац.

Осуду за напад на брод граничар извршила је група бродова 15. 11. 1991. године из правца Сплитског канала. Команда Флоте планирала је напад, укључујући при томе и авијацију. Међутим, из познатих разлога откривања, остало је само на употребу ТГ „Каштела“. ВПБР31 се заклонио иза острва Чиово и испалио

шест РГБ-60 преко рта Чиово са темпирањем нула у акваторију Кашуна, на положај обалске батерије у ували Кашуни. Резултати напада ни данас се не знају, иако је за наведено темпирање извршена проба. Док су остали бродови из састава ТГ „Каштела“, пре свега топовњаче, артиљеријски дејствовали по положајима топова противника. Није тачна информација да су пуцали по цивилним објектима и по граду Сплиту.

Напад на ТГ „Каштела“ извршен је касније, током јутра и дана.

Први прави напад артиљеријом на брод ВПБР-31 био је изненадан 15. 11. 1991. године током јутра. Брод је тада гађан топовима са острва Шолте (рејон око гробља), али без већег успеха, пошто онај ко је гађао није имао радар за гађање или није знао њиме да рукује, већ само нишанске справе. Брод је био удаљен око три-четири миље од гађача и слободно плутао по Сплитском каналу. Иако су гранате падале око брода, манервом их је избегао возећи у правцу острва Чиово, повећао је даљину од гађача и изашао из сектора гађања. Тада је почело и дејство свих топова из правца града Сплита по бродовима Тактичке групе „Каштела“.

Брод ВПБР-31 није више могао остати у привременим рејонима базирања јер ситуација није била најјаснија, посебно у вези са наоружавањем топовима противника. Команда Флоте била је сувише далеко, а Команда Војнопоморске области није више ни постојала. Команда Тактичке групе и командант ВПБР-31 донели су одлуку о извлачењу Тактичке групе „Каштела“ у правцу Омиша и Макарске и спајању са Борбеном групом „Плоче“.

Други напад истог дана, али знатно прецизнији, изведен је по броду ВПБР-31 из топова 88 мм спрегнутих са активним радаром. Оружје је било распоређено у рејону луке Кашуни у граду Сплиту, тако да су могли артиљеријском ватром контролисати улазак у Сплитски канал из правца оства Брача и цео рејон испред луке Сплит. Врло добро су нишанили и гађали, а дomet топова био је до пет миља (око девет километара). Само посматрањем пламена на извршено опаљење топовима, као и цикцак вожњом, брод није погођен, иако је неколико граната прошло врло близу брода, на пет или десет метара. А неколико чак и између два јарбола.

Време је било лепо, без ветра, а стање мора 1-2 по Бофору. Брзина брода на маршу око 28 чворова. Задржавање брода у рејону под артиљеријском ватром око 30-40 минута.

Вероватно су били изненађени што је бродска посада одабрала тај непознати рејон и курс за извлачење из Брачког канала. Осим тога, појавом дима из предела турбине и избацавањем санитарне воде изван брода, коначно су дочекали податак да је брод ипак погођен одмах првим плотуном из топова. Све су чак снимили припремљеним камерама, са изјавама главних „часника“.

Пут за извлачење заиста је био дужи, али положај брода према гађачу, брзина и вожња цикцак знатно су отежали успех гађања. Осим тога, и артиљеријско дејство по посебним циљевима у граду Сплиту и положајима топова непријатеља са две ракетне топовњаче, док су имали исправне топове, знатно је утицало на општу ситуацију.

Интересантан је трећи напад истог дана и артиљеријско гађање из правца луке Ловишће на острву Пељешац. Први пут је за осматрање акваторије и артиљеријско гађање коришћена рибарица која је пристала код светионика Ловишће, а топ (калибар од 70 мм до 80 мм) се налазио горе, на путу изнад самог места. Велики патролни брод ВПБР-31 налазио се на сидру у Корчуланском каналу, на даљини од око четири миље од рта Ловишћа.

Прво су морали да гађају миноловац који је био у луци Ловишће. Вероватно су нишанили кроз цев топа, а када су њега елиминисали, прешли су на велики патролни брод ВПБР-31. На сву срећу, мерење даљине није баш било тачно, па није било погодка. Неколико граната пало је по прамцу брода на око 20 до 50 метара од брода. У том тренутку, мањи бродови (ракетни и торпедни чамци) већ су били узбуњени и артиљеријом 30 мм дејствовали су по ширем рејону рта и луке Ловишће ометајући при томе гађача и брод који је одређивао даљину до Великог патролног брода ВПБР-31.

Када је брод напокон подигао сидро и кренуо према луци Вис, нападнут је и артиљеријски гађан из места Приградица са острва Корчуле само једним топом без радара. Брод је био у покрету и даљина је била око четири миље, па није било погодака.

Веома је интересно дејство бивше обалске батерије на рту Произд, острво Корчула. Бродска посада је од Команде Флоте и команде Борбене групе „Плоче“ имала сигурне податке да је батерија уништена и да нема опасности од ње. Али на основу извиђања детектором, брод је имао све податке о обалској батерији. Да свакако постоји, уверио се касније, те да је чак имала спрегнут и активан радар за гађање циљева на мору.

Код петог напада и употребе артиљерије са обалске батерије, тачно се видело да им је главни циљ био да погоде велики патролни брод ВПБР-31, мада су испред саме батерије имали мање бродове (РЧ, ТЧ и МЛ). Иако је посада батерије била релативно добро обучена, нису успели у својој намери. Због раније стеченог искуства о нападу на брод и гађања са обалских батерија, вожњом цикцак, наравно да није било погодака и брод је успео да неоштећен прође и ту препреку. Гађање је почело на око 1,5 миља од брода, а завршено је након изласка из рејона гађања на око пет миља од брода.

Током гађања, брод се 25-35 минута налазио у опасном рејону. Није могао добити помоћ од других бродова јер су се сви извлачили из тог рејона, а велики патролни брод ВПБР-34 није могао прићи и гађати батерију са друге стране. Употребу свог главног калибра није ни користио, пошто су топови били неисправни за дејствено гађање.

Дувао је веома јак западни ветар, стање мора 3-4 по Бофору. Брзина брода на маршу око 25 чворова.

Кад је напoкон престала артиљеријска ватра са обалске батерије Произд, велики патролни брод ВПБР-31 добио је наређење Команде Флоте, па се морао вратити да пронађе оштећени брод миноловац. Миноловац који је био погођен и оштећен, још је пловио по невремену, иако није имао нападање, нити било какве вазе, ни контакта са Командом Флоте или било којим другим бродом. Само му је погон радио, а командант није хтео да насуче брод, иако је отвор на боку био око један квадратни метар.

Команда брода успела је да угледа погођени миноловац и његову тачну позицију и потребне податке послала је Команди Флоте. Командант ВПБР-31 није успео да успостави било какву везу са њим, већ је лагано возио поред миноловца до доласка спасилачког реморкера, а затим је добио наређење да уплови у луку Вис.

Тамо је брод остао три дана како би се посада одморила, иако је свако вече испловљавао из луке Вис ради безбедности и сигурности.

Четврто вече извршено је редовно испловљење, а нешто касније добијено је наређење Команде Флоте да се прихвати и допрати до луке Вис конвој помоћних бродова који је пошао из луке Пула. Везу са конвојем и пратњом нисмо имали, нити су нам дати подаци. Остало је да се у постојећим документима сна-

лазимо како знамо и умемо, док су нас за пратњу рачунали као брод који се ту случајно нашао, јер се о томе уопште није водило рачуна. Друга страна тада није имала ратне бродове, а и по томе невремену нико не би пловио, а камоли дејствовао.

Прихватање конвоја требало је извршити у рејону светионика Блитвеница. Време је било мирно и тихо, али се очекивао јак јужни ветар 8-10 чворова и море од 5-6 по Бофору. У току пловљења ка месту сусрета, уочен је велики број рибарица, вероватно италијанских, али није се уочавао предвиђени конвој, нити његова пратња.

Након доласка до рејона средњих врата, уочени су на радару помоћни бродови који су, због стања мора и јаког јужног ветра, каснили око четири-пет сати односно 20-30 миља. Тек након сванућа, уочено је да су конвој сачињавали дизалица са неисправним краном коју је теглио нов лучки реморкер ЛР-41 и на којем је била укрцана команда конвоја, затим десантни брод ДТМ-223, лучки реморкер ЛР-39 и један помоћни десантни брод са много укрцаних старих сидара за плутаче, ланаца и некаквог поморског материјала и опреме. Поред тога, било је неколико везаних и тегљених баркаса као и пловила различитог типа. На платформи дизалице, поред наведене опреме, налазило се неколико укрцаних пластичних чамаца.

Одмах је било видљиво да је такав састав конвоја сачињен на брзину. Њиме су пошли они који су тада били у пловном стању, а да заправо нико није пловио даље од острва у комшилуку по мирном мору, а камоли превалио пут од 300 наутичких миља при јаком јужном ветру и стању мора 5-6 по Бофору, прекрцани разном непотребном опремом и материјалом.

Такође је уочено да у десантни брод ДТМ-223 већ тада улази морска вода на прамцу, те да је нагнут на десну страну због промене депласмана. На видљивом делу брода биле су укрцане старе сидрене мине, а потпалубље је било накрцано намештајем и аутомобилима људи који су одлазили из луке Пула.

Сва настојања великог патролног брода ВПБР-31 да помогне десантном броду ДТМ-223 остала се безуспешна, чак и пловидба испред како би га некако заштитио од таласа и даљег продора воде није помогла. Кад је покушано са тегљењем, чак ни испуштени конопац за теглење на пловку који је плутао, посада није успела да прихвати, јер нису били спремни за такав посао. Кад је ДТМ-223 окренуо у противкурс, било је јасно да од даљег

пловљења нема ништа, те да се од посаде десантног брода ДТМ-223 очекује само напуштање брода.

То су учинили тек око 16.00 сати, а остали смо са њима иако то нико није захтевао од наше команде. Наравно, поново неспремни за такав поступак, пошто су све спуштене чамце за спасавање посаде са брода однели таласи и јак ветар. Нису се сетили чак ни своје чамце да повежу конопцима. Напуштање брода било је тужно гледати, а камоли учествовати у томе. Срећа је што су на себи имали исправне заштитне појасеве и што је најважније, након скока у море, сви су се држали у једној групи, иако су их таласи носили на све стране.

Тада се и за посаду великог патролног брода ВПБР-31 наметнуо нов задатак, а то је спасти посаду десантног брода ДТМ-223 без иједног чамца за спасавање, иако ни ратни брод није био спреман за такав посао. Јер и посада великог патролног брода ВПБР-31 до тада није никад увежбавала поступак спасавања друге посаде која је напустила брод. Нисмо имали спасилачке мреже или нешто слично томе, осим бродског сиза величине 60 пута 60 центиметара и колутова за спасавање при стању мора 5-6 бофора и веома јаког јужног ветра. При томе, висина на прамцу брода била је 10 метара, а на крми брода седам метара од воде. Да би брод остао у струји ветра и таласа, морали смо упутити моторе и поћи напред или назад сваких пет до десет минута. Ето, толико је времена било на располагању за спасавање 24 човека са ДТМ-223 која су била у мору већ 30-40 минута. При једном стајању брода на месту преко сиза извучено је из мора око петоро људи. Касније смо сазнали да се на десантном броду ДТМ-223 налазило и око шест морнара који нису знали да пливају, али само захваљујући једном подофициру, спасени су и извучени из мора. На крају, кад је већ падао мрак, завршили смо спасавање, при чему је спасено 22 људи, док је море однело једног подофицира и једног морнара непливача. Сва настојања да се и они пронађу остала су безуспешна. Десантни брод ДТМ-223 није потонуо, већ ношен ветром и таласима, још се више нагнуо на једну страну и отплутао према месту поласка конвоја.

На великом патролном броду ВПБР-31 тада се видело да је максимални нагиб брода био преко 35 степени, али о томе се тада није мислило. О посади и самом броду није уопште вођено рачуна, битно је било извући што више људи из мора, а штете на броду било је у изобиљу. Већина новоуграђених уређаја и опре-

ме која се налазила на боковима брода, испадала је из својих лежишта, од кухиње и кантине само крхотине од судова и шоља, сандуци са ручним и противдиверзантским бомбама разбацани, папира и књига било је на све стране.

Комплетна посада великог патролног брода ВПБР-31 са командантом брода на челу, дала је све од себе при спасавању друге посаде. Сви су одрадили свој део посла и све је одрађено како то прописи налажу. Сви недостаци који правилом нису регулисани, ни сада нису измењени, иако је од тада прошло много година. Од тада па и касније, није се увежбавао поступак спасавања друге посаде ратним бродом, а опрема није измењена, нити следована нова.

У повратку до острва Виса сазнали смо да је на путу потонуо и десантни брод, док је посаду десантног брода спасао реморкер који је возио поред њих. По доласку на Вис, искрцано је људство са десантног брода ДТМ-223, а шта се са њим дешавало касније, није нам познато.

То би било све о ратним дејствима великог патролног брода ВПБР-31 јер до повратка у луку Тиват није више било ратних дејстава. Сви припадници Ратне морнарице, морнари и старешине Албанци отишли су са бродова Ратне морнарице. Остали су само Срби, Црногорци и понеки Македонац. А и даље је брод сваке вечери испловљавао изван луке Вис на сидро ради сигурности и безбедности. Последњу посаду брода сачињавали су:

Функцију команданта брода обављао је тада капетан фрегате Драган Јовин, иначе начелник штаба Команде 4. бригаде великих патролних бродова, а заменика команданта није имао. Командир првог бродског одреда био је поручник бојног брода Јован Голубовић, командир другог бродског одреда био је поручник бојног брода Недељко Столић, командира трећег и четвртог бродског одреда није имао, командир петог бродског одреда капетан Оријен Пејић, заменика официра није имао, командир шестог бродског одреда старији водник Михајло Фукс, командира седмог бродског одреда није имао.

Из команде 4. бригаде ВПБР били су укрцани на велики патролни брод ВПБР-31 још и поручник бојног брод Јовица Мирков, капетан Драган Покрајац, старији водник Томислав Стојков и заставник Станиша Величковић. На броду је било око 50% од потребног броја морнара.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Дана, 31. 5. 1991. године дошло је наређење Команде Флоте о испловљењу наших бродова из луке Вис и предаји последњег бастиона другој страни. Коначно се увидело да повратка на старо неће бити, већ ће свако чувати стечену позицију. До тада је трговачким бродовима извучено све што се могло из Школског центра Лора, поморске луке Лора и упоришта острва Вис.

Рат на Јадранском поморском војишту коначно је завршен, ако га је и уопште било.

Они су добили све оно што су годинама желели и о чему су маштали, своју слободу, независност, своју самосталну државу, своју војску, Ратну морнарицу и све што уз то иде.

А ми опет заједничку православну државу Србију и Црну Гору, коју су други формирали, подржавали и учинили све да постоји барем неколико година, а шта ће са њом после тога бити, то никоме није било важно.

Војна сила и Ратна морнарица, ако је уопште и постојала, била је на свом издисају, иако су дошли сви поморски ресурси, бродови и пловна средства из бивше Ратне морнарице која су могла пловити.

Никоме није била потребна тако скупа армија, посебно системи чије је чување, одржавање и ремонтовање изискивало низ стручњака и финансијске издатке. Сви су се одрицали војске којој се приписивао поновни пораз и мишљење које су пласирали они против којих смо се борили, а признање победе добијано је само од појединаца из окружења.

Политика је, у суштини, одиграла своју игру. Прво су моћници поставили своје људе на одређена места, а затим су системом власти по својој жељи или вољи могли одлучивати о битним питањима опстанка или одласка.

Зоран Гилић, капетан бојног брода

УЧЕШЋЕ 17. БРИГАДЕ ТОРПЕДНИХ ЧАМАЦА У ГРАЂАНСКОМ РАТУ У ХРВАТСКОЈ

ВОЈНОПОЛИТИЧКА СИТУАЦИЈА У ЗЕМЉИ И СВЕТУ

Немогуће је говорити о грађанском рату и разбијању Југославије, а да се барем укратко не наведу неки битни спољнополитички чиниоци тих догађаја.

Распад Совјетског Савеза и пораз социјализма у свету веома се неповољно одразио на могућност опстанка СФР Југославије, противно вољи САД и њених вазалних савезника. План САД за СФР Југославију био је разбијање државе на саставне делове и интегрисање насталих државица у НАТО и Европску унију. Наравно, тај план је подразумевао и промену друштвеног система из социјализма у капитализам.

Уставно-правна основа разбијања Југославије био је Устав СФР Југославије из 1974. године, којим је дато право републикама чланицама на самоопредељење до отцепљења. То је била темпирана бомба која је непрекидно претила да сруши СФР Југославију у повољним условима за њене непријатеље. Осим тога, републике и покрајине имале су своју територију са уцртаним границама и развијене законодавне и извршне органе власти који су лако могли постати инструмент легалног доношења судбоносних одлука и бити злоупотребљени уколико на власт дође непријатељска гарнитура.

Већи део државног руководства СФР Југославије и република био је оптерећен национализмом и каријеризмом, па је издао добробит властитог народа ради личних интереса. Тако се догодило да су актуелна републичка руководства прихватила спровођење вишестраначких избора супротно одредбама Устава СФР Југославије. Тиме су новоизабрана републичка руководства добила легитимитет да спроведу референдум о изласку из састава заједничке државе. Ако се узме у обзир да су сепаратистичке снаге спроводиле план тренутно једине суперсиле на свету САД, борба за очување Југославије већ је била стратешки изгубљена.

Променом устава СР Хрватске усвојеним у Сабору фебруара 1990. године, озакоњени су вишестраначки избори и тиме аутоматски доведен у питање постојећи социјалистички друштвено-политички систем. Први вишестраначки избори у Хрватској одржани су у мају 1990. године и на њима је победила сепаратистичка и проушасташка странка Хрватска демократска заједница. Референдумом који је одржан у мају 1991. године, после бесомучне антијугословенске кампање, а на којем је победила опција отцепљења Хрватске из састава СФР Југославије, и стварањем Збора народне гарде као оружаних снага Хрватске, било је потпуно јасно којим путем иде државно руководство Хрватске. Националистичка пропаганда достигла је чудовишне размере, а сукоби са српским становништвом и ЈНА који су намерно изазивани, послужили су за стварање мржње против СФР Југославије, ЈНА и српског становништва у Хрватској.

Старешине југословенског опредељења тешко су се мириле са новим симболима националистичке Хрватске: застава, химна, регистарске таблице на аутомобилима, и друго, а посебно са политиком државног руководства Хрватске. Сличне идеолошке позиције имали су и чланови њихових породица, пријатељи и људи са којима су се дружили.

СТАЊЕ И АКТИВНОСТИ ЈЕДИНИЦЕ ПРЕ ПОЧЕТКА НАПАДА НА ВОЈНЕ ОБЈЕКТЕ И ЈЕДИНИЦЕ ЈНА

Организацијско-формацијска структура и стање техничке исправности у јединици током 1991. године

У свом саставу, 17. бригада торпедних чамаца имала је 14 торпедних чамаца, по седам у два дивизиона торпедних чамаца, и то 1. дивизион састава ТЧ-211, 212, 213, 214, 219, 220 и 222 и 2. дивизион састава ТЧ-215, 216, 217, 218, 221, 223 и 224.

Торпедни чамци (ТЧ) били су бродови конструисани и набањени из Совјетског Савеза. Четири торпедна чамца била су изграђена у Совјетском Савезу, а осталих десет у Бродоградилшту „Краљевица“. Јединица је формирана 1966–1970. године.

Основни тактичко-технички подаци: депласман 127/158 тона, димензије: 34,8 x 6,74 x 3,75 м, газ 1,36/2,76 м, погон три дизел главна мотора од по 4000 КС, брзина 30/46 чв. Наоружање: четири торпедна апарата за четири торпеда 53ВА, два двоцевна противавионска топа 30 мм са борбеним комплетом од 2.000

метака, радар за осматрање површинских циљева и управљање торпедним гађањем МР-102 „БАКЛАН“, радар МР-104 „РИС“ за осматрање ваздушних циљева и управљање ватром противавионских топова 30 мм, могућност ношења и полагања од четири до осам сидрених или на дну лежећих мина.

Посада брода бројила је: три официра, једанаест подофицира и 14 морнара.

Торпедни чамци били су намењени за извођење торпедних напада на непријатељске ратне и транспортне бродове, за полагање офанзивних минских препрека и допуну дефанзивних минских поља, превозење тактичких и диверзантских десаната. Задатке су извршавали брзим изласком из брањених рејона базирања са што краћим задржавањем на мору.

Торпедни чамци били су бродови изванредних маневарских и маритимних својстава, способни за извођење борбених дејстава по мору 3-4 бофора и пловидбу по мору до седам бофора. Морнаричкотехнички ремонтни завод „Велимир Шкорпик“ (Шибеник) био је опремљен и оспособљен за комплетан велики ремонт наоружања и опреме брода, а Морнарички електронски завод (Сплит) за ремонт електронике. У два наврата разматрала се модернизација торпедних чамаца уградњом савременог ракетног наоружања и модерне електронске опреме, али се од тога одустало.

Перспектива јединице била је њено постепено гашење расхођањем и смањењем броја торпедних чамаца у оперативној употреби, у складу са изградњом и набавком нових ратних бродова и њиховим уласком у флотни састав (већ је почео програм изградње нових ракетних топовњача у Бродоградилишту „Краљевица“).

Почетком 1991. године завршен је расход ТЧ-219 који је отегљен у Шибеник и привезан на војни вез у луци Кулине. Почетком године започео је расход ТЧ-214 и планиран убрзани расход ТЧ-211, 216, 218 и 220, у складу са динамиком смањења јединице. Од маја 1991. године убрзан је расход ТЧ-214 директним ангажовањем посада торпедних чамаца на демонтажи уређаја и оружних система. Од јуна је потенциран и убрзан расход ТЧ-211 и 216, што је као задатак поставио тадашњи командант бригаде, капетан фрегате Петар Матана. Није познато да ли је за такво ангажовање посада на расхођавању торпедних чамаца било писаног наређења Команде Флоте. Поступак расхођавања тор-

педних чамаца спречен је и обустављен на иницијативу дела командног састава бригаде, дивизиона и торпедних чамаца који су заступали став да бродове треба задржати у највећем степену исправности. У јулу 1991. године, у 9. војнопоморски сектор на свој погон, у доста добром стању техничке исправности, пребазирани су бродови предвиђени за расход (ТЧ-211, 216, 218 и 220) са делом посада, што се касније позитивно одразило на употребу јединице.

Упркос неповољној политичкој ситуацији и све очигледнијем саботирању радова на ремонту бродова у Морнаричкотехничком ремонтном заводу у Шибенику, почетком 1991. године извршено је доковање и мали ремонт три торпедна чамца (ТЧ-223, 224 и 212) на којима је, поред стандардних радова, извршена замена по једног хаварисаног главног мотора. Заговорник слања бродова на ремонт био је командант бригаде, а релативно добро поштовање плана ремонта торпедних чамаца вероватно је било у циљу обмањивања, јер је ремонт других важнијих бродова Флоте извођен веома споро.

Стање и кретање професионалног кадра и њихово оспособљавање

Попуњеност јединице почетком 1991. године била је веома добра и износила је 100% за официре, 85% за подофицире и 100% за морнаре. Почетком године, јединица је попуњена из расформираних јединица ЈНА са десетак младих квалитетних подофицира по уговору. Подофицире је изабрао командант бригаде лично, проучавањем њихових персоналних докумената и по обављеном разговору. У каснијим догађајима, сви су се показали веома добро.

У периоду припреме јединице за извођење борбених дејстава, интензивирана је обука посада за извршење наменских задатака торпедних чамаца са тежиштем на извођењу артиљеријских и школских торпедних гађања. Укупно су изведена три хоризонтална артиљеријска гађања у којима је учествовало 16 гађача, као и једно ваздушно артиљериско гађање у којем је учествовало 6 гађача. На тај начин обезбеђена је и проверена техничка исправност оружних система, а посебно артиљеријских.

Тежиште у обуци старешина изражено је на практичном оспособљавању за основно послуживање и одржавање више уређаја и система на броду. За новодошле старешине изводила се убрзана

обука за основну дужност на броду, а за остале за допунске дужности, у зависности од потреба брода и јединице. Таква оријентација дала је добре резултате и показала пуну оправданост код извођења различитих задатака јединице торпедних чамаца.

Напуштање јединице од старешинског састава догодило се у три фазе: у време избијања организованих насилних протеста против Југословенске народне армије у Сплиту, по избијању рата у Словенији, и пре и после отпочињања напада на касарне и војне објекте у Војнопоморској области. Наређењем Генералштаба Југословенске народне армије, поједностављена је процедура скидања старешина у односу на ранија времена. Било је довољно написати молбу која је веома брзо решавана, и отићи на регуларан начин из Југословенске народне армије. Ипак, део старешина изабрао је пут дезертерства, а неки су покушали да издејствују пензионисање путем решења добијених од војноздравствених установа, што је касније онемогућено јер су сва та решења била подвргнута ревизији.

Пре почетка напада паравојних формација Хрватске на касарне Југословенске народне армије у Војнопоморској области, средином септембра 1991. године, укупна попуњеност јединице старешинским саставом пала је на око 40%.

Тако слаба попуњеност јединице, чак критична за ову врсту бродова, ипак је омогућила извршење постављених задатака захваљујући првенствено високом моралу, оспособљености и надљудском напрезању старешина и морнара. Торпедни чамци су намењени за извршење задатака тако што великом брзином излазе на море, извршавају задатак и брзо се враћају у рејоне базирања, дакле, без дужег задржавања на мору. Сходно томе је конципирана посада, па се у току извођења задатка, сви чланови посаде налазе на својим борбеним станицама према основном борбеном распореду и није предвиђен рад по сменама као, на пример, на патролним чамцима. Али у овом рату, јединица је у највећем делу извршавала задатке који су изискивали дуг боравак на мору (углавном по неповољним метео-условима), што је захтевало огромно напрезање људства и технике. Један од таквих задатака био је обезбеђење бродова који су извлачили материјална средства из гарнизона у Хрватској и превозили их у Црну Гору. У таквим новонасталим околностима и наметнутим задацима јединици, и најмања непопуњеност торпедних чамаца представљала је велики проблем за посаде.

И тако релативно слаба попуњеност јединице обезбеђивала је извршење постављених задатака, захваљујући доброј обучености старешинског састава која је обезбеђивала заменљивост за једну до три дужности, и чињеници да се већина неисправних бродова базирала у безбедним лукама (луке Тиват, Вис и Ластово).

Утицај актуелних догађаја на стање у јединици

После извршених насилних демонстрација испред Команде Војнопоморске области, у којима је убијен војник Саша Гешовски и покушано убиство војника Светланча Нацева, појачано је раслојавање старешинског састава у јединици. Код дела припадника јединице, тај догађај изазвао је чврсту одлучност да се свим средствима супротстави таквим бестијалним и неоправданим нападима на живот припадника ЈНА, а некима је то био повод за дезертерство и напуштање јединице. После информисања командног кадра бригаде поводом наведеног догађаја, јединицу су напустили: један командант дивизиона торпедних чамаца, један заменик команданта дивизиона торпедних чамаца и два команданта торпедних чамаца хрватске националности.

Формиране паравојне формације Хрватске биле су веома различитог састава по квалитету људства, од школованих старешина које су по разним основама напустиле ЈНА, обучених в/о и јединица ТО, па до наркомана и других делинквената који су вероватно били намењени за ликвидацију породица старешина ЈНА, неистомишљеника и политичких противника.

Старешине из јединице, у чије сведочење није требало сумњати, приликом обилазака својих породица у Сплиту виђале су младе људе из свог комшилука, познате по делинквентном понашању (насилници и наркомани) обучене у војну униформу и наоружане пушкама.

На дан избијања рата у Словенији, један виши официр из Команде 17. БТЧ доживео је непријатан инцидент у неуређеном парку Турска кула, који се налазио недалеко од Поморске базе Лора и Бродоградилишта „Сплит“. Тога јутра кренуо је са сином тинејџером на Турску кулу ради спортске рекреације. На улазу у парк зауставила их је група наоружаних људи одевена у плаве радне униформе, уперивши оружје у њих (један је чак и репетирао аутоматску пушку) и наредила да се удаље са локације, што су и учинили. Били су одевени у лагану спортску опрему и очигледно нису представљали претњу за ту групу наоружаних људи,

а ипак су им претили оружјем иако су били очигледно ненаоружани, а један од њих био је дете. То је вероватно била јединица Територијалне одбране састављена од радника Бродоградилишта „Сплит“, дакле, обичних радних људи, а њихово реаговање било је непримерено оштро. Задатак те јединице очигледно је био окружење и дејство по војном комплексу Поморска база Лора – ЦВВШ Ратне морнарице „Маршал Тито“ (Сплит).

Испловљење 17. бригаде торпедних чамаца из Поморске базе Лора и слање ТЧ-217 у Морнаричкотехнички ремонтни завод у Шибенику ради отклањања хаварије

По наређењу Команде Флоте, 25. 8. 1991. године, 17. бригада торпедних чамаца напустила је мирнодопски рејон базирања у Поморској бази Лора. Ангажовање и базирање било је према следећем: два торпедна чамца у саставу Тактичке групе „Каштела“ на мору у акваторији Каштелански залив – Сплитски канал – Брачки канал, са задатком обезбеђења војних објеката и јединица у рејону Сплит–Дивуље, од два до четири торпедна чамца у луци Стонац и луци Чешка вила, острво Вис, у саставу Тактичке групе „ВИС“, од два до четири торпедна чамца на острву Смоквици са задатком заштите обалске батерије Смоквица, четири торпедна чамца у луци Тиват и ТЧ-222 у Морнаричкотехничком ремонтном заводу у Шибенику, у малом ремонту. Командант 17. бригаде торпедних чамаца био је командант Тактичке групе „Каштела“ са командним местом на ВПБР. Због недостатка старешинског састава, сви официри и подофицири команди бригаде торпедних чамаца били су ангажовани на одговарајућој функцији на неком од торпедних чамаца.

Начелник штаба 17. бригаде торпедних чамаца био је укрцан у групи која се базирала на острву Смоквици. У том периоду, групу је обишао патролни чамац из састава 16. одреда граничних патролних чамаца из Шибеника, на којем је био укрцан командант 16. одреда граничних патролних чамаца, који нас је информисао о стању у Шибенику и припремама хрватских паравојних формација за напад на војне објекте и јединице 8. војнопоморског сектора. По његовом мишљењу, напад се могао очекивати сваког тренутка. Што се тиче бродова и њихове угрожености у пловидби, истакао је могућност ефикасног напада у Каналу Св. Анте.

Почетком септембра 1991. године, на ТЧ-217 који се базирао на острву Смоквици, дошло је до кvara левог главног мотора који се

могао отклонити само заменом исправним мотором у Морнаричкотехничком ремонтном заводу. О квару је извештен командант 17. бригаде торпедних чамаца, који је упознат са стањем у Морнаричкотехничком заводу у Шибенику, тј. да се на бродовима у ремонту ништа не ради, тако да би одласком и пријемом, ТЧ-217 био потпуно онеспособљен за пловидбу. Предложено му је да брод пребазира у Морнаричкотехнички ремонтни завод у Тивту и да се тамо изврши евентуално отклањање квара. Командант 17. бригаде торпедних чамаца наредио је да ТЧ-217 отплови у Шибеник ради отклањања квара. Уз консултацију са командантом дивизиона торпедних чамаца и командантом торпедног чамца, начелник штаба 17. бригаде торпедних чамаца одлучио је да ТЧ-217 отплови у Морнаричкотехнички ремонтни завод у Шибенику, па пошто се лично увере у стање и нерад Завода, да се ТЧ-217 врати на острво Смоквицу. Уз све мере борбеног обезбеђења, ТЧ-217 је упловио у Завод, где је већ чекала екипа радника спремна да онеспособи брод у рекордном року, што им није било дозвољено. Начелник штаба 17. бригаде торпедних чамаца разговарао је са посадама бродова у ремонту које су му потврдиле да је рад у Заводу потпуно стао. Покушао је да разговара са меродавним официрима из управе Завода, али никог од њих није могао да нађе на радном месту. Искористио је прилику да обиђе ТЧ-222 који се налазио у ремонту и да нареди вршиоцу дужности команданта брода, поручнику корвете Предрагу Павасовићу, да у случају напада паравојних формација Хрватске на Завод и немогућности одбране Завода, запали брод и са посадом пређе у касарну „Раде Кончар“ која се налази у непосредној близини. Касније смо сазнали да је непосредно пре напада на војне објекте и јединице 8. војнопоморског сектора, војна полиција ухапсила поручника корвете Павасовића и да је касније дезертирао из Касарне „Анте Јонић“. Након што су паравојне формације Хрватске освојиле Завод у Шибенику, у чему су кључну улогу одиграли руководећи официри Управе завода, заплењени су и бродови Ратне морнарице који су се ту налазили у ремонту, па је тако ТЧ-222 пао у руке непријатеља. После тог краћег задржавања ТЧ-217 у Шибенику, брод је пребазиран на острво Смоквица, одакле је начелник штаба известио команданта 17. бригаде торпедних чамаца због чега није извршено његово наређење.

**УЧЕШЋЕ ЈЕДИНИЦЕ У ЗАДАЦИМА ФЛОТЕ
ПО ИЗБИЈАЊУ ОТВОРЕНИХ НЕПРИЈАТЕЉСТАВА
И СУКОБА СА ПАРАВОЈНИМ ФОРМАЦИЈАМА
ХРВАТСКЕ**

Дана, 11. септембра 1991. године, обављена је примопредаја дужности команданта 17. бригаде торпедних чамаца и уједно пловног састава Тактичке групе „Каштела“ између дотадашњег команданта, капетана фрегате Петра Матана, који је поднео молбу за скидање из ЈНА, и начелника штаба, капетана фрегате Зорана Гилића. Истог дана скинуо се и капетан фрегате Франко Перковић, дотадашњи командант ВПБР-31, а његову дужност преузео је капетан фрегате Драган Јовин, начелник штаба 4. дивизиона ПБР. Ово се наводи као пример нужних импровизација са којима су били суочени команданти пловних јединица, а које је наметнула актуелна кадровска ситуација која се брзо мењала. Примопредаја дужности била је врло кратка и једноставна. Стари командант Тактичке групе информисао ме је да је задатак пловног састава заштита властите јединице и заштита војних објеката и јединица у рејону Сплита, о чему нису постојала никаква израђена борбена документа. По пријему дужности, од посада торпедних чамаца чуо сам да је за Дан Ратне морнарице, 10. септембра, капетан фрегате Петар Матан пред постројеним посадама на палуби ВПБР-31 одржао упечатљив патриотски говор, а увече је поднео молбу за скидање. Следећег дана је преко радио-везе упутио позив командантима торпедних чамаца да следе његов пример.

За команду Тактичке групе било је неопходно да се са командантима Морнаричког школског центра, Поморске базе Лора и касарне Дивуље размене подаци, договори садејство и израде неопходна борбена документа. То је и урађено са Морнаричким школским центром и Поморском базом Лора пре почетка напада на те објекте. Ускоро су хрватске паравојне снаге почеле оружане провокације и напади на касарне и војне објекте.

Од 13. 9. до 16. 11. 1991. године догодио се низ напада на војне објекте и бродове Ратне морнарице у рејону Сплита. Циљ напада на бродове Тактичке групе „Каштела“ био је да се постепено присиле да напусте акваторију Каштеланског залива, Сплитског, Брачког и Дрвеничког канала и тиме додатно изврши притисак на команде и јединице ЈНА окружене у касарнама и другим

војним објектима да су напуштене и осуђене на предају. За непријатеља није било битно да ли ће у нашем одговору на нападе бити случајних цивилних жртава, јер би то било експлоатисано у психолошко-пропагандним дејствима против ЈНА и Југославије. На исти начин био би експлоатисан и сваки резултат успешних напада на бродове Ратне морнарице.

Десант на складиште горива Свети Кајо 13. 9. 1991.

Складиште горива Свети Кајо, смештено у Каштел Сућурцу, северно од Поморске базе Лора, непријатељ је освојио тако што је придобио целокупно људство на дезертерство и предају 12. 9. 1991. године, па следећег јутра није било никога у објекту да преда редовни рапорт претпостављеном у Поморској бази Лора. Донесена је одлука да се објекат врати под нашу контролу искрцавањем мањег тактичког десанта превоженог десантно-јуришним чамцем и ако је потребно, уз ватрену подршку бродова Тактичке групе „Каштела“. Десантом је руководио капетан фрегате Данило Зјачић са десантно-јуришног чамца. Десант је брзо искрцан на обалу на изграђен мол 13. 9. 1991. године, а по њему је непријатељ отворио ватру из стрељачког наоружања. Десантно-јуришни чамац који је искрцао десант, ангажовао се у непосредној ватреној подршци и неутралисању уочених циљева. У подршци су ангажовани торпедни чамац и ракетна топовњача из састава Тактичке групе, који су дејствовали по циљевима у резалишту бродова које се граничило са објектом Свети Кајо, а одакле је отварана ватра по десантним снагама. Капетан фрегате Данило Зјачић који се налазио на десантно-јуришном чамцу, тешко је рањен у препону, вероватно снајперском ватром, и превезен у Гарнизону амбуланту у Лори, где му није било могуће пружити адекватну медицинску помоћ. Непријатељске снаге које су опколиле Поморску базу Лора, нису дозволиле да се превезе у Војну болницу у Сплиту, како би му тамо пружили неопходну медицинску помоћ. Тако је овај часни и храбри официр изгубио живот због непоштовања хуманитарног ратног права од непријатеља и људи које је сматрао својим народом, само зато јер је часно вршио своју дужност. Складиште Свети Кајо заузеле су снаге Поморске базе Лора, али је напуштено после евакуације горива и мазива због недостатка људства за његову одбрану. После извршења тог задатка, део старешина са ТЧ-213 и ТЧ-215, бродова који су се тада налазили у саставу Тактичке групе, под-

нео је молбу за скидање из ЈНА. Међу њима истичем поручника корвете Душана Злоногу, вршиоца дужности команданта ТЧ-213, чији се отац, иначе старешина ЈНА, налазио у окружењу у Морнаричком школском центру у Лори. Колебљивци су пребачени на острво Вис, где су после разговора са старешинама из Команде Флоте повукли своје молбе, а онда, ипак, дезертирали. Поручник корвете Душан Злонога затворен је у Сплиту и касније размењен у Паковом селу. Било је покушаја да га врате на службу у Ратну морнарицу, али то је пропало због неприхватања старешина у 17. бригади торпедних чамаца и другим јединицама Флоте.

Извлачење људства из складишта Сегет 17. 9. 1991. године

Напади на издвојене војне објекте извођени су по устаљеном обрасцу. Војне објекте које је, иначе, опслуживао и чувао релативно мали број старешина и морнара-војника, опкољавале су многоструко веће снаге. Непријатељ је настојао да старешине и морнаре-војнике приволи на предају обећањима и претњама, а у крајњем случају да нападом освоји војни објекат. Такав сценарио је припремљен и за освајање Морнаричкотехничког складишта у Сегету. Због дезертерства, бројно стање људства које је чувало тај објекат пало је на минимум. Остао је само један старешина, старији водник Ракас, са пет морнара. Војни објекат био је стално опкољен многоструко бројнијим непријатељем. Сваке вечери, непријатељске снаге су се приближавале складишту, што је повећавало напетост и изнуривало људство у обезбеђењу. Може се рећи да једини преостали старешина и морнари на које се могао ослонити, ноћима нису спавали. Тај објекат смо обезбеђивали слањем и патролисањем бродова ТЧ-РТОП у акваторији југозападно од складишта, тако да су их могле видети и наше и непријатељске снаге. За време извршења задатка, бродови у обезбеђењу често су се налазили и у домету стрељачког наоружања. Вече уочи самог напада, командир складишта тражио је помоћ од торпедног чамца који се тренутно налазио у обезбеђењу у близини објекта, због видљивог приближавања великог броја наоружаних лица. Командант торпедног чамца прошао је током ноћи везу испред складишта и на позив командира пристао прамцем на мол када је непријатељ започео напад. Док се командир складишта са преосталих пет морнара укрцавао на брод, већи број наоружаних нападача улетео је возилима у круг

складишта. Са торпедног чамца, из топа је отворена ватра по непријатељским возилима, док је брод још био на везу. Касније те ноћи, са једне РТОП извршено је артиљеријско дејство по складишту и оно је запаљено.

Онеспособљавање и напуштање обалске артиљеријске батерије Смоквица 17. 9. 1991. године

Једна ракетна топовњача и један торпедни чамац из састава Тактичке групе „Каштела“ упућени су 17. 9. 1991. године на острво Смоквицу, где је базирала моторна баркаса БМ-65 са двојицом старешина и три морнара, и практично једина својим присуством обезбеђивала да обалска артиљеријска батерија Смоквица не буде запоседнута од непријатеља, који је већ запосео обалску артиљеријску батерију Зечево и касарну Крушчица, приволевши људство на предају. Обалска артиљеријска батерија Смоквица је онеспособљена (остало много муниције 88 мм), а лакше наоружање и муниција (аутомати, противавионски топови топова 20/3 и муниција 20 мм) укрцани су на БМ-65 и евакуисани на Војнопоморско упориште Вис.

Напади на касарну Дивуље 19–23. 9. 1991. године

Први напад на касарну Дивуље догодио се 19. 9. 1991. године око 15.00 сати. Напад су извршиле паравојне формације Хрватске, које су опколиле касарну Дивуље, а дејствовале су са положаја на брдима североисточно од Трогира, из рејона западног дела аеродрома Сплит, пластеника у Реснику и острва Чиово. Дошло је до обостране јаке размене ватре која је трајала око пола сата.

По положајима паравојних формација Хрватске, које су прве започеле напад на касарну Дивуље, поред јединица из касарне, дејствовала је Тактичка група „Каштела“, а нешто касније и ловачко-бомбардерска авијација по осмотреним циљевима из касарне. Тим снажним и ефикасним противдејством, напад је заустављен.

Други напад на касарну Дивуље догодио се 21. 9. 1991. године, пре спуштања хеликоптерског десанта у сврху ојачања одбране касарне. Заштиту искрцавања десанта пружали су Тактичка група „Каштела“ и ловачко-бомбардерска авијација вишекратним дејством по положајима непријатеља.

Трећи напад на касарну Дивуље догодио се 22. 9. 1991. године. Овога пута, непријатељ је са ватрених положаја у каменолому

испод брда Вилајица топовима већег калибра (могуће да је била реч о калибру 130 мм) дејствовао по касарни Дивуље и помоћном броду ПБ-201 који је маневрисао у Каштеланском заливу. Пошто је команда Тактичке групе обавештена о нападу, у вечерњим сатима истог дана извршила је артиљеријско дејство топовима 76 мм по ватреним положајима непријатеља у каменолому из акваторије Сплитског канала. По истом положају непријатеља, током ноћи, ефикасно је дејствовала и наша ловачко-бомбардерска авијација. Непријатељ је одао свој положај када је насумично отворио ватру из противавионских топова 20 мм према звуку наших авиона, после чега су их осветлили, а затим им и бомбардовали положај. После тих дејстава, није се поновио напад на Дивуље са тог положаја. У јутарњим сатима 23. 9. 1991. године ојачана је одбрана Поморска база Лора – Центар високих војних школа Ратне морнарице искрцавањем резервиста са помоћног брода ПО.

Напад на ТЧ-215 и ДЈЧ са Марјана 24. 9. 1991. године

Напад на ТЧ-215 из састава ТГ „Каштела“ догодио се у време када је на снази био договор о примирју. Напад је извршен у 7.50 сати, за време пловидбе ТЧ-215 из Каштеланског залива за Сплитски канал, са брда Марјан. Ватрени положај топова калибра 40 мм налазио се на асфалтном путу који са јужне стране Марјана води од Океанографског института према врху брда. Непријатељ је испалио 10-15 граната, а ТЧ-215 погођен је једним панцирним зрном у сам крмени део у пределу водене линије, због чега је вода продрла у крмени сударни простор, али није причињена већа штета. Командант брода правилно је поступио јер није одговорио на ватру. Како није био сигуран где је ватрени положај непријатеља, повећао је брзину, хитно се извукао из опасне зоне и о нападу известио Команду Тактичке групе. Док се разговарало о том нападу, у поподневни сатима нападнут је и ДЈЧ током пловидбе у акваторији јужно од полуострва Марјан, стрељачким и лаким противавионским наоружањем, и притом је на броду рањен један старешина. Десантно-јуришни чамац служио је за потребе превозења у акваторији Каштеланског залива. Са РТОП из састава Тактичке групе осматрен је ватрени положај непријатеља који је дејствовао на ТЧ-215, па је по том положају извршено успешно противдејство. На месту дејства топовњаче видела се снажна експлозија, а затим и висок стуб дима. Пошто

смо прислушкивали везе обавештавања и јављања непријатеља, сазнали смо да је наше противдејство на нападе било ефикасно и да је непријатељ претрпео губитке у људству и наоружању.

Минирање улаза у Поморску базу Лора 25. 9. 1991. године

Врло брзо по освајању минског складишта у Плочама, миниран је улаз у Поморску базу Лора у раним јутарњим сатима 25. 9. 1991. године, са трајекта „Градац“ који је симулирао квар погона, па га је теглио реморкер у сплитско бродоградилиште. Према нашим сазнањима, задатком је руководио капетан фрегате Бернардић, који се раније, по молби, скинуо из ЈНА. Положена је минска линија контактних сидрених мина, на коју је око 10.20 сати 25. 9. 1991. године налетела БР-68 која је превозила хлеб за потребе касарне Дивуље из Поморске базе Лора. Баркаса је потпуно уништена, погинуло је пет морнара, док су двојица укрцаних старешина и два морнара неким чудом преживели експлозију. Сама акција минирања мора осмотрена је из Морнаричког школског центра и постојала је могућност ефикасног дејства по бродовима који су обављали минирање. Непријатељ је очигледно рачунао на устезање браниоца да изврши тако радикалну акцију само на основу евентуално осмотрених сумњивих активности. Да је то и учињено и да су оштећени или потопљени бродови на минском задатку, то би сигурно искористио у пропагандне сврхе које би базирао на лажима. Крајем јануара 1992. године, на положену минску линију налетела је и ронилачка баркаса Ратне морнарице Хрватске, која је притом уништена, а укрцано људство је изгинуло. То се догодило у време када је већ евакуисан војни комплекс Поморска база Лора – Центар високих војних школа Ратне морнарице „Маршал Тито“ (Сплит). Минирање улаза у Поморску базу Лора непријатељ је извршио као додатни притисак на опкољене касарне и да би ограничио и спречио улазак и маневрисање бродова Флоте у Каштелански залив.

Напад на ДЈЧ-631 у Сплитским вратима 17. 10. 1991. године

Напад на ДЈЧ догодио се током вожње на рути Сплитски канал – Сплитска врата – лука Вис око 14.00 сати 17. 10. 1991. године, из рејона светионика рта Ражањ, за време примирја. По ДЈЧ-631 отворена је артиљеријска ватра, вероватно из топова 20 мм. ДЈЧ-631 је предузимао мере борбеног обезбеђења на маршу, одгово-

рио на ватру и брзо се удаљио са места напада. Када је известио о нападу, са ВПБР је извршено артиљеријско дејство топовима 76 мм по рејону одакле је извршен напад и о томе је извештена претпостављена команда. Непријатељ је то наше дејство искористио у пропагандне сврхе, како бродови Ратне морнарице угрожавају сигурност пловидбе и људи који опслужују светионик.

Напад и потапање трговачког брода „ЕУРОРИВЕР“

11. 11. 1991. године

Током ноћи, 11. 11. 1991. године, дејством обалске артиљеријске батерије Маринча Рат са острва Шолта, потопљен је трговачки брод „ЕУРОРИВЕР“ који је пловио јужно од острва Шолта. Посаду је спасао хрватски реморкер и одвезао у Сплит. Успешно изведен напад показао је да је обалска артиљеријска батерија оспособљена и опремљена за ноћна дејства, али није извршила ваљану идентификацију циља, па је умето неког брода Ратне морнарице, гађала и грешком погодила трговачки брод.

Напад на ПТ-72 у Сплитским вратима 12. 11. 1991. године

У вечерњим сатима 12. 11. 1991. године, за време вожње на рути лука Вис – Сплитска врата – Сплитски канал, из рејона рта Ражањ, острво Брач, артиљеријском ватром нападнут је ПТ-72. Артиљеријско противдејство извршили су РТОП и ПЧ у ноћним условима, па је и ефикасност таквог дејства по циљу на копну смањена.

Напад на Тактичку групу „Каштела“

14-15. 11. 1991. године

У време напада, Тактичка група је у свом саставу имала ВПБР, две РТОП, два ТЧ и један ПЧ. Бродови Тактичке групе боравили су у акваторији Сплитски канал – Брачки канал – Сплитска врата, са основним задатком одбране и подршке јединица и војних објеката ЈНА у рејону Сплит-Дивуље и контроле поморског саобраћаја у акваторији Сплитског и Брачког канала. Присуство бродова Тактичке групе у акваторији Сплита охрабрујуће је деловало на људство у окруженим војним објектима.

Тактичка ситуација за бродове Тактичке групе стално се погоршавала од средине септембра 1991. године, када је извршен општи напад на јединице и војне објекте ЈНА у Хрватској, од којих је већина била слабо брањена због недостатка људства и издаје. Паравојне формације Хрватске заплениле су: покретну обалску артиљеријску батерију 6 x 90 мм на острву Жирију,

покретну обалску артиљеријску батерију 4 x 130 мм, покретну обалску артиљеријску батерију 4 x 100 мм, покретну обалску артиљеријску батерију 4 x 85 мм Зечево, обалску артиљеријску батерију 4 x 88 мм на острву Смоквици, обалску артиљеријску батерију 4 x 88 мм Маринча рат на острву Шолти, обалску артиљеријску батерију 4 x 85 мм Ражањ на острву Брачу, обалску артиљеријску батерију 4 x 88 мм Ражњић и обалску артиљеријску батерију 4 x 85 мм Привала на острву Корчули. Са тим обалским артиљеријским батеријама заплена је и велика количина одговарајуће артиљеријске муниције. До неких топова обалске артиљерије Хрватска је дошла тако што су они били у поступку расходовања због смањења и гашења неких јединица Војнопоморске области. Тако су официри команде 17. бригаде торпедних чамаца у априлу 1991. године видели четири топа 85 или 88 мм гурнуте на ливаду близу круга Морнаричкотехничког завода (Шибеник). На топовима је претходно извршен ремонт и били су у одличном стању. Када су паравојне формације Хрватске освојиле Завод у Шибенику, вероватно су заплениле и те топове. Осим тога, у нападима на касарне и војне објекте Војнопоморске области заплена је и већи број противавионских топова 20 и 40 мм и ракетних система „СТРЕЛА-2М“, па су тако обалске артиљеријске батерије имале и адекватну ПВО.

Пловни састави и бродови Флоте изводили су поморску блокаду Хрватске у три наврата и то: прва блокада 17–23. 9, друга блокада 3–11. 10. и трећа блокада 8. 11 – 3. 12. 1991. године.

Циљ тих блокада био је да се обезбеди снабдевање храном, водом и електричном енергијом окружених јединица и војних објеката ЈНА и прекину напади на њих. Контролом поморског саобраћаја није било могуће потпуно обезбедити да бродови (трајекти, путнички и трговачки бродови) у међуострвском саобраћају тајно не превозе наоружање и људство у циљу њиховог тактичког развоја и припреме за напад на бродове Ратне морнарице.

Сталним осматрањем острва Шолте, Брача, Чиова, као и Сплита, покушавали смо да уочимо положаје хрватске паравојске. У октобру је изграђен ватрени положај у ували Кашуни (полуострво Марјан, Сплит) за обалску артиљеријску батерију 85 или 88 мм за четири топа и ватрени положај у рејону Голо брдо, острво Брач, за противавионске топове 40 мм. На Шолти нисмо уочили ватрене положаје, па су се бродови Тактичке групе углавном за-

државали у акваторији Сплитског канала или у Брачком каналу, југоисточно од Сплита, како би избегли изненадни напад са ватреног положаја обалске артиљеријске батерије Кашуни. Патролни чамац је контролисао акваторију између острва Брача и Шолте.

Били смо свесни чињенице да смо и сами били у окружењу и у подређеном положају. Непријатељ је имао сталну тактичку предност јер је увек први нарушавао успостављена примирја бирајући место, време и објекат напада, а ми никада нисмо превентивно дејствовали. Основна намена свих артиљеријских система на бродовима Ратне морнарице јесте ПВО и они су недовољно ефикасни за дејство по циљевима на копну, а поготову утврђеним или уређеним ватреним положајима обалске артиљерије, чији је ефикасни дOMET већи од нашег. Једина наша предност била је могућност маневрисања.

Напад на Тактичке групе „Каштела“ започео је нападом на ПЧ-176 у акваторији увале Бобовишће, са положаја у рејону Голо брдо – рт Заглав на Брачу, око 18.30 сати 14. 11. 1991. године. Брод је вероватно погођен из неког артиљеријског оружја (тенк, бестрзајни топ, топ 85 или 88 мм коришћен у обалској артиљерији) у прамчани део, при чему су погинула три морнара, а брод је одмах почео да тоне. У помоћ ПЧ-176, ради спасавања посаде, послат је ТЧ-224 који је око 19.00 сати укрцао посаду ПЧ-176 и кроз Шолтански канал отпловио за луку Вис. Акција спасавања посаде ПЧ-176 завршена је до 22.00 сата 14. 11. 1991. године.

Претпостављена команда је о нападу и акцији спасавања редовно извештавана. Направљен је план како одговорити у случају поновљеног напада. Основни циљ дејства бродова Тактичке групе била је обалска артиљеријска батерија Кашуни, пошто тачну локацију других ватрених положаја артиљерије непријатеља нисмо са сигурношћу знали. Тај циљ је дат и за авијацију уколико нас буде подржала у дејству. Око 5.30 сати 15. 11. 1991. године, нападнут је ВПБР артиљеријском ватром са непознатог положаја. Из заклона острва Чиова, ВПБР је извршио напад на батерију Кашуни плетуном ракетних дубинских бомби за противподморничку борбу, настављајући напад топовима 76 мм. Дејство по истом циљу извршиле су и топовњаче. Док је дејство бродова по батерији трајало, није било противдејства. О нападу на Тактичке групе и почетку противдејства обавештене су и јединице у окружењу на копну и од њих је затражено да нас подрже дејством по циљевима

у свом рејону. Интензитет артиљеријских дејства бродова брзо је опао због квара на топовима. Већ после испаљених десетак граната по топу, десио се застој на оба топа 76 мм на ВПБР, а нешто касније, један по један, испали су из употребе због кварова сви топови 57 мм на РТОП. Са ВПБР-а уочено је дејство покретне обалске артиљеријске батерије са ватреног положаја у рејону села Грохоте-Нечујам на острву Шолти, а са ТЧ артиљеријско дејство са ватреног положаја из рејона Голо брдо на Брачу. ВПБР, као велики циљ, посебно је угрожавало дејство покретне обалске артиљеријске батерије са острва Шолте. У таквој ситуацији, командант Тактичке групе одлучио се за извлачење у акваторију Неретванског канала. Авијација за подршку стигла је у рејон дејства у 8.30 сати, када су га бродови Тактичке групе већ напустили, и напала ватрени положај јединице ПВО непријатеља у рејону Голог брда на острву Брачу. Погођена су два наша авиона типа „Јастреб“, а пилоти су искочили и пали у Брачки канал на око две наутичке миље северно од рта Гомилица. Тактичка група добила је задатак да изврши акцију спасавања пилота. За задатак спасавања одређен је ТЧ, али се од тога одустало јер је спасавање извршио хеликоптер Ратног ваздухопловства око 9.30 сати.

Напад на Тактичку групу „Корчула“ 16. 11. 1991. године

Током поподнева 15. 11. 1991. године, бродови Тактичке групе „Каштела“ допловили су у акваторију Корчуланског канала и сјединили се са Борбеном групом „Неретва“ тренутног састава два РЧ и три МЛ. Због квара на топовима, две РТОП одмах су пребазиране на Војнопоморско упориште Вис, ради отклањања кварова. То је била добра одлука јер су се метеоролошки услови погоршавали из сата у сат, па се до вечери развио оркански југо. Од преосталих бродова формиран је пловни састав Тактичка група „Корчула“, а за команданта је одређен командант борбене групе „Неретва“. Око 12.30 сати 16. 11. 1991. године, на сидру у ували Ловишће нападнут је и погођен МЛ-143, а МЛ-144 креће у акцију спасавања. Око 13.00 сати погођен је и МЛ-144 артиљеријском ватром са уређеног ватреног положаја у ували Ловиште. Оба миноловца су оштећена, од чега МЛ-144 теже. Командант Тактичке групе „Корчула“ наредио је да два РЧ и ТЧ јуришају на ватрени положај Ловишће и држе га под артиљеријском ватром топова 30 мм, како би се обезбедило време за поправку лакше оштећеног МЛ и прекрцавање људства са теже оштећеног МЛ. Контранапад са РЧ и ТЧ успешно

је изведен, тако да је привремено ућуткана батерија на ватреном положају Ловиште. Једновременно са ватреног положаја у рејону Смоквица–Блато на острву Корчули, артиљеријском ватром са покретне обалске артиљеријске батерије нападнут је ВПБР који није могао адекватно да одговори, јер су топови 76 мм били готово потпуно неисправни (после испаљених неколико граната десио се застој). Командант ВПБР избегавао је ватру батерије маневрисањем брода и отварао ватру колико је могао по непријатељским положајима на Ловишту и Корчули. С обзиром на тренутну ситуацију, командант Тактичке групе „Корчула“ донео је одлуку да се сви бродови повуку на острво Вис. Приликом проласка ВПБР кроз зону дејства обалске артиљеријске батерије Привала, по њему је извршено дејство, али без резултата. При проласку ТЧ јужно од острва Шћедро, по њему је отворена ватра топом 20 или 40 мм, на шта је командант ТЧ одговорио артиљеријским дејством топова 30 мм и ућуткао тај ватрени положај. Иако оштећен, МЛ-143 успео је да и по веома тешким метеоролошким условима доплови у луку Вис, што говори о изузетној храбрости и моралу команданта брода и посаде. Напуштени МЛ-144 однели су море и олујни југоисточни ветар и насукали на острво Хвар. До 20.00 сати 16. 11. 1991. године, сви бродови Тактичке групе „Корчула“ са теже оштећеним МЛ-143, упловили су у луку Вис.

Касније је утврђено да је квар на топовима на ВПБР последица саботаже изведене за време ремонта топова који је извршио Морнаричкотехнички ремонтни завод у Шибенику, а који је иначе био задужен за ремонт и поправку свих артиљеријских система на бродовима Ратне морнарице. Саботажа је извршена скраћивањем опруга подизача муниције на топовима, што није било могуће установити осим по последицама код дужег артиљеријског дејства. Претпоставља се да су саботаже почеле и планиране већ од 1990. године, када је на власт дошла Хрватска демократска заједница.

Ангажовање 17. бригаде торпедних чамаца у различитим борбеним саставима Флоте у грађанском рату у Републици Хрватској

Бродови 17. бригаде торпедних чамаца ангажовани су у свим привременим пловним саставима Флоте током грађанског рата у Хрватској, до трајног предислоцирања јединице у Боку Которску. Најмање исправни бродови предислоцирани су још пре

избијања отворених напада паравојске Хрватске у Уређеном рејону базирања Бока (Морнаричкотехнички ремонтни завод „Сава Ковачевић“, Тиват), где је стално било базирано од четири до шест ТЧ са минималним бројем старешина и морнара и једна од команди дивизиона ТЧ. Тај део јединице био је логистичка и кадровска база за ангажоване ТЧ у различитим пловним саставима Флоте. У тактичким групама „Каштела“ и „Вис“ стално је било ангажовано по два ТЧ, у борбеној групи „Плоче“ повремено је ангажован један или два ТЧ, у Тактичкој групи „Кварнер“ стално је ангажован један или два ТЧ и у Тактичкој-борбеној групи „Ластово“ стално су ангажована два ТЧ.

Основни задаци које су извршавали ТЧ у оквиру формираних пловних састава били су:

- пружање артиљеријске подршке опкољеним јединицама ЈНА на копну;
- обезбеђење поморског саобраћаја код предислоцирања јединица и исељавања војних објеката из Хрватске за Црну Гору;
- контрола поморског саобраћаја у територијалном мору СФРЈ;
- поморска блокада територијалног мора СФРЈ;
- противваздушна, противминска, противчамчана и противдиверзантска одбрана на мору и у рејонима базирања.

Извршење тих задатака захтевало је огромно напрезање људства и борбене технике. Већина задатака и начин на који су извршавани нису спадали у наменске задатке торпедних чамаца, што је негативно утицало на убрзано трошење техничких ресурса и учесталост кварова погонског система и електронских уређаја.

Исправност наоружања и техничких средстава на броду, поред чињенице да одлучујуће утиче на могућност извршавања борбених задатака брода и јединице, има огроман утицај и на стање морала посаде. Али и у условима честих кварова наоружања и техничких средстава, посаде торпедних чамаца показале су изузетно херојство и истрајност. Поправљале су кварове који се решавају само у ремонтним заводима и техничким радионицама, вршиле неопходне импровизације, ризиковале у извршењу задатака, али никада нису одустајале.

Овде треба споменути и један озбиљан проблем који је оптерећивао део старешинског састава. Наиме, део старешина није склонио своје породице на „сигурно место“ пре избијања отворе-

них непријатељстава. Тиме су изложили чланове породице реалној опасности од разних облика притисака, злостављања, па и физичке ликвидације. На тај начин, и сами су били под великим притиском да подлегну уценама непријатеља или пак да се руководе осећањима и искористе ватрену моћ јединице у осветничке сврхе, што се ниједном није догодило.

ЗАКЉУЧАК

Ко је издајник у грађанском рату?

До међународног признања Хрватске 1992. године, све оружане формације Хрватске, као и њихови напади на јединице ЈНА, биле су по међународном праву побуњеничке и представљале су облик оружане побуне.

Сви припадници ЈНА којима је по личном захтеву престала служба у ЈНА, а који су се укључили у оружане формације Хрватске до 1992. године, починили су тешко кривично дело кажњиво по Кривичном закону СФРЈ из 1976. године, члан 227: „Војно лице које за време рата пређе на страну непријатеља или се преда непријатељу, казниће се затвором најмање пет година, или смртном казном.“

Резултати које су постигли припадници 17. бригаде торпедних чамаца

Грађански рат се за јединицу завршио даном повлачења из Хрватске у 9. војнопоморски сектор (Бока). Јединица је изгубила само ТЧ-222 који је пао у руке непријатељу, а који се налазио у ремонту на синхро-лифту у Морнаричкотехничком ремонтном заводу Шибеник и био неспособан за пловидбу. Од расходованих бродова, труп ТЧ-219 остао је у Шибенику, а ТЧ-214 је дотегљен у Боку Которску. За једанаест ТЧ који су били способни за вожњу и борбену употребу имали смо само 39 старешина, од чега 15 официра (три виша поморска официра, девет поморских официра и три морнаричкотехничка официра) и 24 подофицира разних специјалности. Тај број старешина једва да би био довољан за попуну до пуне формације мање команде јединице и три ТЧ. Како је то било могуће? Они који су остали, били су прави људи. Тешко је међу тим храбрим и часним људима истаћи најбоље, а да се не учини неправда осталима. На команданта 17. бригаде торпедних чамаца најбољи утисак оставили су: капетан корвете Ве-

селин Ковачевић, командант дивизиона ТЧ, поручник фрегате Игор Шипић и поручник фрегате Дарко Смиљанић, команданти ТЧ, поручник Родољуб Петровић, командир петог бродског одреда на ТЧ, заставници прве класе Милан Томић и Звонимир Кешкић, референти у органу морнаричкотехничке службе у команди 17. бригаде торпедних чамаца, а који су обављали дужности мотористе и електричара на ТЧ, заставник Мирко Шакота, електричар на ТЧ и водник Хисини Шаља, командир четвртог бродског одреда на ТЧ. Погинулих и рањених припадника у борбеним дејствима јединица није имала.

Поносни смо што се никада нисмо двоумили да ли да останемо или да напустимо другове и јединицу, што смо сачували посаде и бродове и што нисмо допустили да Флота Ратне морнарице нечасно пропадне.

др Радован Томановић, генерал-потпуковник

ПОЗАДИНСКО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ЈЕДИНИЦА ФЛОТЕ

УВОД

Позадинском обезбеђењу, јединице Флоте и остале поморске снаге дугују реалну борбену моћ, а сам предмет позадинског обезбеђења били су проблеми у вези са системом који су постављени пред Команду Флоте у светлости њених практичних потреба, претходних знања и капацитета који су били на располагању. Састави јединица Флоте, почев од патролних бродова, ракетних топовњаца, ракетних чамаца, торпедних чамаца, миноловаца, ловаца мина, патролних чамаца, десантно-јуришних чамаца, подморница, школски брод „Галеб“, командни брод Флоте „Вис“, реморкера, дизалица до других, као што су помоћни бродови и слични, служили су као полазне премисе односно као апарат којим се мерила успешност функција система позадинског обезбеђења и практична контрола реализације. Сви подсистеми, функције¹, процеси² и активности³ позадинског обезбеђења имали су везу за пловни објекат – брод и човека – члана посаде. Бродови (пловни објекти) и чамци (пловна средства) били су технички развијени систем у којем су сублимирана целокупна техничка знања из техничких наука, уграђена у средства којима рукују бродске посаде приликом реализације циља, сходно врсти и намени брода. Бродске посаде биле су чиниоци брода. Својом активности и знањем, оне су повећале борбену моћ брода, обезбеђујући поузданост рада уграђених средстава у току борбених дејстава. Биле су у интеракцији са средствима

¹ Под функцијом позадинског обезбеђења треба подразумевати скуп послова којим се према одобреном критеријуму (или више њих) могу и/или морају међусобно повезати (груписати) у релативно засебне целине. Функција је највиши елемент код система позадинског обезбеђења у непосредној надлежности Команде Флоте.

² Процеси позадинског обезбеђења јесу групе зависних одлука и активности којима се остварују функције. Процеси су специфичне активности.

³ Активности су укупни процеси или радње органа позадине у Флоти на реализацији позадинских функција које се планирају по месту, времену и непосредним ресурсима.

на броду и бродом као целином. Сваки члан посаде се самоидентификује са бродом, а с развојем способности, развијала се и борбена способност брода. Масовна идентификација бродских посада са бродом, у условима у којима су се нашли бродови Ратне морнарице, била је могућа због историјски максимално могућег доприноса слободи човека, истинској љубави према броду, броду који је девет месеци био дом и домовина. Ситуација која је била створена, нигде у војној науци није разматрана, нити су били створени, а затим у пракси проверавани, планови за позадинско обезбеђење борбених дејстава јединица Флоте.

УСЛОВИ У КОЈИМА СЕ РЕАЛИЗОВАЛО ПОЗАДИНСКО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ

У анализи услова⁴, дејства снага Флоте и вредновању позадинског обезбеђења полазило се од општих посебних и појединачних стања објективне стварности која је омогућавала, отежавала или спречавала успешну реализацију. Објективна стварност је наметнула деловање општих⁵, посебних⁶ и појединачних⁷ услова.

Општи услови. Почетак ратних сукоба био је изнуђен. У појединим деловима Југославије (у Словенији, Хрватској и Босни и Херцеговини) на власт долазе екстремне националистичке снаге које отпочињу напад на Југословенску народну армију, носиоца одбрамбеног система СФР Југославије. Воде невиђену медијску кампању, са до тада непознатим размерама у свету. Блокирају луке, касарне и отворено нападају паравојним снагама војне објекте.

Распадају се успостављене везе са радним организацијама које су у систему позадинског обезбеђења имале – чиниле важан елемент у његовом функционисању. У јединицама Флоте долази

⁴ Услов је стање објективне стварности која омогућава да једна појава настане, егзистира и престаје под дејством узрока који ту појаву производе.

⁵ Општи услови су виши спољни утицај на могућности позадинског обезбеђења јединица Флоте. Манифестовали су се повезаним деловањем политичких, економских и војних односа и противречностима савременог света и Европске заједнице.

⁶ Посебни услови представљали су наше унутрашње односе и процесе у вези са друштвено-политичким, друштвено-економским, војностратегијским, просторно-географским, временским, демографским, урбанистичким и другим чиниоцима.

⁷ Појединачни услови представљали су односе и процесе у вези са сваким појединачним објектом (бродом), његовим тактичко-техничким карактеристикама и аутономности.

до наглог осипања стручних кадрова. Део установе Морнаричкотехничког ремонтног завода „Велимир Шкорпик“ Шибеник, Морнаричкотехничка ракетна база Жрновница, Војна болница Сплит предају се без борбе и стављају се у функцију непријатеља. Бродови Флоте остали су на мору, без планских позадинских ослонаца. Многа бродоградилишта и друге привредне институције које би требало да буду ослонац Ратној морнарици, издали су је. Уведен је ембарго на увоз. Биле су сталне претње оружаног напада на јединице флоте од Европске заједнице и НАТО-а. Тражена је блокада југословенских лука, што је касније и остварено, и слично. У насталим сложеним условима и околностима, организација позадинског обезбеђења Флоте морала је доживети нагле промене због промене у позадинској инфраструктури и систему руковођења у Војнопоморској области. Команда Војнопоморске области и сви органи позадине били су окружени у Сплиту, а послове и задатке позадинског обезбеђења преузео је део људи на време евакуисан из Сплита на Истурено командно место (острво Вис), Команда Флоте и Команда Војнопоморског сектора Бока. Дошло је до ситуације када се постојеће одредбе „Правила позадинског обезбеђења оружаних снага СФР Југославије у рату“⁸ нису могле реализовати због: нарушеног система, линија разграничења надлежности, непрекидне размене података са претпостављеном командом и непостојања планова позадинског обезбеђења вишег нивоа. У основи, планови за позадинско обезбеђење вишег нивоа нису се могли реализовати, нити је њихова примена била могућа због деловања противника и потпуно разбијене концепције позадинског обезбеђења. Међутим, Команда Флоте је, уз помоћ малог броја старешина Команде Војнопоморске области (плански и на време евакуисани из Команде Војнопоморске области) који су се налазили на Истуреном командном месту, створила у ходу нов план позадинског обезбеђења полазећи од: 1) оперативног циља јединица Флоте; 2) плана употребе и борбених дејстава снага Флоте; 3) утврђених општих захтева сваког подсистема позадинског обезбеђења; 4) утврђених расположивих количина мирнодопских залиха и

⁸ „Рад позадинских органа организован је тако да обезбеди планско и целисходно ангажовање потчињених јединица (установа) и структура друштвено политичких заједница одређених за извршење позадинског обезбеђења.“ (Правило позадинског обезбеђења оружаних снага СФР Југославије у рату, Савезни секретаријат за народну одбрану, Оперативна управа позадине-25, Београд, 1990, стр.104.)

ратних резерви у рејону Боке и производних могућности добро-намерних предузећа широм Југославије.

Посебни услови. У ситуацији сумњи, збуњености, издаје и нарушене концепције одбране Југославије, посебни услови, као стање наше објективне стварности, својим настанком, постојањем и развојем одређивали су нужне активности за реализацију позадинског обезбеђења. Истовремено, они су представљали основну детерминанту за настојање, егзистирање појединачних услова специфичних за сваку врсту и тип брода. Карактеристични чиниоци који су битно утицали на посебне услове проузроковани су: борбеним дејствима, заробљавањем или нападима на објекте морнаричке позадинске базе, морнаричкотехничких ремонтних завода, морнаричкотехничке ракетне базе у Сплиту и Шибенику; отежаним дотуром потребних средстава из морнаричкотехничке позадинске базе сектора Бока; сложеносту борбене технике на сваком типу брода; им утрошком погонских и убојних средстава; аутономношћу бродова за боравак ван луке базирања; квалитетом извршених радова у последњем ремонту брода; могућности брода за самостално интендантско обезбеђење; стању попуњености бродских посада (по војноевиденционим специјалностима и националној структури); сталном мењању бродских посада због попуне (недостајућег) кадра на бродовима који су се налазили на операцијској основици, мето-ситуацији и прилагођености брода за извршавање задатака на „тешком“ мору и сл.

Сви ти али и други услови утицали су на то да се педесет година грађени систем позадинског обезбеђења распадне, посебно од тренутка када су јединице Флоте напустиле луку базирања Лора у Сплиту.

ОРГАНИЗАЦИЈА ПОЗАДИНСКОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА ФЛОТЕ

Организација позадинског обезбеђења Флоте представљала је кохерентан систем здружених подсистема морнаричкотехничког, техничког, интендантског, санитетског и саобраћајног обезбеђења ради испуњења циљева јединица Флоте. Дакле, у питању је био отворен систем састављен од различитих усклађених и координираних подсистема, укомпонованих у шири војни систем Ратне морнарице и Југословенске народне армије.

Организација позадинског обезбеђења Флоте била је формирана тако да може успешно реализовати све подсистема, функције, процесе и активности, а уједно и постићи рационални

склад између постављених циљева борбених дејстава и позадинског обезбеђења сваког појединачног брода. Тај однос између циљева оружане борбе и позадинског обезбеђења, као и њихова временска инверзија, зависио је од утицаја окружења, сложености иницираних циљева и временске димензионираности. Постављани организацијски циљеви били су укомпоновани у процес одлучивања и кроз њега, и одвијали се у присуству и под утицајем одређених општих карактеристика саме организације у условима нарушеног плана употребе оружаних снага, руковођења и ослонца на матичне морнаричке позадинске базе.

Начин остваривања утврђених циљева⁹, видови одлучивања у организацији позадинског обезбеђења јављали су се као стимулативни односно дестимулативни чиниоци у организацијској структури јединица Флоте. Та веза и утицај нарочито су били уочљиви приликом покушаја премошћавања искомског јаза између руковођења у Флоти и руковођења институцијама (посебно оних које су остале у окружењу), а које је требало да реализују позадинско обезбеђење.

Организација позадинског обезбеђења тежила је да преко организационих структура Војнопоморске области задовољи статичне и динамичне функције, процесе и активности свих подсистема кој су, иначе, нераскидиво повезани и карактеристични за сваки пловни објект. У Команди Флоте плански су тражене и откриване аутентичне потребе пловних објеката (људи и уграђеног наоружања и војне опреме), непрекидно су размењиване мисли, концепције и задаци, проницано је у способност сваке посаде ради повећања степена ефикасности и указивано је на различите домете организацијских решења и вредности.

Наметнута ситуација утицала је на то да организацију позадинског обезбеђења није било могуће ни временски, ни просторно да се успостави једна солидна организација са свим планским функцијама, већ се морала у ходу допуњавати и прилагођавати. Ваљало је успоставити организацију на постојећим основама (смањено бројно стање посаде и стручног људства и ограниченом подршком са копна).

⁹ Команда Флоте је имала статички основни циљ, а подциљеве гипке. Садржај сваког циља је мењан, у зависности од приоритета по бродовима, подсистемним функцијама, процесима и активностима све са циљем да организација позадинског обезбеђења опстоји и буде стабилна.

Зато организација позадинског обезбеђења Флоте била је формирана како би успешно могла реализовати све подсистеме, функције, процесе и активности а уједно и постићи рационални склад између постављених циљева борбених дејстава и позадинског обезбеђења сваког појединачног брода. Тај однос између циљева оружане борбе и позадинског обезбеђења као и њихова временска инверзија зависио је од утицаја окружења, сложености иницираних циљева и временске димензионираности. Постављани организацијски циљеви били су укомпоновани у процес одлучивања и кроз њега се одвијали у присуству и под утицајем одређених општих карактеристика саме организације у условима нарушеног плана употребе оружаних снага, руковођења и ослоња на матичне морнаричке позадинске базе.

Посебно треба истаћи проблем концепције организације позадине у Флоти. У самој Команди Флоте није била попуњена формација помоћника команданта за позадину. Његову функцију руковођења преузео је најстарији официр морнаричкотехничке службе, поред своје редовне дужности. У реализацији подсистема, функција, процеса и активности позадинског обезбеђења учествовали су, поред органа морнаричкотехничке службе, и органи интендантске и санитетске службе и органи штаба – специјалисти за поједина наоружања у процесима снабдевања убојним материјалним средствима. Ефикасном поделом рада у Команди Флоте, омогућено је комплетно позадинско обезбеђење јединица Флоте на акваторији источног дела Јадрана, од Пуле до Боке, са ослоном на позадинске јединице и установе у рејону Боке и позадине војнопоморских упоришта Вис и Ластово. Такве економско-позадинске границе одредиле су практичну употребу снага Флоте. Формиране су тактичке групе које су биле носиоци захтева за потребе за позадинско обезбеђење. Састав тактичке групе по врстама бродова, техничке и борбене могућности сваког брода одређивали су и обим обезбеђења.

Иако у тешким условима, до изражаја су долазила комплементарна својства Команде Флоте и команди тактичких група у: 1) стручној способности да се сва знања и способности усмере на битна питања реализације сваког подсистема позадинског обезбеђења; 2) руководећој способности да се знања и способности усмере на успешну реализацију функција, процеса и активности позадинског обезбеђења; 3) способности концептуализације различитих ситуационих стања и односа ради обједињавања по-

треба јединица Флоте. Спремност код свих посада за сарадњу и ангажовање ради остваривања циљева позадинског обезбеђења (чији је интензитет био повезан са дужином боравка брода на операцијској основи), заједнички циљ и идентичност усмерености (не на вредностима појединачног брода и појединца) на јединствено окружење и циљеве и јединствен командноинформациони систем, омогућили су успешну и ефикасну организацију и реализацију позадинског обезбеђења.

РУКОВОЂЕЊЕ ПОЗАДИНСКИМ ОБЕЗБЕЂЕЊЕМ

Флота је била организациони систем чији основни садржај функције чини предвиђање понашања система и усмеравање тог понашања ка извршењу циља. Сходно томе, руковођење позадинским обезбеђењем у Флоти била је делатност позадинских органа на извршењу подсистема функција, процеса и активности ради остварења циља Команде Флоте. Стално је праћена ситуација, темељно су се познавале основне чињенице и на основу њих цениле потребе за сваки брод, пловно средство, јединицу на копну или у окружењу.

Нарушена концепција одбране Југославије створила је многе проблеме. Неки су проузроковани борбеним дејствима; други заробљавањем или нападима на објекте морнаричке позадинске базе, морнаричкотехничког ремонтног завода и морнаричкотехничких ремонтних база у Сплиту и Шибенику; трећи, отежаним дотуром потребних средстава из морнаричке позадинске базе сектора Бока; четврти сложеношћу борбене технике на сваком броду; пети им утрошком погонских и убојних средстава; шести аутономношћу бродова за боравак ван луке базирања; седми оптерећеношћу посада за безбедност својих породица и слично. Посебно треба истаћи проблем концепције организације позадине у Флоти. У самој Команди Флоте није била предвиђена формација помоћника команданта за позадину. Његову функцију руковођења преузео је најстарији официр морнаричкотехничке службе, поред своје редовне дужности. У реализацији подсистема, функција, процеса и активности ПоОб учествовали су, поред органа морнаричкотехничке службе, и органи интендантске и санитетске службе и органи штаба – специјалисти за поједина наоружања у процесима снабдевања убојним материјалним средствима. Ефикасном поделом рада у Команди Флоте, омогућено је комплетно позадинско обезбеђење

јединица Флоте на аква-територији источног дела Јадрана, од Пуле до Боке, са ослонцем на позадинске јединице и установе у рејону Боке и позадине војнопоморских упоришта Вис и Ластово. Такве, економскопозадинске границе одредиле су практичну употребу снага Флоте. Формиране су тактичке групе које су биле носиоци захтева. Састав тактичке групе по врстама бродова, техничке и борбене могућности сваког брода одређивали су обим и први корак позадинског обезбеђења.

Руковођење позадинским обезбеђењем био је скуп руководећих акција дефинисаних одређеним задацима јединица Флоте. То је био посао који је имао и свој технолошки процес са одређеним фазама и операцијама (припрема руковођења и активности, праћење извршења активности и регулисање извршења активности). Све фазе и операције имале су своје основне чиниоце који су се односили на: 1) људство; 2) материјална средства; 3) „захтеве“; 4) време; 5) простор; 6) дотур и 7) напор. Истовремено, чиниоци су представљали основу оперативне регулације функционисања организације позадинског обезбеђења у јединицама Флоте.

1) Бродска посада – људски чинилац. Бродске посаде биле су покретачи свих акција. Оне су руковале и експлоатисале бродске уређаје и борбене системе. Својим знањем, моралом, патриотизмом и психофизичким квалитетима, успешно су решавале све техничке и тактичке проблеме који су настајали; брзо се обучавале за више дужности (због „одлива“ кадра, појединци су обављали више дужности); училе и отклањале сложене кварове; подизале квалитет културе основног и техничког одржавања.

2) Материјална средства уграђена на броду јесу други важан чинилац. Заједно са бродском посадом, била су нераздвојни део борбене способности Флоте. Иако су многа средства била комплексна и сложена, ипак су постигнути значајни успеси у пуној експлоатацији. Слабо извршени плански ремонти бродова у претходном периоду и немогућност планског ремонта у току боравка на мору утицали су на поузданост појединих система. Све је то отежало одржавање бродова и захтевало промене у организацији и реализацији основног и техничког одржавања као и ремонта.

ОРГАНИ ПОЗАДИНЕ КОМАНДЕ ФЛОТЕ

Јединица	Во пошта	Локација	Дужност	Чин	Презиме и име	Раздобље
Команда Флоте			Помоћник команданта за позадину	пук	Томановић Радован	10/91–06/92.
		Сплит о Вис	Начелник МТ и ТСл	пук	Грего Салваторе	Напустио дужност
				ппук	Ристовић Вељо	09/91–10/91.
				пук	Томановић Радован	10/91–06/92.
		о. Вис	Референт МТСл	ппук	Јокић Станислав	09/91–06/92.
					Петровић Жикица	01/92–06/92.
			Начелник ИнСл	ппук	Васић	09/91–06/92.
		о. Вис	Начелник СнСл	ппук	Руње Ненад	09/91–10/91.
				пор	Вељковић	10/91–12/91.
				кап	Јелић	01/92–03/92.
				мај	Живковић	03/92–05/92.

3) Чинилац „захтев“ проистицао је из способности бродске посаде да реагује на настану ситуацију (квар или утрошак материјалног средства) и своје захтеве дотури команди тактичке групе. Команда тактичке групе је путем редовних борбених извештаја обједињавала све „захтеве“ и достављала Команди Флоте. На нивоу Команде Флоте, захтеви свих команди тактичких група обједињавани су и истовремено достављани редовним позадинским извештајем Истуреном командном месту Команде Војнопоморске области и Команди сектора Бока, а по извлачењу Команде Војнопоморске области, помоћнику команданта за позадину Војнопоморске области (касније Ратне морнарице). Сваки захтев имао је у начелу устаљен садржај: назив брода, рејон базирања, номенклатурни број, назив материјалног средства и потребна количина. За она средства за која се нису могли прибавити номенклатурни бројеви, описивано је место уградње на

броду. Захтеви за потребним специјалистима за отклањање кvara или ратног оштећења имали су сличан садржај, с тим што се давао детаљан опис кvara како би екипе специјалиста могле да се припреме (проучавањем техничке документације и избором резервних делова).

Захтеви су у основи имали за циљ повећање и побољшавање борбене моћи Флоте. Тесно су повезани са осталим чиниоцима: временом, простором, дотуром и напором.

4) Чинилац „време“ имао је своје специфичности које су утицале на одлучивање, а односиле су се на параметре: 1) почетка ПоОб бродова на операцијској основици; 2) дужине боравка брода на операцијској основици; 3) временске структуре трајања одређене активности, процеса или функције; 4) фреквенције функције, процеса или активности; 5) трајања сваке функције, процеса или активности; 6) времена могућег застоја у реализацији функције, процеса или активности и 7) елемената времена који су у вези са природним својствима мора и ветра.

5) Чинилац „простор“ је исказивао своје специфичности преко следећих параметара: 1) простора који је у току реализације позадинског обезбеђења ограничен због могућег дејства непријатеља; 2) месту извршења функција, процеса и активности у односу на рејон базирања пловних објеката; 3) места размештаја позадинских установа и јединица; 4) простора ограниченог због лоших метео-услова (немогућности пристајања уз пловни објекат) или могућност дотура само воденим или само копненим комуникацијама; 5) простора који су у вези са вештачким елементима базирања пловних објеката (израђени прикључци за воду, погонска средства, електричну енергију и слично).

Анализом наведених параметара „простора“, омогућено је: 1) утврђивање снага за реализацију позадинског обезбеђења; 2) изналажење техничких решења за сигурније и економичније реализовање појединих процеса позадинског обезбеђења; 3) оцењивање утицаја просторног размештаја елемената позадинског обезбеђења; 4) предузимање ефикасних активности за побољшање стања позадинског обезбеђења у одређеном „простору“.

6) Попуна јединица Флоте планским и потребним количинама материјалних средстава реализује се преко активности „дотура“. Дотур је значајан чинилац чији су процеси били у вези са активностима: 1) планирања потребних материјалних средстава за дотур; 2) врсте потребног помоћног брода за дотур; 3)

места (рејона) извора за снабдевање; 4) пловне руте, рејона и времена извршења дотура. Основне елементе плана одређивала је Команда Војнопоморског сектора Бока, до извлачења Команде Војнопоморске области. Овај чинилац, у комбинацији са осталим параметрима, имао је утицај на: 1) дотур средстава свих подсистема у исто време са једним пловним објектом; 2) дотур средстава у планираном времену без обзира на време и простор; 3) дотур средстава планираним пловним објектима или хеликоптерима; 4) дотур средстава бродом који се враћа из ремонта у оперативну употребу на операцијску основицу.

7) Чинилац „напор позадине“ узимао је у обзир следеће параметре: 1) физичко оптерећење органа позадине и бродских посада; 2) психичко оптерећење органа позадине и бродских посада и 3) структуру и интензитет психофизичког оптерећења органа позадине и бродских посада. Преко параметара овог чиниоца, тражене су могућности за смањење психофизичког оптерећења бродских посада (на рачун Команде Флоте и тактичке групе) како би се повећала њихова ефикасност у извршењу борбених задатака.

Одредбе *Правила позадинског обезбеђења оружаних снага СФР Југославије у рату*¹⁰ нису се могле реализовати због: нарушеног система, линија разграничења надлежности, непрекидне размене података са претпостављеном командом и непостојања планова позадинског обезбеђења вишег нивоа. У основи, планови за позадинско обезбеђење вишег нивоа нису се могли реализовати, нити је њихова примена била могућа због деловања противника и потпуно разбијене концепције позадинског обезбеђења. Команда Флоте је уз помоћ малог броја старешина Команде Војнопоморске области (плански и на време евакуисани из Команде Војнопоморске области) које су се налазиле на Истуреном командном месту, створила у ходу нов план позадинског обезбеђења, полазећи од: 1) оперативног циља јединица Флоте; 2) плана употребе и борбених дејстава снага Флоте; 3) утврђених општих захтева сваког подсистема позадинског обезбеђења; 4) утврђених расположивих количина мирнодопских залиха и

¹⁰ „Рад позадинских органа организован је тако да обезбеди планско и целисходно ангажовање потчињених јединица (установа) и структура друштвено-политичких заједница одређених за извршење позадинског обезбеђења.“ (Правило позадинског обезбеђења оружаних снага СФРЈ у рату, Савезни секретаријат за народну одбрану, Оперативна управа позадине 25, Београд, 1990, стр. 104).

ратних резерви у рејону Боке Которске и производних могућности добронамерних предузећа широм Југославије. Усмеравање потчињених јединица било је на тежишту планирања времена, простора, потреба, вероватноће отказа и слично. Због сталних промена ситуација, долазило је до одступања од плана. Промене у планирању зависиле су од утрошка и потреба средстава или предислокације пловног објекта. Основне смернице захтева за потребе реализације појединих функција давала је команда тактичке групе. Обједињавање свих захтева и достављање потреба вршила је Команда Флоте. У самом планирању реализација потреба, нивои одлучивања нису имали оштре границе интереса, већ су постојале само линије разграничења у реализацији функција подсистема. Непрекидном разменом информација омогућено је потпуно позадинско обезбеђење сваког пловног објекта. Директне поделе органа позадине на управне и извршне није било због недостатка људства, а напрезања малобројног људства било је изнад физичких могућности човека.

Разбијање СФР Југославије, терористички напади на припаднике Југословенске народне армије и Флоте наметнули су Команди Флоте да се са тзв. Хрватском ратном морнарицом не само надмеће већ је истовремено то била борба умова, воље, стваралачке иницијативе и провере одлучности, истрајности, организаторских способности командног кадра. У неједнаким условима, Команда Флоте, иако без ослона на обалу и уређене рејоне базирања, на време је предвидела развој догађаја и потпуно схватила намере тзв. Хрватске ратне морнарице и брзо донела одлуку да напусти Ратну луку Лора 25. августа 1991. године, а умешним руковођењем јединица, као и стручношћу и тактичком зрелости официра у Команди и команданата и командира на пловним објектима, избегла је неповољан положај, смањила потенцијалне могућности тзв. Хрватске ратне морнарице да јој нанесе губитке и потпуно избегла било какве неоправдане губитке. Избегавајући утврђене доктринарне поступке и одбацујући утврђене шаблоне које је борбене поступке познавала тзв. Хрватска ратна морнарица, Команда Флоте и команданти пловних објеката проналазили су нове оригиналне поступке и нису чекали да им се нареди „одозго“, већ су настојали да при организовању сваке пловидбе изведу прикривене маневре који су збуњивали тзв. Хрватску ратну морнарицу. Тукли су их вештином, а не бројношћу. Сваки командант у Флоти трагао је за но-

вим начином дејства и стваралачки уважавао карактеристике и нијансе сваке борбене ситуације са тежиштем изналажења таквог тактичког поступка да искористи целокупну снагу оружја и борбене технике на броду. Зато је за Команду Флоте и команданте њених пловних објеката важило старо гесло: „Командант два пута побеђује противника, прво у мислима – сам, а затим реално – заједно са својом посадом на мору.“ Такав начин командовања омогућио је ефикасно руковођење позадинским обезбеђењем.

РЕАЛИЗАЦИЈА ПОДСИСТЕМА ПОЗАДИНСКОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА

Позадинско обезбеђење јединица Флоте у Команди Флоте био је један од најважнијих стваралачких чинова који је изискивао максимални умни напор и еластичан начин размишљања.

У току реализације позадинског обезбеђења и дејства на мору при стваралачком решавању задатака у свим условима, Команда Флоте је непогрешиво и рационално распоређивала своје снаге и усклађивала њихове напоре са позадинским обезбеђењем како би се постигло да све потчињене јединице схвате циљ, задатак и начин његовог извршавања, и да се, према карактеру дејстава тзв. Хрватске ратне морнарице који су се предвиђали, укаже на целисходну варијанту њиховог пораза. У планирању извршења наређења, команданти пловних састава и команданти бродова били су у стању да смисле лукав маневар и неприметно изађу на линију за напад и били су спремни за наношење изненадног ударца по циљевима које противник није ни сањао. Такви поступци тражили су од команданата пловних састава и објеката изузетну сталоженост, способност за умни рад, темељитост и оперативност у процени ситуације, смелост, а у исто време обазривост. Без престанка, више од девет месеци надгледана је ефикасност позадинског обезбеђења, праћени су покрети тзв. Хрватске ратне морнарице и њихов утицај на позадинско обезбеђење, брижљиво су обезбеђивани транспортни бродови за евакуацију људства и наоружања и војне опреме из Словеније и Хрватске, одржавана је непрекидна позадинска подршка јединица и по потреби вршена комбинација евакуације и дотура наоружања и војне опреме. Није се спутавала иницијатива команданата пловних објеката који су знали своје потребе и потребе људства укрцаног на њих, а ратна оштећења смањивали су на минимум избегавајући инжењерске и минске препреке у мору, те предузимајући мере маскирања и обмањивања.

Сви подсистеми функција, процеси и активности позадинског обезбеђења у јединицама Флоте били су повезани релацијама на такав начин да су формирали целину ради заједничког циља. Циљ позадинског обезбеђења је стварање и непрекидна подршка снага Флоте. Тако је ефикасност Флоте да успешно и ефикасно делују против тзв. Хрватске ратне морнарице била главни критеријум и увек је доминирала оперативна употреба снага Флоте, а мање техничка и чисто функционална. Функционална и техничка способност веома је важна, али је увек подређена борбеној ефикасности. У великом броју случајева, функционална способност доприносила је борбеној ефикасности, али је у неким случајевима зналачки и промишљено жртвована вишем циљу. Основни подсистеми система позадинског обезбеђења који су реализовани, били су: оперативни позадински подсистем; подсистем морнаричкотехничког и техничког обезбеђења; подсистеми интендантског, санитетског и саобраћајног обезбеђења. Остали позадински подсистеми нису се реализовали у оквиру Команде и јединица Флоте.

1) Оперативни позадински подсистем представљао је скуп функција, процеса и активности које су обављали органи морнаричкотехничке, интендантске и санитетске службе који се налазе у непосредној надлежности команданта Флоте. Овај подсистем је обједињавао и повезивао све позадинске подсистеме, функције, процесе и активности. Бит те повезаности је у функцији извршења јединственог позадинског обезбеђења јединица Флоте. То су функције, процеси и активности који су организовани као управљачки у органу команде Флоте. Основе овог подсистема чинили су функције и процеси који су били усмерени на: 1) планирање и организацију позадинског обезбеђења и 2) противпожарно обезбеђење. Остале функције у вези са овим подсистемом, није било потребно реализовати.

(1) Планирање и организовање позадинског обезбеђења јединица Флоте био је динамичан процес са дефинисаним циљем, који се одвијао као последица креативног и организованог деловања органа службе и других органа у Команди Флоте.

У току планирања и организовања анализиране су могућности позадинског обезбеђења, одређиване су потребе, изучавани су услови извршења задатка, њихова поставка и организација извршења. С обзиром на број савремених пловних објеката, обим и динамика позадинског обезбеђења стално су се повећа-

вали у зависности од дужине боравка пловног објекта на операцијској основици. У целини гледано, планирање и организовање обухватало је садржаје, основне мере и организацију позадинског обезбеђења, по мирнодопској и ратној шеми, правилима за мир и рат. Планирање и организовање јединица Флоте на операцијској основици било је у ратним условима, на простору Боке (позадинском ослонцу) у мирнодопским условима. Процеси и активности односили су се углавном на рад органа позадине пре, у току и након завршетка задатка или борбеног дејства пловног објекта.

(2) Противпожарно обезбеђење било је функција чији су процеси и активности реализовани у команди тактичких група и на пловним објектима, без ослонца на друштвено-политичке заједнице, штабове Цивилне заштите и ватрогасне организације и јединице у рејону базирања бродова. Основна подршка у гашењу пожара и спасавању бродова на мору била је бродовима специјалне намене – реморкерима.

2) Подсистем морнаричкотехничког и техничког обезбеђења био је скуп функција, процеса и активности који су обављали органи морнаричкотехничке службе са тежиштем на снабдевању и одржавању пловних објеката и стручнотехничкој обучености морнаричког и старешинског састава. У основи, највећи проблеми били су у реализацији функција снабдевања и одржавања пловних објеката.

(1) Снабдевање морнаричкотехничким и техничким материјалним средствима била је функција стручних органа у Команди Флоте и Команди Војнопоморског сектора Бока преко Истуреног командног места Војнопоморске области, који су плански и економски користили само материјалне изворе и залихе Југословенске народне армије и правовремено и непрекидно попуњавали пловне објекте потребним средствима за пловидбу, борбена дејства и рад средстава у рејонима базирања. То је била организована функција, почев од команде брода и тактичке групе до Команде Флоте у којима су вршене анализе информација о употребама бродова, планирање, набавка, пријем, чување и испорука по захтеву посаде брода. Сви ти процеси и активности били су тешко оствариви због: сложене структуре и броја бродова на операцијској основици; планске употребе појединих бродова и тактичких група; асортимана, количине и сложености морнаричкотехничких материјалних средстава којима

је Ратна морнарица располагала. Приликом снабдевања бродова примењивани су општи (непрекидност, правовременост, потпуност, еластичност и економичност) и посебни принципи који су у вези са принципима ратне вештине. У самом току снабдевања јединица Флоте коришћена је покретна метода снабдевања, заснована на снабдевању јединица из морнаричке позадинске базе и одређених помоћних бродова као покретним снабдевачким јединицама. Изостао је ослонац на снабдевање за територију и штабно-линијски систем руковођења. Основу захтева за снабдевањем давале су команде бродова преко команде тактичке групе и Команде Флоте. Захтеви су обједињавани у Команди Флоте и путем редовног борбеног извештаја достављани су на Истурено командно место Команде Војнопоморске области, која их је прослеђивала Команди Војнопоморског сектора Бока на реализацију. О стању реализације и времену дотура обавештавана је Команда Флоте преко свог представника у Морнаричкотехничком ремонтном заводу „Сава Ковачевић“, који је био носилац свих функција морнаричкотехничког обезбеђења и стриктно је спроводио све одлуке Команде Флоте. На тај начин премошћене су све линије руковођења које би успориле реализацију функција морнаричкотехничког обезбеђења. У начелу (слика 1), организација снабдевања била је врло сложена. Због простора, приказана је само шема снабдевања јединица Флоте убојним материјалним средствима (слика 2); снабдевање резервним деловима и конструктивно-потрошним материјалом имало је сличне поставке и путеве реализације.

(2) Одржавање пловних објеката јесте функција која је имала своје елементе, процесе и активности. Циљ ове функције био је одржавање средстава и пловних објеката како би што ефикасније извршили борбене задатке. Оствариван је испуњењем хијерархијске структуре основног и техничког одржавања, на операцијској основици и у Морнаричкотехничком ремонтном заводу „Сава Ковачевић“, доковања, малог, великог и генералног ремонта и агрегатне замене неисправних основних средстава. Тежиште је било на истуреној подршци, у зависности од услова и задатака у којима се извршава, и предузимању поступака превентивног и корективног одржавања. Ови поступци су, по месту и времену, обезбеђивани резервним деловима, алатом и покретним радним групама (мобилним тимовима) за отклањање могућих или насталих кварова и ратних оштећења.

У погледу организације (слика 3), функција одржавања била је подржана специјализованим људством из Морнаричко-техничког ремонтног завода „Сава Ковачевић“, Морнаричког електронског завода и Морнаричкотехничке ремонтне базе, и одговарајућим резервним деловима. Предузимањем превентивног одржавања, бродске посаде су омогућиле смањење вероватноће појаве случајних отказа и спречавање већих кварова. У случају квара, поступком корективног одржавања уз помоћ Морнаричкотехничког ремонтног завода „Сава Ковачевић“, вршено је враћање средстава из стања „у отказу“ у стање „у раду“.

Технологија или поступци одржавања утицали су на квалитет. Квалитет одржавања зависио је од стручног знања старешина и морнара, креативне способности покретних радних група и обезбеђености резервних делова. На операцијској основици, агрегатно се мењало више врста помоћних мотора, компресора, пумпи, генератора, електронских средстава.

У приручној радионици мењани су резервни делови на средствима, израђиване су и припремане разне врсте цеви за бродске цевоводе. На бродовима са токарским стројевима и у радионицама војнопоморских упоришта Вис и Ластово израђивани су мање сложени резервни делови (мазалице, спојке, прикључне цеви, делови за бродска наоружања и слично). Према томе, залагањем бродских посада, непосредно се утицало на квалитет одржавања пловних објеката.

Показатељи одржавања утицали су на укупно стање борбене готовости и употребу снага Флоте. У свим активностима истицали су се заједнички принципи, као што су: прагматичност, реалност, једноставност, правовременост и инвентивност/импровизација итд.

3) Подсистем интендантског обезбеђења био је скуп функција, процеса и активности које су обављали органи интендантске службе у јединицама Флоте, позадинама војнопоморских упоришта и морнаричке позадинске базе Бока, како би бродским посадама обезбедили интендантска материјална средства, исхрану, воду за пиће и купање, одевање и услужне делатности.

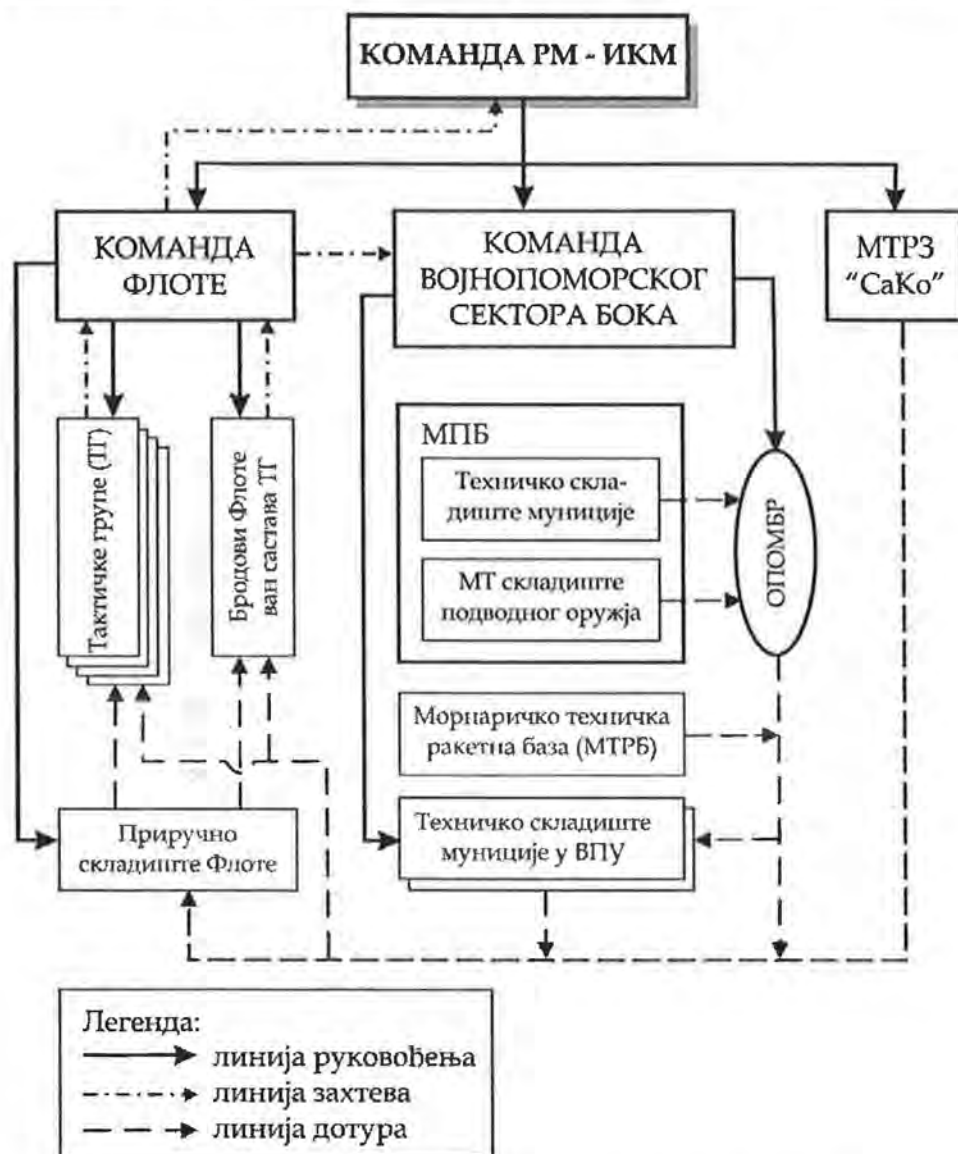
(1) Снабдевање интендантским материјалним средствима било је добро организовано. Основ за планирање била су бројна стања, норме припадања и утрошака и стварне потребе јединица Флоте. Снабдевање је вршено из морнаричке позадинске базе Бока, дотуром помоћним бродовима до складишта војнопоморских упоришта Вис и Ластово, а затим до сваког поједи-

начног пловног објекта на операцијској основици. Снабдевање из месних извора није било. Снабдевање питком водом и водом за купање било је у надлежности морнаричкотехничке службе која је бродовима водоносцима са острва Виса вршила снабдевање свих бродова у рејону размештаја бродова и становништва на острву Ластово.

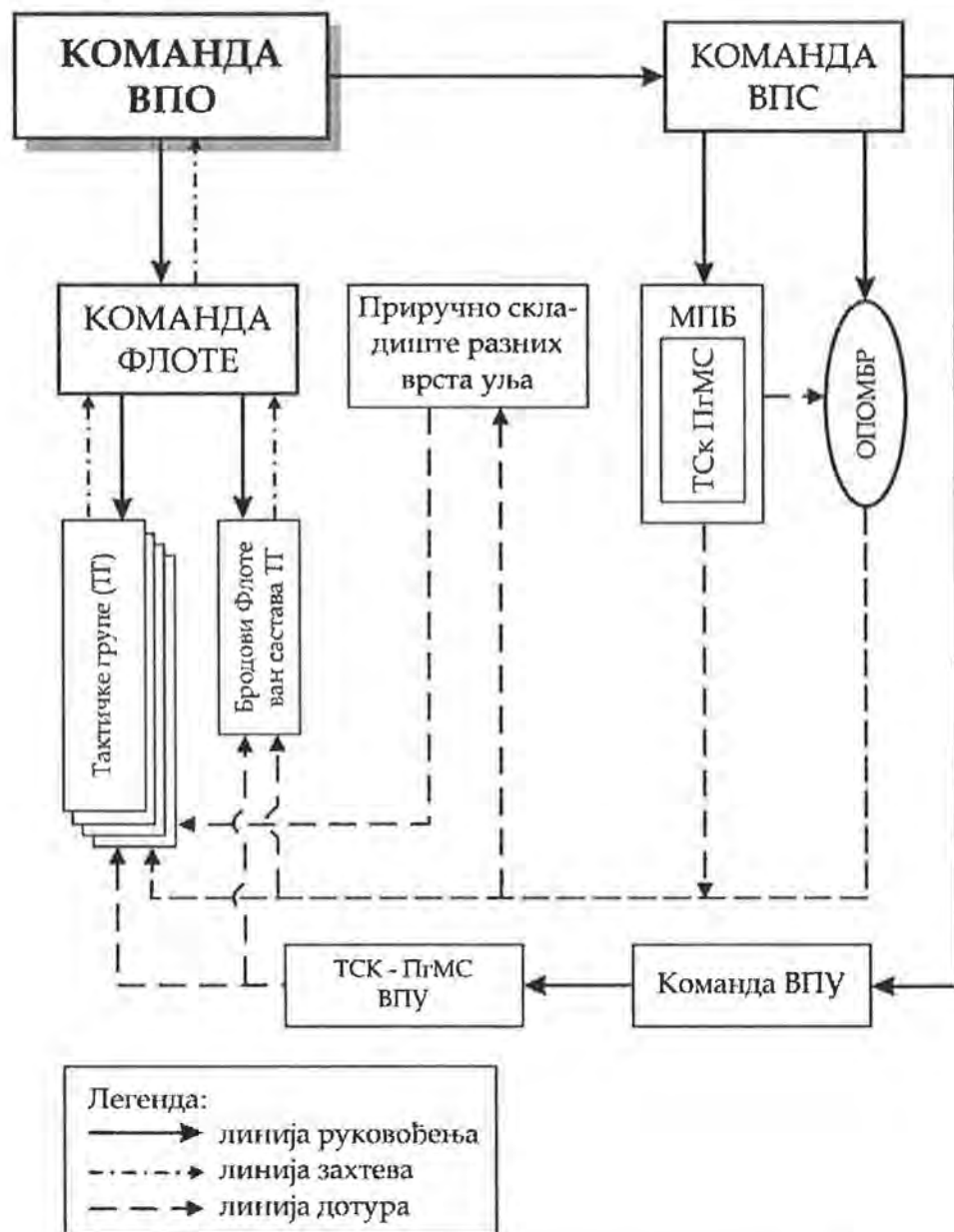
(2) Исхрана јединица Флоте била је отежана. Различито бројно стање на пловним објектима, од десет до 200 људи, и услови чувања, као и аутономност већине бродова, од пет до осам дана, а не 280 дана, захтевали су посебан напор у планирању, дотуру и припремању хране за људство. Сваки брод је самостално припремао храну, прао посуђе и прибор. Хлеб се обезбеђивао производњом на већим бродовима (ВПБР) или дотуром до бродова из пекара војнопоморских упоришта Вис и Ластово. Месом и производима од меса пловни објекти снабдевани су из хладњача војнопоморских упоришта или директним дотуром из морнаричке позадинске базе Бока.

(3) Одевање припадника Флоте вршено је дотуром ратне униформе из морнаричке позадинске базе, а затим расподелом према потребама посада пловних објеката.

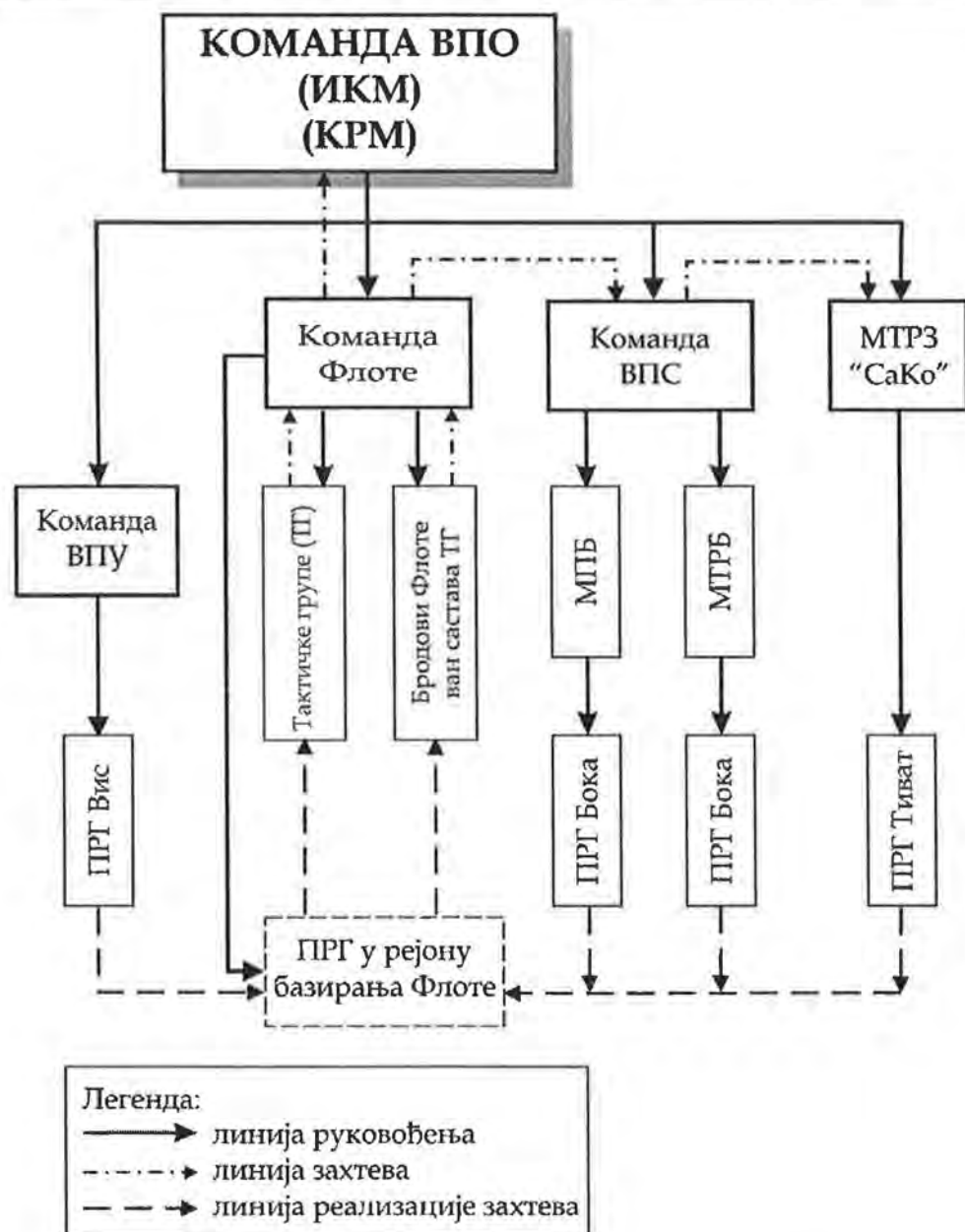
(4) Услужна делатност спровођена је у сарадњи са командом војнопоморских упоришта. Прање рубља и хемијско чишћење опреме било је отежано и вршило се у недовољно развијеним капацитетима војнопоморских упоришта. Купање људства и берберско-фризерске услуге организоване су на пловним објектима. Због немогућности замене југословенског за хрватски динар, било је отежано снабдевање бродских посада цигаретама, козметиком, средствима за одржавање хигијене. Војне кантине у војнопоморским упориштима нису испуниле свој задатак.



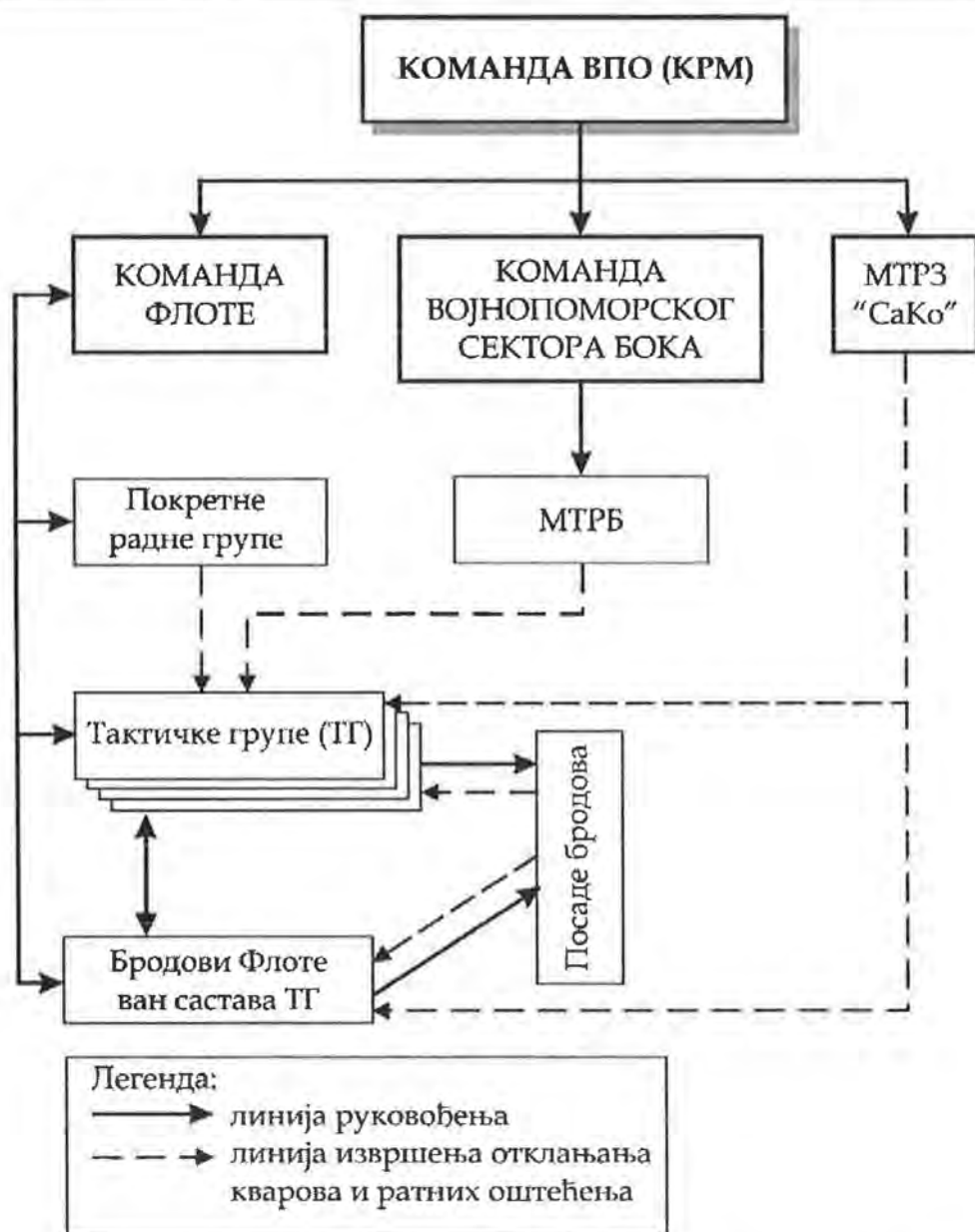
Слика 1: Организација снабдевања јединица Флоте
увојним материјалним средствима



Слика 2: Организација снабдевања војонским МС



Слика 3. Организација одржавања њловних објеката



Слика 4. Организација отклањања кварова и ратних оштећења

4) Подсистем санитетског обезбеђења био је скуп функција, процеса и активности које су обављали органи санитетске службе у јединицама Флоте и одређене старешине других специјалности и поред своје редовне дужности, како би бродске посаде имале најповољније здравствене услове за живот, рад и борбена дејства. Основе функција овог подсистема односиле су се на превентивно-медицинску заштиту, збрињавање повређених и оболелих и снабдевање санитетским материјалним средствима.

(1) Основе функција превентивно-медицинске заштите на пловним објектима обухватале су хигијенско-профилактичке мере, противепидемијске мере и мере обезбеђења рониоца у току извођења својих задатака. Специјализовани ниво превентивно-медицинске заштите организован је и спроведен преко специјализованих екипа војних болница Скопље и Ниш на острву Вису.

(2) Функција збрињавања повређених и оболелих састојала се из процеса медицинске тријаже и евакуације. Медицинска тријажа била је на месту пружања прве помоћи на пловном објекту и настављала се у гарнизоним амбулантама Вис и Ластово. Специјалистичка помоћ пружана је у Војној болници Мељине. Евакуација теже повређених до Војне болнице Мељине обављана је хеликоптерима, а у тежим метео-условима, и бродовима Флоте.

(3) Процес снабдевања обухватао је планирање, набавку, руковање и попуну пловних објеката према ратним нормама припадања санитетској служби, а вршио га је начелник санитетске службе у Флоти. Дотур санитетских материјалних средстава вршен је из морнаричке позадинске базе Бока помоћним бродовима.

5) Подсистем саобраћајног обезбеђења био је скуп функција, процеса и активности коју су обављале Команда Флоте и Истурено командно место Команде Војнопоморске области на острву Вису, до доласка Команде Војнопоморске области (Ратне морнарице) у Боку. Функције (оперативна и транспортна) реализоване су на основу одлука, планирања и организације органа саобраћајне службе са одредом помоћних бродова. Обезбеђење пловидбеног транспорта вршили су пловни објекти Флоте од испловљавања, пловидбе на мору, упловљавања у наређену луку или увалу и боравка у луци или на сидришту. Тим бродовима вршен је дотур свих потребних средстава, превозење људства,

извлачење људства и средстава из Пуле, Ријеке, Лошиња, Шибеника, Сплита, Виса и Ластова.

Најзначајнији успех позадинског обезбеђења Флоте, без обзира на способност и ефикасност, била је дисциплина и самоконтрола, тј. позадинско обезбеђење јединица Флоте материјалним потребама брзо и без икаквог поговора. Иницијатива и ентузијазам бродских посада били су на завидној висини, али је веома успешно потицао и од команде брода – пловног средства. Били су свесни ситуације и процењивали су све могућности које могу настати. Захтеви су увек достављани благовремено, а приоритети одређивани у Команди Флоте. Назначени рокови су поштовани, а поверење је било на највишем нивоу. Без обзира на то што се евакуација средстава из Пуле, Шибеника, Сплита одвијала убрзано и што су многа драгоцене средства била затурена, а многа и необележена, без могућности брзе идентификације, коришћени су резервни делови из бродских резерви, а по идентификацији попуњавани утрошци. Строгим и заштитним мерама чуване су све резерве бродских залиха и није било крађе. Посебно је значајно то што није било губљења или неовлашћеног отуђивања на други брод, нити ометања. Није било позадинске „ловине“, нити премало или премного планирања. Можда је то било зато што је у Команди Флоте био врло мали број официра који су држали ситуацију под контролом, без обзира на то што је у појединим ситуацијама било и преко 50 пловних објеката и средстава. Није било никаквих проблема у подели потребних резерви јер су јединице биле веома професионалне и снабдевање јединица било је стварним потребним средствима.

НЕКЕ ЗАКОНИТОСТИ ИЗВЕДЕНЕ ИЗ ИСКУСТВА ПОЗАДИНСКОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА ЈЕДИНИЦА ФЛОТЕ

У процесу руковођења, процени и схватању конкретних особности позадинског обезбеђења Флоте у том периоду, дошло се до одређених ставова, чињеница и законитости који су значајни за даље унапређење позадинског обезбеђења:

1. Читава организација и реализација ових подсистема позадинског обезбеђења увек ће зависити од материјалних и економских услова војске и државе. Што је организација позадинског обезбеђења једноставнија и има мање нивоа, то је ефикаснија.

2. Количина и квалитет наоружања и војне опреме и начин њихове употребе зависе од способности (обучености) бродских

посада у одржавању техничке моћи и вештине вођења борбених дејстава.

3. Успех позадинског обезбеђења могућ је ако се створе погодни и стабилни услови и обезбеди виталност функционисања позадинског обезбеђења у свим условима.

4. Попуну утрошених, заробљених и изгубљених материјалних средстава и залиха могуће је зановити из прописаних извора снабдевања. Да би се то постигло, потребно је организовати ратну производњу, класификовати средства на основу утрошка по реду хитности („е“, „средње“ и „мале“) и средства која су реално потребна, а мало се троше.

5. Утрошак појединих материјалних средстава по врстама специфичан је и различит, а зависи од начина и темпа употребе ударних поморских снага.

6. Стандардизована и унифицирана уграђена средства на пловним објектима омогућавају лакше одржавање и стварне могућности за агрегатну замену на свим пловним објектима.

7. Постојеће руководеће поставке потврдиле су се у пракси и могу се сматрати одређеним законитостима позадинског обезбеђења. То су: 1) једновремена попуна бродова свим потребним средствима за све подсистеме позадинског обезбеђења; 2) маневар средствима ради растреситости размештаја; 3) садејство између снабдевачких установа и установа за одржавање, исхрану или здравствено обезбеђење; 4) висока активност у извршавању свих задатака и 5) жеља да се победи противник.

Позадинско обезбеђење снага Флоте није било питање обезбеђења свих функција позадинског обезбеђења, оно је много више зависило од духовних способности Команде Флоте, од њених могућности да управља суштинским питањима у складу са политичким, војним, економским, психолошким и идеолошким елементима силе. На највишем нивоу Флоте, у Команди, сви ти елементи стапали су се у једну целину. Циљ свих напора позадинског обезбеђења Флоте био је постизање непрекидне борбене ефикасности код ангажованих снага, а те ангажоване снаге борбених група, тактичких група и здружених тактичких састава, њихова еластичност и покретљивост градила се једино на основи позадинског обезбеђења. Била је заблуда у тзв. Хрватској ратној морнарици да ће Флота у погледу позадинског обезбеђења брзо изгубити своју надмоћ и да неће бити ефикасна. Међутим, Флота је увек имала ефикасно позадинско обезбеђење и била спрем-

на за брзу употребу. Није било никаквог луксуза или варљиве слике лажне штедње. Била је строга дисциплина позадинског обезбеђења са сврхом да одређене снаге Флоте буду у стању да изводе поморске операције ради постизања стратегијских и тактичких циљева.

Милета Маринковић, капетан бојног брода

ГРУПА ЗА СПАСАВАЊЕ У ЕВАКУАЦИЈИ РАТНЕ МОРНАРИЦЕ 1991. ГОДИНЕ

Евакуација снага Ратне морнарице 1991. године из приморских области Словеније и Хрватске показала је да се такви задаци практички не могу успешно реализовати без постојања групе за спасавање, као делова Поморског одреда за спасавање. Изведене акције захтевале су и садржале, поред осталог, потпуно ангажовање група за спасавање у пружању помоћи оштећеним бродовима, тегљењу других пловних објеката, спасавању чланова посаде оштећених и потопљених бродова, те у више акција код обављања задатака у уређењу рејона укрцавања и искрцавања и крцања и искрцавања терета.

Ангажовањем тих снага спречавано је да кварови, оштећења, удеси и дејства оружја непријатеља изазову губитак људства и бродова, тј. да штете прерасту почетни садржај и достигну е раз- мере. Допринос Поморског одреда за спасавање, организованог у групе за спасавање, тиме је значајнији јер су снаге спасавања биле лишене могућности брода ПС-12 „Спасилац“ (пао у руке Хрватске) и помоћи цивилних структура иначе задужених за спасавање на мору. Такође, и део опреме и уређаја за спасавање био је блокиран у лукама Дивуље и Лора.

УСЛОВИ И ЦИЉ АНГАЖОВАЊА

Општи услови у којима су деловале снаге и групе за спасавање били су следећи:

- снаге за спасавање биле су надлежне за спасавање на мору за читаво Јадранско поморско војиште; тежишно отворено море;
- формирана је група за спасавање на острву Вису под командом команданта Ратне морнарице, и допунски део групе за спасавање у луци Тиват;
- организација спасавања, осим јединица Поморског одреда за спасавање, обухватала је Обалску службу осматрања и јављања, лучке капетаније и испоставе у Црној Гори, постојеће везе у Ратној морнарици, више стручних екипа на Војнопомор-

ском упоришту Вис, санитарске екипе за пружање помоћи и хеликоптере на Војнопоморском упоришту Вис.

Циљ спасавања на мору био је организовано обезбеђење спасавања људских живота и материјалних добара на мору у евакуацији и борбеним дејствима Ратне морнарице. Снаге спасавања треба да допринесу смањењу губитака људства, бродова, средстава ратне технике и пруже помоћ при евакуацији снага Ратне морнарице.

Снаге спасавања пре евакуације Ратне морнарице биле су јединствено организоване и повезане са цивилним структурама, где се подразумевало заједничко функционисање на једној универзалној основи организације снага и средстава.

Након отпочињања непријатељства са Хрватском, Ратна морнарица се морала ослањати искључиво на снаге спасавања. Услови су и без тога постајали сложенији, јер је пред евакуацију Ратне морнарице из гарнизона Словеније и Хрватске требало обезбедити спасилачку подршку у снагама Ратне морнарице које учествују у борбеним дејствима, блокади лука и интензивном поморском саобраћају. Подручје спасавања било је читаво Јадранско поморско војиште, и то најактивније на спољним пловним рутама Пула– Вис– Ластовао–Бока до Бара. То је знатно утицало на могућност и организацију спасавања. Од августа до краја године, и метеоролошки услови били су неповољни, поготово за део отвореног мора, што је било претежно подручје за спасилачку подршку.

Спасавање на мору, по организационом, техничком и материјалном ангажовању, представља најсложеније подухвате и најтеже поморске радње, где сви учесници беспрекорно усклађују напоре и одговарајућу опрему ради спасавања. Испуњени су били захтеви квалитетне службе спасавања са стручним оспособљеним људима, док се у материјалном погледу каснило са захтевима.

При организовању службе спасавања у тој ситуацији, пошло се од карактеристике спасилачких акција:

- потребе за брзим извршењем акције, јер свако закашњење отежава услове спасавања;
- способности да се акције спасавања изводе у свим условима (доба дана, неповољни метео-услови, дејство противника и сл.);
- потребе држања у сталној приправности група за спасавање;

- потребе да се службом спасавања руководи и командује јединствено са Командног места Војнопоморске области.

ПРОЦЕНА ПОТРЕБА ЗА СПАСАВАЊЕМ

Приликом процене потреба за спасавањем, пошло се од чињенице да се извршава евакуација гарнизона и ефектива Југословенске народне армије, да се у обалним водама одвијају борбена дејства, да су неповољни услови на пловним рутама, неповољна ситуација у лукама Хрватске и да не постоји помоћ цивилних структура. У таквој ситуацији, очекивани су неминовни губици и оштећења у људству и борбеној техници, јер у сваком сукобу на одређеном географском простору, у одређеном времену настају штете – губици одређених категорија:

- тренутна штета резултат је дејства или оштећења у одређеном времену и простору (штета прве етапе);
- будућа штета наступа касније, као последица тренутних штета у наредном току борбених дејстава. Свака штета има своју садашњост и будућност;
- свака штета прераста из једног садржаја у други и њен се смисао и обим у појединим стањима – етапама манифестује различито.

У процени потреба за спасавањем пошло се од тога да снаге спасавања, под јединственом командом, имају незаменљиву улогу у отклањању последица борбених дејстава непријатеља у почетном периоду настајања штета. Отклањање последица и пружање помоћи у дејствима на мору има бројне специфичности:

- е су могућности прогнозирања степена и карактера губитака, оштећења и потреба за спасилачким бродовима – спасавањем;
- е су могућности одређивања релативно тачног времена и простора појаве потреба за групом за спасавање;
- проценат повређених у условима борбених дејстава повећава се уз накнадно повређене;
- могућност противдејства противника, како по снагама које траже помоћ тако и по снагама спасавања;
- могућност предвиђања снага заштите, осигурања спасавања и одређени степен ризика.

Потребе за спасавањем подељене су у процени према следећем:

- отклањање последица борбених дејстава и помоћ снагама и средствима брода;

- отклањање последица и помоћ снагама и средствима пловне јединице;
- отклањање последица борбених дејстава и помоћ снагама и средствима јединице за спасавање (Поморски одред за спасавање).

Према степену оштећења бродова, у процени отклањања последица дејстава непријатеља пошло се од следећих критеријума:

- отклањање последица на лакше оштећеним бродовима који су задржали пловност, али имају продор воде, пожар или друго оштећење;
- отклањање последица на теже оштећеним бродовима који брзо губе пловност, стабилност или имају е пожаре, знатан део повређене посаде или избачене из строја;
- отклањање последица на тешко оштећеним бродовима које посада напушта услед продора воде, пожара или другог разлога;
- отклањање последица на тешко оштећеним бродовима које је посада напустила средствима за спасавање;
- отклањање последица на тешко оштећеним бродовима који су насукани или потопљени.

Овим критеријумима означене су типичне ситуације, дефинисани проблеми спасавања и условљеност врсте оштећења са њима. Поред тога, као квантитативне основе за планирање капацитета спасавања и сагледавања потреба, водило се рачуна и о следећим показатељима:

- одређивању односа снага узимајући у обзир квалитет и квантитет;
- одређивању штета и губитака при употреби задате количине борбених средстава односно степена активности противника.

Специфичност процене ситуације и потребе за спасавањем, у случају спасавања у томе што се, приликом спасавања, у пракси морају вршити две процене, и то: 1) глобална процена пре испољених потреба за спасавањем и 2) процена објекта када су постављени захтеви за спасавањем.

Обе процене извршавају се независно једна од друге, прва у планирању, а друга у току спасавања, мада се поједини елементи друге процене могу извршити и раније, на основу средстава, могућности и очекиваних резултата дејства непријатеља односно потреба за спасавањем.

Процена је обухватала непријатељске и властите снаге, рејон и акваторију и време. Општи закључак одговорио је на питања:

- какав је очекивани резултат дејства наших и непријатељских снага;
- какав је однос снага с обзиром на квалитет и квантитет;
- какве су штете и губици при употреби тих снага и степена активности противника;
- потребе за спасавањем, очекивани губици, оштећења, приоритети и потребе за помоћ на мору;
- мере за благовремено откривање и пружање помоћи и спасавање;
- повезаност и усклађеност поступка групе за спасавање и поморских снага;
- могућности, састав, рејон очекивања групе за спасавање, правци извлачења бродова поморских снага, потребна техничка средства за спасавање и начини помоћи;
- готовост и рејон очекивања – правац дејства групе за спасавање.

У саставу Ратне морнарице, као организована снага намењена за спасавање на мору, у рату непосредно потчињен Команди Војнопоморске области, постојао је Поморски одред за спасавање као највећа и основна тактичка јединица за спасавање. Мада се у рату ојачавао другим организацијама и снагама, тада је задатке извршавао самостално.

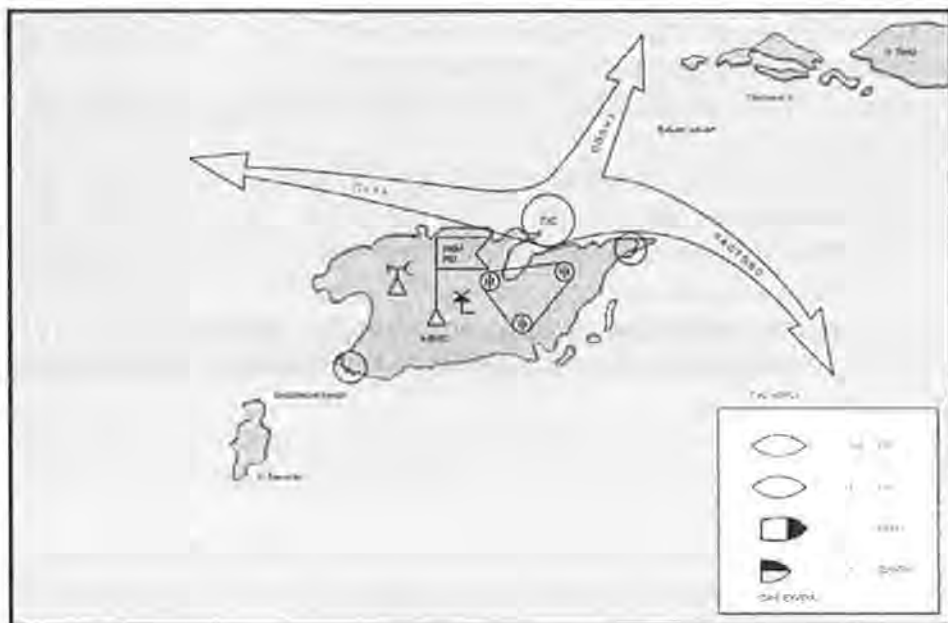
ОРГАНИЗАЦИЈА ГРУПЕ ЗА СПАСАВАЊЕ

Најподеснија организација Поморског одреда за спасавање планирана је у складу са конкретном ситуацијом и неопходним прилагођавањем на које су највише утицали:

- састав поморских снага с обзиром на врсту и тип бродова, као и њихов број;
- задатак и распоред поморских снага и начин борбене употребе;
- процене вероватних оштећења и губитака;
- простор, акваторија у којој су дејства извођена и време трајања;
- удаљеност подручја дејства од елемената базирања и ослонца.

На основу наведених чињеница, решење је организацијски засновано на Групи за спасавање у луци Вис и станици за спасавање

у лукама Пула, Мали Лошињ, Ластово и Бока састављених од лучких снага спасавања (лучких реморкера, моторних баркаса и сл.). У састав Групе за спасавање на острву Вису улазили су стално један парни реморкер, један лучки реморкер, једна моторна баркаса са екипом ронилаца и опремом, санитарска екипа и додатне снаге од једног торпедног чамца или десантно-јуришног чамца.



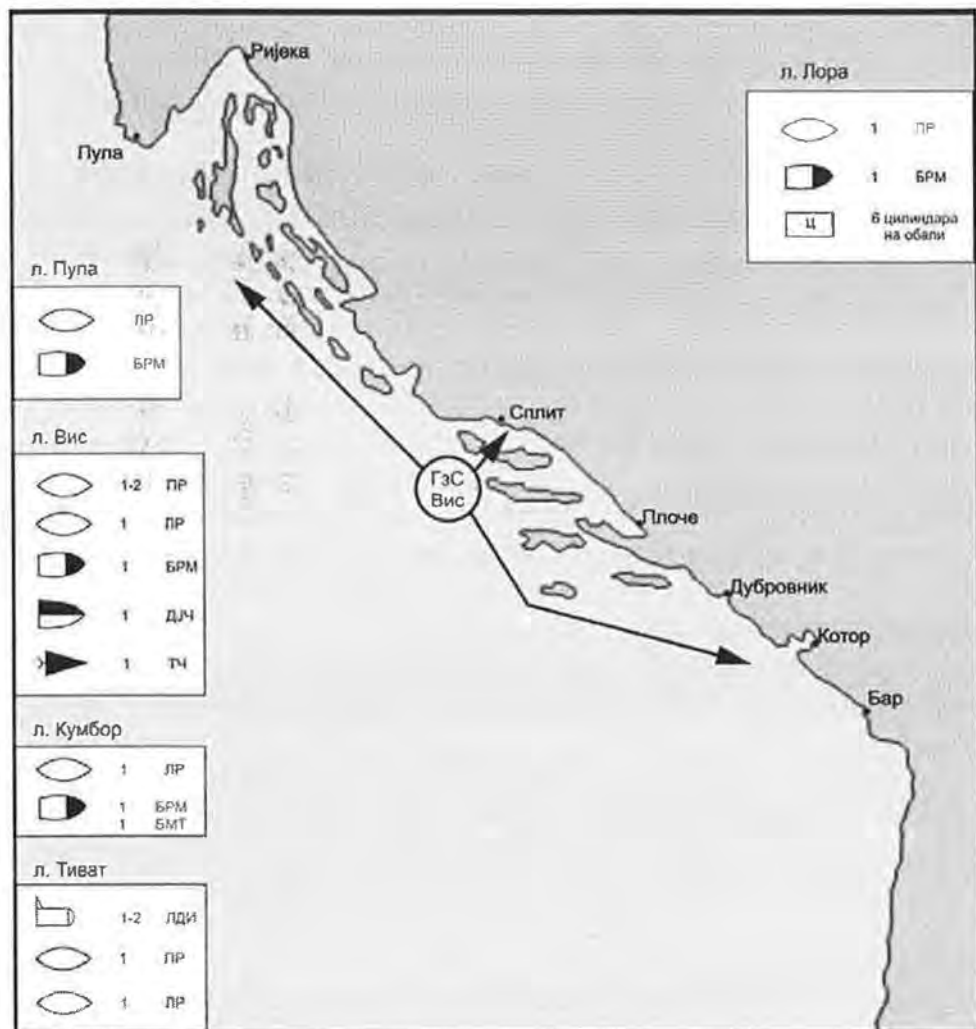
Шема 1 - Група за спасавање је најчешће употребљавана из очекујућеј рејона у луци Вис. Нейосредну спасавачку подршку давала је самостално најчешће са ПР-41

Група за спасавање је маневарска јединица у оквиру јединице за спасавање, која је, у зависности од ситуације, састављена од сталног и променљивог дела, са циљем спасавања бродова при извршењу једног или више задатака.

Група за спасавање извршавала је задатке спасилачког осигурања у зависности од вида дејства, процене врста дејстава и правца могуће употребе наших и непријатељских снага. Група за спасавање је, у зависности од ситуације, деловала као блиско и даље спасилачко осигурање. Спасилачко осигурање је елемент борбеног осигурања поморских снага у борбеним дејствима, маршу или базирању, а предузима се ради благовременог от-

клањања последица борбених дејстава противника и пружања помоћи на мору.

Примери из Другог светског рата и најновијих ратова показали су да све модерне ратне морнарице, у зависности од задатака, формирају и димензионирају снаге спасавања због све израженијег рушилачког дејства модерног оружја, структуре бродова, опреме и наоружања.



Шема 2: Из јруице бродова за сјасавање у луци Тиват изузимани су бродови према јошреби за извршење одређених задатака сјасавања (ЛДЦ-ЛДМ), а шакође и одређена средсјва и ойрема

Група за спасавање на острву Вис дејствовала је по правцу острво Вис – Сплит, острво Вис – острво Ластово и острво Вис – лука Пула. Бродови Групе за спасавање често су били део борбеног поретка поморских снага који је бдео над сигурношћу бродова, а најчешће су из очекујућег рејона острва Виса пружали спасилачку подршку. Спасилачка подршка је дејство или поморско-техничка радња Групе за спасавање или других снага спасавања ради пружања помоћи снагама које су носилац одређених задатака.

АКЦИЈЕ ГРУПЕ ЗА СПАСАВАЊЕ У ЕВАКУАЦИЈИ РАТНЕ МОРНАРИЦЕ 1991. ГОДИНЕ

Поморски одред за спасавање је од септембра до краја 1991. године извршио више задатака спасавања и помоћи на мору, чији су резултати у овом тренутку немерљиви бројевима и класично израженим вредностима. Укупан допринос Поморског одреда за спасавање покушају да искажемо преко неколико акција спасавања и помоћи бродовима Ратне морнарице и трговачким бродовима који су превозили за потребе Ратне морнарице. Задаци су извршавани у две фазе, и то: прво су задаци спасавања и помоћи извршавани после отпочињања непријатељства са хрватске стране, али бродови Ратне морнарице још нису оружаном нападани, док су у другој фази бродови Ратне морнарице на мору били изложени дејству непријатеља, нарочито обалских артиљеријских батерија.

Једна од значајнијих ставки у доприносу успешној евакуацији Ратне морнарице јесте тегљење оштећених и исправних бродова и подморница:

– Група за спасавање је парним реморкерима ПР-37 и 41 отеглила пет подморница типа П-911 од луке Вис, где их је прихватила из Лоре, до луке Тиват. То је предузето јер подморнице са својим радијусом кретања не могу самостално прећи то растојање. Група за спасавање обезбеђивала је извлачење подморница из луке Лора;

– Група за спасавање је скоро свакодневно имала интервенције на подводном делу бродова на пропелерима (чишћење), кормилима, чишћењу уисних вентила, чишћењу подводних делова брзих бродова, отклањању пропуштања оплате и сл.;

- свакодневно учешће ронилаца у противдиверзантској одбрани, где су прегледани подводни делови бродова, прет-

ходно претраживана места пристајања важних бродова, контрола везова;

- асистирање парним реморкерима за веће трговачке бродове и лучким реморкерима за мање био је свакодневни задатак у свим лукама где су се налазили, поготово је било неопходно за трговачке бродове, јер лучке власти Хрватске нису дозвољавале помоћ својих наменских лучких организација;
- моторним баркасама и гуменим чамцима давање противдиверзантских патрола у лучким рејонима и употреба противдиверзантских средстава;
- мерење дубина и обезбеђење везова за трговачке бродове у војним лукама из домена хидрографског и поморског обезбеђења;
- одсукавање патролног чамца у јуну 1991. са полуострва Молунат;
- одсукавање ракетног чамца код Шибеника (Соларис), насуканог у борбеним дејствима за шибенске гарнизоне (септембар 1991), а затим тегљење за луку Тиват;
- тегљење патролних бродова ПБР-551 и 521 из луке Лора за луку Тиват;
- тегљење лучке дизалице ЛДИ-4, два десантно-јуришна чамца натоварена теретом и три моторна чамца ЧМП из луке Пула у луку Тиват и у конвоју пратња десантне сплови ДСМ-109, под теретом од 25. до 27. 10. 1991. године;
- тегљење лучке дизалице ЛДИ-18 из луке Тиват за луку Пула, дизање у луци Пула тешких терета на лучку дизалицу ЛДИ-18 (15 пловила – моторних чамаца, моторних баркаса; тешка плутачна сидра, топ 6 x 130 мм и друга опрема око 350 тона терета) и тегљење лучке дизалице ЛДИ-18, моторне баркасе БМ-61 и моторног чамца ЧМ 34 са теретом на рути Пула–Вис–Бока. Укрцано на лучку дизалицу ЛДИ-18, БМТ-7, 8,9, ЛТЛ-2, шест шајки, два моторна чамца и четири кутера;
- тегљења миноловца из Малог Лошиња за Боку;
- обарање у море шест чврстих цилиндара (80 тона) за подизање потопљених бродова са обале у луци Лора у море и тегљење за Боку 26–28. 12. 1991. године. Цилиндри су оборени у море без дизалице, иако им је тежина 80 тона, само реморкерима и грађевинским алатима, што представља и

радни успех. Хрватска није дозвољавала да лучка дизалица ЛДИ-18 уплови у луку Лора – рачунали су да ће тај терет остати у Лори;

- спасавање 17 чланова посаде ПДС-107, која је потонула у јаком невремену новембра 1991. године, јужно од Дугог отока;
- спасавање моторне баркасе Б-41, која је тонула после продора воде у луци Пула;
- спасавање десантно-јуришног чамца ДЈЧ-601: откинута предња врата, продор воде и откинут са тегља јужно од острва Жирје;
- спасавање артиљеријске батерије 130 мм из мора код рта Барбарига (лука Пула) и евакуација за Тиват (парни реморкер ПР-41, лучка дизалица ЛДИ-3);
- спасавање делова изгорелог десантно-јуришног чамца (мотор) исп-ред луке Дубровник;
- спречавање продора воде и помоћ парном реморкеру ПР-37, миноловцу МЛ-143 и више других случајева;
- поред тога, парни реморкери су четири пута теглили бивше десантне бродове на рути Пула-Лошињ-Бока, натоварене са 300-400 тона муниције и експлозива. У повратку из Боке са тегљења или праћења оштећених бродова, превозили су важне делове и опрему за бродове тактичких и борбених група на мору, отклањали кварове;
- снабдевали су одећом, водом и храном бродове на позицијама блокаде и патрола, нарочито бродове у рејону Лошиња и Дугог отока, и то успутно, при извршавању других задатака.

Ракетне топовњаче, патролни чамци, торпедни чамци пристајали су у одласку и повратку са руте Пула-Вис и снабдевали се на позицији отворено море.

- извршавана су у више наврата важна превозења моторним баркасама и лучким реморкерима извиђачких група, екипа и слично;
- постављени су привремени везови у лукама;
- помоћ у случају крцања и искрцања тешких и опасних терета;

– Поморски одред за спасавање је и борбено учествовао у одбрани гарнизона Дивуље (септембар 1991). где је укрцаним топовима на палубу лучке дизалице ЛДИ-18 и топовима са парних реморкера и моторних баркаса потпуно неутралисао непријатеља

на острву Чиово, село Арбанија и положаје на Пантани код Трогира. Непријатељ је имао е губитке и више није нападао гарнизон. Био је потпуно изненађен отпором топовима на које није рачунао.

Ово су само неке од акција и свака је важна и посебна. О свакој се може написати читава прича, а неке су прави поморачки и људски подвизи. Због тога их нисам детаљно описивао јер би остале недоречене и треба да буду предмет посебних анализа, посебно оне које су извођене у борбеним дејствима. У неким сам и сам учествовао и као сведок желим да истакнем посаде тих у миру незапажених бродова, неправедно стављених у други план.

Њихов допринос евакуацији је немерљив, помоћ бродовима, а која се и не региструје, у овој јединици једноставно је део васпитања и свакодневице. Напори у пружању помоћи, где се често ризикује више него што је дозвољено, израз су морала ових људи који после успеха спасавања заборављају сва тешка мора и тешкоће свог хуманог задатка.

Спасавање на мору, поново је потврђено, по организацијском, материјалном и моралном ангажовању спада у најсложеније подухвате и најтеже поморачке радове. Оно захтева високу спасилачку технику, врхунску стручну обученост и високе моралне особине људства. Досадашња ратна а и мирнодопска искуства у оквиру спасилачке подршке и спасавања на мору, а посебно спасавања људских живота са угрожених бродова, говоре да у већини поморских земаља том питању није довољно поклоњена пажња, што има за последицу е губитке посада и огромне материјалне штете, које далеко прерастају свој почетни садржај.

Евакуација 1991. године показала је да је у таквим условима, стању на територији и акваторији Јадранског поморског војишта, било нужно да се поред решавања бројних питања борбене употребе поморских снага и евакуације, решава и питање њихове неопходне спасилачке подршке, а тиме допринесе повећању њихове борбене могућности, смање губици и напрезања.

Искуства указују на то да би у будућем рату губици у живој сили и материјалним средствима били много већи од досадашњих, с обзиром на све већу разорну снагу нових оружја. Спасавање посада и бродова не може се више третирати као стихијска активност и споредни елемент подршке, већ као ор-

ганизован тактички поступак унутар ширег борбеног дејства поморских снага и сталан елемент одбране и заштите од удеса, разарања и уништења.

Пракса је и у овој евакуацији указала на потребу да снаге спасавања буду у саставу борбеног поретка поморских снага, као непосредна спасилачка подршка, или као посредна спасилачка подршка са даљине одакле се прорачунски може пружити одговарајућа, најчешће комбинована и свестрана помоћ.

Спасилачка подршка извршаваће се снагама Поморског одреда за спасавање уз примену оптималних поступака, усклађених са дејствима и маневром поморских снага, узимајући у обзир структуру и динамику употребе поморских снага. Оптималан састав Поморског одреда за спасавање за спасилачку подршку јесте група за спасавање, еластично постављена према конкретној ситуацији.

Поморски одред за спасавање са својим групама за спасавање и појединачним бродовима, оправдао је своју улогу и место у Ратној морнарици. Неприсутство групе за спасавање на неким местима показало се као и недостатак – непотребно су изгубљена средства и бродови. Поред оштећења у борбеним дејствима, удеси и хаварије били би и ван борбених активности и у будућем рату, без обзира на напредак технологије.

Да би се смањили губици у људству и посадама поморских снага, неопходно је да група за спасавање или снаге спасавања буду пратећи елемент у борбеним дејствима. Спасено људство са потопљених и оштећених бродова представља својеврсну људску резерву за попуну бродова и његовим организованим спасавањем смањујемо губитке у живој сили. Реализацијом тог захтева, Ратна морнарица у Поморском одреду за спасавање и групи за спасавање има сигуран, сталан елемент самоодбране и заштите поморских снага од елементарних удеса у миру и разарања и уништења у рату.

Милета Маринковић, капетан бојног брода

САДЕЈСТВО У БОРБЕНИМ ДЕЈСТВИМА НА МОРУ

Успешном организацијом садејства у борбеним дејствима на мору остварује се већи квалитет борбених потенцијала, борбених и тактичких група и пловних састава на мору, а постижу се бољи борбени ефекти и отклања могућност наношења губитака властитим снагама. Садејство у борбеним дејствима на мору стално се усклађује ради ублажавања властитих недостатака и напора, али и искоришћавања властитих предности.¹



◆ Слика Р. Стаменић

Слика 1 - Успешно садејство у борбеним дејствима на мору један је од основних предуслова за реализацију успеха

У ратним морнарицама, садејство се разноврсно решава, али га свакако побољшава усавршени командно-информациони систем. Пловни састави на мору у јединственом командно-информационим систему остварују: најповољнији борбени поредак, размену података осматрања, јединство сагледавања ситуације

¹ У тексту ће бити изнети и конкретни примери садејства борбених дејстава Ратне морнарице 1991-1992. године, у којима је била носилац задатка или садејствујућа са Копненом војском и РВ и ПВО.

на акваторији и одговарајуће тактичке поступке. Утицај команди на начин и време употребе борбених јединица јесте непосредан, као и усклађивање борбених дејстава и поступака, поготово ако се на мору, под морем или у приобалном делу употребљавају површинске поморске снаге, обалске снаге и Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана.

У периоду 1991/92, када је требало да се Ратна морнарица и делови Југословенске народне армије предислоцирају из северозападних делова претходне Југославије, и када је Ратна морнарица била угрожена и нападнута од хрватских формација, борбена дејства Ратне морнарице нису била дефинисана према ранијим начелима употребе. Садејство је било све теже организовати и остваривати, што је био својеврстан парадокс.

У војностручној литератури јављају се различите дефиниције садејства. Али поред појма садејство, често се користе и термини: сарадња или координација, који нису јасно дефинисани и често их поистовећујемо са садејством. Постоје покушаји да се то учини, али они до данас нису разграничени на задовољавајући начин.²



Слика 2: На метод рада команде која организује садејство, бићно ушиче интервидовска организација борбених дејстава на мору

² Ради јединственог сагледавања питања усклађивања борбених дејстава, нужно је рашчланити термине: садејство, сарадња и координација.

ТЕОРИЈСКА РАЗРАДА И ОРГАНИЗАЦИЈА САДЕЈСТВА

Основа из које настаје реч **садејство** јесте дејство, што значи да са војног становишта означава борбену радњу, поступак или дејство, а суштина је усклађивање дејстава између више учесника. Основа израза **сарадња** јесте „радња“, што значи да не мора подразумевати борбени карактер.

Исто тако, под **координацијом** се подразумева највиши облик усаглашавања борбених дејстава, радњи, поступака, политике, активности и слично, што је много виша категорија усаглашавања у погледу простора, правца, објекта, ратишта, времена, те почетка и завршетка борбених дејстава.

Координација је и функција руковођења у процесу планирања и организације борбених дејстава, а укључује одређене елементе командовања и контроле, неопходне када постоји више учесника.

Садејство, сарадња и координација организују се на свим нивоима командовања, али појам садејства треба да буде у вези са извршењем борбених дејстава, радњи и поступака на тактичком, оперативном и стратегијском нивоу. Садејство начелно не треба да се издваја из процеса доношења одлуке и руковођења и командовања. У сукобу 1991–1992. године, садејство је често било издвојен процес у фази реализације задатака јединица, када је био саставни део рада команди, све до остварења постављеног циља.³

Садејство се може поделити на: тактичко или непосредно, и оперативно или посредно. Оба начина остваривана су и у борбеним дејствима 1991–1992. године са мање или више успеха.

Добро организовано садејство треба да обезбеди: рационално искоришћење властитих могућности и властито ангажовање под повољним условима, лако прилагођавање свакодневним променама ситуације и обезбеђење несметаног извршења властитих задатака, извршење задатака у условима електронског ометања и нарушеног система веза и континуитета у извршавању задатака у условима нарушеног система руковођења и командовања.

Организовано садејство може надокнадити слабости донесених одлука, а у неким случајевима и избећи последице дејства непријатеља и ублажити властите губитке произашле из неа-

3 По дефиницији аутора: садејство је усклађивање мера, радњи и поступака борбеног карактера између јединица и формација по циљу, месту и времену, и тиме се разликује од сарадње и координације. У више армија света разматра се и као принцип ратне вештине.

декватно организованог садејства. Правилно организовано садејство задржава или чак повећава однос снага у нашу корист, ако се полази од процењених или од стварних снага учесника у сукобу.

У зависности од јачине и састава, циља и обима борбених дејстава, простора, расположивог времена и облика борбеног дејства, садејству се може прилазити и као издвојеном процесу из процеса одлучивања.⁴ Ако се планирање борбених дејстава извршава по методу „детаљног планирања“, онда се задаци јединицама дају врло прецизно, што је са становишта садејства повољно. При реализацији садејства, недостатак је то што се нарушавањем елемената плана нарушава читаво планирано борбено дејство и избацује из употребе добро и прецизно планирано садејство. Метод тзв. глобалног планирања захтева усаглашавање и разраду планова садејства, тако да би се избегли негативни утицаји на одвијање борбених дејстава и садејстава.

Садејство у сукобу 1991–1992. организовала је команда одговорна за његово извршење на основу одлуке за извршење задатака. Често су потчињене јединице самостално организовале садејства са суседима и другим и оно је било далеко ефикасније од садејства које је организовала претпостављена команда, јер су нижи нивои командовања боље познавали ситуацију и своје тренутне техничке могућности. Показало се да јединице треба да имају добру и сигурну везу, курирску службу, Хе за везу и друга модерна средства везе.

Организација снага често се мењала у подручју борбених дејстава у сукобу 1992. године, тако да је и то имало посебан утицај на организацију садејства. У тактичким јединицама, где су били у питању пловни састави, садејство унутар њих било је добро, док садејство са јединицама на обали и јединицама Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране и није било ефикасно.

План садејства скоро је искључиво рађен у једној варијанти, што понекад није било довољно у условима непознавања ситуације.⁵

⁴ У сукобу 1991–1992. организација садејства најчешће је била саставни део рада команде. На организацију садејства посебно су утицали: метод рада команде и познавање опште и посебне ситуације у датим условима, велико осипање руководећег кадра из ангажованих јединица и нарушен систем и квалитет веза садејства

⁵ Показало се да је тада добро изградити више варијанти одлуке и садејства и у фази реализације одлучити се за праву (него безуспешно кориговати мањкаве

Пракса је показала да су јединице које су у миру имале висок степен борбене готовости, у борбеним дејствима лакше успостављале и извршавале захтеве садејства. Због недефинисаних циљева задатака јединица Ратне морнарице, командни састави су међусобно тешко успостављали садејство према критеријумима дефинисаним у миру и на вежбама. У органима и командама Ратне морнарице нису били официри за садејство (као што је то у Ратном ваздухопловству и противваздушној одбрани), тако да се приступило (где је потребно), слању официра за везу и група морнаричких старешина у друге команде са којима су садејствовале јединице Ратне морнарице.⁶

Претпостављена команда најчешће није имала могућност да понуди довољно елемената за садејство, али и обавезе потчињених да га саме организују, нису увек имале довољно информација које су биле значајне за садејство.

Организација садејства у већини случајева била је таква да се у појединим ситуацијама у нужди решавала импровизовано и са грешкама, што је наметало окружење.

САДЕЈСТВО ИЗМЕЋУ РАТНИХ БРОДОВА, ПЛОВНИХ САСТАВА И ЕЛЕМЕНАТА ОБАЛСКЕ ОДБРАНЕ

Садејство је извршавано између ратних бродова у појединачном извршавању борбених задатака, између бродова и пловних јединица и између пловних састава и елемената обалске одбране.⁷

Нарушена је била шема и квалитет руковођења и командовања снагама као и систем веза и осматрања, а приметан је био и одлазак великог броја старешина са кључних дужности у командне одлуке и планове садејства (борбеног карактера између јединица и формација по циљу, месту и времену, и тиме се разликује од сарадње и координације. У више армија света разматра се и као принцип ратне вештине.

⁶ У сукобу 1991-1992. организација садејства најчешће је била саставни део рада команде. На организацију садејства посебно су утицали: метод рада команде и познавање опште и посебне ситуације у датим условима, велико осипање руководећег кадра из ангажованих јединица и нарушен систем и квалитет веза садејства

⁷ Ратна морнарица је одмах на почетку сукоба са снагама Хрватске била лишена устаљеног система осматрања, јављања и везе, због губитака неколико ОРОСТ-а, обалских батерија и чворишта веза, тако да је фаза прилагођавања дуго трајала. Сектор приморја од острва Лошиња до Сплита практично је остао непокривен средствима осматрања и везе, и у фази реализације одлучити се за праву (него безуспешно кориговати мањкаве одлуке и планове садејства).

дама и јединицама. Ратна морнарица је дејствовала у условима за које се није припремала и увежбавала, у потпуно непријатељском окружењу, оптерећена задацима пресељења гарнизона и свих војних структура у захвату приморског појаса.

Садејство између ратних бродова било је најчешће тактичко или непосредно и регулисано је линијом командовања (наређењима, заповестима), а реализовано преко везе командовања. Снаге Ратне морнарице најчешће су биле носилац задатака, а ређе садејствујући са снагама Копнене војске и Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране.



Слика 3: Школски брод „Галеб“ у евакуацији људства 14. корпуса из луке Коџар за луку Бар, новембра 1991.

Садејство је извршавано кроз следеће задатке: евакуацијом наших јединица Копнене војске и Ратне морнарице, поморском блокадом лука, одбраном војних објеката и гарнизона и подршком снагама КоВ на приморском крилу.

а) Евакуација јединица Копнене војске и Ратне морнарице.

То је био највећи и најобимнији задатак (који је по снагама, циљевима и трајању, био условно, оперативног карактера). Састојао се од извршења превозења, премештања свих структура бивше Југословенске народне армије у захвату обалског појаса.

Табела 1

ТЕРЕТ ПРЕВЕЗЕН БРОДОВИМА ВАН САСТАВА РМ (по товарном листу)

БРОДОВИ	ВРСТА И КОЛИЧИНА ТЕРЕТА																	
	Камиони, тешки	Возила разна (мотоци)	Кухиње	Спец. контејнери	Приватни аутомобили	Тенкови	Ракете, топови	Хаубице	Муниција и МЕС	Опрема разна	Траилери	Аутобуси	Радари	Мине (морске)	Агрегати	Чамци	Пратеће људство	Терет (недефинисан)
MARIA S	162				83												545	3500
CIATA DI LUNA	316	53	10		68					600 t		2			45		670	800
HARMONY	221	11				5	17			4000 t							270	
VENUS	24	220			61		20			54 t							600	5440
АЛБА	ДА								ДА	ДА				2100			80	18000
КОЛАШИН																		4500
FRAUKE	698	169	22	19	337	11	10	56	400 t	1710 t	46	11	2		8	6	284	1800
ATLANTIC TRADER																		1100
БАЛКАНИЈА	ДА					ДА	ДА		ДА									5950
SOL PHRYNE									2200 t									1100
СВЕТИ СТЕФАН																	2326	9600
УКУПНО	1421	453	32	19	549	16	47	56	2600 t	6364 t	46	13	2	2100	53	6	4795	51790

Премештене су читаве јединице или делови јединица и то: снаге 13. и 14. корпуса, војнопоморских сектора Пуле и Шибеника са јединицама, делови Ратног ваздухопловства и против-ваздушне одбране у приморском појасу, као и други делови Копнене војске. Затим, породице и имовина активних војних лица, цивилних лица и др. Од снага Ратне морнарице, у задацима непосредног превозења учествовало је 15 бродова Ратне морнарице, не рачунајући бродове обезбеђења.

Поред тога, у периоду од сто дана, учествовало је и једанаест цивилних бродова носивости 2.000–16.000 тона разних застава, које је требало теретом обезбедити, утоварити (Пула, Шибеник, Сплит) и истоварити (Тиват, Бар).

Тако комплексни задаци нису се могли извршити без доброг садејства и сарадње свих учесника, и то је био пример успешног извршења задатка и садејства.

Организација садејства извршавана је линијом командовања, где су дате основе за садејство, а допуњаване договорима команданата јединица за превозење и заштиту, лучке одбране, као и организацијом за укрцавање и искрцавање. Синхронизација укрцаја у лукама које је држао непријатељ извршавана је преко команде Ратне морнарице и војнопоморских сектора.

Дуго време извлачења наших снага оправдавају количине и структура превоженог терета (Табела 1), као на пример: минско-експлозивна средства, муниција и остала борбена средства, чланови породица старешина, покућство итд. Контрола поморског саобраћаја извршавана је привремено из авиона и авиона и хеликоптера.

У лучким рејонима, контролу поморског саобраћаја вршили су стражарски бродови, патролни чамци и посаде на осматрачницама. Превозење је обављано уздужном рутом (шема 1) на даљини од осам морских миља од обалске линије спољних острва. Унутрашње руте нису се могле користити због активности непријатељских обалских батерија и њихових јединица на обали. Обавештавање о опасностима функционисало је преко информација и размене обавештења, праћењем ситуације и извештавањем.

Било је потребно ускладити рад и задатке легитимисања, распознавања и идентификације бродова и задатке снага које се превозе, снага за прихват и укрцавање, снага за праћење и одвијање саобраћаја (шема 1), снага борбеног и других обезбеђења и снага за искрцавање и размештање. Све је то усложавало овај задатак

који је и надмашивао потребе садејства у једној поморској операцији.

Табела 2

**АНГАЖОВАНИ БРОДОВИ ЗА ПОТРЕБЕ ПРЕВОЖЕЊА МАТЕРИЈАЛНИХ
СРЕДСТАВА И ЉУДСТВА ИЗ СЛОВЕНИЈЕ И ХРВАТСКЕ**

Име брода	Порекло	Број извршених превожења	Носивост(t)
RoRo "VENUS"	Страно	10	2856
RoRo "MARIA S"	Страно	4	3040
RoRo "СВЕТИ СТЕФАН"	Црна Гора - Југославија	24	450
RoRo "АЛБА"	Црна Гора - Југославија	6	2000
"КОЛАШИН"	Црна Гора - Југославија	1	16200
"FRAUKE"	Страно	10	4150
"CIATA DI LLUNA"	Страно	3	6100
"HARMONT"	Страно	2	9000
"ATLANTIC TRADER"	Страно	1	3700
RoRo "SOL PHRINE"	Страно	2	4200
RoRo "БАЛКАНИЈА"	Хрватска	17	980

За цивилне бродове регулисана су општа и појединачна питања садејства: луке испловљавања и упловљавања, коришћење одређених рута и курсева, место пристајања, сигнали за легитимисање и обавезе јављања, најаве, прихват пратиоца и лучких пилота и др.

На Командном месту Војнопоморске области разматрали су се проблеми организације садејства између поморачко-транспортних капацитета, претоварних капацитета, радне снаге и екипа за утовар и истовар и снага заштите (табела 1, 2, 3). Захтеви заштите саобраћаја на копненим и поморским комуникацијама, усклађивање утовара претовара и истовара, коришћење прилазних путева и други проблеми саобраћаја, те организација обезбеђења и заштите, били су свакодневни задаци. На тим задацима, поред команди, организацију садејства извршавао је и саобраћајни орган, где је то било потребно.

б) Поморска блокада лука била је један од задатака снага Ратне морнарице са тактичко-оперативним обележјима, где су истовремено учествовале снаге Ратне морнарице, организоване у тактичке и борбене групе.

Постигнути резултати блокаде били су потпуни, али нису искоришћени ради (вероватног) изостанка координације политичких и војних структура. Тако су циљеви поморске блокаде

лука ослабљени, вероватно касним наређењима и селективном попуштању захтевима Међународне заједнице и Хрватске, тако да је блокада умногоме изгубила сврху.

Треба истаћи да је организација садејства била добра на тактичком нивоу и да је функционисала добро, нарочито у јединицама флоте, што треба посебно нагласити.

в) Одбрана војних објеката и гарнизона била је свакодневни задатак, али је било мало примера успешног садејства. Један од таквих примера јесте организовано садејство у одбрани гарнизона Дивуље, где је остварено успешно садејство између јединица у гарнизону, бродова из тактичких и борбених група и јединица авијације.

Табела 3

КОЛИЧИНА ВРСТА И СТРУКТУРА ПРЕВЕЗЕНОГ ТЕРЕТА

Брод	Рута	Број група	Количина и структура терета	
"СВЕТИ СТЕФАН"	Сев. Јадран	11	Тенкова	24
	- Бока - Бар		Окл. транспортера	9
"VENUS"	Сев. Јадран	4	Тешких камиона	40
	- Бока - Бар		Камиона	1364
"MARJAS"	Сев. Јадран	4	Осталих возила	884
	- Бока - Бар		Топова 130-155 mm	21
"АЛБА"	Сев. Јадран	3	Топова 20-40 mm	8 див.
	- Бока - Бар		Путника	635
"SOL PHRYNE"	Сев. Јадран	2	Војника	1340
	- Бока - Бар		Терета	34380 t

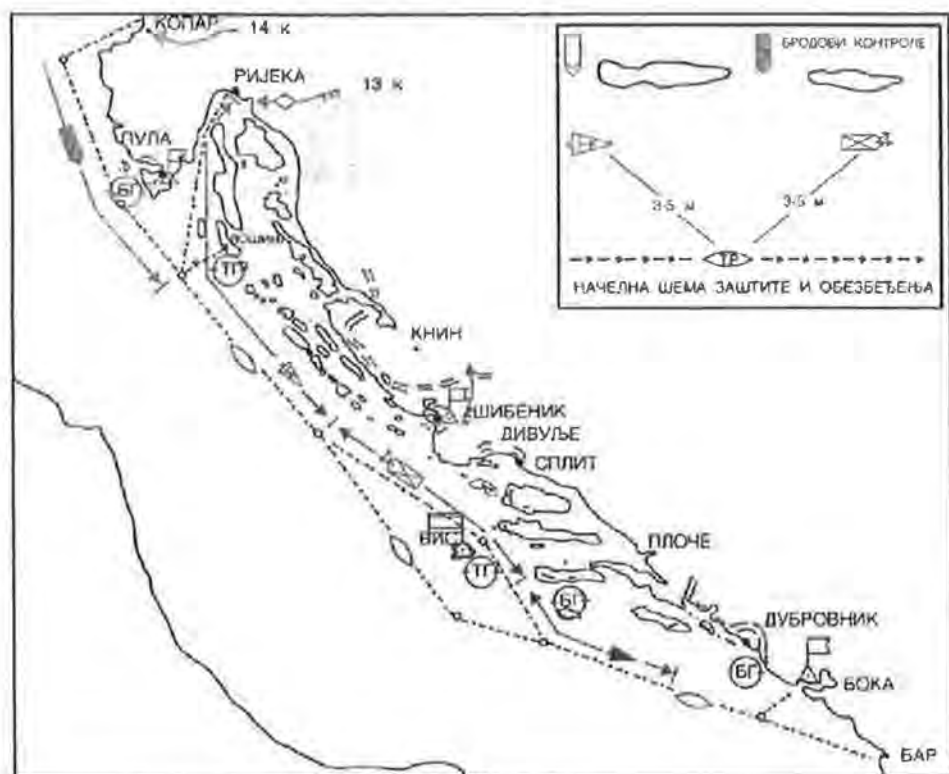
Дејства против паравојних снага Хрватске одвијала су се прецизно и ефикасно. У врло кратком времену извршени су задаци: од позивања помоћи, показивања циљева, осветљавања, противдејства и других дејстава, тако да снаге Хрватске никада више нису нападале гарнизон Дивуље.

Одбрана се карактерисала одличном усклађеношћу покрета и ватре бродова, ваздухоплова и снага из гарнизона. Реално и тачно су прецизирана времена дејства, уз ефикасну размену релевантних података.

Успешно садејство у овом случају остварено је на основу међусобно доброг познавања могућности и поступака између садејствујућих јединица и јединица Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране, које су раније биле у гарнизону Ди-

вуље. Јединствено су схваћени задатак, место и улога и одговорност старешина гарнизона за одбрану јединица, као и јединство замисли за извршење задатка. Остварена је непрекидна веза између свих учесника и прецизно је функционисао систем командовања. Испољена је самоиницијатива команданта гарнизона, који је без директних заповести и идејне везе предузео све у својој надлежности да изврши тај нимало лак задатак одбране гарнизона Дивуље.

На добру организацију садејства, одлучујуће су утицали и лични контакти и присуство морнаричких старешина у гарнизону и јединице РВ и ПВО.⁸

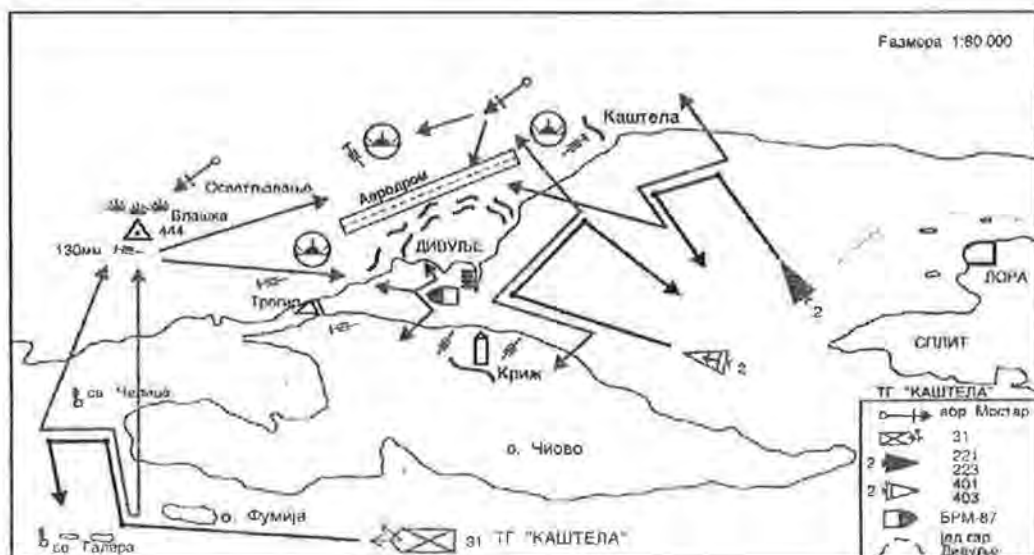


Шема 1 - Обезбеђење поморској саобраћаја у евакуацији РМ 1991/92.

г) Подршка снагама Копнене војске на приморском крилу. У задацима 1991-1992. године, носилац садејства била је Ратна

⁸ Све то је недостајало у већој или мањој мери приликом одбране других гарнизона који су били угрожени 1991-1992. године, као што су: Шибеник, Лора и Плоче.

морнарица у случајевима организације, извршења и обезбеђења важних групних и других превозења. Ситуација у којој су се извршавали задаци и у којој се одвијало садејство била је: противник је контролисао обални руб, слабо су биле заштићене и организоване везе и криптозаштита, уочљив је био недостатак самосталности и иницијативе већине старешина.



Шема 2: Приказ садејства у одбрани
тарнизона Дивуље 1991. године

Нарушен систем руковођења и командовања знатно је утицао на развој и организацију садејства. Посебан проблем био је остатак у јединицама колебљивих и смењених старешина које су касније прешле на супротну страну.

Што се тиче ударних поморских снага, оне су биле добро опремљене. Међутим, и одлив старешинског и морнарског кадра и непријатељски расположено становништво утицали су на сталне измене плана садејства. Одлучивало се без консултовања штаба односно целовитог сагледавања ситуације, а било је и пропуста у извештавању и обавештавању.

У плановима садејства регулисано је садејство између бродова и поморских снага. Одређене су линије разграничења између бродова борбених и тактичких група. Наређиван је начин обавештавања, извршавања и навођења. Регулисани су начи-

ни и организација спасавања на мору, размена података везе и докумената за тајно командовање трупамa (ТКТ). Извршено је праћење тока извршења задатака и накнадног усклађивања по циљу, месту, начину и времену, али се документа садејства скоро никада нису водила.

Уз мање проблеме и пропусте, садејство је добро функционисало на нивоу флоте, али је даље од тога било редуцирано и са више ограничења изражено преко неадекватног легитимисања и распознавања, као и преко размене обавештајних података.

САДЕЈСТВО СНАГА КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ И РАТНЕ МОРНАРИЦЕ

Јединице Копнене војске су за потребе Ратне морнарице извршавале следеће задатке: заштиту и одбрану рејона базирања, лука и гарнизона од дејстава са копна, снабдевање поморских снага (тамо где је то било могуће), обезбеђење путних комуникација и инжињеријска дејства по потреби (утврђивање, обезбеђење путева и сл.), ватрену подршку у одбрани гарнизона и база Ратне морнарице.

По броју ангажованих снага и по циљевима које је требало остварити, у тим акцијама нису се прелазили тактички оквири (изузетак је садејство на дубровачком ратишту које је имало оперативни карактер).

У Другу оперативну групу био је делегиран један број старешина Ратне морнарице, јер је и бивши 9. војнопоморски сектор „Бока“ био њима оперативно потчињен, тако да је садејство на том сектору било добро организовано и правилно је функционисало. Организација садејства се базирала на комбинацији више решења, што се показало као врло позитивно.

Са здруженом оперативном групом Друге оперативне групе размењен је један број официра за везу и садејство, тако да су планови садејства заједнички урађени. Праћено је и одвијање садејства, преко команди, што је позитивно утицало на одвијање борбених дејстава.

У следећој фази, Друга оперативна група ојачана је групом официра Ратне морнарице који су допринели да се поморске снаге употребљавају на начин који је предвиђен морнаричким правилима употребе.

Примерно је остваривано садејство Копнене војске и Ратне морнарице при извршењу организације, обезбеђењу и извршењу

важних трупних превозења и успешном извршењу поморског десанта у рејону Купара, затим подршка (ватром и маневром) јединица Копнене војске на „дубровачком ратишту“, дејством по отпорним тачкама на обали, бродовима и глисерима непријатеља, извиђању и слично, као и подршка деловима јединица КоВ-а у одбрани гарнизона (Шибеник и Дивуље).

Групе официра упућене у Другу оперативну групу имале су задатке: да се по доласку на командно место упознају са задацима јединица Копнене војске и да схвате замисао, употребу јединица Копнене војске и место и улогу поморских снага у оквиру задатака јединица са којима дејствују; да предлажу употребу и да се упознају са задацима поморских снага, као и да усагласе све детаље у вези са поморским десантом, обостраном ватреном подршком, снабдевањем, евакуацијом и спасавањем.

Такође, било је потребно да се провере везе садејства, противелектронске заштите и маскирања, као и да прате и познају стање и активности суседа на мору који извршавају друге задатке, да размене борбена документа између јединица Копнене војске и Ратне морнарице и да о свему извештавају своју јединицу о раду и будућим поступцима у борби.

Из анализе употребе лаких поморских снага у сукобу 1991/92, може се извући закључак да када се оне употребљавају за задатке и дејства по обалном рубу, испољавају много већу ефикасност, офанзивност и борбену вредност (Задар, Дубровник), а када је садејство организовано, без показивања циљева на обали од Копнене војске, тешко се остварује ефикасно ватрено дејство бродова по покретним циљевима на копну.

Пропусти су се огледали у слабостима организације и реализације везе између јединица Копнене војске и бродова на мору, тако да се некада и остварени циљеви нису могли експлоатисати, иако су били постигнути.⁹

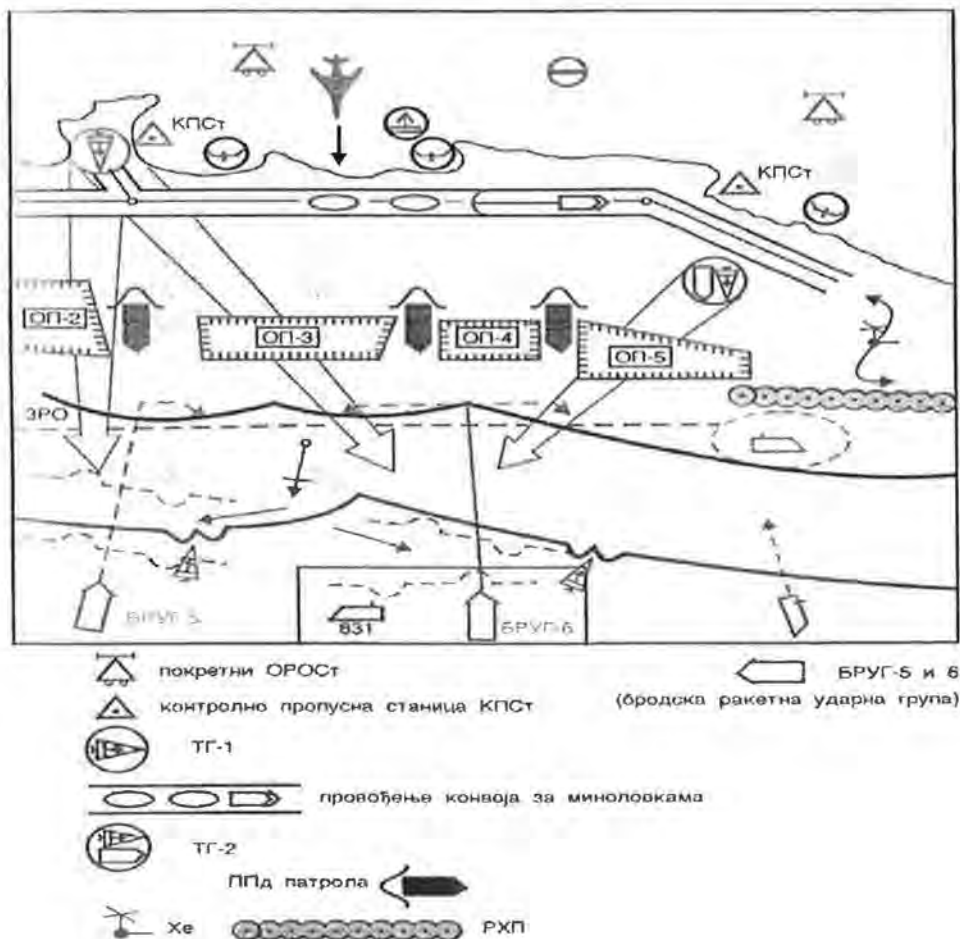
САДЕЈСТВО ИЗМЕЂУ ВИДОВА

У почетку сукоба 1991–1992. године, противник није располагао авионима и хеликоптерима знатније борбене вредности, а садејство сва три вида организовано је у извршавању задатака превозења делова јединица Ратне морнарице, Копнене војске и Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране из лука

⁹ Показало се да тамо где су били размењени официри за везу и садејство, њихово присуство је побољшало организацију и функционисање садејства.

Пула, Задар, Дивуље и др., и где је садејство било добро организовано.

Садејства у праћењу и ваздушној заштити конвоја и саобраћајних колона (Шибеник-Книн и сл.), било је добро организовано (заслугом официра за ваздушно осматрање и навођење, као и извиђање за потребе снага Ратне морнарице) и ватрене подршке бродовима и базама где је било потребно.



Шема 3: Приказ садејства у боју на мору

Пример неорганизованог садејства представља тражење РТОП-402 у рејону Шибеника. Иако је било снага у Шибенику које су је осматрали, непријатељска авијација није је пронашла,

па је РТОП-402 преживела напад углавном због несадејства, а посебно због непостојања везе која је основни предуслов реализације садејства.¹⁰

Пример оствареног садејства сва три вида војске представља рејон Задра са циљем деблокаде гарнизона и рејона Земуник. Истовременом блокадом са копна, из ваздушног простора и са мора и упркос непостојећој вези између бродова и јединица Копнене војске и Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране, циљ је постигнут. Бродови су извршавали задатке на основу добијеног оквирног задатка и властитог осматрања.

Одбрана гарнизона Дивуље одличан је пример успешног и ефикасног садејства сва три вида војске, где је садејство исказало много већу ефикасност од очекиваног, па непријатељеве формације више нису нападале гарнизон Дивуље.

Што се тиче гарнизона Шибеник и Плоче, садејство практично није ни било организовано, што се првенствено односи на гарнизон Плоче. Дејства авијације по позиву била су ретка, углавном због тога што није било официра за везу, као ни превозења авионима и хеликоптерима делова јединица Ратне морнарице.

У свим тим дејствима, надлежност за организацију садејства није била поштована. Садејство је тражила и организовала она јединица која је задатак извршавала или била његов носилац. Нарочито је недостајало усмеравање међусобно зависних задатака и утврђивање начина садејства.

Команда Ратне морнарице из своје надлежности није довољно инсистирала на организацији садејства и усклађивању борбених задатака, као и међусобних обавеза. Садејство између снага Ратне морнарице и снага Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране, иако по правилу организује и остварује Команда Ратне морнарице (тада Војнопоморска област), веза и организација садејства није адекватно функционисала, што се види и из анализе извршаваних задатака.

Када је то било у домену снага Флоте, резултати су били бољи.¹¹ Садејство видова и родова у извођењу борбених дејстава показало је да су у извршењу борбених и других задатака све

¹⁰ Показало се да је садејство између Ратне морнарице, Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране било добро, са великим ефектима само тамо где је на командном месту био присутан официр за навођење и садејство.

¹¹ Садејство је боље организовано и остваривано тамо где је јединица Ратне морнарице била у непосредном контакту са снагама Ратног ваздухопловства и противваздушне и где су све елементе садејства сами прецизирали.

више били међусобно зависни, чиме је наглашена потреба унапређења организације садејства.

Команда Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране, као и друге бивше команде, нису биле у стању да у динамици борбених дејстава и одвијања низа других активности квалитетно организују и остваре све потребне елементе садејства. Показало се да је боље дати јединицама само основе садејства и упутити их на садејствујуће јединице, а онда све детаље садејства утврдити на терену. Претпостављена команда требало је да обавезно одреди начин идентификације, распознавање и легитимисање, као и везе садејства које су неодвојиви део каснијег плана садејства између нижих нивоа командовања.

ДОКУМЕНТА САДЕЈСТВА

У сукобу 1991-1992. године, на командном месту Војнопоморске области нису израђивани планови садејства. План се није израђивао из два разлога. Сматрало се да су довољна борбена документа, заповести, планови дејстава и да су њима регулисана сва питања.

Показало се, међутим, да је корисније да тај документ ипак постоји, јер се из њега виде сви задаци јединица учесника и носиоци задатака. Они су нормативно предвиђени, али се у пракси избегава њихова израда. У овом сукобу доказано је да је тамо где је план садејства био израђен, све било боље организовано и реализовано.

Борислав Ђукић, генерал-мајор

**ОРУЖАНИ СУКОБИ ЈЕДИНИЦА КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ СА
ХРВАТСКИМ ПАРАВОЈНИМ И ПАРАПОЛИ-
ЦИЈСКИМ СНАГАМА
1991–1992. ГОДИНЕ**

*Преузето из књије:
РАЗБИЈАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Место и улога Хрватске*

УВОД

Датум почетка оружаних сукоба у Хрватској вероватно ће историчари прецизније утврдити. Први сукоби датирају од 17. августа 1990. године, када су хрватске полицијске снаге покушале и разоружале неке од станица милиције у бившој Републици Српској Крајини. Историчарима се нуде и датуми 2. март 1991, када је хрватска полиција насилно упала у Пакрац и станицу милиције ставила под контролу, 31. март када је дошло до оружаног сукоба између хрватске и српске полиције у националном парку Плитвице, када је са српске стране погинуо и Рајко Вукадиновић, а са хрватске Јосип Јовић, или пак оружани сукоб од 2. маја 1991. између хрватске полиције и наоружаних Срба у Борову Селу, у којем је погинуло 13 хрватских специјалаца.

Специјалне полицијске јединице из Загреба, Задра и Госпића 17. августа 1990. упале су ноћу у станице милиција у Бенковцу, Обровцу, Кореници, Србу, Доњем Лапцу и одузели оружје резервног састава милиције. Наредног дана, из Загреба су полетела три хеликоптера специјалне полиције за упад и одузимање наоружања из станице милиције у Книну. Ратно ваздухопловство Југословенске народне армије пресрело је хеликоптере, јер нису имали најаву за летење, а у Книну се око станице милиције окупио народ решен да спречи одузимање оружја. Полицајци Срби склањају оружје ван станице милиције, а председник општине Книн и председник Српског

националног већа др Милан Бабић „проглашава“ ратно стање на територији општине Книн.

После су се ређали упади и одузимало оружје резервног састава у станицама милиције Петриња, Костајница, Глина¹ и Двор на Уни и другим местима. За упад у те станице милиције ангажовано је преко 300 специјалаца. У Петрињи је уплашено српско становништво, око 400 лица, нашло заштиту у касарни Југословенске народне армије. Од тада се из дана у дан нижу инциденти између хрватске полиције, добровољачких одреда, припадника Збора народне гарде с једне, и српске милиције и месних стража (ненаоружаних Срба) на барикадама с друге стране. Јединице Југословенске народне армије у том времену добијају задатке да повећају степен борбене готовости, појачају обезбеђење војних објеката, интензивирају обуку, доведу борбену технику у исправно стање у готовости за употребу, прате и процењују укупну ситуацију на терену.

Хрватска страна се у том времену не одлучује да напада јединице Југословенске народне армију. Хрватска тајно увози оружје из иностранства и формира добровољачке одреде народне заштите, паравојну организацију странке Хрватске демократске заједнице, организује њихову обуку у полицијским центрима, а „врховништво“ прави план за нападе на Југословенску народну армију.

Након увожења и дисперзије првих количина оружја из иностранства, укрупњавају се хрватски паравојни и параполицијски састави, тако да већ у марту долази до отворених сукоба и са Југословенском народном армијом, посебно од 23. марта 1991. године, када је проглашавају непријатељском. Следе напади на издвојена возила патроле Југословенске народне армије, разоружавање војника и старешина и привођење у полицијске станице на разговоре, касарнама се искључују струја, вода и телефонске везе. Председник Хрватске Туђман, 5. маја 1991. године одржао је у Трогиру састанак са политичким руководством Хрватске демократске заједнице далматинске регије и наредио да кризни штабови одмах отпочну са блокадом касарни и складишта Југословенске народне армије. Већ 6. маја блокирана је Команда Војнопоморске области, скинута застава СФР Југославије и постављена „шаховница“. У тој блокади погинуо је војник

¹ Станицу милиције Глина заузели су хрватски специјалци 26. јуна 1991, а ослобођена је 27. јула 1991. године.

Југословенске народне армије Саша Гешовски, а слика давлeња Светлана Нацева обишла је цели свет. Од 5. маја 1991. следе блокаде касарни и складишта Југословенске народне армије на целој територији Хрватске. Општи напад на гарнизон Вараждин, Бјеловар, Дарувар, Баково, Славонска Пожега, Оточац, Делнице, Загреб, Задар, Сплит, Шибеник, Винковци, Карловац, Јастребарско, Вуковар и др. отпочео је 15. септембра 1991. по одлуци „врховника“ Фрање Туђмана од 12. септембра 1991. године, што се може видети и из ове наредбе:²

План одбрамбених припрема Републике Хрватске из 1991. године



Шема узета из књиџе: Марјин Шпеиел,
Сјећања војника, Знање, Загреб, 2001 – прилози

² Препис заповести чију је фотокопију објавио Петар Шимац, Сведочанство о Домовинском рату у Далмацији, Сплит, 1991.

Republika Hrvatska
Ministarstvo obrane
Klasa: DT-841-43/91-41/41
UR broj: 512-46-42-81-1
Zagreb, 12. 9. 1991. godine

Općinskim kriznim štabovima
Zapovjedništvima brigada i
samostalnih bataljona ZNG

Na temelju naredbe vrhovnog zapovjednika oružanih snaga i predsjednika Republike Hrvatske o poduzimanju mjera pripravnost i donosim slijedeću

ЗАПОВИЈЕД

Odmah pristupite isključenju svih komunalnih usluga Jugoslavenskoj armiji (voda, struja, PTT usluge), te spriječujte snabdijevanje energenti-ma, hranom i drugim potrebama vojarne.

Odmah pristupite aktivnom i pasivnom zaprečavanju vojarni, skladišta, putnih pravaca koje neprijatelj koristi, objekata na njima i drugog.

Općinski krizni štabovi obavezni su da u suradnji s nadležnim tijeli-ma i poduzećima razrade dinamiku provođenja mjera pod točkom 1 ove zapovijedi i osiguraju izvršenje iste.

Zapovjedništva jedinica ZNG obvezatna su da odmah razrade dina-miku i otpočnu s provođenjem mjera pod točkom 2 ove zapovijedi u su-radnji s općinama i jedinicama MUP-a, državnim tijelima i poduzećima.

Ovlašćuju se zapovjednici brigada i samostalnih bojni ZNG-a da po-duzmu i druge radnje u određenom trenutku s ciljem pasiviziranja ne-prijatelja.

Zapovjednici jedinica ZNG-a obvezatni su svakodnevno podnositi iz-vješća zapovjedništvu ZNG-a Republike Hrvatske a predsjednici kriznih štabova ministru obrane preko Republičkog centra za motrenje i obavje-šćivanje.

Ministar
Luka Bebić

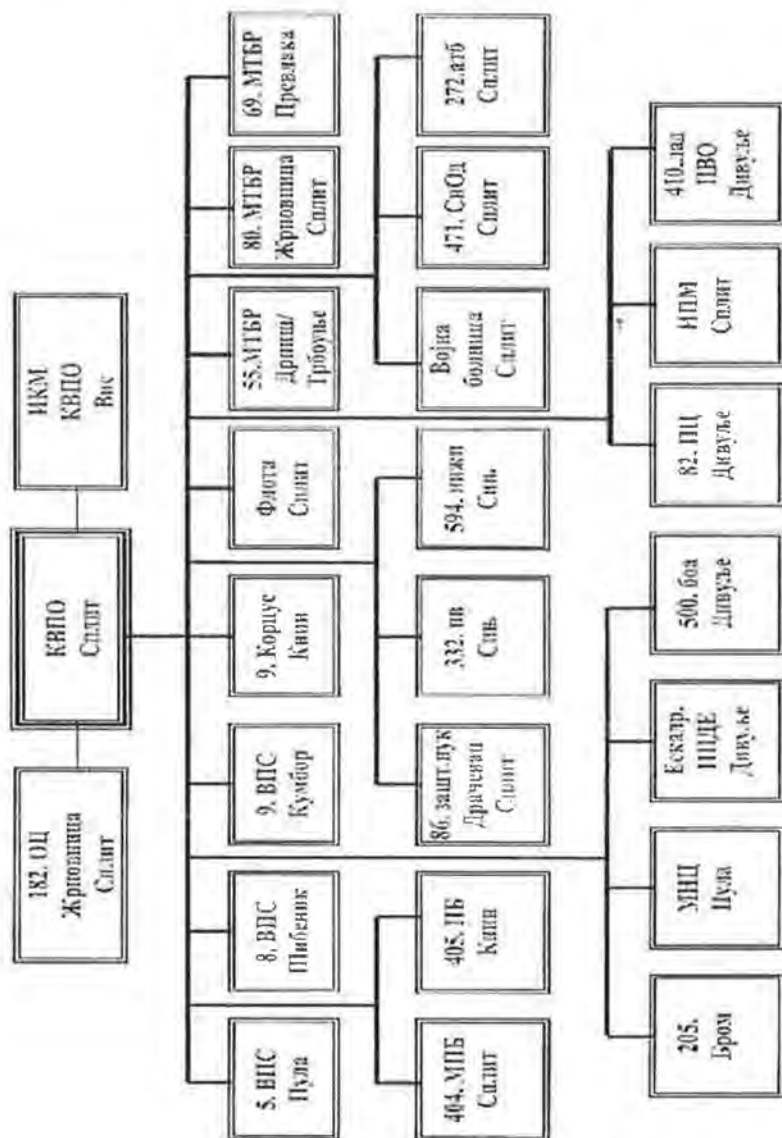
Dostaviti:
- 113. brigade Šibenik, itd.

На дан општег напада на Југословенску народну армију у Хрватској 15. септембра 1991. године, у Команди Војнопоморске области национални састав је: командант Војнопоморске области вицеадмирал Миле Кандић, Србин; начелник штаба вицеадмирал Фридрих Морети, Хрват; помоћник команданта за позадину генерал Мирко Бјелановић, Србин; помоћник команданта за морал генерал Ђуро Џебина, Србин; помоћник команданта за КоВ генерал Никола Младинић, Хрват; начелник одељења безбедности Љубиша Беара, Србин; начелник Оперативно-наставног органа адмирал Ковачић, Хрват. Национална структура потчињених команданата у Војнопоморској области изгледала је овако: командант флоте вицеадмирал Морети Фридрих, родом из Босне и Херцеговине, Хрват, замењује га вицеадмирал Никола Ерцеговић, Србин; командант 9. војнопоморског сектора (Бока) капетан бојног брода Крсто Ђуровић, Црногорац, након погибије заменио га је вицеадмирал Миодраг Јокић, Србин; командант 8. војнопоморског сектора (Шибеник) контраадмирал Ђуро Појер, Хрват, заменио га капетан бојног брода Марко Сунарић, Србин из мешовитог брака; командат 5. војнопоморског сектора (Пула) контраадмирал Марјан Погачник, Словенац, заменио га вицеадмирал Владимир Баровић, Црногорац, а њега контраадмирал Душан Ракић, Србин.

Кнински односно 9. корпус састојао се од Команде са приштапским јединицама 221. моторизоване бригаде са командом у Книну и 180. моторизоване бригаде Р-састава са командом у Бенковцу, 316. моторизоване бригаде „Р“ са командом у Сињу, 9. мешовитог артиљеријског пука, 9. мешовитог противоклопног пука, 9. инжињеријског пука, батаљона Војне полиције, позадинских јединица.

Национални састав Команде 9. корпуса био је следећи: командант генерал-потпуковник Томислав Трајчевски, Македонац, заменио га генерал-мајор Шпиро Никовић, Црногорац, а њега генерал-потпуковник Владимир Вуковић, Србин. Вуковић је заменио генерал-мајор Ратко Младић, Србин, а њега до измештања Југословенске народне армије из Републике Српске Крајине генерал-мајор Саво Ковачевић, Србин. У Команди су одговорне дужности обављали: НШ генерал-мајор Јанез Ребољ, Словенац, заменио га генерал-мајор Ратко Младић. Помоћник команданта за позадину пуковник Мирко Бјелановић, Србин, заменио га пуковник Бранимир Бајић, Србин, а њега је заменио

пуковник Коста Новаковић, Србин; помоћник команданта за морално-политичко васпитање пуковник Менсур Хасотић, Муслиман; начелник обавештајне службе пуковник Спиридон Алачов, Македонац, заменио га пуковник Здравко Толимир, Србин; начелник оперативно-наставног органа пуковник Ђуро Цепина, Србин, заменио га пуковник Саво Ковачевић, а њега потпуковник Грујица Давидовић, Србин.



Начелници родова и служби у команди били су: за пешадију пуковник Иван Влачић, Хрват; артиљерију пуковник Марко Шепаровић, Хрват; инжињерију пуковник Стјепан Штрбад, Хрват; оклопно-механизоване јединице пуковник Славко Лисица, Србин; начелник везе пуковник Саво Нинковић, Србин; начелник артиљеријско-ракетних јединица противваздушне одбране пуковник Владо Шеверлија, Хрват; начелник интендантске службе пуковник Ибро Благајчевић, Муслиман; начелник саобраћајне службе пуковник Шиме Омрчен, Хрват; начелник технике службе пуковник Мићо Оровић, Црногорац; начелник санитетске службе потпуковник Џемаил Хоџо, Муслиман; начелник ветеринарске службе капетан Адил Адиловил, Муслиман. У другој половини 1991. године тај састав се битно мења. Официри хрватске, словеначке и муслиманске националности, као и припадници албанске националне мањине, дезертирају из Југословенске народне армије, или им по разним основама престаје активна војна служба у Југословенској народној армији. Од начелника родова и служби хрватске националности остали су у Команди 9. корпуса: Иван Влачић и Владо Шеверлија (пуковници), као и пуковник Ибро Благајчевић (Муслиман).

Команданти потчињених јединица 9. корпуса су били: командант 221. моторизоване бригаде потпуковник Борислав Ђукић (аутор), Србин; 316. моторизоване бригаде потпуковник Лука Џанко, Хрват; 180. моторизоване бригаде потпуковник Иво Бачић, Хрват; 9. мешовитог артиљеријског пука (Книн) потпуковник Рајко Грбић, Србин; 9. мешовитог противоклопног пука (Бенковац) потпуковник Миленко Живановић, Србин. Са тих дужности су смењени потпуковници Лука Џанко и Иво Бачић, који су касније дезертирали из Југословенске народне армије и приступили зенгама, а на њихова места постављени су за команданта 180. моторизоване бригаде потпуковник Трипко Чечовић, Црногорац, а 316. бригада је дислоцирана у Грачац као 9. моторизована бригада, командант потпуковник Стојан Шпановић, Србин, касније га заменио потпуковник Љубиша Бабић. Дужност команданта 221. моторизоване бригаде обављао сам од септембра 1988. до 28. априла 1992. године, непуне четири године.

Девети корпус са командом у Книну био је један од најмањих корпуса у Југословенској народној армији. Од живих јединица мирнодопске А-формације имао је 221. моторизовану бригаду која се из Б у А формацију преформирала 1990. године и броја-

ла је од 1.500 до 20 људи. Од осталих јединица, корпус је у миру имао батаљон везе, извиђачку чету, чету војне полиције, а у артиљеријским пуковима по једну мешовиту артиљеријску батерију за обуку војника, а све остале јединице биле су Р-састава (у распреми) и попуњавале су се на оглас мобилизације. Мирнодопска језгра су била од пет до 30 људи, а 50% језгра чинили су војници на одслужењу војног рока. Корпус је обухватао зону којој су припадале општине Книн, Бенковац, Обровац, Дрниш, Сињ који 1991. излази из зоне, а улази Грачац. Грачац је припадао 13. корпусу. Корпус се попуњавао, осим из ових општина, и из општина Сплит, Задар, Трогир, Солин.

Команда 9. корпуса и потчињене команде те 1990. године, пратиле су и процењивале стање на територији, организовале обуку и одржавале борбену готовост. У току 1990. године планирана обука са резервним саставом није потпуно реализована. Основни разлог био је то што је већ 1990. године код резервног састава са простора Солина, Трогира, Дрниша и Сиња, тј. из редова хрватског народа, видно смањен одзив на обуку, а они који су се и одазвали на обуку, испољавали су појавне облике хрватског национализма. Војни обвезници су се издвајали у посебне шаторе на логорској просторији, певали песме непримерене у то време, које су вређале национална осећања других припадника јединица, као: „Устани бане Јелачићу“, „У Мадриду у ковчегу од злата, лежи отац свих Хрвата“, „Сија звијезда изнад Метковића, ми волимо Анту Павелића“ и др.

Са редовним саставом војске извођена је обука на терену у близини војних објеката, ради дубинског обезбеђења објеката, као и обука возача тенкова у вожњи ноћу, увежбавање су јединице на поступке по сигналу за узбуну итд. Те поступке Југословенске народне армије хрватски званичници погрешно су тумачили, посебно од краја марта 1991. године, када је почела снажна пропаганда против Југословенске народне армије. Пропаганда је достигла врхунац 23. 3. 1991, када су хрватски званичници Југословенску народну армију избацили из службене употребе, назвали је српском солдатеском, србочетничком, непријатељском итд. У неким местима осванули су и пропагандни материјали, као и онај што представља читуљу за Југословенску народну армију.

Јединице 9. корпуса имале су задатак да спрече међунационалне сукобе, те су образовале више тампон-зона (6). У том времену

спречени су планирани инциденти Збора народне гарде и Министарства унутрашњих послова. У другој половини 1991. године, после напада на 221. моторизовану бригаду и блокаде и напада на остале војне објекте у Војнопоморској области, период август-септембар 1991. године, делом снага корпус је деблокирао војне објекте на правцима Дрниш-Шибеник и Врлика-Сињ. Од 25. септембра до 25. децембра 1991. године, 221. моторизована бригада обезбеђивала је извлачење припадника и њихових чланова породица и материјално-техничких средстава из Шибеника и Сиња. Делом снага била је на линији раздвајања у улози мировних снага и није дозвољавала даљу ескалацију оружаних сукоба између Срба и Хрвата.

По ступању Венсовог плана на снагу, организован је прихват супервизора који су надгледали примирја, као што су 1990. и 1991. године прихваћени чланови савезних органа Министарства унутрашњих послова, који су за потребе Савезне владе пратили и процењивали политичко-безбедносну ситуацију у зони 9. корпуса. За потребе мировних снага припремљена је Јужна касарна народни херој „Бошко Жунић“ у Книну и прихваћене снаге УНПРОФОР-а у сектору Југ, које су се разместиле, са закашњењем, тек у јуну 1992. године.



Читшуља за Југословенску народну армију

По наређењу команданта корпуса⁵, генерал-потпуковника Томислава Трајчевског, 221. моторизована бригада је почетком априла 1991. године добила задатак да организује одбрану правца који из Сиња и Дрниша води ка Книну, и да посебно обезбеди складиште Манојловац и 55. морнаричкотехничку ракетну базу Трбоуње, те да спречи међунационалне сукобе и заштити јединице Југословенске народне армије. Од тада, бригада формира шест тампон-зона и спречава међунационалне сукобе. Од бригаде су, по наређењу, формиране и распоређене у тампон-зонама три борбене групе, док су две борбене групе стављене у резерву. Командант корпуса ставио је 221. оклопни батаљон под команду команданту 180. моторизоване бригаде.

Сменом генерала Трајчевског, нови командант корпуса генерал-мајор Шпиро Никовић својом наредбом 16. 6. 1991.⁶, која ће остати на снази до 23. 9. 1991. године, децентрализује командовање над 221. моторизованом бригадом тако што ће од свих снага корпуса, а највише изузимањем из састава 221. моторизоване бригаде, формирати четири мешовите тактичке групе и распоредити их по тампон-зонама за спречавање међунационалних сукоба. Контролу над командантима тактичких група обезбедио је распоредом контролних официра из Команде корпуса. Ако је командант тактичке групе Србин, контролни је Хрват или Муслиман. Ја сам био командант Тактичке групе 1 (ТГ-1), контролни официр био је пуковник Марко Шепаровић, Хрват, начелник артиљерије у Команди 9. корпуса. Тактичка група 1 имала је задатак да организује тампон-зоне на правцу Врлика–Книн и Дрниш–Книн, у рејону Петровог поља, где је за контролног официра одређен пуковник Стјепан Штрбад, такође Хрват.

Тактичка група 2, командант пуковник Иван Мијатов, Србин, контролни пуковник Иван Влачић, Хрват, организује тампон-зону на правцу Дрниш–Книн, на простору, званом Промина.

Тактичка група 3, командант пуковник Мирослав Терзић, Србин, контролни пуковник Владо Шеверлија, Хрват, организује тампон-зоне на правцу Шибеник–Книн.

Тактичка група 4, командант потпуковник Трипко Чечовић, Црногорац, организовао је тампон-зоне на правцима Задар–Бенковац и Обровац–Бенковац. У тој наредби, оклопни батаљон/221.

⁵ Наређење команданта 9. корпуса ДТ 1–4 од 5. 4. 1991. године, Народна армија од 28. 11. 1991, стр. 20.

⁶ Наређење команданта 9. корпуса од 16. 6. 1991. године.

моторизовану бригаду командант 9. корпуса ставља у резерву Команде Војнопоморске области у готовости за употребу по одлуци команданта Војнопоморске области. Командант тог батаљона био је Стјепан Рекењи, Хрват, а резерву 9. корпуса чинио је 9. оклопни батаљон, командант мајор Аћимов.

У периоду од 16. 6. 1991. године па надаље, снаге 9. корпуса практично су биле у улози мировних снага.

Команда корпуса била је попуњена им бројем официра, углавном Хрвата, чије су породице живеле у Сплиту, Сињу, Шибенику и Задру. Те старешине су при одласку и повратку са одсуства за обилазак породица биле заустављане на пунктовима Министарства унутрашњих послова Хрватске. Официре су вређали речима „издајници“, „комуњаре“, о чему су извештавали своје команде усмено и у писаној форми.

Фрањо Туђман је 14. септембра 1991. године издао наређење да хрватске паравојне и параполицијске снаге отпочну 15. септембра 1991. са општим нападом на касарне Југословенске народне армије у Хрватској. Дана, 16. септембра, од 16.00 сати, 221. моторизована бригада, боље речено Тактичка група 1, отпочиње са деблокадом касарни у Сињу, складишта у Житнићу и касарни у Шибенику. Та дејства се завршавају успостављањем примирја 25. септембра 1991, који су у Житнићу за Републику Хрватску потписали Рудолф Даворин, министар за поморство, а за Југословенску народну армију генерал-потпуковник Владимир Вуковић.

По потписивању овог примирја организовано је извлачење припадника Југословенске народне армије и њихових породица и наоружања и војне опреме у зону 2. војне области у Боку Которску и из гарнизона Сињ, Шибеник и Сплит. Извлачење из Сплита отпочело је децембра 1991, а завршено 4. јануара 1992. године.

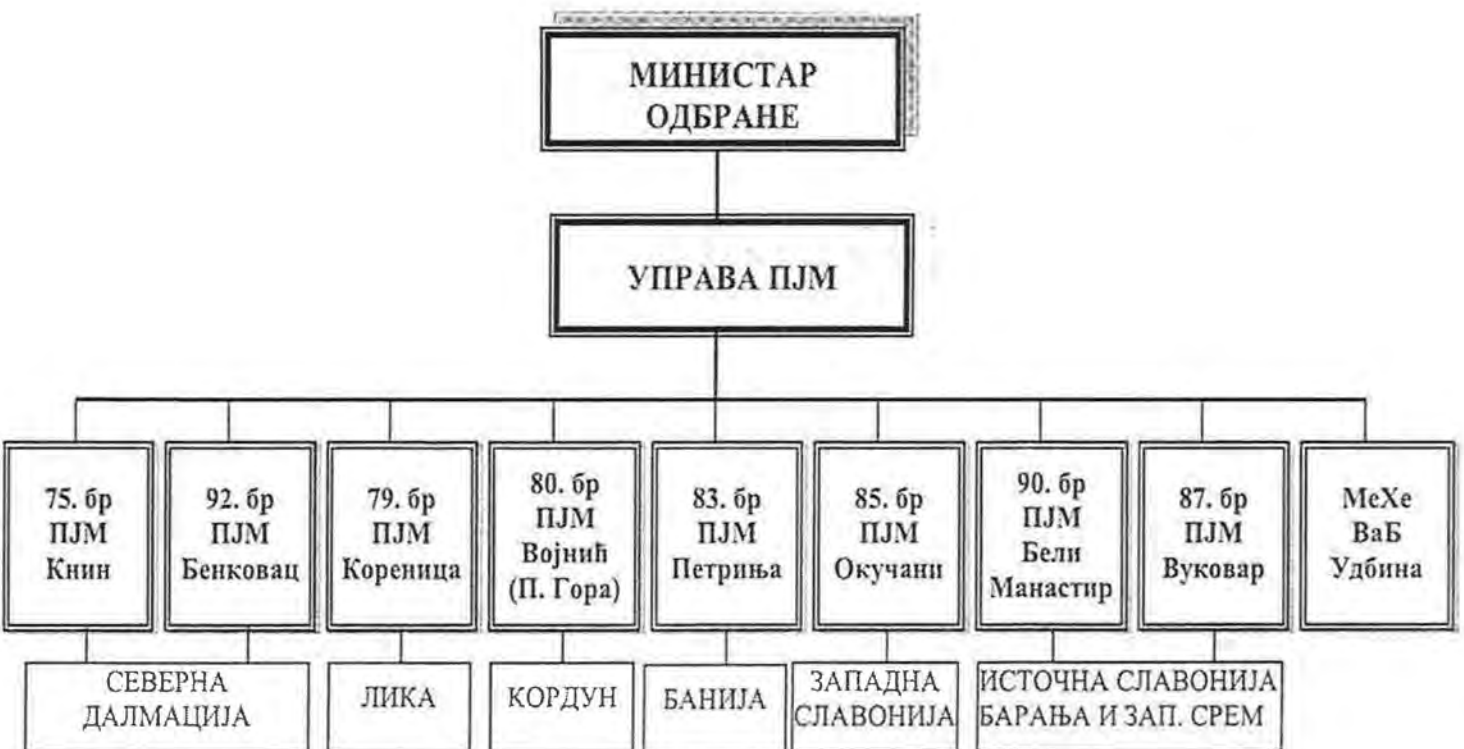
Значајно је и то што је командант 9. корпуса генерал Вуковић 23. септембра 1991. укинуо тактичке и борбене групе и вратио у састав формацијских јединица корпуса, осим оклопног батаљона 221. моторизоване бригаде који је претпотчинио 180. моторизованој бригади, у којој остаје све до извлачења Југословенске народне армије 20. маја 1992. године, а од тенковске чете 180. моторизоване бригаде са исправним тенковима (Т-34) попуниће се 1, 2. и 4. пешадијска бригада.

Главни штаб Територијалне одбране Српске аутономне области Крајине формиран је по наредби председника Милана

Бабића 1991. године, а Главни штаб Територијалне одбране Републике Српске Крајине формиран је по наредби Савеза од 27. марта 1992. године. Укинут је наредбом команданта Главног штаба Српске војске Крајине генерал-мајора Милета Новаковића, 30. новембра 1992. године.

Позадинска база Главног штаба Територијалне одбране Републике Српске Крајине формирана је наредбом помоћника за позадину Савезног секретара за народну одбрану, када и Штаб Територијалне одбране. Дакле, све је то формирано у време док је Југословенска народна армија имала ингеренције у Хрватској, пре извлачења 20. маја 1992. године. СФР Југославија и Југословенска народна армија биле су гарант српском народу по Венсовом плану. Да није Југословенска народна армија предузела те мере, она би у српском народу била издајничка, али и руководство Републике Српске Крајине не би потписало Венсов план без тих гаранција.

Венсов план је предвиђао да Република Српска Крајина може имати војску и полицију. Територијална одбрана могла је да има штабове, јединице и позадинске базе у којима се чувало тешко оружје са дуплим кључевима – један код Територијалне одбране Републике Српске Крајине, а други код УНПРОФОР-а, а припадници Територијалне одбране могли су обављати дужности у цивилном оделу. Тако је и поступљено у Републици Српској Крајини. Формирање Територијалне одбране, посебно демобилизација јединица Територијалне одбране, успорено је у Републици Српској Крајини из два разлога: 1) снаге УНПРОФОР-а су у сектору Југ касниле са размештањем и тек су се разместили у јуну 1992. године; 2) главни штаб Територијалне одбране располагао је информацијама да хрватска војска планира агресију на УНПА зоне. То се и десило 21. 6. 1992. године, када је под окриљем децјег фестивала у Шибенику, 113. бригада Збира народне гарде, којом је командовао бригадир Иван Бачић, напала и заузела Миљевачки плато и том приликом заробили су и масакрирали 40 припадника Територијалне одбране, бацили их у Мратовске – Бачића јаме у које су Србе бацали 1941. и залили их живим кречом. Свега се 28 припадника Територијалне одбране могло идентификовати. Они су сахрањени у масовној гробници у Книну. Тај случај, као и каснији напади Хрватске у УНПА зонама под заштитом снага Уједињених нација, што је и највећа срамота и немоћ Уједињених нација – случај напада на Равне Котаре и Масленицу, напад на Медачки



цеп септембра 1993. под називом „Спржена земља“, када су нам испоручена 52 српска леша, акције хрватске војске на Капели у рејону Трла, упад Хрватске војска из Мађарске у Барању, „Бљесак“ и „Олуја“ – потврдили су оправдани страх српског народа и руководства Републике Српске Крајине.

Посебне јединице милиције, или регионална милиција по Венсовом плану, формиране су наредбом Генералштаба Југословенске народне армије 4. 1992. године. С обзиром на то да је држава СФР Југославија била супотписник и гарант Србима у Републици Српској Крајини, произашло је да део опреме и наоружања за те снаге обезбеди Југословенска народна армија. Те јединице су задржале опрему Југословенске народне армије и оружје којим су биле наоружане. Начелник управе Посебних јединица милиције, пуковник Борислав Ђукић, био је у систему руковођења и командовања, потчињен министру одбране Републике Српске Крајине. По Закону о одбрани Републике Српске Крајине, те јединице чиниле су део оружаних снага Републике Српске Крајине.

О тој структури одбране Републике Српске Крајине има много нагађања и овде је место да се изнесе истина. Наредбом Генералштаба Југословенске народне армије, Посебне јединице милиције бројале су осам бригада, по регијама једна бригада, а у Северној Далмацији и у Источној Славонији, Барањи и Западном Срему по две бригаде. Команданти бригада ступили су у везу са командантима сектора УНПРОФОР-а и цивилним представницима Уједињених нација и упознали их са саставом, задацима и распоредом јединица. У сарадњи са њима, разрађен је подсетник за поступање Посебних јединица милиције, који је производ инструкција у писаној форми којима су располагале те снаге. Са формирањем јединица отпочело се почетком маја, а непотпуно формирање завршено је тек у септембру. Влада Републике Српске Крајине, на основу извештаја Уједињених нација Марка Гулдинга, договара са представницима Уједињених нација да се те јединице смање. Са администратором за цивилне послове Кируђом, министар унутрашњих послова и командант Посебних јединица милиције два пута је разговарао, превасходно о смањењу тих јединица. Договорено је да се јединице бројчано смање у две фазе: прва фаза до краја јула, а друга до краја септембра. Том задатку се озбиљно приступило, а друга фаза је реализована расформирањем посебних јединица 30. 11 1992. године. На нивоу Министарства унутрашњих послова остала је једна бригада Посебних јединица милиције, јачине 590 људи.

Захтев Уједињених нација за смањење тих јединица постављен је у време повећаних тензија на Миљевачком платоу, задарском залеђу и на хидроелектрани Перуча, када Хрватска убацује са своје територије око 500 Муслимана у Цазинску крајину ради ојачавања 5. корпуса Армије Босне и Херцеговине. Неки поступци међународних званичника, а посебно извештаји Уједињених нација, говоре о примени двоструких стандарда и некоректности према крајишким Србима. Са командантима Уједињених нација, потчињени команданти Посебних јединица милиције свакодневно су непосредно контактирали и решавали све настале проблеме. Руководство Републике Српске Крајине није располагало званичним информацијама о било чему што би било инцидентно, а основна примедба односила се на бројно стање јединица, што се види и из извештаја генералног секретара Уједињених нација од 15. маја 1992. године. Финансирање Посебних јединица милиције и активних припадника Српске војске Крајине обезбеђено је преко Владе Републике Српске Крајине, дакле, министра одбране. Захтеви су достављани Влади Републике Српске Крајине, министру одбране, а понекад и министру унутрашњих послова. Опрему смо набављали из СР Југославије, и то део опреме. И то је регулисала Влада Републике Српске војске Крајине преко робне размене између Републике Српске Крајине и Републике Српске. Тај принцип снабдевања опремом преко робне размене касније је пренесен и на Српску војску Крајине од 1. 12. 1992. године.

Да би се описала политичко-безбедносна ситуација у Северној Далмацији и Лици, мере, поступци и радње хрватског хадезеовског руководства у оружаном побуну и насилном одвајању – сепаратизму Хрватске из Југославије, дајемо анализу стања и догађаја по тактичким правцима који се сливају у Книн – епицентар побуне и отпора српског народа против хадезеовске власти.

СИЊ–ВРЛИКА–КИЈЕВО–КНИН

Интензивнији сукоби на националној основи између Хрвата и Срба отпочели су 1990. године у вези с правом на цркву Вазнесења Господњег у селу Цетина код Врлике. Крај цркве је српско гробље у којем се Срби вековима сахрањују, и код цркве прослављају Спасовдан. Хрвати су у мају 1990. године покушали да одрже процесију крај цркве, заговарајући да је реч о католичкој а не српској цркви, чему су се супротставили Срби из села Цетина и Горњи и Доњи Цивљани и других српских села. Подаци са

терена указивали су на то да би могло доћи и до оружаног сукоба, тако да Хрватима из Врлике и Кијева није дозвољена планирана процесија.

Кијево је село са већинским хрватским становништвом насталим унијаћењем Срба. Последњи становници села, чланови породице Вујић, примили су католичанство 1936. године. Припадало је општини Книн. Граничи се са селима Полача, Цетина, Горње и Доње Цивљане (насељени Србима), селом Уништа (Босна и Херцеговин) и Маовице (насељена већинским хрватским становништвом). У селу је 1989. формирана Хрватска демократска заједница, а новој власти Хрватске то село послужило је за стварање инцидентних ситуација. Власт је подстрекавала мештане у изазивању међунационалних сукоба са Србима и сукоба са Југословенском народном армијом. Тако је група мештана Кијева 3. марта 1991. године зауставила возило, демолирала га и малтретирала особе у возилу, међу којима је био и Вељко Поповић, председник Извршног Вијећа Книн. Кијево су, посебно, у првој половини 1991. године посетили прваци Хрватске демократске заједнице, као Шиме Ђодан и Владимир Шекс, који су позивали мештане да се супротставе властима у Книну. Да би ситуација била што инцидентнија, око 10. априла 1991, власти Републике Хрватске формирају полицијску станицу, једну од 18 новоформираних у Хрватској⁷ у Кијеву са Јосипом Бучићем на челу, јачине око 50 полицајаца и касније ојачавају резервним саставом да би станица нарасла на 150 људи. Та станица је обезбедила формирање добровољачког одреда народне заштите од мештана Кијева који је бројао око 200 људи. Од наоружања, поред аутоматских пушака, полуаутоматских пушака, снајперских пушака, имали су пушкомитреље, минобацаче 82 и 60 мм, осе, зоље, стингере, С-2М, противавионске топове 20 мм и кратко наоружање. Поред тих снага, у селу Маовице, с којим се граничи, било је смештено око 300-400 припадника Збора народне гарде, Министарства унутрашњих послова, који ће у другој половини августа 1991. бити у готовости за ојачање и подршку полицијске станице у Кијеву.

⁷ На територији западног дела Републике Српске Крајине формиране су полицијске станице, осим у Кијеву – општина Книн, и у Ловинцу – општина Грачац, Крушеву – општина Обровац, Шкабрња – општина Бенковац, Подполачи – општина Кореница и Видушевцу – општина Глина. Те станице су биле језгра за формирање Збора народне гарде и генерисале су кризе на тим просторима.

У Врлици су базирале снаге јачине једног батаљона из 126. домобранске бригаде (пука) Збора народне гарде Сињ. Поред тих снага, Врлика је располагала станицом Министарства унутрашњих послова која је, након мобилизације, бројала око 150 припадника. Остале снаге 126. бригаде (пука) Сињ биле су ангажоване на блокади касарни Југословенске народне армије у Сињу (316. моторизована бригада, инжињеријски пук и пук везе). Те снаге су извршиле блокаду касарни после поменутог састанка Туђмана у Трогиру са челницима Хрватске демократске заједнице Далмације. Снаге Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде заузеле су Дом Југословенске народне армије, а војне објекте, пекару и шталије, Југословенска народна армија је раније предала општини Сињ. У одбрани војних објеката у гарнизону Сињ погинула су два војника Југословенске народне армије. Снаге Министарства унутрашњих послова у Врлици биле су ојачане са два командна оклопна транспортера. Однос снага на том правцу био је 500 : 1.600 у корист снага Хрватске.

Југословенска народна армија је на том правцу успоставила три тампон-зоне. Једну између Врлике и српских села Цивљане и Цетина, другу између наведених српских села и села Кијева и трећу између Кијева и села Полаче. Снаге Министарства унутрашњих послова, по успостављању полицијске станице, успоставиле су и пунктове на улазу и излазу из села и отпочеле са претресањем, малтретирањем, задржавањем српског становништва које је по разним основама одлазило у Книн и Врлику.

Први озбиљнији инциденти догодили су се у току сахрана у Врлици, када су припадници Министарства унутрашњих послова малтретирали погребне поворке. У мају, припадници Министарства унутрашњих послова нису дозволили пролазак посмртних остатака Душана Гаргенте, родом из Цетине, иначе продавца обуће, који је убијен у Макарској и сумњало се да су га убили чланови Хрватске демократске заједнице. Тај случај био је повод за окупљање мештана тих села на железничкој станици Книн и пред Командом 9. корпуса, када су Срби тражили заштиту Југословенске народне армије. Мештане српског села Цетине узнемирила је вест о убиству мештанина Драгише Врањеша, који је јула 1991. у Жупањи изведен из аутобуса, пребачен у затвор у Ријеку, а затим у затвор у Шибенику, где је убијен. Такође је у вези с његовом сахраном и проласком посмртних остатака кроз Кијево било проблема. За време боравака Владимира Шекса, једног од челни-

ка Хрватске демократске заједнице, у Кијеву, снаге Министарства унутрашњих послова из полицијске станице Кијева биле су распоређене по брдима око самог села и, том приликом, 2. маја 1991, убијају Васу Пећера, Србина из Полаче, који је на Сивим брдима тога дана секао шуму. Он је 43. жртва са Полаче (42 Полачана убили су усташе из Кијева на превару 1941. године). Истог дана, Срби са барикада код села Цетина отварају ватру из пешадијског наоружања и оштећују хеликоптер у којем се превозио саборски заступник Владимир Шекс. Хеликоптер се насилно приземљио у рејону Сухог поља код Сиња, а у њему није било погинулих и повређених.

После тог догађаја, припадници полицијске станице Кијево не дозвољавају пролазак Југословенске народне армије кроз село. На нивоу Савезног секретаријата за народну одбрану и Хрватске вођени су преговори и касније је дозвољен пролазак Југословенске народне армије кроз село. Бележимо случај да је из Савезног секретаријата за народну одбрану у Кијево дошла војна делегација са четири генерала, која је разговарала са представницима Министарства унутрашњих послова и Хрватске демократске заједнице из далматинске регије, уз присуство представника Команде 9. корпуса. Да би се стišала ситуација, договорено је да се расформира полицијска станица у Кијеву, да Југословенска народна армија обезбеди сигуран промет људи (Хрвата) и робе из Кијева кроз српско село Цивљане до Врлике. Тај договор је Хрватска изиграла, а Југословенска народна армија приказана је како је демонстрацијом силе покушала да расформира станицу. После тог догађаја, Југословенска народна армија извлачи своја борбена средства на тактички безбедније положаје, даље од села, и формира тампон-зоне. Полицијска станица Кијево повремено забрањује пролазе Југословенској народној армији и српском становништву. Познат је случај да нису дозволили пролазак санитетског војног возила са војником који је имао перфорацију слепог црева, те је, у том случају, ангажован војни хеликоптер. Често су се хеликоптерима обезбеђивале јединице борбеним потребама у две тампон-зоне иза села Кијева према Врлици. У селима Маовице и Отишићу, као и у селима Кукар и Косоре, хрватске полицијске снаге често су вршиле рације и хапсиле Србе, одводили их у Сињ, премлаћивали, задржавали у затворима. Из села Отишић одвели су дванаесторицу угледних Срба, негде око 20. августа 1991. године, од којих су тројицу задржали, а остале након испитивања пустили кућама.

На такве поступке Министарства унутрашњих послова Хрватске Срби су се спонтано окупљали у Книну и тражили заштиту и оружје од Југословенске народне армије. Оружје им није дато, али су предузете све мере да им се обезбеди заштита и у полицијску станицу Кијево био је упућен један официр за сарадњу из Команде 9. корпуса (потпуковник Н. Аћимовић, потпуковник Марковић, а повремено и пуковник М. Хасотић). Срби су иза тампон-зоне у селу Горњи Цивљани такође успоставили пункт, с намером да прекину сваку везу у снабдевању села Кијева са правца Врлике. У таквим условима, борбеним оклопним возилима (БОВ) превозило се медицинско особље, представници хрватских власти ради преговора, санитетски и други материјал у Кијево, за шта су нас Срби прозвали издајницима. Командант 9. корпуса генерал-потпуковник Трајчевски лично је руководио уклањањем српског пункта (барикаде) у селу Цивљане како би се доставила хуманитарна помоћ у село Кијево. На том пункту, Срби су поставили пун аутобус жена и деце као барикаду на путу. Из тог случаја може се видети укупна сложеност и улога Југословенске народне армије. Војни лекар, поручник Божићар Жужа из 221. моторизоване бригаде, у више наврата је припадницима Министарства унутрашњих послова Кијево пружао медицинску помоћ, излажући чак свој живот опасности. Једне ноћи је самоиницијативно, војним санитетским возилом, из Кијева у Сплит превезао тешко болесног припадника Министарства унутрашњих послова који је касније преминуо у Медицинском центру у Сплиту. Зар то не говори о неутралном, професионалном и крајње хуманом односу Југословенске народне армије?

С обзиром на то да су пропали договори о измештању полицијске станице из Кијева, а да се низао инцидент за инцидентом, што је и била стратегија хрватског руководства која се уклапала у одлуку Фрање Туђмана да се нападају јединице Југословенске народне армије, Милан Мартић је 18. августа 1991. дао ултиматум за измештање полицијске станице из Кијева за 48 сати. Друга страна је то време перфидно искористила. Ноћу 24/25. августа, преко Козјака, пошумљеног узвишења изнад Кијева према селу Маовице, припадници полицијске станице плански су иселили становништво према Дрнишу и Сињу и даље. Увече, 24 августа, минирали су пропуст (плинским боцама) између Полаче и Кијева у тренутку наиласка војног возила МКШК са командантом механизованог батаљона мајором Рајком Радуловићем. Возило

је оштећено, а особе у њему остале су неповређене. У јутарњим сатима 25. августа извршен је синхронизовани напад снага Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде на све три тампон-зоне. Те снаге су из Врлике успеле да потисну једну јединицу (вод оклопних транспортера под командом потпоручника Остоје Горанчића) за два километра у дубину. По упаду у село Горње Цивљане, на свиреп начин убили су Цвиту Мачевића и Ђорђа Мачевића и опљачкали неколико кућа. На снаге у тампон-зони између Полаче и Кијева, отворили су минобацачку ватру. Командант 9. корпуса генерал Шпиро Никовић наредио је по пријему извештаја да се успостави тампон-зона код Врлике и да се изврши деблокада пута кроз Кијево. Изведена је кратка војна операција, деблокиран је пут. У Кијеву је у цркви и око ње заробљено 60 припадника Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде, а у селу Леласи 12, који су касније били размењени. У тој акцији заплена су два противавионска топа 20/1 мм, већа количина експлозива, 72 калашњикова, противавионске ракете и противоклопна средстава. Предвече, 25. августа, припадници Збора народне гарде запалили су кућу Милана Бабића у селу Кукар, а у Врлици су му убили таста Божу Шкрбића. По деблокади комуникације кроз Кијево, око 12.00 сати 25. августа, у село су ушле снаге Министарства унутрашњих послова Српске аутономне области Крајине, под руководством тадашњег секретара Министарства унутрашњих послова Милана Мартића. У тој акцији, ни на једној страни није било погинулих. Заробљена су 72 припадника ва унутрашњих послова и Збора народне гарде.⁸

Стање у Сињу изузетно се погоршало и 27. августа наређено је да се поново изведе ограничена акција Југословенске народне армије са помоћним снагама Тактичке групе 1, како би се деблокирала села Маовице и Отишић и створили услови за деблокаду касарни у Сињу. У тој акцији, изведеној 27. августа 1991. године, заплена су два командна оклопна транспортера у Врлици и већа количина војне опреме у Маовицама, где је био размештен један батаљон из 126. бригаде – сињске. Међу опремом су пронађене и униформе са натписом и ликом усташког поглавника Анте Павелића. Командант гарнизона Сињ пуковник Мићо Влаисављевић известио је команданта 9. корпуса и Тактичке групе 1 да је претходни командант 316. бригаде (сињске), дезер-

⁸ Подаци из ауторове радне бележнице, уписани у ратни дневник 221. мтбр.

тер из Југословенске народне армије, потпуковник Лука Џанко, касније командант зборног подручја Бјеловар, учесник у операцији „Бљесак“ и „Олуја“, заједно са челником Збора народне гарде Јерком Вукасом и другима организовао блокаду касарни и јединица Југословенске народне армије у Сињу. Тада су обманули јавност да су заузели војне објекте на стрелишту Кукузовац код Сиња, заробили и разоружали комплетно обезбеђење. Међутим, 28/29. августа 1991. године успостављено је примирје између представника локалних власти Хрватске демократске заједнице Сиња и представника Команде 9. корпуса, тако да су акције Југословенске народне армије обустављене и запоседнута је нова тампон-зона код Отишића.

ДРНИШ-КНИН

На простору општине Дрниш, у селу Трбоуње, налазили су се 55. морнаричкотехничка ракетна база, тј. логистичка база са командом и јединицама за обезбеђење и опслуживање складишта убојних средстава намењених за бродове ратне морнарице (ракете, торпеда, поморске мине итд); десет складишта 405. позадинске базе и делови 602. морнаричке позадинске базе 8. војнопоморског сектора.

Код хидроелектране Манојловац на Крки било је размештено војно складиште Манојловац, са комплетном ратном резервом за 221. моторизовану бригаду.

У селу Житнић, иза Дрниша, близу раскрснице путева Дрниш-Сплит и Дрниш-Шибеник, налазило се војно складиште Житнић које је обезбеђивала јединица из састава 405. позадинске базе Книн, под командом Војнопоморске области.

На Промини (мања планина) задејствовано је радиорелејно чвориште, преко којег су организоване везе Команде Војнопоморске области са 9. корпусом.

На територији општине Книн биле су стациониране јединице 9. корпуса у три касарне и више складишта (Крка, Косово поље, Стара стража, Пађане, Стица и Голубић).

Југословенска народна армија је пратила и процењивала политичко-безбедносну ситуацију на овим просторима и располагала је следећим сазнањима:

У Дрнишу је победила Хрватска демократска заједница. Главни носилац власти био је председник Хрватске демократске заједнице Смиљан Рељић, који ће касније бити помоћник

министра унутрашњих послова Републике Хрватске, а за председника општине Дрниш изабран је Јосип Одак, такође челник Хрватске демократске заједнице.

Дрнишкој општини припадала су села са већинским српским становништвом: Миочић, Биочић, Тепљух, Кадина Главица, Кричке, Штиково, Доњи и Горњи Баљци и Мирловић поље. Та села су се изјаснила за издвајање из општине Дрниш и припајање општини Книн.

У мају 1990. године, у Одељењу унутрашњих послова Дрниш стигао је допис из Министарства унутрашњих послова којим се налаже да се потпуно прати стање у јединицама Југословенске народне армије: подизање борбене готовости, покрет јединица, да се изучи старешински кадар, обезбеђење војних објеката, а те задатке већ је од 1989. године спроводила служба Државне безбедности (сигурности) тадашње СР Хрватске.

Такође је 23. марта 1991. године, од Министарства унутрашњих послова Републике Хрватске у Одељење унутрашњих послова Дрниш стигао циркуларни телеграм у којем је писало да се Југословенска народна армија избацује из званичне употребе, да се хитно приступи формирању хрватске војске, да се за 10% увећа резервни састав Министарства унутрашњих послова, да се исти наоружа и да се приступи интензивној обуци, да се 30% састава Министарства унутрашњих послова држи у сталној борбеној готовости и да се оружје и опрема држи по кућама, а што се тиче Југословенске народне армије, да се са њом прекину службени контакти и да старешине Југословенске народне армије које желе у нову војску Републике Хрватске, обавезно прођу проверу.

Дана, 20/21. августа 1991. године, по одлуци Смиљана Рељића из Одељења унутрашњих послова Дрниш, отпуштен је 21 припадник Министарства унутрашњих послова српске националности, а да би се прикриле стварне намере, отпуштена су и два Муслимана и три Хрвата. Према подацима командира станице милиције Милорада Грубача, који је такође отпуштен, Смиљан Рељић је издао задатак полицајцу Ненаду Метесију (Хрвату) да у станици полиције убије Милорада Грубача и полицајце Србе, Милана Кнежевића и Јована Бједова. При покушају убиства, пушкомитраљез је Метесију отео један полицајац хрватске националности и тиме спречио најгоре.

Почетком 1991. године, свим српским селима искључују се струја и вода. Почиње бесправно хапшење Срба и премлаћивање

у Одељењу унутрашњих послова Дрниш. Хапсе Жељка Мартић из Миочића. Из аутобуса хапсе Србе раднике: Благоја Јелића, Милана и Здравка Клисурића и Радована Миланковића, и одводе их у затвор у Дрнишу, где их премлаћују, а Милана Клисурића, родом из села Баљци, остављају изнемоглог код моста на реци Чикола, мислећи да је мртав, где га налази родбина и спасава од сигурне смрти. Почетком 1991. године, Одељење унутрашњих послова доноси и спроводи одлуку о забрани уласка Срба из српских села у Дрниш.

На примеру српског села Баљци, окруженог селима која су насељена Хрватима, може се сагледати колико је била сложена политичко-безбедносна ситуација. Баљци су у Другом светском рату дали и број бораца Народноослободилачког рата који су ратовали на најславнијим поприштима Народноослободилачке борбе, од Неретве, Сутјеске и другим на правцу дејства 4. армије, од Северне Далмације до Трста. Борцима и жртвама фашистичког терора у селу је после рата подигнут споменик, на којем је ћирилицом уклесан епитаф песника Стаљина – Слободана Грубача: „Баљци и Баљчани у својим њедрима увијек су његовали слободу.”

Први сукоб Хрвата и мештана села Баљци догодио се 4. априла 1991. године око 22.00 сата на Ободини. У мају 1991, припадници Министарства унутрашњих послова Дрниш и Народне заштите хапсе Баљчане Милу Клисурића и Петра Клисурића, а неколико дана касније, и чобане Душана Јанковића, Марију Клисурић (Мићину супругу), Марију Клисурић (Божину супругу) и Савку Клисурић које, након обављених информативних разговора у Одељењу унутрашњих послова Дрниш, пуштају кућама. Стоку им плене и одвозе у Сплит. То ће касније бити пракса хрватске војске и полиције према српским селима у општини Дрниш.

После бесправног хапшења и премлаћивања Баљчана у Одељењу унутрашњих послова Дрниш, припадници сеоске страже Баљци 27. јула 1991. заробили су четворицу припадника паравојне јединице Збора народне гарде: Анте (Николе) Марас (1961), Анте (Динка) Кудуз (1969), Милан (Анте) Милковић, које ће посредством Југословенске народне армије разменити за ухапшене Баљчане.

Јединица Збора народне гарде из Дрниша организовала је и извела 29. септембра 1991. године неуспели напад на Баљке да би протерала и поубијала његове мештане, а село опљачкала и

запалила. Напад је изведен са кружне основице на три правца, и то: правац бр. 1: планина Свилаја – село Баљци, на којем су нападале главне снаге јачине 47 припадника. На правцу бр. 2: Ђуровачке стране – село Баљци нападале су помоћне снаге јачине вода, и на правцу бр. 3: село Градац – село Баљци са снагама вода организована је заседа. Напад тих снага подржавали су минобацачи 120 и 82 мм, јачине мешовитог минобацачког вода са ватрених положаја из села Кљаци. Наоружани мештани (сеоска стража) успешно су одбранили село и спасли народ од покоља и прогона. У тој оружаног акцији погинула су четворица припадника Збора народне гарде. За одмазду, у суседном селу Мирловић Поље, где је већинско становништво српско (60%), убијају седам Срба, пљачкају им имовину, а њихов сточни фонд (овце и краве) одвозе у Сплит.

Почетком октобра, 221. моторизована бригада Југословенске народне армије деблокирала је село Баљке и на реци Чиколи успоставила тампон-зону.

Министарство унутрашњих послова Дрниш успоставило је пунктове на улазу и излазу из Дрниша, и на пункту између Дрниша и Шибеника у другој половини 1991. године ухапсили су председника СДС Јована Рашковића, његовог пратиоца Петра Чупковића и возача Драгана Батаса, које су одвели у полицијску станицу у Шибеник и према њима су окрутно поступали.

Почетком августа 1991. године, припадници Министарства унутрашњих послова забранили су пролазак војних возила кроз Дрниш.

Председник Хрватске демократске заједнице Смиљан Рељић 16. јула 1991. године предводи 50 припадника Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде у нападу на српско село Тепљух. Југословенска народна армија је спречила међународни сукоб, заробила је и разоружала 10 припадника Министарства унутрашњих послова и наредног дана пустила их кућама у Дрниш. Под командом С. Рељића, 10. августа 1991. године, припадници Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде нападају испражњено складиште Југословенске народне армије Манојловац, успевају да одбаце стражу и овладају објектом. Касније интервенише јединица Југословенске народне армије и враћа складиште под своју контролу. На пунктовима малтретирају официре Југословенске народне армије на служби у 9. корпусу, заустављају их, прете и вређају. Обарају 19. септембра 1991. године

хеликоптер Југословенске народне армије, који је требало да из 55. морнаричкотехничке ракетне базе преузме рањеног војника. Гину мајор Боровоје Бркић и поручник Јовица Манојловић.

Смиљан Рељић са снагама Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде организује заседу на војно возило из извиђачке чете 9. корпуса, које је обезбеђивало војни објекат у Трбоуњу у рејону Каочине–Миљевци. Том приликом, погинуо је потпоручник Динко Барић, Хрват из Сплита, и војници Југословенске народне армије Билбија Семир и војник Стојановић, а теже су рањени поручник Михајловић и три војника.

Нешто касније, у време примирја, 4. априла 1992. године, снаге Збора народне гарде и Министарства унутрашњих послова нападају српско село Нос Калик, убијају једног мештанина, а остале одводе на острво Обоњан код Шибеника, где остају до завршетка „Олује“ 1995. године. Тај простор ће послужити као основа за напад на Миљевачки плато (21. јуна 1992).

На основу Туђмановог наређења од 14. септембра 1991. године, којим наређује општи напад на све касарне Југословенске народне армије у Хрватској, снаге 113. бр Збора народне гарде са командом у Шибенику, на чијем је челу био хрватски бригадир Иво Бачић, из блокаде отпочињу напад на складиште Житнић и 55. морнаричкотехничку ракетну базу Трбоуње. У 55. базу, Команда 9. корпуса раније је упутила појачање (противоклопну чету 1/221. моторизоване бригаде) са командиром поручником Иштваном Хомонајем, Мађаром, који је успешно одолевао нападима и одбранио базу. Снаге које су обезбеђивале складиште Житнић, већ су биле пред разбијањем.

ШИБЕНИК-КНИН

У Шибенику је, такође, Хрватска демократска заједница успоставила власт. Отпочели су организовани притисци на Србе. Ређао се инцидент за инцидентом: протеривали су ТВ извештаче и новинаре из Србије, минирали српске куће, хапсили и протеривали угледне Србе, отпуштали Србе из полиције, Територијалне одбране и радних организација. У Шибенику је 17. јануара 1991. ухапшена екипа РТС-а у саставу: Крсто Бијелић, Тефик Зујовић и Дамјан Попадић. Истога дана ухапсили су адвокате Радомира Кужета, Милана Дупора и Саву Штрпца. После боравка Ф. Туђмана у Трогиру, већ наредног дана (6. маја 1991), Хрватска демократска заједница организовала је прикупљање потписа грађана

за протеривање угледних Срба из Шибеника, и то: академика Јована Рашковића, Марка Добријевића и Бранка Поповића. Због свакодневних претњи и малтретирања, они су убрзо били приморани да напусте Шибеник. На основу извештаја који је након извлачења снага 8. војнопоморског сектора (Шибеник) сачинила група од 16 старешина и доставила Команди 9. корпуса, а један примерак је достављен Команди 221. моторизоване бригаде која је деблокирала 8. војнопоморски сектор, евидентно је следеће:

- блокада касарни у Шибенику отпочела је 6. маја 1991. године;
- касарнама су искључени вода, струја и телефони;
- сви војни станови у којима су становали Срби, били су обележени;
- породице војних лица и пензионисаних војних лица биле су малтретиране;
- отпочело се са хапшењем официра Југословенске народне армије, заустављањем возила, претресањем и узимањем оружја, привођењем у полицијске станице и задржавање у њима.

Током јуна, седамнаест супруга активних војних лица отпуштено је са посла. Из фабрике ТЕФ отпуштено је 90 радника српске националности, а за 70 радника из радне организације ТЛМ забрањен је улазак у фабрику.

Медицинском центру Шибеника, по одлуци Кризног штаба Хрватске демократске заједнице (Шибеник), било је забрањено да пружа лекарску помоћ припадницима Југословенске народне армије, посебно је та одлука била на снази око 30 сати након првог напада Збора народне гарде и Министарства унутрашњих послова 15. септембра 1991. године. Тако су, након злостављања у Медицинском центру Шибеник, умрли: капетан фрегате Бошко Трифуновић, командант 602. морнаричке позадинске базе, питамац Школе резервних официра Ивица Стојановић и војник Драган Мојсиловић, обојица из 11. бригаде морнаричке пешадије, а у нападима 15. септембра убијени су војници Југословенске народне армије Златко Шакота и Мирослав Валечик.

Дана, 17. августа 1991. године, припадници Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде хапсе потпуковника Југословенске народне армије Јожу Ландерака, команданта 55. морнаричкотехничке ракетне базе Дрниш, са возачем, задржавају га у затвору 24 сата и одузимају му лично наоружање.

Ти догађаји кулминирали су 15. септембра 1991. године, када отпочињу напади на касарне и јединице Југословенске народне армије. Према извештају који нам је достављен, и пре 15. септембра 1991. године уследили су неки напади, као 13. септембра 1991. године, када је заробљен командир обалске артиљеријске батерије Жирје, старији водник Жељко Балтић, са комплетним наоружањем и опремом. Балтић је касније приступио Збору народне гарде.

Дана, 15. септембра 1991. године, око 7.35 сати, снаге 113. бригаде Збора народне гарде под командом дезертера Југословенске народне армије потпуковника Ивана Бачића, ранијег команданта 180. моторизоване бригаде Југословенске народне армије Бенковац, заједно са Министарством унутрашњих послова нападају све војне објекте Војнопоморског сектора Шибеник. У том нападу погинула су и рањена четири припадника Југословенске народне армије. Запаљене су три зграде Југословенске народне армије, међу којима и команда гарнизона Шибеник.

Седамнаестог септембра 1991. године, снаге Збора народне гарде заузеле су објекте Југословенске народне армије Шубићевац, а 18. септембра обалске радарске осматрачке станице Грпашчак на Дугом отоку.

Седамнаестог септембра 1991. године, дезертер Југословенске народне армије, капетан Рахим Адеми, касније генерал Хрватског вијећа обране, хашки оптуженик, напада и заузима касарну у Рогозници и на острву Смоквица.

Седамнаестог септембра 1991. године заузет је Дом Југословенске народне армије, заробљена су два официра и три војника. На острву Шолти заузето је складиште наоружања и војне опреме, разоружана је стража, а материјално-техничка средства однесена су у непознатом правцу.

Дана, 18. септембра 1991. године, под командом дезертера из Југословенске народне, армије капетане фрегате Анте Будимира, нападнути су пловни објекти у касарни Кулине, где гине официр Југословенске народне армије Зоран Голубовић, поручник бојног брода.

Дана, 22. септембра 1991. године заузет је Панинковац у Шибенику, поткоп са торпедима и минама.

Да би лакше заузели касарне, припадници параформација Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде хапсили су и приводили супруге и децу официра Југословенске народне ар-

мије, доводили их пред касарне и од њих тражили да позову родитеље официре на предају. Забележени су следећи случајеви:

Таст потпуковника Срећка Лакића, начелника штаба 11. бригаде морнаричке пешадије, дошао је са Срећковом децом и тражио да Срећко преда касарну, што он није учинио. Након тога, припадници Министарства унутрашњих послова малтретирали су му супругу, иначе Хрватицу, која је доживела нервни слом и умрла. Деца су му одведена код таста на Мали Лошинь и све време рата није их видео. Данас живи у Ваљеву, тешки је срчани болесник, а са децом је успео да успостави само телефонску везу.

Дана, 24. септембра 1991, пред команду 8. војнопоморског сектора, дезертер из Југословенске народне армије, капетан бојног брода Матуловић, бивши начелник Органа безбедност Војнопоморског сектора Шибеник, доводи супругу команданта Војнопоморског сектора, капетана бојног брода Марка Сунарића, захтевајући да се преда и да преда 8. војнопоморски сектор, што овај није учинио.

Исто су то припадници Министарства унутрашњих послова применили и у случају заставника Наранџића и заставника Петра Радуловића, када су им пред касарне довели супруге са децом тражећи предају, што они, такође, нису учинили.

Тим акцијама руководили су пензионисани адмирал Југословенске народне армије Свето Летица, припадник Збора народне гарде, Никола Вукушић, начелник Полицијске управе, и председник Кризног штаба Шибеник, председник Извршног вијећа Скупштине општине Шибеник Јосип Јурас, магистар ветерине.

Снаге Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде из Скрадина упадају у српска села Вујке, Павасовиће, Сонковић и друга села према Кистањама, врше претресе и рације.

На основу извештаја команданта 8. војнопоморског сектора о веома сложеној и тешкој ситуацији, командант 9. корпуса генерал-потпуковник Владимир Вуковић издао је 16. септембра 1991. године, ступајући први дан на дужност, усмену заповест за деблокаду свих војних објеката у Дрнишу, Шибенику и Сињу.

Командант 221. моторизоване бригаде мтбр (тада командант Тактичке групе 1) добио је задатак да деблокира складиште Житнић код Дрниша и војне касарне и јединице Југословенске народне армије у Шибенику и Сињу.

Деблокада је почела 16. септембра 1991. у 16.00 сати, на оба правца. Дана, 17. септембра 1991, јединице Тактичке групе 1 успеле су

да без губитака са обе стране, пребацујући један батаљон преко планине Мосеч, деблокирају складиште Житнић и снагама 113. бригаде Збора народне гарде спрече извлачење комуникацијама према Шибенику и Трогиру, које је запосела Тактичка група 1. Снаге Тактичке групе 2, под командом пуковника Ивана Мијатова, деблокирале су 55. морнаричкотехничку ракетну базу Дрниш.

Ноћу, 16/17. септембра, Кризни штаб Дрниша, под руководством Смиљана Рељића, организовао је евакуацију становништва у Шибеник (град је бројао око 80 људи) путем Дрниш – село Кнезови Нос Калик – Шибеник. У граду је остало око 650 Хрвата и преко 10 Срба које је Југословенска народна армија, касније, све време снабдевала храном и водом и здравствено збрињавала.

Око 13.00 сати 17. септембра 1991, Дрниш је био под контролом Југословенске народне армије, у којем је по наредби команданта Корпуса формирана Команда града (места), и у којем је успостављена цивилна власт. Ингеренције 221. моторизоване бригаде у граду престале су тог тренутка.

По деблокади војних објеката, складишта Житнић и 55. морнаричкотехничке ракетне базе у Трбоуњу на територији општине Дрниш, 17. септембра 1991. године хрватске снаге Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде још су жешће нападале на војне објекте у Шибенику. Истог дана у Игалу (у Црној Гори) потписано је примирје, чији су потписници били Слободан Милошевић, генерал Вељко Кадијевић, Фрањо Туђман и представник Европске заједнице лорд Карингтон. Снаге 9. корпуса стриктно су се држале договореног прекида ватре све до 21. септембра 1991. године, када због крајње критичног стања у Војнопоморском сектору Шибеник, по одлуци команданта 9. корпуса генерала Владимира Вуковића, прелазе под борбом у деблокаду јединица и објеката Југословенске народне армије у Шибенику. Како се хрватска страна придржавала договореног примирја, говори и овај снимљени разговор између Фрање Туђмана и генерала Вељка Кадијевића:

– *Кадијевић*: Хало, Фрањо, добро јутро.

– *Туђман*: Добро јутро.

– *Кадијевић*: Шта је резултат нашег договора са Карингтоном?

– *Туђман*: Богами, ја не знам шта је дефинитивно, да ли ће тамо бити успостављен мир? О Шибенику је било речи... А после

тога су јавили да су бомбардовали у пола ноћи и ТВ одашиљаче. Хоћеш ли ми рећи шта је са овим што је Марковић на влади објавио?

– *Каџијевић*: Не знам на шта мислиш, Марковић свашта објављује.

– *Туђман*: Објавили су да је он затражио твоју оставку.

– *Каџијевић*: Нисам ја са њим о томе разговарао, нити сам за то чуо. То ти Марковића пусти на миру. А, уосталом, како год хоћеш... Ватра по војним објектима у Шибенику поново се јутрос отворила, и на другим мјестима спорадично, али врло интензивно у Шибенику. И ја више нисам апсолутно вољан да трпим замајавање и једну прљаву улогу коју играју неки, а посебно Марковић. Што се Марковића тиче, он каже да само ти и ја и Милошевић хулигани које треба објесити, а не да ми будемо ти који ће стварати мир. Него ће он бити тај који ће стварати мир. Њему је свако крив што му је пропала његова политика... Мене тај Марковић више не интересује, а ја мислим да он више никога не интересује. Ја не говорим о томе, то нема никакве везе. Ако си ти са њим нешто рачунао, погрешно си рачунао.

– *Туђман*: Слушај, ја нисам ништа знао о томе и апсолутно немам везе са тиме.

– *Каџијевић*: Очито је Марковић поражен на седници владе, јер је он један шарлатан, који је незналица у сваком погледу и који је пао на свим испитима и онда увек тражи начина да би другога окривио за оно што је он урадио... Него, да се ми вратимо на ово: да ли се може успоставити мир или не? Ја више немам кад да чекам, а немаш ни ти. Ако се може ватра обуставити до 10 сати у Шибенику, која траје, и друго, ако се могу деблокирати касарне војне до 12 сати. Ако се то уради, Фрањо, ми се можемо договорити и сутра наставити оно што смо почели. Ако се то не може урадити, ми се двојица више нећемо чути. Ето, то је потпуно чисто и извесно.

– *Туђман*: Знаш шта бисмо, можда требали? Требали бисмо, можда, пронаћи... Па да то покушамо пре него што се нађемо, па да на неки начин утврдимо и због Хрватске и због Армије, да се утврди примирје које значи договор о решењу Армије на начин како то одговара сувереној хрватској власти, а да се заштите и интереси Армије и животи припадника Армије.

– *Каџијевић*: То значи, Фрањо, ти друго стављаш на прво место, а прво на друго.

– Туђман: Не, не. Не стављам.

– Кадијевић: Ми смо се са старим, паметним и искусним Карингтоном договорили који је прави ред потеза. Ако ћемо остати код тога договора, ја сам за то, а ако нећемо, онда да прекинемо сваки даљи разговор.

– Туђман: Ја јесам да останемо код њега. А шта онда ако то нисмо у стању да остваримо?

– Кадијевић: А ко је ако нисмо ми у стању да остваримо?

– Туђман: Ако се то у Шибенику закрви до те мјере...

– Кадијевић: Ни један једини метак од стране јединица Југословенске народне армије неће бити испаљен ако твоји престану да пуцају на блокиране касарне. И имамо рок до 10 сати. До 10 сати нека се обустави ватра, до 12 сати нека се деблокирају касарне, па да сутра наставимо разговоре гдје ће се рјешење знати. Свако рјешење је паметније од рата. Ако си за то. Ако ниси у стању, кажи, то је твоја ствар, онда идемо свако по својој линији, па шта буде.

– Туђман: Онда ће бити катастрофа.

– Кадијевић: Наравно. Ја ово чиним последњи пут, са свом одговорношћу коју носим пред сваким, као што је носиш и ти.

– Туђман: Вељко, требало би избјећи најгоре.

– Кадијевић: Е, па може се избјећи, али не на начин да ми једну по једну касарну давите и да једна по једна пада, да би на тај начин и војска пала. То се догодити неће. Данашњи дан је међашњи дан.

– Туђман: Вељко, ја ћу учинити све што могу за прекид ватре у Шибенику.

– Кадијевић: Нареди заустављање ватре на свим мјестима, а у 12 сати нека нам дају воду и храну и све што треба у касарнама, сјутра седамо за стол и све је отворено. Па ако кроз тај стол не можемо наћи рјешење, онда ћемо се вратити рату.

– Туђман: Онда ћемо се вратити рату – а шта то значи?! То значи ужас!

– Кадијевић: Ја мислим да за столом можемо наћи рјешење и када не бих у то вјеровао, не бих ни разговарао с тобом, од синоћ три пута, као што вјерујем да чиниш и ти.

– Туђман: Хајде, покушајмо избјећи оно најгоре, јер то би била катастрофа.

– Кадијевић: Нареди обуставу ватре, она сада траје по војним објектима у Шибенику. Или, ако ниси у стању... Ако ти Ле-

тица буде тамо командовао... Па тај је гори од оног Шпегеља који ти је замрсио чорбу. То ти вјеруј мени, а ти сада како год хоћеш.

– Туђман: Ја, ја.

– Кадијевић: Није само он, не.

– Туђман: То је све тако. Ти си ми сам споменуо да се ни Грубишић⁹ није вратио.

– Кадијевић: Да, али Грубишић није Летица. А ја не улазим у то што се Грубишић није вратио. И када је отишао, знао сам да се неће вратити. А то нека њему служи на част.

– Туђман: Али то ти је, као што видиш... Из тога можеш закључити да је то једно опће расположење.

– Кадијевић: Па ако је опште расположење да ратујемо, изволите, ратоваћемо. Ја само тражим прекид ватре и ништа друго – оно што смо већ потписали. После тога разговори, и ништа друго.

– Туђман: У реду, ја идем у томе погледу, ти размисли можемо ли и на који начин из тога пакла да изађемо.

– Кадијевић: Молим, Фрањо, до 10 сати да буде прекид ватре. Апсолутни прекид ватре и да људи могу да се снабдевају, да не цркавају без воде, итд. иначе ће они мене сменити, али и не требају, јер ћу ја и сам поднети оставку.

– Туђман: Добро, Вељко, здраво.

– Кадијевић: Здраво.¹⁰

Разговор потврђује да Хрватска није поштовала ниједно од 14 примирја. Примирја је потписивала када су се њени параполицијски или паравојни састави налазили пред поразом у неповољним тактичким и оперативним ситуацијама, када су јој примирја служила да добије на времену, прегрупише снаге и, у договору са разбијачима Југославије, повуче нове политичке и друге потезе. Хрватска страна вешто је користила примирја и потписивала и на нижим нивоима, као и оно од 25. септембра 1991. у Житнићу код Дрниша.

⁹ Адмирал Божидар Грубишић, бивши командант Војнопоморске области ЈНА, а потом председник Организације Савеза комуниста у ЈНА, па подсекретар у Савезном секретаријату за народну одбрану. Из Београда је отишао на редовни годишњи одмор, али се више није вратио на дужност, дакле, дезертирао је из ЈНА.

¹⁰ Разговор између Ф. Туђмана и В. Кадијевића ушао је као доказни предмет у хашком Трибуналу у случају С. Милошевић, а наводи су узети из књиге аутора Д. Вилића и Б. Тодоровића Разбијање Југославије 1990–1992, Београд, 1993, стр. 350–353.

Из разговора са генералом Кадијевићем може се извести закључак да је Туђман све време оружаних сукоба обмањивао потписнике примирја, домаћу и страну јавност. Одлуке у документима примирја из темеља је мењао и пласирао тезу да би се заштитили животи припадника Југословенске народне армије и избегли материјални губици, како је неопходно да се безусловно предају гарнизони Југословенске народне армије и да све затечено оружје остане у Хрватској, што би за Југословенску народну армију био крајњи срамни и издајнички акт.

Дана, 17. септембра 1991, командант 9. корпуса обавестио је команданта Тактичке групе 1 да је савезни секретар за народну одбрану генерал-армије Вељко Кадијевић разговарао са Фрањом Туђманом и тражио да се деблокирају касарне у Војнопоморској области. Резултат тих разговора био је обустављање даљих борбених акција према Шибенику, све до 21. септембра 1991. Дана, 21. септембра, око 20.00 сати, командант Тактичке групе 1 добио је усмени задатак да деблокира касарне у Шибенику. Тактичка група 1 под борбом избија у село Билице надомак Шибеника у готовости да хрватске паравојне снаге у Шибенику стави под ватрену контролу. Од команде 8. војнопоморског сектора, командант Тактичке групе 1 добија извештај да су смањени напади на јединице и да се из Шибеника евакуише становништво. Те ноћи, припадници Збора народне гарде заробили су 16 припадника Југословенске народне армије са мајором Стеваном Кркљешом, и убили двојицу војника (Жељка Растовића и Жељка Бјелића), и са заплена три војна возила одвели их у злогласни затвор у Сплит, где преживљавају све страхоте више од месец дана, па ће најзад бити размењени.

Снаге на правцу Врлика-Сињ из састава Тактичке групе 1, као помоћне уз губитке, три погинула (један резервни официр и два војника) и оштећен један оклопни транспортер, успеле су да избију на око осам километара пред Сињ. У таквој ситуацији, Хрватска предузима мере да се успостави примирје и обуставе даља дејства Југословенске народне армије. Примирје у Житнићу потписали су 25. септембра 1991, у име хрватских власти, Рудолф Даворин, министар за поморство у Влади Републике Хрватске, а у име Југословенске народне армије, генерал-потпуковник Владимир Вуковић. На примирју је договорено да се обуставе борбена дејства, а да снаге Збора народне гарде и Министарства унутрашњих послова Хрватске обезбеде несметано извлачење

припадника Југословенске народне армије и њихових чланова породица, са покретном имовином, као и материјално-техничким средствима Југословенске народне армије, из гарнизона Сплит, Шибеник и Сињ.

У наредном периоду, од 25. септембра до 20. или 25. децембра 1991, организовано је извлачење састава Југословенске народне армије из Шибеника, а из Сиња је завршено у септембру 1991. године. Уз помоћ јединица 221. моторизоване бригаде обезбеђено је извлачење из Шибеника, а по наредби команданта 9. корпуса од 23. септембра 1991, дошло је до прегруписавања снага тако да ће одбрану правца Сињ–Врлика преузети новоформирана 1. лака бригада (четног састава). У том времену, у више наврата било је нарушавања примирја. На територији Дрниша и околних села остало је око 500 припадника Збора народне гарде и Министарства унутрашњих послова који су формирали десетак диверзантских група са задатком да нападају на јединице Југословенске народне армије. Тако већ 26. септембра, једна диверзантска група у Дрнишу напада на патролу војне полиције и убија војног полицајца Срећка Бабића. При разбијању те групе, заробљена су њена четири припадника, од којих је један био теже рањен, лечен у Медицинском центру Книн, а сва четворица су касније размењена за заробљене припаднике 221. моторизоване бригаде. У тој борби су ликвидирана три припадника диверзантско-терористичке групе, и то су сви губици на територији општине Дрниш током 1991. године. Те диверзантско-терористичке групе постављале су у више наврата mine на путевима, од којих су у два наврата уследили губици. Погинули су: Остоја Горанчић, потпоручник Југословенске народне армије, и резервни потпоручник Јован Маринковић Јакица, командир вода Војне полиције.

На територији општине Шибеник, снаге Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде из Скрадина, почетком октобра 1991, на граници села Санковић убиле су поручника Мандића и два војника Југословенске народне армије. У рејону села Чиста Мала, убачена диверзантско-терористичка група убила је два војника из 2. бригаде Територијалне одбране, од којих је један био добровољац из Бањалуке (Д. Кончар).

На правцу Врлика–Сињ, диверзантско-терористичке групе из састава Збора народне гарде такође су минирале пут у више наврата, тако да је у сваком инциденту било погинулих припадни-

ка Југословенске народне армије: почетком октобра 1991. у селу Потравље, од противтенковске mine уништено је санитетско моторно возило у којем је погинуо др Џаја (Хрват), а тешко је повређен возач. Истог месеца, од mine на путу уништено је возило које је снабдевало војску храном, у којем је тешко повређен војни обвезник Никола Црномарковић, оставши без обе ноге.

Диверзантско-терористичка група из заседе убија двојицу припадника Територијалне одбране Книн. Од противоклопне mine на том правцу, оштећен је један тенк, а четири члана посаде тешко су повређена.

Изнесени појединачни случајеви кршења примирја односе се само на инциденте према 221. моторизованој бригади 9. корпуса. Међутим, после потписивања примирја 18. септембра 1991, које је договорено 17. септембра између Југословенске народне армије и руководства Републике Хрватске, оружане формације Хрватске (Збор народне гарде и Министарство унутрашњих послова) извеле су само од 18. до 21. септембра 1991. (практично за три дана) 115 напада на Југословенску народну армију, у којима је погинуло пет старешина, шест војника, а рањено је око 40 припадника Југословенске народне армије. Заузели су 32 објекта Југословенске народне армије, а при заузимању тих објеката, погинуло је 12, а рањено 19 припадника Југословенске народне армије. О томе је преко средстава јавног информисања, Председништво СФР Југославије дало јавно саопштење.

ЗАДАР-БЕНКОВАЦ; ОБРОВАЦ-БЕНКОВАЦ-КНИН

У касарни у Бенковцу биле су стациониране следеће јединице: 180. моторизована бригада, 9. мешовити артиљеријски противоклопни пук и оклопни батаљон 221. моторизоване бригаде под командом мајора Стјепана Рекењија – Хрвата. Командант гарнизона био је командант 180. моторизоване бригаде.

Команда гарнизона Бенковац је, због сложене ситуације на том простору, пратила и процењивала ситуацију, а исти задатак имали су и орган безбедности и обавештајни орган из Команде 221. моторизоване бригаде. Општине Бенковац и Обровац имају већинско српско становништво, ту је после првих вишестраначких избора власт успоставила Српска демократска странка. Задар је са већинским хрватским становништвом и власт је успоставила Хрватска демократска заједница. Бенковац и Обровац су богате општине у задарском залеђу, посебно пољо-

привредним производима које су пласирале на пијаце у Задру. У Бенковцу, после предизборног скупа Хрватске демократске заједнице 18. марта 1990, на којем је присуствовао и Фрањо Туђман и у говору потенцирао да је програм Хрватске демократске заједнице стварање „Неовисне Државе Хрватске у повијесним границама“ (са Босном и Херцеговином до Дрине, западним Сремом до Земуна, Бачком до Суботице и Боком Которском до Бојане), завладао је код српског становништва и страх. Тај страх је подгрејавала хрватска застава шаховница, која је подсећала на заставу усташке Независне Државе Хрватске. На том скупу, хрватске власти су у инцидент са пиштољем „плашљивцем“ искористиле као пропагандни трик да је на „врховника“ покушан атентат од Бошка Ђубриловића, Србина, да би већ 18. маја 1990. Хрвати изболи ножем Мирослава Млинара, председника месног одбора Српске демократске странке за Бенковац.

Министарство унутрашњих послова Републике Хрватске разоружало је ноћу 16/17. августа 1990. станицу милиције у Бенковцу и одузело око сто цеви. Тих дана, у Задру је отпуштено 17 полицајаца српске националности, након чега су уследили протести када је 150 милиционера потписало петицију, а међу њима је било и Хрвата. Министарство унутрашњих послова такође је разоружало станицу милиције у Обровцу, а то је учинило и у другим градовима Хрватске: Костајници, Двору на Уни, Петрињи, Глини, Кореници, Грачацу, Доњем Лапцу и Пакрацу.

У Лишанима Островичким, у мају је успостављена нова полицијска станица, због чега ће касније доћи и до првих сукоба „редарственика“ Министарства унутрашњих послова и наоружаних Срба, ловачким оружјем, из села Островице. У селу Церане Доње откривена је и ликвидирана трочлана диверзантско-терористичка група коју је предводио емигрант поратне усташке емиграције Миро Баришић, који је седамдесетих година убио амбасадора СФРЈ у Шведској, Владимира Роловића. Баришић је процесуиран од суда у Шведској признао убиство, осуђен је, али је убрзо пуштен или је побегао у Парагвај. Деведесетих година, победом Хрватске демократске заједнице, када је Фрањо Туђман јавно позвао политичке емигранте да се врате у домовину, Баришић се вратио и укључио у борбу за Независну Државу Хрватску. Он је за тај дан, са још два припадника диверзантско-терористичке групе, намеравао да постави мине око сеоске цркве код које се на Св. Илију одржава вашар. Може се само

претпоставити колике би биле цивилне жртве да је диверзантско-терористичка акција успела.

Први сукоб између паравојних и параполицијских снага Министарства унутрашњих послова Хрватске и Срба на територији Обровца био је 2. августа 1991, када су хрватске снаге из села Крушева нападе српско село Жегар. Тада је погинуо Никола Гроздан, мештанин села Жегар, а у поновљеном нападу из Крушева 4. августа, погинуо је Стојан Ушљебрк из Жегара.

У свим насељима са већинским хрватским становништвом, Хрватска демократска заједница формирала је добровољачке одреде Народне заштите, тј. паравојне јединице, и повећала број припадника Министарства унутрашњих послова. Главни центри отпора били су Лишане Островичке, Крушево, Придрага и друга места са већинским хрватским становништвом. Међу првим жртвама од снага Министарства унутрашњих послова убијен је полицајац Србин, Алавања.

У Модрином селу, 23. марта 1991, активирано је око 500 кг динамита, чије су последице: општећење српских кућа и узнемиравање мештана. Касније, 17. јула 1991, на три места порушена је експлозивом железничка пруга Бенковац-Шкабрња, чиме је прекинут железнички саобраћај Бенковац-Задар.

У гарнизону Задар било је доста јединица Југословенске народне армије, као два пука ПВО, АШЦ под командом пуковника, касније начелника Генералштаба Војске Југославије, генерала Момчила Перишића. Снаге Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде блокирале су од маја 1991. све касарне, а општи напад отпочеле су 15. септембра 1991. године.

После успостављања власти Хрватске демократске заједнице 1990. године, протерана је већина угледних Срба из Задра, а имовина им је опљачкана, куће и локали порушени. Након сахране хрватског полицајца Франка Лисице, командира станице милиције у селу Полача, рођен у Бибињу, кога су наводно убили Срби током напада хрватске полиције на српску барикаду 2. маја 1991, наредног дана, маса од око 250-300 људи порушила је, опљачкала и спалила 126 објекта различите намене, чији су власници били Срби.¹¹ Добро је познат случај Невена Лежајића, родом од Кистања, успешног привредника у Задру, коме је одузета сва

¹¹ Извештај полицијске управе Задар јавном тужиоцу Задра од 27. маја 1991. године. Према српским подацима, за време те „Кристалне ноћи“, порушено је око 360 српских објеката.

имовина, а објекти порушени, чак му је одузет и приватни авион. Од око 110 срушених српских објеката у Републици Хрватској до „Бљеска“ и „Олује“, на Задар, према хрватским подацима, отпада око 700. У књизи „Иза затворених врата“ аутор Томац (Хрват) описује инспекцију министра одбране Мартина Шпегеља 5. октобра 1991, када председник Општине Задар наводи број од 700 срушених српских кућа.

Наредбом, командант 9. корпуса ставља од 25. септембра 1991. године оклопни батаљон 221. моторизоване бригаде под командом команданту 180. моторизоване бригаде и од тада, све до измештања Југословенске народне армије, остаје у њеном саставу. Дана, 1. октобра 1991, у селу Земуник, снаге Министарства унутрашњих послова заробиле су капетана Часлава Ранчића и потпоручника Дејана Бренера, саслушале их у команди батаљона Збора народне гарде у Шкабрњи, а затим их спровеле у Задар, затвор у школи „Велимир Шкорпик“, где су се према њима крајње окрутно и нехумано понашали. Бренер је уцењен приступио Збору народне гарде, а капетан Ранчић је размењен тек 11. новембра 1991. године у Паковом Селу. У изјави¹² коју је дао војним органима, наводи да је два пута фингирано његово стрељање, да су убијена најмање три заробљена српска цивила и да је управник затвора био Бранко Перић, који се истицао по окрутности над затвореницима.

Оклопни батаљон 221. моторизоване бригаде био је током 1991. године, све до операције Книнског корпуса за деблокаду касарне у Задру у првој половини октобра 1991, ангажован у тампон-зони, под командом команданта 180. моторизоване бригаде. Дана, 18. новембра 1991, батаљон је обезбеђивао извлачење припадника Југословенске народне армије из Задра са размештајем у близини села Шкабрња. Тога дана, припадници Збора народне гарде из Шкабрње убили су из снајпера поручника Мирослава Стефановића, командира механизоване чете, родом из Вршца, и двојицу војника.

Операцијом за деблокаду касарни, команди јединица у Задру, командовао је лично командант 9. Корпуса, генерал-потпуковник Владимир Вуковић. Операција је изведена од 6. до 10. октобра 1991. године. Снаге 9. корпуса под борбом су избиле у Борик у Задру, међутим, даља дејства су обустављена. Када је

¹² Изјава поручника Часлава Ранчића од 1. марта 1995. дата стручном тиму за прикупљање и обраду злочина против човечности и међународног права.

запретила опасност од губитка Задра, хрватска страна позвала се на договорено примирје у Игалу и издејствовала код Савезног секретара за народну одбрану обуставу даљих дејстава 9. корпуса на деблокади гарнизона Задар. Притиснута губицима Вуковара и због неповољне тактичко-оперативне ситуације у Далмацији и око Дубровника, Шибеника, Сиња и Задра, Хрватска је потписала и последње 14. примирје 23. новембра 1991. године у Женеви. То је прво примирје подигнуто на светски ниво јер су га потписали: као представник Уједињених нација С. Венс, а у име Југославије С. Милошевић, В. Кадијевић, и Хрватске Ф. Туђман. После тог примирја, Хрватска је донекле поштовала прекид ватре. То је и време када је Хрватска, падом Вуковара, доживела тежак војни, политички, економски и морални пораз, и када се тражио излаз из кризе размештањем мировних снага Уједињених нација.

Начелник штаба 9. Корпуса, генерал-мајор Ратко Младић, у то време био је на командном месту 9. корпуса у Книну и командовао извлачењем 8. војнопоморског сектора из Шибеника.

ГОСПИЋ-ГРАЧАЦ-КНИН

Госпић и Грачац били су у зони одговорности 13. корпуса Југословенске народне армије (Ријечког). По извлачењу тог корпуса, простор Грачаца ушао је у зону 9. корпуса. На територији општине Грачац формирана је 1. личка бригада, касније ће носити назив 9. моторизована бригада. Власт у Грачацу формирала је Српску демократску странку. На комуникацији Обровац-Грачац, у рејону превоја Мали Алан планине Велебит, Збор народне гарде и Министарство унутрашњих послова Хрватске организовали су заседу на возило Југословенске народне армију 15. 12. 1991. године и убили мајора Гојка Самарџију, ранили пуковника Ивана Мијатова и два војника, и заробили резервног поручника Југословенске народне армије Божу Латиновића, коме се од тада губи траг, а 1995. проглашен је мртвим. Власт у Госпићу формирала је Хрватску демократску заједницу. Хадезевоска власт у Госпићу организовала је прогон угледних Срба из те општине, а главни организатори били су Мирко Норац, Тихомир и Иван Орешковић и други. Под командом Мирка Норца, касније команданта Зборног подручја Госпић и команданта гарнизона Госпић, пуковника Пере Чавара, планиране су и изведене

бројне акције против Југословенске народне армије и цивилног становништва. „У току пет месеци (од октобра 1991. до фебруара 1992), без трага је нестало око 150 Срба.“¹³ У даљем тексту наводи се убиство 24 Србина у селу Перушићу између 16. и 18. октобра 1991. године. Припадници 4. партизанске бригаде Територијалне одбране Широке Куле пронашли су угљенисана тела 15 мушкарца и девет жена. Војно тужилаштво у Београду извршило је истражне радње и из доказа које је прибавило, евидентно је следеће: „Касарна у Госпићу блокирана је 2. септембра 1991. године, а Збор народне гарде заузео ју је 19. септембра 1991. године. Акцијом је командовао пуковник Петар Чавар, дезертер из Југословенске народне армије са распоредом у зборном подручју Сплит, учествовао у борбама за Купрес, руководио убиствима припадника Југословенске народне армије и предаји касарне. У касарни су убијени мајор Илија Пешут, а из заседе 20. августа 1991. заставник прве класе Никола Бачић; 18. септембра 1991. заробљен је већи број старешина и војника. За овај случај поднесена је кривична пријава Војном тужилаштву ВП 2082 Београд против девет лица, са пуковником Петром Чаваром на челу, а у кривичној пријави још се наводе Тихомир и Иван Орешковић. У истом документу наводе се убиства заставника Николе Бачића, капетана Миодрaга Остојића и поручника Душка Мaziњанина. У документу се још наводи да су 18. септембра 1991. Збор народне гарде и Министарство унутрашњих послова заробили осам припадника Југословенске народне армије, који су мучени. У документу се говори и о упаду снага Збора народне гарде децембра 1991. у Дивосело, где су заробили и масакрирали 15 цивила.“¹⁴ Кривична пријава¹⁵ ВП 1195-5 од 28. 9. 1993. године упућена Војном тужилаштву ВП 2082 Београд против 14 лица, међу којима је и Мирко Норац, генерал хрватске војске, командант Зборног подручја Госпић, тада командант 118. бригаде Збора народне гарде, за убиство и масакр 36 лица српске националности 16. октобра 1991. године у Липовој Главици. У кривичној пријави наводи се да је, под његовом командом, из Госпића одведено 510 Срба који су зверски убијени и бачени у Катине јаме код Карло-

¹³ Геноцид над Србима 1941–1945. и 1991–1992, стр. 132.

¹⁴ Документ КП-СП 496-16 од 13. 9. 1993. године ВП 1195-5 Београд, Госпић РХ1/1 34. Свесказа прикупљање и обраду злочина против човечности и међународног права.

¹⁵ Документ Госпић–Оточац–Плитвице РХ-1, Кривична пријава ВП 1195-5 Београд од 28. 9. 1993. године.

бага. Мирко Норац је процесуиран у Жупанијском суду у Ријеци и осуђен на временску казну затвора. На Госпићком простору извршена је делимична ексхумација убијених Срба, и још није потврђена, нити демантована цифра од 510 лица, те се тај податак не може узети као коначан.

СПЛИТ-КНИН

Сплит је као привредни, економски, културни и административни центар регије Далмације имао и посебан значај из војног аспекта. У Сплиту и његовој околини, поред Команде Војнопоморске области, били су размештени веома респективни ефективи Југословенске народне армије. У Сплиту је победила Хрватска демократска заједница која је, по успостављању власти, отпочела са разноврсним акцијама против Југословенске народне армије и српског народа. Сплит, некадашњи „град херој“, постао је епицентар оружане побуне и сепаратизма Хрватске из СФРЈ, најокрутнијих поступака ХВ и полиције према заробљеницима Југословенске народне армије и заточеним Србима и Црногорцима. У Сплиту су основане странке које су имале програме „усташког покрета“ Анте Павелића и то „Странка усташке младежи“ – 31. јануара 1991. и „Странка Независне Државе Хрватске“ – 7. марта 1991. У Кризни штаб за Сплит, поред представника власти Горана Павлова, председника Извршног вијећа Сплит, Ратомира Врањеша, начелника Управе милиције и других, ушли су и дезертери из Југословенске народне армије и неки пензионисани припадници Југословенске народне армије, као адмирал Свето Летица, бивши начелник штаба Војнопоморске области и заменик начелника Генералштаба Југословенске народне армије за Ратну морнарицу и дезертер из Југословенске народне армије, пуковник Иво Јелић и др.

Кризни штаб за Сплит је интензивно реализовао задатке „врховништва Хрватске.“ Међу приоритетним задацима били су: илегално наоружавање, тако да су на простору Сплита формирали та складишта, једно од њих било је и у Мостинама¹⁶; фор-

¹⁶ Податак из службене бележнице аутора добијен од органа безбедности Војнопоморске области и 9. корпуса ЈНА. Складиште је формирала Хрватска демократска заједница средином 1990, а већа количина наоружања и војне опреме (НВО) дотурена је 10/11. октобра 1990. У складиште је 20. октобра 1990. ускладиштена већа количина аутомата МГВ, словеначке производње које су припадници 221. мтбр у борбеним дејствима са хадезеовским параснагама

мирање добровољачких одреда Народне заштите¹⁷ 18. августа 1990. јачине 400 припадника; и упућивање на курсеве Министарства унутрашњих послова, искључиво из чланства Хрватске демократске заједнице, а од тих састава касније ће бити формиране паравојне јединице Збор народне гарде. Основна стратегија „врховништва“, када су у питању мере према Југословенској народној армији, била је да јединице Југословенске народне армије остану у касарнама, што потврђује и одлука тада врховног команданта оружаних снага СФР Југославије, Стјепана Месића од 11. септембра 1991, који упућује наредбу Савезног секретаријата за народну одбрану да „повуче све јединице Армије у касарне у року од 48 сати.“ По стављању јединица Југословенске народне армије у касарне, уследило им је искључивање телекомуникацијских веза, струје, воде, довођење чланова породице и уцењивања старешина Југословенске народне армије, пресрећање патрола војне полиције и возила за снабдевање, привођење активних и пензионисаних старешина Југословенске народне армије у полицијске станице на информативне разговоре, одузимање службеног наоружања у власништву, минирање лука, те разни психолошко-пропагандни притисци на старешине Југословенске народне армије да дезертирају и прикључе се у Збору народне гарде или Министарству унутрашњих послова Хрватске. Станови нехрвата били су обележени, станари на разне начине малтретирани и узнемиравани, уз претње што је био саставни део психолошких притисака и изазивања страха, панике и сл. Око Команде Војнопоморске области у Сплиту од 15. до 17. септембра 1991, кружило је возило са разгласом из којег је понављано: „Часници, часници, предајте се. Напустите редове злочиначке Југословенске народне армије“. Војник из обезбеђења зграде Команде Војнопоморске области пуцао је и погодио у задњи точак возила, које се од тада није појављивало.

Први напад на Команду Војнопоморске области у Сплиту хадезеовске паравојне и параполицијске формације извеле су 6. маја 1991, а последице су убиство војника Југословенске народне армије Саше Гешовског у згради Команде Војнопоморске области,

запленивали.

¹⁷ Податак је из службене бележнице аутора, добијен од органа безбедности Војнопоморске области и 9. корпуса ЈНА. За команданта одреда постављен је Марко Џаја који је чинио списак угледних Срба предвиђених за ликвидацију. У Каштелима, Сплит, Крешимир Вујак, поделио је члановима Хрватске демократске заједнице 20 пушака и 40 пиштоља.

дављење војника Светланча Нацева на војнополицијском оклопном возилу, чије су слике обишле светске електронске медије. У првом општем нападу 14/15. септембра 1991. пали су следећи објекти Југословенске народне армије: 80. морнаричкотехничка ракетна база, центар медицинских установа, у чијем је саставу била и Војна болница, Институт за поморску медицину, апотека и складишта; орган за гарнизонске послове; Спортски центар ратне морнарице; војнограђевинске установе; Војнограђевинска дирекција; 135. обавештајни центар са опремом; Војнорачунски центар, Војни оркестар Сплит; Војнопоморски музеј; Дом Југословенске народне армије; Команда војног округа Сплит, Хидрографски институт Ратне морнарице; Војна штампарија Сплит; војна установа за управљање стамбеним фондом Југословенске народне армије; војна установа за одржавање стамбеног фонда Југословенске народне армије; ЛС-22, антенски систем, касарна „Висока“, Центар везе Сплит, а у гарнизону Плоче: одељак 602. морнаричке позадинске базе; 270. лаки артиљеријски дивизион ПВО; 226. дивизион миноловаца; Дом Југословенске народне армије и војна установа „Јединство.“ Сви ти објекти и јединице, осим 80. морнаричкотехничке ракетне базе, нису били оспособљени и организовани за вођење оружане борбе. На превару је освојена 80. морнаричкотехничка ракетна база, тако што су параполицијске и паравојне снаге под командом Кризног штаба за Сплит, ухапсиле команданта базе, уцениле га да позове потчињене старешине и војнике да је, наводно, одлука више команде да се предају. Већ 15. септембра 1991, 80. морнаричкотехничка ракетна база била је у хрватским рукама.

На дан потписивања локалног примирја у Житнићу, 25. септембра 1991, под блокадом су биле: касарна Дивуље, 350. центар за електронско извиђање и ометање, 82. поморски центар; 410. лаки артиљеријски дивизион ПВО, 250. обалски артиљеријски дивизион, Команда Војнопоморске области (осим дела Команде размештене на Истуреном командом месту на острву Вису); Ратна лука Лора; „Маршал Тито“; 92. оперативни центар; 86. заштитни пук; 332. пук везе; део приштапских јединица Флоте; 272. ауто-транспортни батаљон; Морнарички електронски завод; 404. морнаричка позадинска база, јединице Обалске службе осматрања и јављања и стационарни центар везе на Козјаку. На дан, 21. децембра 1991. године, у блокади су била 162 официра и подофицира и 320 војника. Поморска лука Лора, осим блокаде, била је запречена са копна и у мору противбродским минама.

Блокиране снаге Војнопоморске области у гарнизону Сплит тактички нису могле да оружаном борбом разбију блокаду и да се извуку. Тек након ангажовања 9. корпуса Југословенске народне армије из Книна и довођења у неповољан оператив-но-тактички положај хрватских снага у Сињу, Шибенику и За-дру, уследила је деблокада команди и јединица у Сплиту и измештање јединица у зону 9. војнопоморског сектора, тј. у Боку Которску од краја децембра 1991. до 4. јануара 1992. године. Гро старешина Југословенске народне армије, Хрвата, у периоду 1990–1991. године, осим часних изузетака: генерала Марјана Љубичића, Николе Младинића, пензионисаног адмирала Тихо-мира Виловића, адмирала Мартина Матошевића и још неколи-ко појединаца, дезертирало је из Југословенске народне армије или тражило престанак професионалне војне службе или пен-зионисање, да би се касније укључили у Збор народне гарде. За време измештања бродова Ратне морнарице из луке Лора, од мина их је оштећено неколико, а било је и погинулих и рање-них припадника Ратне морнарице. Касније ће се Лора прочути као један од најзлогласнијих логора у Хрватској, где су на најбе-стијалнији начин мучени и убијани заробљени и заточени Срби и Црногорци.

ДУБРОВНИК

Дубровник, древни град република (Дубровачка Република), вековима је одолевао многим освајачима на брдовитом и uzav-релом Балкану. Променио је многу властелу, али је најчешће за-државао висок степен аутономије. Дубровачки „госпари“ су и крајем двадесетог века, за време дезинтеграционих процеса у СФР Југославији, оживели идеју о васкрсавању Дубровачке Ре-публике. Ту идеју је у корену сасекао „врховник“ Ф. Туђман ре-чима: „Шта? Па ви хоћете Хонгконг?!“¹⁸

Да би и практично спречио било какве политичке акције ду-бровачког руководства и проглашења Дубровачке Републике, одлучио је да милитаризује град и тиме га претвори у одбрам-бени штит, тим пре, што је требало ставити под контролу и по-луострво Превлаку, где се протезала авнојевска граница између Република Хрватске и Црне Горе. Превлака, из војног аспекта, има оперативно-стратегијски значај јер се са ње контролише упловљавање и испловљавање бродова у Бококоторски залив и

¹⁸ Грађански рат у Хрватској, Зборник радова бр.1, Београд, 2005, стр. 111.

из Бококоторског залива, у којем су били базирани респективни оперативни састави Ратне морнарице.

Дубровник је седамдесетих година демилитаризован измештањем 472. бригаде морнаричке пешадије у Требиње, као и осталих јединица Југословенске народне армије на друге локације, а град уврштен у светску културну баштину под заштитом УНЕСКО-а. Те чињенице биле су неуверљиве хадезеовском руководству са „врховником“ Туђманом на челу да у Дубровнику не формирају паравојне и параполицијске формације у виду добровољачких одреда народне заштите и Збора народне гарде, чије се бројно стање кретало од 2.300 до 3.300¹⁹, а у неким документима помиње се бројка од 4.000 до 6.000 људи. Те хадезеовске паравојне и параполицијске формације нису биле довољне да овладају полуострвом Превлака, са комплексом војних објеката Југословенске народне армије, те су применили веома лукаву тактику да из града Дубровника провоцирају нападе Југословенске народне армије, блокаду града, и тако изазову реакцију света како Југословенска народна армија уништава светску културну баштину, са крајњим циљем да се алармира међународна заједница која би захтевала деблокаду Дубровника.

Поставља се питање да ли је тадашње југословенско државно и војно руководство имало добру процену шта смера хрватско руководство у вези са Дубровником, па и Вуковаром. Да би елиминисало оружану побуну у Дубровнику и његовој широкој околини, југословенско руководство је наредило делимичну мобилизацију и попуну ратних јединица Југословенске народне армије, углавном црногорским и требињско-херцеговачким резервним саставом. За извршење задатка, Врховна команда је формирала привремени састав, оперативну групу, а за команданта је постављен генерал Павле Стругар. Основни задатак оперативне групе био је да се ослободи полуострво Превлака и Конавли и дубровачко залеђе од хрватских паравојних и параполицијских снага, а затим блокира Дубровник са копна и мора и тиме присиле сепаратистичке снаге на предају.

Са оперативно-тактичког становишта, Дубровник се тешко могао бранити. Међутим, нападач је имао далеко повољније услове за успешан исход напада. Деблокада комплекса војних објеката и мањих састава Југословенске народне армије на Превлаци отпочела је 23. на 24. септембар 1991. године; хрватске

¹⁹ Грађански рат у Хрвајској, Зборник радова бр1, Београд, 2005, стр. 114

снаге су разбијене и повукле су се у Дубровник. Места у којима није било хрватских паравојних и параполицијских јединица и која су прихватила уставну обавезу сарадње са Југословенском народном армијом, уз подршку Југословенске народне армије, успоставила су своју цивилну власт која је функционисала. Та места, нпр. Цавтат, прошла су без било каквих борбених дејстава, чиме су избегнута разарања насеља у која су јединице Југословенске народне армије ушле 15. октобра 1991. године. Истог дана успостављена је блокада Дубровника, а генерал Павле Стругар „упутио је Хрватима ултиматум, захтевајући предају града.“ Хрватске паравојне и параполицијске снаге управо користе древну тврђаву, хотеле, дом здравља, школе и друге важне објекте у граду за дејство по јединицама Југословенске народне армије, чиме су провоцирали повратно дејство артиљеријских јединица Југословенске народне армије по уоченим ватреним тачкама. У таквој ситуацији, хрватско руководство алармира светску јавност како се у Дубровнику уништава светска културна баштина. „Главномандујући“ оружаних снага СФРЈ, председник Председништва Стјепан Месић, пробија блокаду и са мора улази у Дубровник.

Негативна кампања против Југословенске народне армије настављена је како у хрватским тако и у светским медијима. Савезни министар за одбрану генерал-армије Вељко Кадијевић упутио је писмо председавајућем мировне конференције о Југославији, лорду Карингтону, у којем га информисе: „Данас, 26. о. м. упутио сам предлог председнику Републике Хрватске, др Фрањи Туђману, да се изврши демилитаризација Дубровника под контролом Европске заједнице... Јединице Југословенске народне армије не нападају старо градско језгро Дубровника и имају изричито наређење, које доследно поштују, да не отварају ватру по том граду... Мени није позната, а вероватно ни Вама, ниједна армија у свету која би мирно подносила сталне нападе на своје припаднике и јединице, уз знатне људске и материјалне губитке.“²⁰

Ово писмо, као и непосредан увид у чињенично стање у Дубровнику страних дипломата из Холандије, Британије, Америке, Индије и Грчке, који су се 3. октобра 1991. уверили да град није разаран, нису спречили даље ширење гласина о наводном разарању старог градског језгра у Дубровнику. Европска зајед-

²⁰ Зборник докумената из области одбране... о. ц, стр. 513.

ница је 26. октобра 1991. упутила оштру критику Југословенској народној армији због наводног рушења древног дела Дубровника. На тзв. дубровачком ратишту настала је пат-позиција. Споразум о примирју потписан је 20. августа 1992, а 24. септембра 1992. и Споразум о повлачењу Војске Југославије из околине Дубровника. На том ратишту било је губитака у живој сили са обе стране. „На овом делу ратишта, Југословенска народна армија трпела је губитке. Само са простора Црне Горе погинуло је 165 припадника Југословенске народне армије.“²¹

Догађаји у Дубровнику и свеукупна дубровачка драма до сада су недовољно научно истражени. Приступом за сада недоступној архиви, даће се научно утемељена истина. Међутим, у вези са тим дубровачким ратиштем, може се потврдити теза да је Дубровник био „монета за поткусуривање“ за обе стране. Хрватском сепаратистичком врху Дубровник и Вуковар послужили су као адут у игри придобијања подршке међународне заједнице, а Југословенска народна армија је настојала да изврши притисак на хрватско руководство ради деблокирања касарни и јединица Југословенске народне армије у Хрватској. И једна и друга страна делимично су оствариле циљеве, али су остале тешке и непреболне ране које споро зацељују.

²¹ Момир Булатовић, *Правила ћушања*, Београд, 2004, стр. 51–52.

Милан Радовић, вицеадмирал

ВОЈНОПОМОРСКА УПОРИШТА ВИС И ЛАСТОВО У КРИЗИ 1991/92. ГОДИНЕ И ПОДРШКА СНАГА ФЛОТЕ

УВОД

Војнопоморска упоришта Вис и Ластово доживела су судбину многих јединица и установа у зони одговорности Војнопоморске области. Кризу су дочекали неприпремљени, неспремни и изненађени. Другачије није ни могло бити. Сама Команда Војнопоморске области и све потчињене јединице деловале су у сложеним, недефинисаним, па и конфузним условима.

Познато је да је Југословенска народна армија конципирана, обучавања и припремана за одбрану државе од вањског непријатеља. Сматрало се да ће унутрашње проблеме решавати неке друге снаге, те се у том смислу није ни припремала.

Од првих вишестраначких избора у Републици Хрватској, било је јасно да држава улази у изузетно сложену друштвено-политичку кризу са непредвидивим последицама. Војна организација показала сетромомиспором, што је карактеристика многих мирнодопских армија. Нису се довољно антиципирани догађаји у друштву. Догађаје је углавном пратила и каснила у анализама и проценама.

У предизборном периоду, на нивоу Војнопоморске области прављени су „Планови за заштиту војних објеката“. Били су то огромни елаборати, фиктивни и са низом слабости. Основна слабост била им је непопуњеност војницима-морнарима. Ти планови су се односили на заштиту од неодговорних појединаца и мањих група. Појавом параполицијских војних јединица, ти планови показали су се бескорисним. Одбрана ситнијих и издвојених објеката била је практично немогућа. С временом, команде, установе и мање јединице биле су изложене невиђеној тортури, као што су блокада у снабдевању водом и храном.

Дана, 6. 5. 1991. године, нападнута је и сама Команда Војнопоморске области смештена у граду Сплиту. То је била

установа без војника и оружја. Тако бруталан напад на једну установу није забележен у новијој историји. Око 1.000 грађана блокирало је зграду Команде. Председник Републике Хрватске Фрањо Туђман наредио је свим радним организацијама и школама и свим грађанима Сплита и околине да нападну и блокирају Команду Војнопоморске области. Међутим грађанима, и број цивила био је наоружан. У инсценираном сукобу убијен је војник Сашо Гешовски. Група војника која је упућена да заштите Команду, буквално је давлена од групе цивила. Накнадном истрагом утврђено је да су то били врхунски асови борилачких спортова. Дакле, све је било темељно припремљено и организовано.

ОРГАНИЗАЦИЈА ВОЈНОПОМОРСКИХ УПОРИШТА ВИС И ЛАСТОВО

Познато је како се криза одвијала у зони одговорности Војнопоморске области, а тема овог поглавља јесу догађаји у војнопоморским упориштима Вис и Ластово током 1991. и 1992. године. Логично би било да због е удаљености од обале, природне изолованости, као и низа других специфичности, криза мимоиђе та два острва, или да се, у најгорој варијанти, појави у благој форми.

Било је управо супротно. Свесна тих околности, хрватска власт је месецима усмеравала информативну активност на та два острва. Бројни емисари такође су обавили свој део посла. Дуго времена није било јасно зашто власт улаже толики напор у индоктринацију иначе мирног острвског становништва. Време је показало да је значај тих упоришта за хрватску власт био знатно већи него што би се објективно дало закључити.

Важан догађај за дешавања на упориштима имао је долазак новог команданта средином лета 1991. године. Око три месеца, оба упоришта су егзистирала без команданата. Командант упоришта Вис, капетан бојног брода Марко Сунарић, упућен је у прекоманду. Командант упоришта Ластово побегао је са упоришта и напустио Југословенску народну армију.

Половином јула 1991. године, на дужност команданта војнопоморског упоришта Вис постављен је нови командант, капетан бојног брода Милан Радовић. Истом наредбом, Радовић је постављен и за команданта војнопоморског упоришта Ластово. Дакле, необична ситуација примерена само кризним и ратним

околностима. Како би могао нормално обављати дужност на оба упоришта, команданту је уступљен један хеликоптер који је стално базирао на Вису. Хеликоптер је служио за разне послове, а пре свега за извиђање акваторија Виса и Ластова. Хеликоптером је управљао изузетно способни пилот Раша Милитар.

Команду Војнопоморског упоришта Вис, поред новопостављеног команданта, чинили су: начелник штаба потпуковник Станко Благојевић, помоћник за морал и информисање Милинко Дробњак, помоћник за позадину санитетски потпуковник Момо Вељковић и помоћник за безбедност мајор Момчило Масловарић. Непуних годину дана, та Команда је функционисала јединствено и успешно. Била је изложена ванредним напорима. Уз помоћ Истуреног командног места Војнопоморске области и бродова Флоте, својим снагама извршила је и број редовних и ванредних задатака.

На Војнопоморском упоришту Ластово радом је руководио и командовао начелник штаба Владимир Павић. Мајор Милан Цветковић из Команде упоришта Вис, упућен је на испомоћ упоришту Ластово.

Формације и структуре упоришта Вис и Ластово јесу специфичне и не могу се поредити са било којом стандардном формацијом у Југословенској народној армији. Та упоришта су у свом саставу имала: пешадијске јединице, стационарне и покретне артиљеријске јединице, ракетне јединице обала-море, јединице везе и осматрања, веома развијену позадинску структуру и велика морска и копнена складишта различитих типова муниције и експлозивних средстава. На локацији Чешка вила налазило се велико складиште морских мина (неколико хиљада). На локацији Корита налазило се велико артиљеријско складиште (осам типских објеката) које је чинило стратегијску резерву Генералштаба Југословенске народне армије. Ефективни упоришта Ластово износили су 1/3 у односу на Вис.

ЗНАЧАЈ ВОЈНОПОМОРСКИХ УПОРИШТА ВИС И ЛАСТОВО

Вис и Ластово припадају групи најудаљенијих острва. Вис је удаљен од обале 45 км и има површину од 90 км². На острву живи око 4.000 становника, концентрисаних у два насеља: Вис (2.000 становника) и Комижа (1.500 становника) и неколико села са укупно око 500 становника.

Вис и Комижа имају изграђене луке и могу примити велик број бродова. У ували Рукавац постоји лучица, веома погодна за пристајање мањих бродова. Поред тих лука, постоји неколико погодних сидришта.

Ластово је најудаљеније насељено острво, од Виса је удаљено 50 км, а од Корчуле 10 км. Има 46 км² и 800 становника. У месту Ластово живи око 450 становника, остали живе у месту Убли и неколико мањих села. На западном делу Ластова налази се велико и веома безбедно сидриште Убли, а у самом насељу Убли постоји скромна лучица.

Упоришта Вис и Ластово била су конципирана и припремана за тзв. одсудну одбрану. То је подразумевало да се острва не напуштају ни у најтежим ситуацијама. Те чињенице били су свесни припадници војне организације и одрасло становништво оба острва. Војска и грађани чинили су јединствен одбрамбени корпус на који су рачунале више инстанце командовања. Да би та концепција била успешна и реална, Југословенска народна армија је уложила огромна материјална средства у утврђивање тих острва и изградњу цивилне инфраструктуре. Војна организација је на острва довела електричну енергију, изградила путеве, а на острву Вису изградила је водовод (Вис је једино острво које има свој водовод). Улагана су средства у привредни развој острва.

Дуго година после Другог светског рата, упоришта су егзистирала као праве одбрамбене тврђаве у одбрани јадранске обале. Због огромног одбрамбеног значаја, све до 1990. године на та острва нису могли долазити страни туристи. Нису случајно биле исписане паролe на зидовима већих зграда у Вису „Вис је наш Кронштат“. Алузија се односила на руска острва у Балтичком мору. Кронштат као острвска тврђава, одиграо је одлучујућу улогу у одбрани Лењинграда и његове околине. Почетком 70-их година, појавом Маспока и Хрватског прољећа, те паролe су ишчезле током једне ноћи. Узрок тој ненаданој појави образложиће се у наредном тексту.

СТАЊЕ НА ВОЈНОПОМОРСКИМ УПОРИШТИМА ВИС И ЛАСТОВО

Поред професионалних и стручних задатака, једна од основних преокупација Команде упоришта била је сарадња и комуникација са властима и становништвом оба острва. Став

и политика Команде Војнопоморске области био је избегавање неспоразума, сукоба и примене силе. Делује парадоксално то што се посебно морала доказивати исправност политике која је спровођена деценијама. Међутим, ствари су у новим условима функционисале на други начин. Команде упоришта су се максимално трудиле у спровођењу те директиве. Припадници оба упоришта коректно су се односили према становништву као да кризе није ни било. Међутим, грађани Виса и Ластова убрзано су мењали своје ставове и мишљења према припадницима упоришта.

Промена расположења становништва заслужује посебну анализу. Истине ради, мора се признати да та сарадња никада није била искрена и потпуна. Из идеолошко-политичких разлога, она је годинама приказивана улепшано и нереално. Поједине структуре острвске власти, а и неки значајнији појединци, злоупотребљавали су искрено понашање војне организације. Деловали су дволично, а у преткризном и кризном периоду преузели су водећу улогу у стварању негативног расположења према припадницима упоришта.

Мењање расположења острвског становништва није се одвијало једнозначно, него слојевито и има свој историјски аспект. На острву Вису, грађани су деценијама подељени на две групације. Комижа са ужом околином увек је била непријатељски расположена према Југословенској народној армији. Корени тог нерасположења сежу до Краљевине Југославије, а и даље. Анимозитет према Србији и српском народу јесте константа у њиховом понашању. Становништво средњег и источног дела Виса пролазило је кроз различите фазе понашања према Југославији, Србији и ЈНА.

Становништво острва Ластово, релативно малобројно, било је јединствено и увек са негативним односом према Југославији и Југословенској народној армији. Ластово је први пут у историји, 1945. године, ушло у састав Хрватске односно Југославије. Споро се прилагођавало новим условима и никад се није интегрисало до краја.

Краљ Александар I Карађорђевић одиграо је важну улогу у подели становништва на острву Вису. Познато је да је он био пријатељ Далмације, а посебно Сплита. Сплићани су му подигли велелепан споменик који је стајао на Марјану до почетка Другог светског рата.

Долазећи у Сплит, Краљ Александар је долазио и на Вис. Спријатељио се са грађанима и годинама их посећивао. Наравно, пријатељство се неговало са становницима средњег и источног дела острва. Комижа је била и за краља неосвојива тврђава. У складу са тадашњом политиком, краљ Александар је направио неке озбиљне грешке које ће деценијама утицати на поделу и мржњу међу грађанима Виса. Наиме, краљ је грађанима Виса понудио укидање пореза, као и неке друге повластице. Заузврат је понудио могућност преласка у православну веру. Један број грађана средњег и источног дела Виса прихватио је ту понуду. У знак захвалности, подигао им је православну цркву на риви града Виса. Одијум Комижана према тим збивањима и том делу суграђана, никад није престао. Па и у самој кризи после толико година, према Југословенској народној армији односили су се крајње екстремно. Презир и мржња доминирали су у њиховом понашању једнако према суграђанима и према Југословенској народној армији. Деценијама су грађани источног дела Виса настојали да исправе грешку и да се рехабилитују. Није им то полазило за руком, јер тврдоглави Комижани нису ништа заборављали. Новостворена криза била је прилика да грешници надокнаде оно што деценијама нису успевали. У жељи да се изједначе са Комижанима, поједини „источњаци“ предњачили су у екстремним понашањима.

Нова хрватска власт је у лето 1945. године испословала пресељење православне цркве из Виса у Книн. На том месту подигнут је познати комунистички споменик на којем је писало ТУЂЕ НЕЋЕМО, СВОЈЕ НЕ ДАМО. Са данашње дистанце, делује необично да тадашња власт, дакле, у лето 1945. године, није имала важнијег посла до пресељења те цркве. Јасно је да и у самом корену нове власти није било ничег искреног. Све је било лажно, од братства и јединства, па надаље.

Евидентно је да у тако сложеним условима, Команди упоришта није било лако да сарађује са представницима власти, као и грађанима. Већ у мају 1991. године побегао је први војник са упоришта Вис. Било је то једно од првих бекстава у Војнопоморској области. На издвојеном објекту Радино брдо за време дежурства, војник Хрват је канапом везао колегу Србина и побегао. Тим гестом оставио је својеврсну поруку. Испољио је мржњу према другој националности и висок ниво индоктринације.

Током лета и јесени 1991. године перманентно су војници хрватске и других националности напуштали упориште. Бежања

су била планска и организована са циљем, поред осталог, да се угрози борбена готовост упоришта.

Крајем септембра, одлуком Генералштаба Југословенске народне армије, отпуштени су сви војници словеначке националности. Пошто је отпуст био службен, организован је испраћај. На опште изненађење, словеначки војници су плакали, сви до једног. Њихово поштење и солидарност са колегама били су далеко изнад политике словеначког руководства. Тај гест је само један од доказа да је друштвено-политичка криза вештачки произведена.

Нажалост, после тог отпуста, нагло је повећан број одбеглих војника. Остали су само војници српске националности и мали број војника других националности, међу којима је било и Хрвата. Неки Хрвати остали су до краја свог рока односно до марта 1992. године. Како је рат у Хрватској увећавио буктао, они су тражили да остану неограничено на упоришту, не желећи да ратују у хрватској војсци. Из неразумљивих разлога, то им није дозвољено, иако су упоришта патила од хроничне непопуњености. Команда упоришта омогућила им је да се пребаце до Боке и да иду даље куда желе.

Услед великог одлива војника, Команда упоришта била је принуђена да напусти неколико важних локација. Почетком лета, јединице упоришта биле су распоређене на 16 локација, а до септембра је напуштено осам сталних објеката, међу којима су били велики и удобни објекти, као што су касарне Равно и Маслине (Комижа).

У почетном периоду, бекство војника било је обавијено неком врстом тајне. Напросто су нестајали са лица земље. С обзиром на присуство бродова Флоте, острво није било могуће непримећено напустити. Команда упоришта улагала је огромне напоре да одгонетне ту енигму. Постојала је основана сумња да је главни организатор бекства Полицијска станица. Командир станице био је босански Хрват Жељко Атлија. На једном службеном састанку, у нимало пријатном разговору, признао је команданту упоришта да постоји наређење да свака кућа мора прихватити одбеглог војника и спровести га до Полицијске станице. Полицијска станица је дужна да војнику обезбеди цивилно одело, новац за пут и тајни превоз трајектом до Сплита. С обзиром на то да је полицијска станица била на видном месту и под сталном контролом, мора се признати да је тај овејани полицајац

изванредно обављао задатак. После тог признања, Жељко Атлија је резигнирано изјавио да ако се та информација пусти у јавност, он ће бити ликвидиран, а на његово место доћи ће његов заменик, много гори од њега, иначе босански Муслиман. Са том последњом констатацијом, потпуно је била сагласна Команда упоришта.

Командант упоришта упознао је Команду Војнопоморске области са том информацијом. Заузет је заједнички став да се са том информацијом не иде у јавност. Сматрало се да би тако компромитована информација донела више штете него користи.

Командант упоришта поднео је предлог Команди Војнопоморске области да се реши и спречи проблем тајног превозења одбеглих војника трајектом. У први мах, задатак је одобрен, међутим, непосредно пред почетак акције стигло је наређење да се све обустави и то без икаквог објашњења. Извршењем тог задатка, упориште не би ништа изгубило, а не би ни много добило. Већи део Команде упоришта био је мишљења да је задатак требало извршити, из разлога да нас локалне власти не варају и изигравају на тако провидан начин. Није било необично то што се полиција бавила тим прљавим послом. За Команду упоришта било је необично и крајње некоректно што су то радили „мирни и доброћудни острвљани“. Каква заблуда? Острвљани су на првом озбиљном испиту показали право лице. Ипак, било је зачуђујуће то што, за неколико месеци, ниједан грађанин није одао ту тајну.

ДОЛАЗАК ДЕЛА КОМАНДЕ ВОЈНОПОМОРСKE ОБЛАСТИ И ЈЕДИНИЦА ФЛОТЕ

Дана, 28. 8. 1991. године, изненада, у раним јутарњим сатима, у водама Виса и Ластова појавио се велики број бродова Флоте. Било је то прво у низу изненађења. Долазак мањих група ратних бродова на Вис и Ластово био је редовна појава. Бродови су долазили уз правовремену најаву и уобичајену процедуру. Осматрачка служба и на Вису и на Ластову сукцесивно је обавештавала о пристизању нових скупина бродова. Очигледно је било да се нешто необично догађа. Тек око 10.00 сати, командант Војнопоморске области адмирал Миле Кандић позвао је команданта упоришта капетана војног брода Милана Радовића на школски брод „Галеб“ ради састанка. „Галеб“ је био усидрен

на улазу у луку. Крећући се према Галебу, командант упоришта регистровао је присутност скоро целе Флоте. У ствари, недостајао је само онај део који је отишао на Ластово. Посебно изненађење било је присутност свих подморница. Подморнице су специјални пловни објекти за које на Вису и Ластову нису постојали ни основни услови базирања. Били су присутни бројни помоћни бродови који никада раније нису долазили на Вис. У средини луке био је усидрен командни брод Флоте, помоћни брод „Вис“.

Састанакна „Галебу“ трајао је кратко. Командант Војнопоморске области, без посебних објашњења о присутности бродова, издао је два наређења:

1. Да Команда упоришта одмах уступи своје Основно командно место групи официра која је пристигла из Команде Војнопоморске области. Командно место било је подземно и утврђено на локацији Велика Глава, погодно за нормалан рад и дуг боравак. Група придошлих официра оформила је тзв. Истурено командно место истог дана.
2. Да се Команда упоришта организује и припреми за дугорочну логистичку подршку бродовима Флоте.

И једно и друго наређење упућивало је на закључак да ће се придошле снаге дужи период задржати на Вису. Без објашњења, читава ситуација деловала је веома чудно. Подсећало је на повлачење и одлазак без повратка. У том тренутку, одлазак Флоте из Лоре, тј. Сплита, деловао је нестварно. У дубини свести тињала је нада да ће се, ипак, једнога дана вратити у своју базу.

Присуство тих бродова деловало је благотворно на упоришта Вис и Ластово. Бродови су својим редовним активностима осигуравали потпуну безбедност острва. Вероватноћа угрожености са мора и копна сведена је практично на нулу. Подршка и сарадња између Команде Флоте и њеног команданта контраадмирала Николе Ерцеговића, Истуреног командног места Војнопоморске области и упоришта постала је свакодневица. Та сарадња трајала је непрекидно до напуштања острва.

Доласком тих снага, обавезе упоришта знатно су се повећале у логистичком смислу. Иако је упориште имало одговарајућу логистичку структуру, основни проблем био је у недовољној попуњености старешинама, а посебно војницима. У том смислу, првих дана септембра, логистика упоришта доживела је посебан шок. Без икаквог упозорења, једног јутра на посао није дошло око 80 грађанских лица. Сви су били запослени у позадинским

органима. Поклекли су под притиском државних органа који је на њих вршен читавог лета. Симптоматично је било то што су тако били дисциплиновани, иако су тиме доведени у незавидан економски положај, јер све до краја нашег боравка нису имали никаква примања. У приватним разговорима говорили су да би се радо вратили на посао, али да не смеју због претњи које су упућене од републичких органа. Један мањи број цивилних лица био је одважан и храбар и остао је у служби до последњег дана.

Поред свих тешкоћа, логистичко обезбеђење одвијало се без посебних проблема. Наравно, огроман терет поднело је људство логистичких структура са потпуковником Момом Вељковићем на челу. Потпуковник Вељковић је санитетски официр који је добровољно дошао на Вис из Војне болнице Сплит, након њене срамне предаје парадржавним органима.

За веће техничке захвате за потребе Флоте и упоришта, ангажовано је људство из Морнаричкотехничког завода Тиват, као и других војних и цивилних радних организација, али увек са ослоном на капацитете техничке радионице упоришта Вис.

Бродови Флоте нису само контролисали акваторијум Виса и Ластова, него и читаву источну обалу Јадрана, посебно његов средњи и јужни део. У средњем и јужном Јадрану, повремено су се појављивали и бродови 6. америчке флоте. Општа процена била је да је њихово повремено присуство превентивног и упозоравајућег карактера.

Без обзира на наведено страно присуство, бродови Флоте осећали су се безбедно и пријатно у лукама и сидриштима Виса и Ластова. Борбене групе ракетне и торпедне бригаде у неколико претходних година перманентно суборавилена Вису (Чешкавила). Познавали су људе и прилике на острву. Брзо су се прилагодили новим условима који нису ни у детаљима личили претходним. На пасивност и хладан пријем дотадашњих познаника реаговали су коректно и мудро. Није било демонстрације силе и неспоразума са грађанством. Наравно, и сами грађани били су свесни огромне моћи флотних снага, па су се у том духу и понашали. Пример таквог стања јесте дочек Нове 1992. године, који је прошао без иједног пуцња са бродова Флоте или од јединица Војнопоморског упоришта, нити од паравојних снага Хрватске.

Крајем септембра 1991. године, Команда Војнопоморске области упутила је на Вис групу официра и једно ојачано

одељење везе из гарнизона Сарајево. Официри су укључени у рад Истуреног командног места Војнопоморске области на локацији Вслика глава.

Одељење везе потчињено је Војнопоморском упоришту и располагало је савременом техником и обученим људством. То одељење било је веома корисно за функционисање Војнопоморског упоришта и његов одлазак се знатно осетио у раду.

У исто време, на Вис је дошло 28 официра из Сектора заменика начелника Генералштаба за Ратну морнарицу, са вицеадмиралом Вјекославом Чулићем на челу, замеником начелника Генералштаба за Ратну морнарицу. И то је људство укључено у рад Истуреног командног места Војнопоморске области.

Обе групе су, након пребазирања Ратне морнарице у Црну Гору, напустиле Вис крајем децембра 1991. године.

КОМУНИКАЦИЈА КОМАНДЕ ВОЈНОПОМОРСКОГ УПОРИШТА СА ОРГАНИМА ВЛАСТИ НА ОСТРВУ

Команда упоришта је на службеном нивоу комуницирала са представницима општине, шефом полиције и представницима Европске заједнице. У тим комуникацијама, општину су представљали: председник Винко Фадић (стоматолог) и секретар Иван Илић (економиста). Шеф полиције био је Жељко Атлија.

Састанци са општинарима одржавани су једном недељно, најчешће на њихов захтев. Ти састанци су обично били неприпремљени и непродуктивни. Дневни ред је увек био исти. Расправљало се о виртуелним проблемима и опасностима по грађане од припадника упоришта. Напросто, није се знало шта желе. Требало је да прође много времена да би признали да они заказују састанке под притиском надлежних шефова. Очигледно је да је њима и њиховим шефовима сметало само присуство припадника Југословенске народне армије. Само то нису знали, ни смели да тако искажу.

Састанци су одржавани наизменично у Команди упоришта и у згради Општине. У Команди упоришта, састанку је присуствовао комплетан колегијум Команде, као и господа Фадић и Илић. У просторијама Општине, састанцима су присуствовали командант упоришта капетан бојног брода Милан Радовић и начелник безбедности мајор Момчило Масловарић. На састанке

које су организовали општински званичници редовно су позивали и неке угледније грађане Виса, како би се они борили уместо те двојице мирних људи. Најчешће су то били Херцеговци и Славонци, који су се по менталитету битно разликовали од домаћих становника. Они су својим екстремним дискусијама и понашањем више штетили општинарима него што су помагали. На таквом понашању захвални су им били представници упоришта, поготово када су састанцима присуствовали представници Европске заједнице.

Председник Општине Винко Фадих и секретар Иван Илић били су људи у зрелим годинама, озбиљни и коректни у комуникацији. Без присуства и утицаја других, са њима се могло нормално разговарати. Трудили су се да односи грађана Виса и припадника упоришта буду коректни и пријатељски. Али нису имали снаге да се одупру нереалним захтевима надлежних органа. У тренуцима искрености, признавали су да се од њих тражи да Вишани нападају војнике и војну имовину и да на тај начин доказују свој патриотизам. Такође, признали су да највиши притисак на њих врши пензионисани адмирал Свето Летица, који је доскоро био високи морнарички функционер и који је лично познавао већину официра Флоте и упоришта. Иначе, Летица је био командант тзв. Хрватске ратне морнарице.

Иако су општински руководиоци били под притиском, били су свесни неповољног односа снага и нису се усуђивали да подстичу и предузимају нападе на војне објекте.

Међутим, у спровођењу неких других, мање опасних мера, издатих од Летице и виших инстанци, били су дисциплиновани и доследни. Тако је Летица наредио да се грађани Виса и Ластова не смеју бавити ловом и риболовом јер им прети опасност од припадника упоришта. Та одлука је била престрога и штетна за егзистенцију становништва острва. Свака породица на острву имала је чамаци бавила се риболовом. Рибасе продавала фабрици рибе у Комижи и од тога се у доброј мери живело. Не треба ни наглашавати да риба заузима важно место у исхрани тих људи. Делује нереално, али ту одлуку су потпуно поштовале локалне власти. Лов је био мање значајан, али врло важан у животу острвљана. Мотив тих забрана био је тенденциозан. Циљ је био на мизеран начин учинити одговорним и кривим припаднике упоришта и Флоте, као и стварати и подстицати мржњу према сваком припаднику Југословенске народне армије.

На свим састанцима, посебно на оним на којима су учествовали представници Европске заједнице, Команда упоришта је демантовала да је она увела забрану лова и риболова, и преко општинских руководиоца позивала је грађане да се несметано и безбедно баве поменутиим активностима.

Било је видљиво да општински руководиоци потајно подржавају мере забране лова и риболова и да не штите интересе својих грађана.

Оправдано се може закључити да је њихово миротворство у односу на припаднике Југословенске народне армије било лажно односно може се устврдити да би нас при повољнијем односу снага оружаном напали, као што је чињено у другим крајевима Хрватске.

Докле сеже некоректни однос „Хрватске ратне морнарице“ према Вишанима, најбоље сведочи следећи пример. Усред лета избио је пожар на Вису. Општинари нису тражили помоћ од упоришта, иако је то била уобичајена пракса, штавише, одбили су помоћ. Пошто се пожар ширио, а почео је да дува ветар, командант упоришта је самоиницијативно ангажовао снаге упоришта. Ватрогасним возилима, другим противпожарним средствима и великим бројем људи, пожар је угашен и знатно је умањена штета. На крају није било ни речи захвалности. У неслужбеном разговору, општинари су признали да су били уверени да ће добити помоћ од упоришта, али да им је Летица забранио да им се обрате.

У свакодневној комуникацији са грађанима, посебно са средствима информисања, Фадић и Илић упорно су наглашавали да су припадници упоришта окупатори и агресори. Међутим, на службеним састанцима са Командом упоришта, никада се те речи нису чуле. Наиме, да су и користили наведене речи, не би сносили никакве последице, што потврђује њихову недоследност и дволичност. Нису могли ни себи, а ни другима да објасне како се после 48 година мирног суживота, у једном трену постаје окупатор и агресор.

Тад двадвојекаживеласууиращионалнострахуодпотенцијалне опасности од минског и артиљеријског складишта. Неко их је тенденциозно заразио тим страхом. Често су понављали да они знају да постоје неодговорни појединци који су спремни да активирају та складишта. Бојали су се да би активирањем минског складишта (неколико хиљада морских мина) потонуо град Вис,

а активирањем артиљеријског складишта у Коритима, био би уништен природни базен слатке воде из којег се снабдевало цело острво. Вишеструко понављана уверавања Команде упоришта да су такве бесмислице немогуће, нису давале резултате. Очигледно је да се преко општинара ширио страх међу становништвом, као и одијум према припадницима упоришта, који су представљени неодговорнима и непријатељски опредељенима.

Комуникација са шефом полиције Жељком Атлијом одвијала се према потреби, за разлику од општинара. Састанци су одржавани на обострану иницијативу, били су адекватно припремани, садржајни и редовно су резултирали важним решењима и одлукама. У тако бременистој ситуацији, сукоб војске и полиције био је сасвим могућ. Обе стране уложили су много труда, и обе су једнако заслужне за одржање мира и равнотеже. Подразумева се да су обе стране пристајале на компромис и одређена попуштања.

Полицијске снаге биле су једини реални противник снагама упоришта. Полицијска станица Вис имала је 120 полицајаца. Са резервним саставом, тај број био је око 500 људи. Према сазнању и процени Команде упоришта, тзв. Кризни штаб за острво Вис, у случају сукоба, рачунао је на снаге Територијалне одбране и на све војне обвезнике из ратног састава јединица упоришта. Своје услуге Кризном штабу нудио је и одређен број старијих и женских особа. У плану одбране Виса рачунало се на 1.500 бораца. Тај број био је знатно већи од броја припадника упоришта. Проблем је био то што су располагали само стрељачким наоружањем. Наоружање и опрема (стрељачко наоружање, муниција, минобацачи и противавионски топови топови) Територијалне одбране били су ускладиштени и чувани у касарни Самогор. Нереално је деловала обавеза Команде упоришта да омогући команданту Територијалне одбране да једном седмично врши контролу тог наоружања и опреме.

Полицијски ефективни на Ластову, с обзиром на број и структуру становништва, били су скромни и објективно нису представљали реалну опасност по јединице упоришта.

Жељко Атлија је био дуго на служби на острву Вису. Познавао је све грађане, све старешине упоришта, као и већину официра Флоте. Као прави професионалац, одржавао је везе са старешинама и члановима њихових породица и тако увек прибављао потребне информације и вешто их користио.

Успешно је балансирао између интереса грађана, општинске власти, Команде упоришта и претпостављених структура. У комуникацији са Командом упоришта био је кооперативан и пажљив. Сви текући проблеми решавани су на обострано задовољство. Проблем прихвата одбеглих војника војна организација је прихватила и решила на посебан начин, што се показало потпуно исправно.

Комуникацију са грађанима Ластова одржавао је начелник штаба мајор Павић са својим сарадницима. Обим сарадње са грађанима Ластова био је миноран у односу на сарадњу са грађанима Виса. Острво Ластово има мало становника. Сви становници углавном су настањени у варошици Ластово. Становништво је посебног менталитета. Њихова историја учинила их је пасивним и некооперативним према војној организацији. Тако су се понашали деценијама, па и није било разлике у току последње кризе. У свакодневној комуникацији, већина грађана упорно је инсистирала на свом јединственом поднаречју (чакавско-ијекавски), те је са њима било отежано споразумевање.

Сарадња са представницима Европске заједнице била је значајан елемент у раду Команде упоришта. У току непуне године одржано је 15 састанака. Делегација Европске заједнице долазила је из Сплита посредством Заповједништва обране за Сјеверну и Средњу Далмацију. Општински руководиоци Виса примали су их са одушевљењем очекујући од њих некакву заштиту. Представници Европске заједнице у ствари су контролисали понашање припадника Флоте и упоришта према домаћем становништву. Састанци су били тројни: делегација Европске заједнице, општинари и Команда упоришта. Састанци су наизменично одржавани у просторијама општине и Команде упоришта. Пракса је била да су представници Европске заједнице пре заједничког састанка одржавали посебне састанке са општинарима. Обрнуто се никад није догодило. Као и са општинарима, ти састанци били су празни, бесадржајни и досадни. Општинари су сваки пут износили примедбе на војну организацију, али без конкретних доказа.

Један од тих састанака заслужује посебну пажњу. Одржан је у просторијама старог хотела „Вис“. На страни општинара учествовали су и „саветници“ који су обесмислили сам састанак. „Саветници“ су се бавили политиком, историјом и комунизмом, што је било далеко од дневног реда. Тада се први и једини пут

догодило изненађење. Представници Европске заједнице, Данац и Грк, јавно су испољили симпатије и стали на страну представника упоришта. По завршеном састанку, уследило је право изненађење. Шеф европске делегације, млади Данац Иван Волтербург, обратио се команданту упоришта на чистом српском језику: „Команданте, можемо ли мало поразговарати?“. Разговор је потрајао мало дуже, а и Грк се придружио. Испоставило се да је Иван Волтербург одрастао у Београду, а да му је отац био дипломата. После дужег и пријатног разговора, Иван је показао нескривене симпатије према Београду, Србима и припадницима Југословенске народне армије. Истовремено је показао незадовољство према лажним оптужбама хрватске стране. На питање зашто често долазе када нема проблема на Вису, уследио је неочекиван одговор: „Ми имамо наређење да нађемо и најмању вашу грешку према становницима острва“. Дакле, још један пример цинизма и двоструких стандарда западних мировњака. Тек тада је било јасно зашто су енергично одбијали да посете било коју јединицу упоришта и да остану у објекту по њиховом нахођењу, како би се упознали са стварним стањем на острву.

У току лета и јесени 1991. године, становништво средњо-далматинских острва било је изложено огромном информативно-пропагандном притиску. Познато је да су острвљани у принципу мирни, толерантни, национално неоптерећени, па и аполитични. Повратком вишестранацја, нова власт је одлучила да промени наведене карактеристике тих људи. Главна мета пропаганде били су острва Вис и Ластово, наравно због присутности припадника Југословенске народне армије. У почетку су имали мање успеха јер није било лако покренути и запалити мирни острвски народ. Међутим, свакодневне лажи и измишљени догађаји учинили су своје. У ширењу пропаганде и лажи истицали су се дневни лист „Слободна Далмација“ и Радио Сплит. Та два информатора посебно су била огорчена на долазак новог команданта упоришта. Сметало им је што су претходни команданти и Виса и Ластова били Хрвати, а сада је дошао Србин. Иако о новом команданту нису ништа знали, унапред су тврдили да је Србин, измишљали разне податке и оптужбе, чиме су желели да изазову страх и незадовољство код грађана Виса. Како је време одмицало, све више су имали успеха, а тензије и незадовољство грађана су расли.

Једног септембарског дана, новинарка Радио Сплита, Драгица Лемешкић, у дневним вестима прочитала је податке из персоналног

картона новог команданта. Може се само претпоставити како је до података дошла. Наиме, није био проблем у откривању правог идентитета команданта упоришта, јер су сами подаци били афирмативни. Проблем је био у слободном изнетом закључку да је управо опасност у чињеници што је реч о способном официру, али који мрзи Хрвате, да је спреман на неограничену употребу силе, на велика разарања, па и да уништи и само острво Вис. После таквог ратнохушкачког потеза, незадовољство и страх код народа достигло је критичну границу.

Након тог иступа Драгице Лемеших, Команда упоришта морала је нешто да предузме. У договору са командантом Војнопоморске области донесена је одлука да се прихвате захтеви сплитских новинара за пријем у Команду упоришта. За ту прилику одабран је познати и објективни сплитски новинар Виктор Иванчић, који је радио и за новине и за телевизију. Виктор је веома успешно одрадио тај посао. После одвојених интервјуа за „Слободну Далмацију“ и телевизију, слика о команданту упоришта промењена је из темеља. Тензије међу грађанима су нестале и могла се наставити нормална сарадња, као и живот на острву. Враћена је атмосфера поверења и разумевања између грађана и припадника Југословенске народне армије. С временом су та иста средства информисања, али са другим новинарима, почела да пишу афирмативно о команданту упоришта. Под утиском таквог писања, на крају је командант упоришта добио захвалницу од једне релевантне установе за очување мира и стабилности на острву.

Током јесени, највећи број војника и старешина напустио је упориште. Политички догађаји у Хрватској и одлука о повлачењу Ратне морнарице условили су масовни одлив старешина несрпске националности. Тајно бекство војника-морнара већ је описано. Старешине нису бежале, омогућено им је да на лични захтев могу напустити Југословенску народну армију. Старешине су се на сасвим пристојан и коректан начин јављале пре напуштања јединица. Били су то углавном тешки тренуци и за оне који одлазе, и за оне који остају. Неколико официра и подофицира албанске националности посебно су се достојанствено понели. Први официр који је напустио упориште био је Драган Марковић, Хрват, командант Првог пешадијског батаљона. Месец дана касније, погинуо је у шибенском залеђу, у свом завичају, у борби против комшија Срба.

Нажалост, десио се један случај бекства који заслужује посебну пажњу. Средином марта 1992. године, заставник Илија Ињац (једини случај) тајно је напустио јединицу. Иначе, Илија Ињац је Србин из Војводине. Ожењен је Вишанком. Тог мартовског дана, као четни старешина, припремио је јединицу за гађање на стрелишту Стончица. Наводно, нешто је заборавио, вратио се у касарну, узео неколико аутоматских пушака, извесну количину муниције и побегао у полицијску станицу. Тај некоректни случај изазвао је огорчење и гнев свих старешина упоришта. Огорчење се углавном односило на отуђење оружја и муниције, а затим и на издају. Однесеним средствима куповао је будући статус, што је посебно иритирало његове колеге из јединице. Енергично су инсистирали на освети. Предлагали су отварање ватре на полицијску станицу и минирање његове реновиране викендице. Како је била реч о некој скромној страћари, прихватили су објашњење да би штампа такав гест злоупотребила и да би штета била знатно већа од користи. Одустало се и од напада на полицију. Заставник Ињац Илија остао је до краја (око три месеца) у добровољном притвору у полицијској станици, сам са собом и својом срамотом.

У току те кризне године, одржана су два састанка на нивоу Владе Републике Хрватске и Команде Војнопоморске области на Вису. Први састанак одржан је између министра поморства Владе Даворина Рудолфа и команданта Војнопоморске области адмирала Милета Кандића. Састанку је присуствовало неколико сарадника са обе стране. На опште изненађење, није се расправљало о Ратној морнарици и њеном одласку, а поготово не о упориштима Вис и Ластово. Говорило се о општим проблемима који се нису уопште односили на Војнопоморску област и Ратну морнарицу.

Други састанак одржан је на још вишем нивоу: на страни Владе Хрватске учесници су били министар вањских послова Мате Гранић, министар поморства Даворин Рудолф са сарадницима. На страни Југословенске народне армије учесници су били: начелник штаба 5. армије генерал-потпуковник Андрија Рашета и командант Војнопоморске области адмирал Миле Кандић, такође са сарадницима. Углавном се расправљало о некаквим огромним материјалним и финансијским дуговањима између Републике Хрватске и Југословенске народне армије. Како се ни о чему није могло договорити, министри Владе Републике

Хрватске молили су да се изда лажно службено саопштење. Признали су да без каквог-таквог договора не смеју Фрањи Туђману на очи. Лажно саопштење је састављено и упућено медијима.

Санитетско обезбеђење на оба упоришта функционисало је у пуном капацитету. На упоришту Вис, поред властитог састава, на гарнизону амбуланту били су ослоњени припадници Флоте и припадници Истуреног командног места. На Вису је свакодневно боравио већи број чланова породица активних и пензионисаних војних лица из Сплита и околине, међу њима је било и деце, и сви су користили амбуланту. У посебним случајевима, пружена је помоћ и грађанима Виса. Иако је гарнизона амбуланта конципирана за пружање помоћи великом броју људства, то је превазилазило њене капацитете. Лекари гарнизоне амбуланте, брачни пар Вјекослава и Драган Бурић, радили су даноноћно и поднели огроман терет.

И на Вису и на Ластову догодила су се по два тежа рањавања. На Вису је један војник непажњом ушао у наше минско поље и остао без стопала. На удвојеној стражи на локацији Велика глава, због недисциплине, десило се рањавање без већих последица. На Ластову су један официр и један подофицир такође ушли у наше минско поље. Дошло је до озбиљних повреда и инвалидитета, али су преживели.

Веома је важна била одлука виших инстанци командовања да на Вису дежурају наизменично мешовите лекарске екипе из војних болница Ниш и Скопље. Њихово присуство деловало је благотворно и психолошки позитивно на све припаднике Југословенске народне армије на оба упоришта. Срећна околност била је то што за њиховим конкретним ангажовањем није било потребе. Наравно, сарађивали су и помагали особљу гарнизоне амбуланте.

Септембра 1991. године, на упоришту Вис догодио се један немио догађај. Контраадмирал Владимир Баровић извршио је самоубиство у просторијама Команде упоришта. Тога дана дошао је на Истурено командно место Вис у својству начелника штаба Команде Ратне морнарице. Претходни начелник, контраадмирал Фридрих Морети, напустио је Југословенску народну армију. У вечерњим сатима тога дана, контраадмирал Баровић посетио је Команду упоришта и из непознатих разлога у једној канцеларији извршио самоубиство пуцњем из пиштоља. Истрага о ванредном догађају извршена је по прописаној

процедури. Контраадмирал Владимир Баровић привремено је сахрањен на градском гробљу Вис. Повлачењем снага упоришта, пренесени су и земни остаци контраадмирала Баровића у Боку. На градском гробљу Херцег Нови, Баровић је сахрањен уз све војне почести. Владимир Баровић био је частан човек и адмирал. Двадесет и пет година после његове смрти, неке невладине организације у Црној Гори баве се, на некореktan начин, животом и смрћу тог часног човека.

На упоришту Вис било је и грађана који су се у тако сложеним условима понашали лојално и сарађивали са Командом упоришта. Нису то били никакви сарадници, агенти и издајници, већ су то људи који су били против лажне пропаганде и свих врста притисака. Залагали су се за мир и сарадњу. Наступали су јавно, често изложени прекору и претњи. Били су то поштени и храбри људи, спремни да сносе последице после одласка припадника Југословенске народне армију. Такви су били: капетан бојног брода у пензији Иво Куљиш; Миће Радић, бивши председник Општине Вис и тадашњи саборски заступник Иво Цвитановић Ватрица, познати предузетник. Било је и других, мање храбрих људи, који су такође поштено сарађивали, али нису желели да се експонирају.

Поред изричите забране, Иво Цвитановић Ватрица трговао је са упориштем и обављао многе обострано корисне послове. Господин Миће Радић је, поред многих других корисних информација, почетком јануара 1992. саопштио информацију о постојању затвора у Лори, у којем су чињени нечињени злочини. Наравно, та информација је пренесена вишим командним инстанцама. Судбина те информације остала је непозната. Зна се само да се дуго времена у средствима информисања није помињао проблем затвора у Лори. Поморска база Лора је синоним Војнопоморске области и Ратне морнарице и постојање таквог злочиначког затвора емотивно тешко пада сваком припаднику Војнопоморске области и Ратне морнарице.

Захваљујући сателитском ТВ програму, на упориштима и бродовима Флоте са пажњом су праћена политичка збивања у Републици Хрватској, а посебно у зони одговорности Војнопоморске области. Са жаљењем и резигнацијом примане су информације о одлуци да Ратна морнарица напусти територију Хрватске и пресели се у Црну Гору.

Са посебном пажњом праћено је пресељавање већих организацијских целина. Први је почео да се сели 5.

војнопоморски сектор (Пула). Нажалост, неки њихови бродови у невремену су потонули у близини Виса. Бродоломницима је пружена помоћ и спас на упоришту Вис. Били су то драматични тренуци и за страдалнике и за спасиоце. До краја 1991. године, преселили су се 8. војнопоморски сектор (Шибеник), Басен Сплит и сви ефективни Ратне морнарице, осим војнопоморских упоришта Вис и Ластово.

Са упориштима је остао и одређени број бродова Флоте који су, поред својих редовних задатака, обезбеђивали и та два упоришта. Очекивао се и скори одлазак тих јединица. Међутим, оне су остале наредних пет месеци.

Тих пет месеци 1992. године били су релативно миран период у односу на бурно лето и јесен 1991. године. Спласнули су притисак и пропаганда средстава информисања. Неочекивано, почела су афирмативно да пишу о упоришту у целини, као и о појединцима.

Основни разлог слабљења тензија било је очекивање и власти и грађана да ће убрзо отићи и те две преостале јединице. Како упоришта нису одлазила, а нормално су функционисала, повремено су се појављивали знаци незадовољства домаћег становништва. Криза би кратко трајала јер је уверење о одласку било јаче од могућег дужег останка. С временом су се грађани саживели са неодласком упоришта, па се живот одвијао у сасвим подношљивим условима.

Основни проблем функционисања упоришта и даље је била хронична непопуњеност састава. Иако је престало бежање војника из јединица, ислуженици су одлазили, а замена за њих није пристизала. Сваки припадник упоришта, и старешина и војник, поред редовне, обављао је још најмање две дужности. И поред тако ванредних и тешких услова, радни елан и дисциплина били су на највишем могућем нивоу. Никада нико није поставио питање останка на острвима. Свешћу и одговорношћу, редовни војници су још једном доказали да су они најбоље решење у одбрани државе. Природа војне организације не подноси никакве добровољце, територијалце, парајединице и слична решења.

ПРЕСЕЉЕЊЕ НАОРУЖАЊА И ВОЈНЕ ОПРЕМЕ СА ВИСА И ЛАСТОВА У ЦРНУ ГОРУ

Два месеца пре одласка са острва, упоришта су добила наређења да по посебном приоритету, сукцесивно отпремају

покретну војну имовину у Црну Гору. Како су упоришта располагала огромном војном имовином, ти додатни задаци довели су упоришта до границе максималног оптерећења. Време је показало да одлука о одвожењу целокупне имовине није била целисходна. Наиме, хрватска држава нудила је нагодбу да опрема објеката остане уз одговарајућу надокнаду. Понуда је одбијена, а та средстава касније нису била искоришћена на одговарајући начин.

У припреми и премештању појединих објеката, старешине и војници су, поред великог труда, показали и изузетну стручност и храброст. Демонтажа огромног хангара обалског ракетног дивизиона (складиште ракета обала-море) представља ремек-дело. Те огромне и опасне послове, са својом екипом, обавио је тадашњи морнаричкотехнички потпуковник Милован Петков.

Демонтажа Основног командног места на локацији Велика Глава захтевала је посебну стручност, стрпљивост и упорност. У поткопу је био смештен велики број комплексних уређаја. Највећи проблем представљала су четири велика агрегата и сложени антенски систем. За тај специфични подухват формирана је посебна радна група. У састав те групе ушли су: морнаричкотехнички пуковник Радован Томановић и морнаричкотехнички потпуковник Жикица Петровић (Флота), екипа стручњака из Морнаричкотехничког завода „Сава Ковачевић“ (Тиват) и капетан фрегате Ференц Первански (Истурено командно место). У рекордном року, Основно командно место је демонтирано, и то без најмањег оштећења осетљиве електронске опреме.

За превоз војне имовине са Виса и Ластова, Команда Ратне морнарице успоставила је транспортну поморску линију на рути Вис-Ластово-Бока. Ангажовани су помоћни бродови за превоз свих врста терета. Највећи терет поднели су помоћни бродови трајектног типа (ПО-91, 92 и 93).

Први контингенти укрцани на транспортне бродове нису остали непримећени. Вест о сељењу примљена је међу грађанима са задовољством, иако званично нико није говорио о напуштању упоришта. Када су једне ноћи на војни трајект укрцане прве ракете обала-море, на острву се тајно славило. Те ракете биле су симбол снаге, моћи и страха. Иако су намењене за гађање бродова на мору, новине су писале да се тим ракетама може са Виса гађати град Сплит.

Дакле, испод тихог и лажног мира, тињала је ватра физичког и духовног разлаза. Нова хрватска политика дефинитивно је поделила грађане и припаднике упоришта. Све се заборавило. Заборавило се да је Вис био прва хрватска коначно ослобођена територија, када су га почетком 1944. године ослободиле јединице НОВ-а. Вис је први уживао благодети слободе и мира, док су се у другим крајевима Хрватске и Југославије још дуго водиле жестоке борбе. А сада, преко ноћи, наследници тих славних бораца постали су агресори и окупатори.

Успостављањем линије за превоз војне имовине, упориште Вис добило је још један немали додатни задатак. Команда Ратне морнарице организовала је из Сплита и Средње Далмације пресељење породица војних и пензионисаних лица морским путем. Упориште Вис добило је важну посредничку улогу. Породице су, са имовином утовареном на цивилне камионе, трајектом стизале на Вис. У касарни Самогор, војници су истоварали, па затим тај исти терет утоварали на војне камионе да би се транспорт бродовима могао наставити за Црну Гору.

Транспорт за Боку није се одвијао свакодневно, него према тренутним могућностима. Стога је Команда упоришта морала обезбеђивати смештај и исхрану тим породицама. Породице су се мењале, али њихов просечан број био је сталан, те је тај задатак трајао перманентно до одласка са Виса.

Те мучне и свакодневне избегличке сцене доводиле су до духовног и моралног сједињења и дубоког разумевања између старешина и војника с једне стране и чланова породица с друге стране. Радило се и дању и ноћу, и нико се није позивао на умор. Обим тих послова ширио се како се приближавао дан одласка са Виса. У тим последњим данима, мултиплицирао се број редовних послова самог упоришта, али се није одустајало од те хумане активности. И последњег дана утоварено је неколико камиона и ником није ускраћена помоћ.

НАПУШТАЊЕ ВИСА И ЛАСТОВА

Само неколико дана пре напуштања упоришта Вис и Ластово, Команда упоришта добила је званично наређење о одласку, као и тачан датум. Био је то 30. мај 1992. године.

На састанку са општинским руководиоцима предочен им је план нашег одласка. Покушали су да буду мирни и достојанствени. Међутим, количина цинизма и ироније у њима била је већа од количине морала. Нису успевали да прикрију одушевљење и

задовољство. Наредних дана, штампа је слављеничким тоном писала о одласку Југословенске народне армије. Наравно, један део становништва био је одушевљен, али други део био је забринут и уплашен за будућност. Време је показало да је њихова забринутост била оправдана. Наиме, после двадесет пет година, сви војни објекти су напуштени и налазе се у поодмаклој фази пропадања. Такође, угашена су предузећа која су пословала, пре свега, у сарадњи са Југословенском народном армијом, а нису покренуте друге привредне активности које би надокнадиле такав губитак.

Са општинарима је договорен заједнички план напуштања острва. С обзиром на осетљивост таквог покрета, упозорени су на могућност провоцирања и напада на појединце и мање групе. Иако су дали чврсте гаранције, Команда упоришта ослонила се на властите снаге и подршку бродова Флоте.

Коначно, 30. маја 1992. године, у касним поподневним сатима, и последњи делови оперативних јединица напустили су острва Вис и Ластово. Укрцавши се на бродове Флоте, испловили су за Боку. На вишкој риви окупило се неколико стотина грађана. Није било еуфорије и владао је мир. Тек када су последњи бродови напустили и удаљили се иза рта Стончица, зачули су се пуцњи.

Дакле, 30. маја 1992. године, око 19.00 сати, Војнопоморска упоришта Вис и Ластово заувек су престала да постоје.

ЗАКЉУЧАК

Четрдесетосмогодишња мисија упоришта коначно је завршена. Бројне генерације војника и старешина исписивале су историју та два упоришта. Та историја одвијала се по фазама. У поратним годинама, највише се радило на међусобном поверењу и искреном уважавању. На том плану, много се више радило на острву Ластову из раније наведених разлога. Златно доба успешне сарадње биле су шездесете године, све до појаве национализма испољеног у Маспоку и тзв. Хрватском прољећу. Осамдесете године почеле су поново да круне сарадњу и пријатељске и искрене односе. Вишестраначки избори 1990. године произвели су општедруштвену кризу која је дефинитивно окончала историју упоришта Вис и Ластово.

Острва Вис и Ластово имала су привилегију што их је врх Југословенске народне армије препознао као бастион одбране

источне обале Јадрана. Држава и Југословенска народна армија улагале су огромна материјална средства у њихов општи развој. Тако су Вис и Ластово, иако пајудаљенији, деценијама били најразвијенија острва. Такав статус задржали су и у време развијеног туризма.

И поред наведеног развоја, службовање на острвима није било лако. Због велике удаљености и других фактора, упоришта Вис и Ластово имала су статус „неусловних гарнизона“. То је подразумевало ограничен рок службе и извесне, ситне привилегије по истеку рока. Стога следи огромна захвалност бројним генерацијама војника и старешина које су знатне делове свог живота посветиле развоју упоришта Вис и Ластово. Посебну захвалност заслужује последња генерација, која је у изузетно тешкој и кризној ситуацији на својим леђима изнела један огроман и непредвидив терет и омогућила да се историјат упоришта заврши на најбољи могући начин, без сукоба, разарања и жртава.

Милан Јованов, капетан бојног брода

ОДБРАНА ВОЈНОГ КОМПЛЕКСА ЛОРА

УВОД

Искуство малобројних припадника Центра високих војних школа Ратне морнарице из Сплита, Поморске базе Лора, Морнаричког електронског завода, 404. морнаричке позадинске базе, Хидрографског института Ратне морнарице, Морнаричко-опитног центра и других јединица из Лоре Сплит, треба забележити и памтити. „Оно што није записано и не постоји, било па умрло“ – Меша Селимовић.¹ Они су у другој половини 1991. године организовали одбрану војног комплекса Лора од напада паравојних и параполицијских оружаних формација Хрватске, прихватили и успешно водили борбу у окруженим блокираним објектима Југословенске народне армије и, на крају, преместили све јединице у Боку Которску. Пре свега, то је частан подухват, али и непоновљиво искуство и доживљај храбрости за сваког појединца. Овај део студије уједно је и сећање на припаднике Југословенске народне армије из војног комплекса Лоре, који су часно ушли у сукоб с далеко надмоћнијим непријатељем, прихватили неравноправну оружану борбу у окружењу и своју људску непоновљивост исказали поштеним и одговорним односом према дужности и искреним, хуманим и солидарним односом према човеку, без обзира на то на којој се од сукобљених страна налазио. Они су показали висок степен одлучности, истрајности, упорности и умешности у разрешавању бројних проблема насталих током боравка у окружењу и у току припреме и премештања не само својих јединица већ и јединица Југословенске народне армије из Сплита и Дивуља на нове локације.

Највећи успех активних субјеката одбране војног комплекса Лора, а пре свега командног нивоа свих јединица и установа, били су част и дужност. Решеност да по цену жртвовања очувају лични углед и достојанство, а самим тим и углед новоформираних борбених састава, резултирала је очувањем свих објеката у Лори, без обзира на то у чијој су били командној – управној

¹ Меша Селимовић, *Тврђава, Свјетлост, Сарајево, 1970, стр. 7.*

надлежности. Догађало се да се – у току разбијања СФР Југославије и организованог напада на гарнизоне, јединице и установе Југословенске народне армије у Словенији и Хрватској, који су праћени до тада незабележеним пропагандним дејствима усмереним против припадника Југословенске народне армије и чланова њихових породица и Срба, и у време масовних појава одустајања од оружане борбе, издаје и дезертерства појединаца – предају непријатељу комплетне касарне, гарнизони, јединице и установе и целокупно наоружање и војна опрема.

Зато је поступак малог броја старешина, морнара и војника Југословенске народне армије, као и дела грађанских лица на служби у Југословенској народној армији који су у то време организовали одбрану и успешно се супротставили нападима далеко бројнијих и борбено опремљенијих усташких и паравојних снага Хрватске у веома неповољним условима, раван подвигу. У Сплиту су вршени различити притисци на припаднике Југословенске народне армије да напусте касарне, пловне објекте и пловна средства. Декларативно је гарантована безбедност ако се прихвате њихови услови, а ти услови били су капитулација и предаја. Више од 80% официра, подофицира и грађанских лица и знатан број војничког састава подлегли су притисцима и самостално напустили војни комплекс Лора односно дезертирали и побегли. Највеће притиске у том смислу трпела је Команда за одбрану војног комплекса Лора са командантом капетаном бојног брода Дојчилом Исаковићем на челу, који је са малим бројем старешина, морнара и војника организовао веома успешну одбрану и спречио терористе и побуњенике да спроведу свој усташки пир. Одолели су медијским измишљотинама Хрватске и њених помагача. Мало су се чуле речи америчког амбасадора Ворена Цимермана: „Рат у Хрватској представља повратак старој традицији. Отпадници од друштва, беспосличари, пљачкаши, чак и професионалне убице, никле су из блата и постали борци за слободу и народни хероји, хваљени пропагандом свог система. На тако створеној пирамиди, злочинци су постали – хероји...”

Многе старешине изјављују: „Требало је да нас управо официри Хрвати заштите од хрватских фашиста.“ Уместо тога, као кукавице, подржавали су лупеже и фашисте, постали улизице власти, сејали страх без милости, без икаквог обзира, хладни као лед, оштри као нож, као верни пси служили усташкој власти.

Они нису донели никакву срећу Хрватској, уништили су све што је истинска људска вредност.

У Хрватској су лажне вести биле толико распрострањене да се није могло са сигурношћу одредити где престаје истина, а почиње злонамерна дезинформација. То је у Хрватској створило хаос чија је неминовна последица био грађански рат, у којем су Срби и патриоте из Југословенске народне армије нестали из Хрватске. Тај медијски рат води се и данас против Срба, Србије и припадника Југословенске народне армије. Рат у Хрватској био је суров. Терористи, паравојне и параполицијске снаге Хрватске прогласили су то домовинским ратом. Какав домовински рат, када су Срби и припадници Југословенске народне армије бранили своје домове, своје касарне од разуларених, углавном пијаних и дрогираних тзв. бранитеља. О томе шта је било и за шта се оптужују припадници Југословенске народне армије и Срби у Хрватској, историја ће, надамо се, на крају поставити прав(ил) не координате, после којих ћемо веровати у искреност и истинитост. Морамо бити опрезни, зато што се намештаљке могу наћи на сваком кораку. Готово да нема часног историчара у Хрватској који није измишљао све и свашта у односу на догађаје из тзв. домовинског рата. У Хрватској постоји завет ћутања о злочинима Хрвата у том рату. Нико не сме да каже истину, јер би Хрватска морала да плати огромну ратну штету. Да би се истина сакрила, оптужују Србију која је прихватила све избеглице из Словеније и Хрватске, скоро све припаднике Југословенске народне армије и њихове породице, и Хрвате, и Словенце, и све друге нације, све који се нису слагали са разбијањем СФР Југославије. Срби су велики народ са великом часном историјом и зато су трн у оку новокомпонованим државама којима су поклонили свој простор, па и државе.

ВОЈНИ КОМПЛЕКС ЛОРА

Војни комплекс Лора био је организован, уређен и браћен део аква-територије и територије намењене за базирање снага Флоте, школовање официра и подофицира, ремонт електронских средстава Флоте и других јединица, хидронавигацијско и океанографско обезбеђење поморских снага РМ, пријем бродова из новоградње и њихово испитивање и позадинско обезбеђење

Флоте и других јединица у комплексу Лора. За извршење тих задатака, у њему су били стационирани:

- Центар високих војних школа Ратне морнарице „Маршал Тито“;
- Морнарички опитни центар;
- Морнарички електронски завод;
- Хидрографски институт Ратне морнарице;
- део складишних објеката 404. морнаричке позадинске базе;
- Флота као оперативна јединица која је, због терористичких дејстава и оружане побуне, 26. августа 1991. испловила у нове рејоне базирања, формирајући тактичке групе.² Једна од тих Тактичка група „Каштела“, и те како је обезбеђивала војни комплекс Лора са мора и омогућила евакуацију и предислокацију својих и свих других снага Војнопоморске области у нове безбедније рејоне размештаја;
- командант одбране војног комплекса Лора, до хапшења, био је контраадмирал Драгољуб Боцинов. Њега је наследио капетан бојног брода Дојчило Исаковић;
- начелник Штаба био је капетан бојног брода мр Младен Вучелић.

У саставу војног комплекса Лора били су:

- Центар високих војних школа Ратне морнарице „Маршал Тито“;
- Морнарички опитни центар;
- Морнарички електронски завод;
- Хидрографски институт Ратне морнарице и
- 404. морнаричка позадинска база (после извлачења људства из зграде Команде гарнизона Сплит).

² „Већина бродова отишла је у августу у сигурније воде Боке, на Вис и Ластово. Битка за Лору почела је интензивно у септембру и трајала је три месеца. Почетком августа, у Центру високих војних школа Ратне морнарице било је око 1.300 официра, војника и морнара односно питомца. Само 120 људи остало је да се бори до краја. Против себе су имали терористичке, паравојне и параполицијске припаднике Министарства унутрашњих послова, Збора народне гарде и хрватских оружаних снага, у појединим тренуцима и неколико хиљада.“ (Властимир Поповић, Битка за Лору, Новости, Београд, 10–19. април 1992).

Центар високих војних школа Ратне морнарице „Маршал Тито“

Центар високих војних школа Ратне морнарице „Маршал Тито“ био је високошколска наставна и научна установа Ратне морнарице и у свом саставу од 1972. године обједињавао је морнаричке високе војне академије поморског и техничког смера, школовао питомце из грађанства за војнопоморске и морнаричкотехничке официре Ратне морнарице, организовао специјализацију и усавршавање тог кадра и развијао научноистраживачки рад у области војних наука. Школовање је трајало четири године за питомце поморског смера до звања официра поморства, а школовање питомаца техничког смера трајало је пет година до звања дипломираног војног инжењера стројарства, или електротехнике, или електронике. Поред морнаричке високе војне академије, у саставу Центра високих војних школа Ратне морнарице постојала је и Командноштабна академија Ратне морнарице, Морнаричкотехничка средња војна школа и Школа резервних официра Ратне морнарице. На тај начин постигнута је целисходна организација и економичност школовања старешинског кадра, јединствена концепција наставно-научног кадра и створена јединствена материјална база као предуслов за даљи развој квалитета наставног кадра.

Као такав, Центар високих војних школа Ратне морнарице био је препознат у свету и у њему су се школовали и питомци и официри из Либије, Алжира, Судана, Ирака... У свом саставу имали су више од 15 доктора наука и преко 40 магистара, а са завршеном Школом националне одбране 12 официра. Већина официра, поред Морнаричке војне академије, завршила је и Командноштабну академију Ратне морнарице.

- Командант Центра високих војних школа Ратне морнарице: контраадмирал Драгољуб Боцинов.
- Командант Војнопоморске академије: капетан бојног брода Владимир Гњатић.
- Командант средње поморске школе: пуковник Правдољуб Бојковић.
- Командант Командноштабне академије Ратне морнарице: капетан бојног брода Младен Вучелић.
- Командант Школе резервних официра Ратне морнарице: потпуковник Владимир Марковски.

Морнарички опитни центар

Морнарички опитни центар био је установа Ратне морнарице за завршна испитивања и пријем морнаричкотехничких материјалних средстава. Задаци Морнаричког опитног центра били су да испитује, оцењује и прима бродове из новоградње и реконструкције (адаптације) и новоразвијене борбене система, средства и опрему Ратне морнарице; врши мерења на средствима у експлоатацији и даје оцене о њиховом квалитету и могућностима даље употребе; сарађује са војним и цивилним институцијама у земљи у погледу завршних испитивања и давање атеста за морнаричкотехничка средства и врши стручне и друге услуге војним и цивилним институцијама.

Директор Морнаричког опитног центра био је пуковник Гојко Пуља, дипломирани инжењер.

По отпочињању оружаних напада паравојних и параполицијских снага на војни комплекс Лора, људство Морнаричког опитног центра предислоцирало је сва своја средства у Морнаричкотехнички ремонтни завод „Саво Ковачевић“ у Тивту, и тамо наставило свој рад.

Морнарички електронски завод

Морнарички електронски завод био је установа Ратне морнарице за техничко одржавање и ремонт морнаричкотехничких електронских средстава. На локацији у војном комплексу Лора био је од 1. 1. 1991. године. Вршио је монтажу и уградњу електронских уређаја на бродове и друге морнаричке објекте, ремонтвао је морнаричка електронска средства и пружао помоћ јединицама и установама у одржавању електронских материјалних средстава.

Директор Морнаричког електронског завода био је пуковник Јошко Радошевић, дипломрано инжењер, а после његовог дезертирања, пуковник Боро Мојица.

„Само чудо је спасло Морнарички електронски завод од предаје јер су од 150 људи, остала само тројица (!) спремних да се боре. Да положиј није муњевито попуњен, лако би постао плен Збора народне гарде и хрватских оружаних снага.“³

404. морнаричка позадинска база

404. морнаричка позадинска база била је централна морнаричка позадинска база организована од покретних и ста-

³ Властимир Поповић, *Бишка за Лору*, Новости, Београд, 10–19. април 1992.

ционарних елемената, одговорних за непрекидно и потпуно позадинско обезбеђење јединица и установа Ратне морнарице на централном делу Јадранског поморског војишта, са тежиштем на оперативној јединици Ратне морнарице Флоти и одређеним јединицама на том делу територије-акваторије, уједно је била носилац другим јединицама и установама Југословенске народне армије на острвима и обалском појасу у њиховом позадинском обезбеђењу.

Командант 404. морнаричке позадинске базе био је капетан бојног брода Павле Пантић.

„База се налазила лево од Центра, када се гледа са мора. Били су најближе бродоградилишту. И у њој је остао тек сваки десети човек спреман да се бори до краја. Када је уведен систем одсудне одбране, у бази је било стотинак људи... Тај сектор контролисао је део мора према Суђурцу. Сви бродови из северне луке морали су да прођу поред њих... База је снабдевала касарне у зони храном и водом...”⁴ Командант 404. морнаричке позадинске, капетан бојног брода Павле Пантић, био је частан и храбар официр. Оптужен је у Хрватској за тзв. ратне злочине зато што је бранио своју домовину од терориста, дезертера, паравојника под видом домовинског рата. Поставља се питање против кога су те издајнице и протуве водиле рат, када су и они били припадници Југословенске народне армије. На несрећу капетана бојног брода, Влада Црне Горе, где је живео после предислокације своје јединице, издала га је и изручила Хрватској, где му је суђено у Сплиту и осуђен је на шест година. Сада је на издржавању казне у Хрватској.

Хидрографски институт Ратне морнарице

Хидрографски институт Ратне морнарице био је научно-стручна установа која је обављала хидрографски премер, састављала и издавала поморске карте и друге навигационе публикације; мерио је и анализирао параметре физичке и хемијске океанографије и одржавао службу безбедности пловидбе. Нови савремени Хидрографски институт уселио се у раскошни наменски објект 1977. године и био један од најмодернијих хидрографских института у свету. У свом саставу имао је пловни објект ПХ-33, савремени брод који је 1991. године био у великом ремонту у Морнаричкотехничком ремонтном заводу Шибеник, и не-

⁴ Властимир Поповић, *Бишка за Лору*, Новости, Београд, 10-19. април 1992.

колико пловних средстава – баркаса на хидрографском премеру у јужном Јадрану.

Директор Хидрографског института Ратне морнарице био је капетан бојног брода Фрањо Бенковић, који је без борбе предао Хидрографски институт тзв. Хрватској ратној морнарици. Сва средства, а посебно оригинални премери поморских карата, пали су у руке тзв. Хрватске ратне морнарице.

Највећи део хрватских терористичких и паравојних формација чинили су дезертери из Југословенске народне армије. Како је Југословенска народна армија једина и легална оружана сила, то је доводило до високог нивоа војне напетости, што се одразило и у току одбране војног комплекса Лора.

СТАЊЕ У ЈЕДИНИЦАМА И УСТАНОВАМА ВОЈНОГ КОМПЛЕКСА ЛОРА

Након победе Хрватске демократске заједнице на изборима у Хрватској, почели су све отворенији насртаји нове „демократске власти“ на све тековине социјалистичког друштва, а нарочито на Југословенску народну армију, као главну сметњу на путу разбијања СФР Југославије и стварању независне хрватске државе.

Напади су у прво време били само вербални, изражени невероватном психолошко-пропагандном активности хрватских медија према армији и њеним припадницима, да би одмах уследиле појединачне провокације и отворени физички напади на све што има икакве везе са Југословенском народном армијом.

Припадници Југословенске народне армије пратили су све догађаје, не чинивши ништа значајније да им се супротставе, посебно невиђеној кампањи против Армије и Југославије. Неосноване оптужбе и насртаји на наше припаднике углавном су међусобно коментарисали и препричавали и тек у три случаја демантовали у „Слободној Далмацији“, „Вјеснику“ и на Радио Сплиту. Чекали су да то уместо њих учини неко други, пре свега, Информативна служба Команде Војнопоморске области.

Постајало је све теже објаснити људима чињенично стање, а нарочито тешко је било објаснити споре, бледе и неуверљиве реакције армијског врха, посебно после кратког и неславног рата у Словенији.

Већина припадника војног комплекса Лора била је изненађена догађајима у Словенији, непотребним жртвама међу младим

војницима, а нарочито реакцијама и збуњеношћу Врховне команде која иступа у јавности тврдњама како су их ти догађаји затекли, изненадили и како нису очекивали толику издају и дезертерство из редова Љубљанског корпуса и других јединица стационираних на територији Словеније.

Све је то имало и те каквог одраза на морал припадника војног комплекса Лора, и то на начин да су се појединци почели колебати, повлачити у себе и стављати под сумњу све што се дешава у ближем или даљем окружењу. Почело се јављати неповерење према Југословенској народној армији и потезима армијског врха.

Код другог дела старешина и питомаца, ситуација је била управо обрнута. Борбени морал јача, тражи се конкретна активност и агилнији наступ Армије, од које се очекује да заштити своје припаднике и пре тога сачува целовитост територије Југославије.

Код грађанских лица, од којих већина вуче порекло из Сплита или околине (процентуално је највише било људи хрватске националности), највише су се рефлектовали дневно-политички догађаји и пристрасна хрватска пропаганда ту наилази на најплодније тло.

Никада није било јавног осуђивања поступака Армије, али су се све мање одобравале акције у Словенији, Книну, Плитвицама итд.

У недоумици шта да раде, разапети између све више непријатељски расположене животне средине и Армије која им даје крух, годинама омогућава солидну егзистенцију, велики број грађанских лица излаз тражи у наменском боловању, превременој пензији, узимању годишњих одмора, слободних дана итд.

Под притиском комшија, родбине или пак из личног убеђења, почињу на разним местима (ван круга Лоре) да потписују лојалност новој хрватској власти. Након прве (25. 8. 1991), а нарочито друге блокаде војног комплекса Лора (12. 9. 1991), и оно мало што их је долазило на посао, престаје то да ради, осим часних изузетака.

После демонстрација пред Командом Војнопоморске области 6. 5. 1991. године, почиње лагано осипање војника, морнара и питомаца и то, пре свега, Словенаца и Хрвата, да би се тај тренд постепено повећавао и достигао кулминацију у јулу и августу. И тада су се најчешће скидали морнари и питомци хрватске и словеначке националности, али и сви други, тако да се до њиховог

одласка на годишњи одмор 26. 8. 1991. године, укупан број војника, морнара и питомаца практично преполовио.

Узалудно је било убеђивање родитеља да не повлаче децу из школе и јединица ЈНА, да је посебна штета за оне питомце који су пред завршетком школовања, да им се у Лори може гарантовати безбедност итд. Страх и неизвесност, те отворено неслагање са политиком Југословенске народне армије учинили су да наши аргументи остану без одјека. Појединим морнарима, војницима и питомцима јавно су претили рођаци и комшије да што пре напусте „окупаторску војску“, иначе ће бити касно. Другима су такве претње доживљавали родитељи, а трећима је дозлогрдио вишемесечни живот у окружењу, неизлажење у град, немогућност редовног комуницирања са родитељима, па су и они одлазили.

Често су одржавани састанци војничких и питомачких колектива на којима се, поред информисања, покушавао подићи морал оних колебљивих. Такође, покушавало се да се утиче на њихову свест и да се увере у могућ позитиван исход читаве ситуације. Код дела је успело да се постигне жељено, али не код свих.

Било је тешко убедити војнике, морнаре и питомце у речено када су их напустили командири и команданти, командири водова, класни старешина и командант школе. То је избијало већину адута из руку и умногоме отежавало посао.

Нагли пад морала осетио се након рата у Словенији. Прве молбе за престанак активне војне службе, те молбе за превремене пензије почели су да подносе официри хрватске и словеначке националности, а касније и сви други, без обзира на чин и положај односно националну припадност.

Образложења у тим молбама била су прозирно неискрена, а суштина је била да више нису желели да служе такву Југословенску народну армију и хтели су што пре да оду из ње. Тај први талас старешина који је напустио Југословенску народну армију, готово је по правилу прешао на другу страну, у Збор народне гарде или Хрватску ратну морнарицу.

Током маја, јуна, јула и августа, Команда војног комплекса Лора, као и команде нижих потчињених јединица, биле су мање-више неокрњене, али мало је учињено на спречавању све већег осипања старешинског састава.

Људи би једноставно написали молбу за престанак активне војне службе, а неки чак ни то, и само отишли не сачекавши решење те молбе и неопходну процедуру.

Команданту би се навече реферисало ново бројно стање и то је било све.

Касније би се појединци враћали у војни комплекс Лора и по два-три дана „сређивали папире“, неометано се крећући по читавом кругу, а да их у томе нико није спречавао. Осим увредљивих примедби о дезертерству и слично, нису имали никаквих непријатности.

Тек им је средином августа био забрањиван поновни улазак у ВК Лора, тј. могли су ући, али под контролом. А било је више него јасно да се враћају по нечијем наређењу да прате, опсервирају и слично, што се касније показало тачним, јер је друга страна о нама знала све, почев од борбене спремности и распореда, до наших имена, адреса, брачног стања итд.

Наглашавамо да озбиљнијих покушаја команде и команданта практично није ни било да се спречи или да се на други начин заустави тако брз и драстичан одлив старешинског кадра.

Орган за морално васпитање и правне послове није се најбоље сналазио у новонасталој ситуацији. Били су затечени, као уосталом и саме команде, јединице и установе у војном комплексу Лора. Недостајало је правих информација са највишег нивоа о реалном стању ствари у земљи, а посебно у Далмацији. Информације које би и добили из Генералштаба, биле су старе и по седам дана, и из њих се тешко могло извући оно што би били тежишни правци нашег деловања.

Пред људе се није излазило са чињеницама са надом у позитиван исход ситуације у којој су се нашли, са аргументима који отварају перспективу.

Пропаганда хрватских медија је млела, а Југословенска народна армија једва да је имала адекватне противмере. Основни принципи непосредног рада на развијању и одржавању морала људи више нису били актуелни. Били су прављени за неки други рат у којем је требало да агресор дође споља, а ми да му се супротставимо братством и јединством, деловањем субјективних фактора итд.

Рат у којем су се нашли, био је неочекиван за све њих и сви су га дочекали мање-више неспремни, па и људи из Органа за морално васпитање и правне послове.

Додатни пад морала код већине људства изазивале су сталне тврдње адмирала Боцинова да ни са ким не може успоставити везу, ни са Флотом, Командом Војнопоморске области, Истуре-

ним командним местом Команде Војнопоморске области и замеником начелника Генералштаба, тако да се стицао утисак како смо препуштени сами себи и како се можемо уздати једино у властите снаге. На свако директно питање, адмирал би нервозно и уз вику одговарао, вређајући саговорника, тако да се људи нису ни усуђивали да питају.

Његова нервоза односно унутрашња борба, лавирање између све оштријих захтева адмирала Летице из тзв. Хрватске ратне морнарице и Кризног штаба о безусловној предаји Лоре, и старешина које су спремне до краја да се боре и не дозволе никакву предају без борбе, знатно је утицала на расположење људи и на пад морала.

Командантов врло некоректан однос према добровољцима из 9. војнопоморског сектора прилично их је збунио и створио дилему о његовим крајњим намерама. „Вицеадмирал Боцинов је негирао потребу увођења одсудне одбране“, истицале су старешине. „У ствари, његова ‘погрешна процена’ ситуације била је маска. Утврдили смо да преговара о предаји Лоре. Под његовим окриљем била би ‘спасена’ половина официра и укупног људства. Остали су били за – одстрел! Боцинов је свесно толерисао бежање официра, желећи да створи слику немоћи одбране. Од 12. до 25. септембра, Центар је напустило преко 300 старешина. Једноставно су прешли ‘преко жице’, а велики број одмах је обукао униформе Збора народне гарде. Примером старешина кренули су и војници...“ То је трајало све док није ухапшен и док команду није преузео капетан бојног брода Дојчило Исаковић, када је већ нарушени морал поново почео да се враћа међу људе.

Да би се могло рационално и објективно говорити о карактеристикама борбеног морала припадника војног комплекса Лора, истичемо само неке од елемената који су утицали на њега, који су га креирали и деловали на успоне и падове.

Готово да не постоји старешина чија породица није доживљавала непријатности, претње, притиске, анонимно или јавно у продавници, на улици, на радном месту и слично. Почело је са дискриминацијом деце у школи, па чак и у деčјм вртићима (случај Белиј), а помоћи није било. Није се имало коме обратити и тражити заштиту породице.

Учестали су упади у станове припадника ЈНА од Министарства унутрашњих послова, али и других наоружаних људи који су правили преметачину тражећи оружје и све друго што би им

се учинило интересантно. Распитивали су се о сваком стареши-ни, говорећи да немају шансу и да ће их у Лори пре или касније све побити, те да је боље да се предају док још има времена.

О томе прича Душанка Пилиповић: „Прво су нам разбијали прозоре стана и претили, па су кренули с пуштањем усташких песама преко разгласа испред куће. Затим су на зидовима црта-ли мртвачке сандуке. Искључивали су нам воду и струју. Муж ми је био у касарни у Дивуљама. Била сам сама са двоје деце, Мајом (14) и Миланом (9). За њих сам се плашила и – не без разлога... Тог августовског дана 1991. године, дотрчала су деца из комши-лука и рекла: Тето, убили су ти Микија...“, наставља Душанка. „Не знам како се нисам срушила. Питала сам где је. Одвели су ме у попречну улицу. Тамо је лежао, на срећу, само онесвешћен. Њега је ухватила група старијих дечака, везала конопцем и развла-чећи га на три стране, вукла улицом, вређајући га на све могуће начине. ХДЗ-југенд. Ех, успела сам да пребацим децу у Београд. Дошла сам у касарну и сви су се чудили што сам храбра, само се више нисам бојала...“⁵

Након тога, уплакане породице долазиле би у Лору и прено-силе невероватну збиљу. Поједине би остајале и чекале прву мо-гућност да напусте Сплит (хеликоптером, бродом), а други су се враћали решени да истрају до краја.

Људима су најтеже падала сазнања да им је проваљен стан и да се у њега уселила непозната породица, најчешће припадни-ци Збора народне гарде или Министарства унутрашњих посло-ва. Чак су и хрватске војсковође биле згрожене: „Пљачка, крађа и сличне појаве које су се рашириле међу неким мангупима у редовима хрватске војске, такође је антихрватска работа. Недо-пустиво је да појединци проваљују у напуштене куће и односе све до чега дођу. Пљачка се у мирнодопским увјетима третира на један начин, али у овим ратним увјетима то је издаја...“⁶

Како је време пролазило, то је постајала све чешћа појава и једино што се могло учинити било је да се јави Команди Војно-поморске области односно Европској посматрачкој мисији који ће, наводно, интервенисати код Кризног штаба Сплит. Међутим, није познато да су те интервенције дале икаквог резултата, а њихови станови свакодневно су проваљивани и насилно усеља-

⁵ Властимир Поповић, *Бићка за Лору*, Новости, Београд, 10-19. април 1992.

⁶ Јанко Бобетко, *Све моје победе*, властита наклада, Загреб, 1996, стр. 130.

вани. Многи нису издржали и напустили су своје дојучерашње другове.

Дамјан Сегулин, потпуковник, машинац, по националности Словенац, о издаји прича на три начина: „Моји класићи (завршили Академију у истој класи) највише су ме разочарали. Па 30 година се знамо. Хеј, човече, 30 година. Мирко Опланић и Павел Цукров, на пример. Побегли, па дошли у униформама Збора народне гарде да преговарају о предаји. Командант средње школе – побегао. Наводно је добио нервни слом. И кувари побегли... А знаш шта ме је највише разочарало и погодило. Побегло је четири лекара, седам сестара и 14 болничара и оставило 28 рањеника и болесника у амбуланти. Остао је само један медицински техничар (Милија Ратковић). Јебо их Хипократ...”⁷

Током времена и успешног одбијања првих напада на Лору, стицало се драгоцену искуство и убрзано се допуњавао систем одбране (одбрана по објектима). То је код људи уливало самопоуздање, посебно када смо по доласку чете добровољаца из 9. војнопоморског сектора, на положаје довели и теже наоружање, бомбе, тромблоне, минирали прилазе објектима итд. На морал људи позитивно је утицала чињеница да им је све надокнадити руке, муниција и оружје, и то у довољним количинама.

Храна и вода, као заиста незаобилазни фактор одржавања морала, нису представљали већи проблем. Додуше, вода је искључивана у неколико наврата, као и струја и ПТТ везе, али људи су то подносили без већих потешкоћа јер се знало да у Лори стоји брод са довољним количинама воде.

Хране је, такође, било у довољним количинама, али једноличне и најчешће конзервиране.

Сазнање да је улаз у Лору миниран и одмах потом потапање баркасе из Дивуља, те погибија пет морнара, потпуно их је поразило. Тада су поједине старешине изразиле гласну сумњу у адмирала Боцинова, јер је било више него јасно да се минирање могло спречити отварањем ватре по трајекту који је полагао мине, само да је командант то дозволио.

Све последице биле су трагичне. Људи су захтевали да се одмах приступи разминурању улаза властитим снагама, или уз помоћ ронилаца из Дивуља, али адмирал Боцинов је увек налазио разлога да одуговлачи. Улаз у луку разминуран је тек после

⁷ Властимир Поповић, *Бишка за Лору*, Новости, Београд, 10-19. април 1992.

неколико недеља и то уз дозволу Кризног штаба Сплит и активно учешће припадника Хрватске ратне морнарице.

Време потпуне блокаде са копна и мора било је, из аспекта морала људи, најтежи период те вишемесечне драме. Осећај беспомоћности, безизлазности, сумња у добре намере команданта одбране, бежање кључних људи, уз све невоље са породицама, утицали су на то да је тада отишао највећи број старешина и морнара.

Младе старешине често су захтевале офанзивније дејство, уклањање барикада силом, дејство по виталним објектима у Сплиту, али одобрења за такве акције нису добијена.

„По правилу, имали смо право да пуцамо и у леђа свакоме ко бежи са положаја“, каже потпуковник Дамјан Сегулин. „Нисмо то чинили. Гледам једног, бежи преко жице. Годинама га знам, знам та његова леђа и ту његову издајничку главу! Нисам могао, а сада ми је жао што нисам. Они су после пуцали на нас. Позивали су нас на предају, вређали нас...“⁸

Како је време одмицало и започело планско извлачење јединица из других гарнизона у Хрватској, постало је јасно да и припаднике војног комплекса Лора чека исто, само је било питање времена. До тада, код преосталих људи преовладавало је убеђење и одлучност да се морамо држати часно и достојанствено, те по сваку цену спречити освајање и предају Лоре, јер би на тај начин ставили у безизлазни положај неколико касарни потпуно ослоњених на Лору и 404. морнаричку позадинску базу.

Поставља се питање, на који начин је онда одржаван морал припадника војног комплекса Лоре, када се узме у обзир све напред наведено.

Када су извукли породице и послали их на сигурно, код старешина је наступило видно олакшање и бар је привремено решена једна брига и велико оптерећење изазвано неизвесношћу судбине њихових најближих.

Успешно супротстављање првим нападима усташких снага вратило је самопоуздање свим припадницима. Посебно позитиван утицај на морал имао је долазак чете добровољаца из Боке. И ваљда оно најважније и пресудно, велико другарство и солидарност међу преосталим припадницима војног комплекса Лора били су основна покретачка снага одбране.

⁸ Властимир Поповић, *Бишка за Лору*, Новости, Београд, 10-19. април 1992.

Информативну блокаду донекле је ублажило инсталирање уређаја који су омогућили праћење београдског ТВ програма, што није било без значаја, посебно из аспекта опште информисаности. Информисање од виших команди увек је било штуро и закаснило, што је веома битно са становишта руковођења и командовања.

Посебно поглавље представља почетак и ток припрема за извлачење људства, опреме и технике из војног комплекса Лора. Око месец дана, сви припадници, без обзира на чин, положај и године старости, практично су дан и ноћ радили како би се пресељење успешно обавило.

С обзиром на малобројност људства и огроман комплекс Лоре, уложени су заиста надљудски напори да се посао брзо и успешно обави, али и не наруши борбена спремност.

ОДБРАНА ВОЈНОГ КОМПЛЕКСА ЛОРА

Увод

Одбрана Центра високих војних школа Ратне морнарице, Морнаричког електронског завода, Хидрографског института Ратне морнарице и Морнаричког опитног центра организована је у склопу одбране јединственог војног комплекса Лора, у чији је састав, по наређењу Команде Војнопоморске области, већ од новембра 1990. године, осим наведених јединица и установа, укључена и 404. морнаричка позадинска база.

Циљ је био: упорном одбраном спречити да паравојне формације Републике Хрватске овладају објектима Центра, заштитити људство и техничка материјална средства и створити услове за организовану предислокацију јединица и установа.

Организација одбране

Одбрана је организована по Плану одбране војног комплекса Лора који је сачинила и одобрила Команда Војнопоморске области. Тежиште одбране било је на дејствима на копну.

Припрема и извођење одбране реализовани су у условима:

- окружења паравојним формацијама Републике Хрватске, уз отежано одржавање и честе прекиде везе са претпостављенима, суседима и садејствујућима;
- сталног нарастања и побољшања материјално-техничке опремљености и организације снага, непрекидне психо-

лошко-пропагандне активности и изненадних напада и провокација паравојних формација Републике Хрватске, што је условило потребу прерастања установа у борбене јединице;

- непрекидног смањења бројног стања људства у одбрани (одлазак питомаца на годишње одморе крајем августа, напуштање јединице по разним основама и дезертерство старешина и војника-морнара);
- неизвесности у погледу трајања упорне одбране, могућности благовременог увођења ојачања и извлачења јединице из окружења;
- непрекидног отицања информација путем издаје већине старешинског састава.

Основни садржаји оружане борбе у одбрани војног комплекса Лора били су противпешадијска, противартиљеријска и делимично противоклопна, противваздушна и противдесантна борба, противдиверзантска и противтерористичка дејства, запречавање и поморска одбрана.

Одбрана је организована кружно, по отпорним тачкама, уз поседање истурених објеката на предњем крају и по дубини, са снагама за одбијање изненадног напада, за извођење дуготрајне одбране и снагама за интервенцију на угроженим правцима (резервом). Све снаге стављене су под јединствену команду у надлежности Команде Центра високих војних школа Ратне морнарице „Маршал Тито“ и подељене су у два сектора одбране: 1. сектор састава Ратне морнарице, Морнарички електронски завод, Морнарички опитни центар, Хидрографски институт и Гарнизона амбуланта Лора; 2. сектор састава 404. морнаричка позадинска база (искључно Гарнизона амбуланта Лора). Функцију руковођења и командовања остваривала су команда одбране војног комплекса Лора са комплетним штабом и команде 1. и 2 сектора уз формирање одговарајућих оперативних центара са непрекидним дежурством.

„У Центру је било 200 питомаца Академије и средње школе. Стајали смо на тераси Лоре. С моје десне стране, академац од 19 година, а са леве средњошколац од 16. Било је четири сата ујутро, 22. август. Посматрао сам га како мирно спава“, прича нам капетан бојног брода Дојчило Исаковић. „Деца не смеју гинути, мислио сам. Донета је одлука да се средњошколци и академци пошаљу бродом у Бар. Свесно смо ослабили снаге за 200 бораца...“⁹

⁹ Властимир Поповић, *Бишка за Лору*, Новости, Београд, 10-19. април 1992.

Одбрану су карактерисали: благовремена припремљеност, стална доградња материјалног система, уређење положаја, упорност, еластичност и мала дубина.

Правовремено је израђен, одобрен и делимично материјализован План одбране. Извршено је донаоружавање и опремање јединица на основу захтева према претпостављеној команди. Непрекидно је вршена додатна обука људства за борбену употребу нових средстава. Стално је дограђиван систем запречавања и утврђивања. Благовремено су припремане и разрађиване варијанте одбране од могућих начина напада.

„Моји људи су даноноћно били на положајима, убијани су и рањавани, а за то време, неки који су побегли, истеривали су пензије“, прича нам капетан бојног брода Дојчило Исаковић. „Тужилац мени каже да су за њих – судови. А на суду су адвокати и рећи ће се да нема нико право да ти одузме пензију. Али како такав човек, коме је све војска дала, а он је издао када је први пут загустило, има морално право да од те војске захтева пензију!? Каже ми тужилац: Знате, има људи који су се уплашили. Од чега су се уплашили?, питам. Школовани су за професионалне војнике и ако су побегли, зна се шта их следује! Официр има право на смрт, али не и на издају...“¹⁰

Упорност одбране постижана је потпуним укључивањем људства у систем одбране. У одбрани су учествовале, без изузетка, све старешине, питомци до одласка на одмор (крај августа) и војници-морнари помоћне чете и Одред школских бродова. Старешине Центра високих војних школа Ратне морнарице, без обзира на чин и положај, здравствено стање и године старости, распоређене у три официрске чете, у току припреме и извођења одбране војног комплекса Лора биле су у улози војника, посматрача, доносиоца муниције, послужилаца оружја и оруђа, командира групе, одељења, вода, чете и на другим дужностима заједно са војницима-морнарима. Због непрекидног смањивања бројног стања људства, одбрана је два пута ојачавана (мешовитом јединицом састава 60 добровољаца из Црне Горе и 30 војника-морнара из 9. војнопоморског центра, а након њиховог извлачења, са 30 војника-морнара из 5. војнопоморског центра). Организовано је непрекидно осматрање и прислушкивање у циљу спречавања свих врста изненађења. Стално су праћени покрети и активности непријатеља на непосредним прилазима

¹⁰ Властимир Поповић, *Бишка за Лору*, Новости, Београд, 10–19. април 1992.

објектима одбране и шире, уз повремено упућивање извиђачких група. Поделом људства на смене, постигнута је непрекидност поседања положаја. На положајима је најчешће било 50%, а у повољнијим ситуацијама 30% људства. Остало људство одмарало се на положајима. Свакодневни живот и рад јединица одвијао се по сменама. Отпорне тачке потпуно су осамостаљене у извођењу борбених дејстава. Вршена је конкретизација и подела задатака у осматрању и дејству свих јединица и појединаца на отпорним тачкама. Између отпорних тачака организовано је садејство у осматрању и организацији ватре. Међупростори и делимично прилази објектима штићени су запречавањем и унакрсним ватрама. Сваки покрет између објеката ноћу, био је забрањен. Све врсте веза биле су удвостручене.

Еластичност одбране постигнута је, пре свега, разрадом поступака за сваку варијанту очекиваног напада. У условима масовног напуштања јединица, издаје и дезертерства првенствено старешина, борбена способност очувана је честим изменама и допунама система одбране, команде и штаба новим људством и поступцима. У ситуацији потпуне неизвесности у погледу трајања упорне одбране и могућности извлачења јединице из окружења, разрађена је и организована варијанта пробоја из окружења средствима Одредџа школских бродова. Извршен је донаоружавање и оспособљавање бродова предвиђених за расход (ПБР-55 и други). За све бродове предвиђена је посада. Припремљен је План укрцавања људства, као и варијанте пробоја. Команда, штаб, укључујући и службу у оперативном центру, више пута су реорганизовани, а у одсудном моменту извршена је и смена команданта.

Одбрана је организована на мирнодопској локацији без претпоља и борбених осигурања. Цела дубина одбране била је изложена осматрању и дејствима са истурених положаја паравојних формација Републике Хрватске (Турска кула, торањ Радне организације „Дрводјелац“, „Кинески зид“, стадион „Пољуд“, „Марјан“, пловни објекти у вожњи кроз Каштелански залив). Услед мале дубине одбране, био је отежан маневар снагама по дубини и правцима, а дању и било какво кретање група и појединаца.

Извођење нападних дејстава непријатеља карактерисало је изненадно отпочињање и отварање ватре са кружне основице (из свих праваца). Дејства су отпочињала првенствено ноћу, уз

артиљеријску подршку са положаја на прилазима Ратној луци Лора („Марјан“, „Студентски центар“, Ватерполо клуб „Морнар“, стадион „Пољуд“, Турска кула, Каштел Сућурац). Трајала су непрекидно од два до четири сата. Напади су често почињали за време боравка преговарача у Центру, за време ручка и вечерњег дневника. Током дана, преовладавала су дејства снајпериста, позиви на предају и напуштање ЈНА уз обећање личне и имовинске сигурности. На терену је вршен психолошки притисак на чланове породица, у појединим случајевима и физичко малтретирање. Чести су били упади у станове активних војних лица, наводно у потрази за терористима. Кризни штаб редовно се служио обманама путем везе, радија и телевизије.

За време блокаде, затварани су сви прилазни путеви који воде ка Центру високих војних школа Ратне морнарице (Зринско-франкопанска у висини „Термофриза“, прилази Капији бр. 4 из правца стадиона и плато испред Хидрографског института Ратне морнарице). Барикаде су постављене тешким дизалицама, камионима и киперима натовареним камењем. Повремено је прекидана испорука струје и воде, а за читаво време извођења блокаде биле су прекинуте телефонске линије. Барикаде су штићене патролама непосредно и посредно са удаљености око 500 метара. Контролисан је саобраћај на прилазу барикадама, као и кретање група и појединаца. Са блокираним јединицама спречаван је било какав контакт. Вршена је контрола посета које су биле дозвољене по захтеву Европске заједнице. Појединим лицима тражене су посебне пропуснице. Све патроле проверавале су посетиоце увидом у спискове тзв. екстремиста. Сваки прекид ватре и примирја коришћен је за допунско уређење положаја. Фортификацијски радови у рејону Турске куле и „Марјана“ извођени су непрекидно. На Турској кули инсталирана је и у заклоне постављена батерија од шест артиљеријских оруђа 40 мм. На „Марјану“ су уређивани положаји обалске и противавионске артиљерије и минобацача. У циљу спречавања извлачења материјалних средстава из Ратне луке Лора и потпуне блокаде, извршено је минирање мора минском линијом, почев од рта Марјан до лукобрана у Ратној луци Лора, морским минама САГ-2. Мински интервал износио је 50–100 метара. Положајна дубина мина износила је 0,5 м, из чега се закључује да је минска линија била намењена за спречавање било каквог саобраћаја, укључујући и бродове са минималним газом. То је потврђено и наиласком

моторне баркасе на mine непосредно испред улаза у луку. Том приликом, погинуло је пет морнара.

Ради правовременог и ефикасног одговора на изненадна дејства непријатеља, а у циљу осамостаљења отпорних тачака, сви објекти уређени за одбрану снабдевени су са десет борбених комплекта муниције. Исхрана је комбинована са сувим оброцима. Објекти су непрекидно утврђивани. Главне снаге распоређиване су начелно на другом и трећем спрату. Контролу улаза у објекат вршила је посебно наоружана и припремљена група војника и старешина. Сва сувишна врата и прилази уређеним положајима који нису коришћени, затварани су и барикадирани. Због кумулативног дејства ракетних бацача, израђиване су посебне врсте заклона са међупростором између зида и грудобрана. На зидовима у правцу непријатеља, пробијане су пушкарнице које су дању биле маскиране. Израђивани су лажни положаји у износу око 30% укупног броја. Вршено је минирање потходника и поткровља на појединим објектима. Организацијски је обједињавана дужност осматрача и послужиоца дежурног оруђа. У оквиру објекта успостављене су жичне везе. На сваки напад одговарано је жестоко. Контролу ватре са Командног места било је тешко остваривати. Одговор на напад отпочињао је најчешће дејством из стрељачког наоружања. До пуног изражаја дошла су средства за блиску борбу. По утврђеним тачкама у борбеном распореду непријатеља, дејствовано је тромблонским минама, ручним и ракетним бацачима и бестрзајним топовима БсТ 82 мм. За дејства по циљевима у зградама, ефикасно се показао противавионски митраљез 12,7 мм. Непрекидно ватре постигана је наизменичним дејством са отпорних тачака и у оквиру отпорне тачке. Отежано нишањење ноћу надокнађивано је густином ватре. Ефикасном ватром спречавана је употреба дела средстава којима је непријатељ био наоружан. У циљу маскирања, на провокације је одговарано увек са различитих места. Посебну пажњу заслужује опремање и употреба ронилаца из властитог састава у разминирању и демонтажи сидрених морских мина типа САГ-2, ради отварања пролаза кроз минску линију на излазу из Ратне луке Лора. Тим поступком уклоњене су укупно четири mine. Од тога, две су потопљене, а две демонтиране и дотегљене у Ратну луку Лора.

Као отпорне тачке у одбрани Центра високих војних школа Ратне морнарице организоване су: Гарнизона амбуланта Лора, Морнарички електронски завод, Интернат страних питомаца са морнаричким опитним центром, Дом Центра високих вој-

них школа Ратне морнарице и објекти луке Пољуд на предњем крају, као и зграда Команде Центра (А-4), Морнаричке војне академије (А-1) и објекти луке Лора по дубини. По плану одбране војног комплекса Лора, одбрана Морнаричког електронског завода као отпорне тачке, организована је са људством те установе, уз ојачање морнарским саставом из помоћне чете. Половином септембра 1991. године, старешински састав Морнаричког електронског завода напушта установу. Припремана је предаја објекта заједно са Хидрографским институтом Ратне морнарице јединицама Републике Хрватске, због чега је одбрану Морнаричког електронског завода преузело људство Центра високих војних школа Ратне морнарице. Објекти су били стално поседнути са осам старешина и 22 морнара. Стални ватрени положаји налазили су се у приземним просторијама „старог“ и „новог“ Морнаричког електронског завода. Осматрање је вршено са терасе „новог“ Морнаричког електронског завода. Прилази Морнаричком електронском заводу из Зринско-франкопанске улице штићени су противтенковским минама и противпешадијским минама усмереног дејства, те крстилима и бриновим елементима. У каснијој фази одбране извршено је минирање зеленог појаса између Морнаричког електронског завода, Гарнизоне амбуланте Лора и ограде, противпешадијским минама.

Многе старешине су резоновале: „Да нису бежале старешине и да су сви остали, не би се Туђман дуго одржао на власти...”

О том ужасном времену, исцрпљеним и неиспаваним браниоцима војног комплекса Лора, један старешина прича: „Одмарао сам се кад се зачуо наш митраљез. Нишанџија је пуцао у ритму „Марша на Дрину”. Помислио сам: Могу мирно да спавам кад ме брани човек који тако рукује митраљезом...”¹¹

Објекат Хидрографског института Ратне морнарице налазио се у склопу војног комплекса Лора, на југоисточном делу линије одбране. Зграда Хидрографског института Ратне морнарице била је ограђена жичаном мрежом (у оквирума) са свих страна, која је од зграде била удаљена између два и 30 м, са троја врата (на југу и истоку према граду и западу према Центру високих војних школа Ратне морнарице). Положај објекта био је врло неповољан за одбрану јер је са три стране (севера, истока и југа) био у непосредном контакту са градским простором, стамбеним кућама и склопом базена, те је непосредна околи-

¹¹ Властимир Поповић, *Бишка за Лору*, Новости, Београд, 10-19. април 1992.

на уз саму ограду била доступна лицима из града, а поједини зидани објекти уз Хидрографски институт Ратне морнарице на врло блиском растојању (мањем од 10 до 15 м). Највећи празан простор налазио се на западној страни (према Центру високих војних школа Ратне морнарице) и износио је преко 60 м. Развојем ситуације и смањивањем броја активних војни лица у Хидрографском институту, предвиђене мере по Плану одбране постепено су слабиле. Људство је било необучено и неспремно за одбрану. Део недостатака у обуци отклоњен је организовањем обуке у Центру високих војних школа Ратне морнарице. Наоружање старешина и морнара одговарало је постављеном задатку. Положаји у згради нису ничим били утврђени, ни додатно уређивани, иако је зграда имала доста стаклених површина. У почетку повишених мера борбене готовости у одбрани Хидрографског института Ратне морнарице било је активних лица и око 25 морнара, да би пред непосредну предају у њему остало свега три официра и 11 морнара. Осматрачком и стражарском службом обезбеђиван је простор око Хидрографског института Ратне морнарице са северне, источне и јужне стране, а контролном службом и са западне стране. Због истуреног положаја Хидрографског института Ратне морнарице, као отпорна тачка био је од изузетног значаја за одбрану Центра. Велики притисак на управу Хидрографског института Ратне морнарице вршила су грађанска лица, нарочито последњих дана августа и почетком септембра, настојећи да спрече евакуацију опреме и средстава. Став начелника Хидрографског института Ратне морнарице био је колебљив, несигуран и неенергичан. Нису предузимане мере за учвршћивање одбране и морала активних војних лица. Од почетка је била присутна поларизација по националној припадности активних војних и грађанских лица која се сваким даном све више истицала. То је имало за последицу међусобно неповерење, сумњу и подозреност у ставове и намере појединаца, што је психолошки врло лоше утицало на морал састава. Старешине нису биле спремне за услове дуже блокаде и изолације. Такво стање, уз договор начелника Хидрографског института Ратне морнарице са паравојним формацијама Републике Хрватске, резултирало је предајом Хидрографског института Ратне морнарице 16. 9. 1991. године у 19.40 сати. Предајом Хидрографског института Ратне морнарице, озбиљно је нарушен систем одбране војног комплекса Лора из правца Зринско-франкопанске ули-

це, спортских базена и стадиона, што је захтевало предузимање додатних мера у одбрани комплекса.

Просторије Морнаричког опитног центра, с обзиром на положај, организоване су за одбрану у оквиру отпорне тачке Интерната страних питомаца људством из састава Центра високих војних школа Ратне морнарице, пошто су старешине Морнаричког опитног центра, са начелником на челу, 19. 9. 1991. године самовољно напустиле одбрану објекта и укрцале се на ДБМ-241 за Боку. Та отпорна тачка брањена је у складу са општим карактеристикама одбране објеката.

Ватрену подршку извођењу одбране са отпорних тачака вршила је мешовита минобацачка батерија састава четири минобацача 120 мм и четири минобацача 82 мм из рејона првобитно западно стадион, а касније полигон борбене отпорности бродова.

Ратна лука Лора, лука Пољуд и прилази положајима мешовите минобацачке батерије са мора брањени су артиљеријском ватром са бродова Одред школских бродова, противавионским митраљезима 12,7 мм са рта Рат, полигона инжињерије, обалске батерије и осматрачница на лукобрану Ратне луке Лора. Противдиверзантска одбрана вршена је употребом противдиверзантских и ручних бомби у неправилним временским размацима ноћу, а дању на основу података осматрања. Ватра по пловним објектима Ратне луке Лора и рту Рат у почетном периоду одбране отварања је по одобрењу са Командног места, а касније на основу негативних искустава у вези са полагањем минске линије, самоиницијативно од послужилаца, пошто су пловни објекти прилазили обали на 200 метара удаљености.

Тежиште инжињеријског обезбеђења било је на утврђивању, изради групних и рововских система у другом, а за ватрени положај мешовите минобацачке батерије у трећем степену заштите. Израђен је план минирања као допуна Плана одбране. Ограђени су простори и извршена припрема и постављање противпешадијских минских поља, група и појединачних мина испред п/к одбране, на комуникацијама и по дубини. Испред објеката уређених за одбрану постављене су групе мина ПМР-2, разорних мина усмереног дејства (МРУД)¹², ручне бомбе М-75, а на комуникацијама противтенковске мине и МРУД. У припреми током дејстава, вршено је утврђивање са приоритетом

¹² Разорна мина усмереног дејства.

на објектима ближе предњем крају, ватреним положајем мешовите минобацачке батерије и ватреним положајима за остала оружја. Објекти су првенствено ојачавани на прозорима и вратима врећама песка, бетонским плочама дебљине 10–15 цм, гвозденим плочама, касама изнутра ојачаним и израдом отвора за пушкарнице на фасадама. Ојачавање бродова у припреми за пробој из окружења вршено је гвозденим лимовима од два до четири центиметра, посебно делови простора за посаду и места послужилаца. Све прилазне комуникације биле су запречаване покретним жичним препрекама, гвозденим крстилима, противтенковским минама и МРУД-овима. Маскирање је вршено формацијским и приручним средствима. Минско-експлозивне препреке потпуно су покриване системом ватре. Ручне бомбе М-75 показале су се врло подесним за постављање у групама на предњем крају одбране, за разлику од МРУД, које се нису могле постављати за активирање на потез.

У склопу ПНБХБО формирано је одељење са групама за извиђање, деконтаминацију и употребу средстава. Средства су била првобитно распоређивана на капијама ради разбијања евентуалних масовних демонстрација, а касније по објектима ради неутралисања живе силе у комбинацији са ватреним дејствима. Током одбране, АБХ средства нису употребљавана.

Организација моралног обезбеђења обухватала је органе за морал у штабу Команде одбране војног комплекса Лора и секторима одбране. У општим условима под којима се одбрана изводила, морално обезбеђење састава више је зависило од стања борбене организације него од активности органа намењених за одржавање морала. Због тога је немогуће извршити његову анализу и извући потребна искуства без праћења свих догађаја и активности у одбрани комплекса по времену како су следили. Очигледно је да је морално обезбеђење било најслабија карика у обезбеђењу борбених дејстава.

Обавештајно обезбеђење заснивало се на осматрању и извиђању техничким средствима као основним начинима. Осматрање је било организовано у свим објектима – отпорним тачкама. Уз обичне, коришћени су и инфрацрвени двогледи. Са Морнарчког електронског завода и ПБР-552 вршено је радарско осматрање површине мора. Оптиелектронским средствима посматрано је са инжињеријско-артиљеријског полигона. Док је ситуација дозвољавала (пре потпуне блокаде), ради праћења стања у граду,

истурене су извиђачке групе, интензитетом два-три пута дневно. Прикупљање података од становништва, путем посета и контаката са породицама, често је, уз тактичко извиђање, било једини извор података. До пробијања плана „Марјан“ претпостављене команде, људство упућено у насеља са задатком заштите породица било је значајан извор информација. Услови за формирање, опремање и обучавање јачих наменских јединица за прикупљање обавештајних података у датим условима није било.

Систем веза обухватао је: у мирнодопским условима, веза са претпостављеним сводила се на стационарно-интегрисану везу (жичану и радио-везу), преко аутоматске телефонске централе, што се показало недовољним за ратне услове без претходно извршене мобилизације. Није постојала организована радиотелепринтерска веза, тако да је Центар високих војних школа Ратне морнарице онеспособљавањем спољних путева и заузимањем Гарнизоне аутоматске телефонске централе Сплит од паравојних формација Републике Хрватске, а због неактивирања планиране везе у периоду мобилизације, практично био одсечен од претпостављене команде (заменик начелника Генералштаба за Ратну морнарицу).

Веза према претпостављеном била је организована од претпостављеног, у радио-мрежи 51, у којој су били учесници све касарне у Сплиту и касарна у Дивуљама до 24. 9. 1991. године, а касније у радио-мрежи 31 организованој од Команде Тактичке групе „Каштела“ са свим касарнама које је подржавала, као и свим непосредно потчињеним јој пловним јединицама.

Обе радио-мреже показале су се неефикасним с обзиром на то да се број учесника кретао од 12 до 15, што је супротно основним начелима организације радио-мреже.

Поред тога, постојаност кључева КЗУ-63 била је кратка и кретала се око седам дана, а учесници у радио-саобраћају нису поседовали уређај за промену – обнављање кључева, тако да се касније водио потпуно отворени саобраћај, што је за последицу имало ефикасно извиђање и у одлучним тренуцима напада ефикасно ометање од непријатељских снага.

Радиорелејна веза која је успостављена са Командом Војнопоморске области уређајима РРУ-1, функционисала је успешно, са ретким прекидима изазваним неповољним временским условима и још ређим сметњама.

Интерна веза организована је тако што је жичана веза била основна врста везе Оперативног центра војног комплекса Лора

са објектима у којима су се налазили ватрени положаји, са елементима ватрене групе (осматрачница, ватрени положај 82 мм и 120 мм батерије, као и артиљеријским положајем на полигону), Одред школских бродова у објекту, Одред школских бродова на броду и Командом 2. сектора. Та веза је реализована постављањем ПТК-56 укупне дужине око 200 метара, потребним бројем телефона прикључених на две индукторске телефонске централе (ИТЦ-10 и ТлЦл-10).

Осим жичане везе, организована је и радио-веза ФМ уређајима команданта са непосредно потчињеним органима.

У склопу функције позадинског обезбеђења у припремном периоду, извршена је попуна недостајућим средствима за вођење дуготрајне одбране. Попуњене су залихе муниције 7,62 мм за аутоматске и полуаутоматске пушке, тако да је Центар високих војних школа Ратне морнарице „Маршал Тито“ располагао са 2,5 борбена комплекта у односу на пуну ратну формацију, а у односу на бројно стање људства у одбрани, од осам до десет борбених комплекта. Будући да је процењено како ће бити потешкоћа у одвијању поморског и копненог саобраћаја, извршен је дотур муниције за противавионске топове Бофорс 40 мм и Хиспано 20 мм за Одред школских бродова. Следило је и дотурено 1.645 комада ручних бомби РОБ М-75. По захтеву према претпостављеној команди, у вези са наређењем за организацију дуготрајне одбране, извршена је попуна минобацача 120 мм (четири), минама за минобацач 120 мм (480), минобацач 82 мм (два), минама за МБ 82 мм (100), снајперским пушкама 7,9 мм (12), метком 7,9 мм за снајперску пушку (2.500), ручним бацачима ракета РБР-90 мм (пет), ракетама 90 мм кумулативним (40), минама тромблонским и кумулативним (520), минама ПМА-2 (150), минама ПМА-3 (70), минама МРУД (70), минама ПТМ-3 (32), бомбама ручним кумулативним (60). Минско-експлозивна средства распоређена су на положај и приближена месту употребе, док су преостала средства складиштена у два складишта борбених потреба. За обезбеђење електричне енергије следио је и стављен у функцију дизел-агрегат „Торпедо 2“ од 100 киловата, а из ратних резерви деконзервирана су два бензинска агрегата од 2,5 киловата за опслуживање средстава везе, пуњења батерија и расвете у Оперативном центру и центру везе. За моторе су обезбеђене довољне количине дизел-горива и бензина. Припремљена су и помоћна средства расвете (свеће, фењери, петролеј и батерије). За

залихе питке воде обезбеђене су ауто-цистерне (четири), гумена цистерна капацитета 10 тона (једна), а на положаје су истурене пластичне посуде од пет, 10 и 20 литара. Артикали исхране у РР-у на време су обнављани. Створене су веће залихе свеже хране у приручном складишту питомачког ресторана, што је обезбедило релативну самосталност у односу на интендантско складиште у Лори. За санитетско обезбеђење разрађене су варијанте прихвата Гарнизоне амбуланте 404. морнаричке позадинске базе. Развијена је и пољска болница са четири операциона стола у објекту Д-2/2. До активирања болнице није дошло због неправилног става команданта Центра високих војних школа Ратне морнарице и других органа на вишем нивоу. С обзиром на издају комплетног састава санитетског особља бивше Гарнизоне амбуланте Лора, санитетско обезбеђење одбране Војног комплекса Лора припремио је, организовао и успешно проводио један једини здравствени радник (заставник прве класе Милија Ратковић), виши медицински техничар – превентивац. По ратној дужности, начелник санитетске службе штаба одбране Војног комплекса Лора. Његовом заслугом извршене су интервенције и успешно лечење у 299 случајева обољења, санирано је осам случајева повређивања и евакуисано осам погинулих. Вршени су мањи хируршки захвати, у пет случајева прострела и устрела, шест случајева тежих посекотина бутног мишића и руку и једном случају тежег прелома. Позадинско обезбеђење у целини позитивно је утицало на дуготрајност и упорност одбране.

Предислокација снага и средстава из војног комплекса Лора

Исељавање и предислокација техничких материјалних средстава са бивше локације Центра високих војних школа Ратне морнарице започело је у септембру 1991. године. По наређењу Команде Војнопоморске области, током септембра, из објекта Д-2 демонтирани су ПЕЛ „Еледон“ аутоматика топа АК-230 и бродски део ракетног система РБС-15. Демонтирана средства укрцана су на ДБМ-241 и упућена у гарнизон Бока. Током истог месеца, евакуисан је и мањи део опреме из кабинета навигације и електронике, као и вишак наоружања из ратних резерви Центра високих војних школа Ратне морнарице и Морнаричког електронског

завода. У октобру и новембру, због интензивирања борбених дејстава и потпуне блокаде Центра високих војних школа Ратне морнарице, нису вршене озбиљније припреме за исељавање, осим демонтаже неких важнијих уређаја и материјалних средстава. Активности су интензивирани након споразума у Житнићу (21. 11. 1991). На основу тог споразума, Наредбом команданта Центра високих војних школа Ратне морнарице, пов. број 1316-1 од 28. 11. 1991. године, одређене су комисије за исељавање на нивоу Центра високих војних школа Ратне морнарице, школа и катедри. Комисије су добиле задатак и приоритете по материјалним средствима и времену. Ангажовано је све људство. Даномоћно се радило на демонтажи и паковању опреме, иако је људство било у пуној борбеној готовости. Укрцај материјалних средстава и опреме почео је 6. 12. 1991. године по упловљењу моторног брода „Хармонија“. Због неадекватне опремљености брода (поцепане мреже за утовар, димензија 2×2 и слабе поморачке опреме), утовар материјалних средстава текао је са озбиљним тешкоћама и проблемима, што је изискивало додатно оптерећење људства Центра високих војних школа Ратне морнарице (због јаке буре, брод се неколико пута откидао са веза). Рад са повећаним интензитетом и ефектима започео је тек 12. 12. 1991. године. Укрцај средстава вршен је по сменама током 24 сата, уз ниске температуре и јаку буру. Старешине Центра високих војних школа Ратне морнарице, без обзира на чин, положај, године старости и здравствено стање, биле су у улози лучких радника. Услови за извршење тог задатка знатно су се усложнили прихватам осталих јединица из гарнизона Сплит (касарна Драчевац, Командно место Војнопоморске области Жрновница, Истурено командно место Војнопоморске области зграда, центар везе Козјак). Створена је велика концентрација материјалних средстава и људи на малом простору, што је отежало исељавање наших материјалних средстава. Због ангажовања на различитим пословима других јединица, најчешће су недостајали виљушкар и камиони.

На моторни брод „Хармонија“, осим средстава Центра високих војних школа Ратне морнарице, нашим снагама укрцана су средства Морнаричког опитног центра, Морнаричког електронског завода и Гарнизоне амбуланте Лора. Укрцавање је завршено 21. 12. 1991. године.

Искрцај материјалних средстава из моторног брода „Хармонија“ у луци Бар започео је 24. 12. 1991. године у 17.30 сати и трајао

све до 15. 1. 1992. године. Због неадекватне опреме и укрцајног простора на броду „Хармонија“, као и осталих услова при манипулацији средствима, део средстава је поломљен или оштећен.

ЗАКЉУЧАК

Из употребе снага и утрешка минско експлозивних, убојних и погонских средстава, могу се извући следећа основна искуства:

– Са релативно малим бројним стањем људства, од чега превладајући број старешина неповољне старосне структуре и здравственог стања, уз познато осипање старешинског и морнарског састава по основу одласка у пензију, прекида активне војне службе по захтеву, боловања и бекства из јединице, као и издаје најистакнутијих старешина (у одбрани комплекса непосредно пред евакуацију јединица било је око 450 људи), остварена је успешна, упорна и дуготрајна одбрана комплекса од свих оружаных напада са мора и копна и неоружаних притисака хрватских паравојних формација, уз релативно мале губитке из структура ван састава Центра високих војних школа Ратне морнарице.

– На упорност одбране битно су утицала ојачања упућена од Команде Војнопоморске области (укључивање у систем одбране јединице састава 60 црногорских добровољаца и 30 војника-морнара из састава 9. војнопоморског сектора у трајању од месец дана и њихова смена са 30 војника из 5. војнопоморског сектора до краја одбране Војног комплекса Лора).

– Уз велика напрезања људства, у условима потпуног окружења и непрекидног даноноћног додира са непријатељем, обезбеђено је одвијање свих најнеопходнијих функција живота и рада јединица у борби, као и позадинско обезбеђење интендантским и санитетским материјалним средствима осталих блокираних касарни и објеката у гарнизону Сплит (Команда Војнопоморске области, Дивуље, Драчевац, Жрновница, Козјак), као и њихов прихват ради планске евакуације из гарнизона.

– Нарастањем опште опасности по безбедност људства и објеката, а посебно породица активних војних лица на терену за које није било довољно снага и средстава којима би постигли њихову сигурност, нарастала је и наша способност у смислу расположивог наоружања, минско-експлозивних средстава, муниције и опреме, јер су до тада затворена складишта (посебно Територијалне одбране) била од бранилаца насилно отворена, чиме су одбрамбени положаји битно ојачани.

– Као резервна варијанта за извлачење из окружења, а независно од постојећих решења за организовано извлачење људства и технике по споразуму Команде Војнопоморске области (односно 9. корпуса) са руководством Републике Хрватске, припремљена је и разрађена варијанта пробоја из окружења. У ту сврху извршено је донаоружавање, оспособљавање и адаптација бродова Одред школских бродова (ПБР-551) артиљеријским и другим наоружањем. Извршен је распоред целокупног људства за посаде и превозење средствима Одред школских бродова.

– Квалитетно мали неповратни губици људства у одбрани Војног комплекса Лора резултат су благовремених припрема за одбрану, ослонца у одбрани на утврђене објекте, примене различитих и неочекиваних тактичких поступака у одбрани, смена команданта и дела старешина који нису били спремни за борбу, делимичног блавременог ојачавања одбране комплекса од претпостављене команде, функционисања позадинског обезбеђења.

– У тако сложеним условима извођења борбених дејстава, са релативно малим бројем људи, неадекватном технологијом за манипулисање средствима при укрцају и искрцају у лошим метео-условима, често надљудским напорима старешина и морнара, са бивше локације Центра високих војних школа Ратне морнарице предислоцирана су сва покретна материјална средства, наоружање и војна опрема, рачунарска техника, опрема кабинета, лабораторија и вежбаоница и сви бродови Одред школских бродова, укључујући и неспособне за вожњу.

Данас, после 30 година, у Хрватској још постоји покушај уништавања сведока јер би за њих добро било да нема људи који могу посведочити о оном шта се догодило и шта су учинили терористи и паравојне формације (бранитељи) Хрватске према припадницима Југословенске народне армије, њиховим породицама и Србима – убијања, мучења, депортовања, отимање, плачка и слично. Питамо се да ли је људима у Хрватској јасно шта би се десило да нека жупанија формира своје паравојне снаге са циљем проглашења жупаније за државу и нападне легалне оружане снаге Хрватске.

О свим тим догађајима из 1990. и 1991. године и одбрани Војног комплекса Лора треба разговарати озбиљно и проблемски, а

не у стилу набијања на колац припадника Југословенске народне армије и Срба у Хрватској. Стварност је била и остала недокучива. Због „неодпоса“ према стварности, с једне стране имате лаж Хрвата која је чак насилна, а с друге стране Хрватска нема будућност, јер је мера свега стварност. И указивање на стварност онога што се догодило у Војном комплексу Лора јесте идентификација оног што се стварно десило. Чим то пипнете, у Хрватској одмах скачу! Истина је лек за оболеле душе у Хрватској.

ЛИТЕРАТУРА

1. Искуства из организације и исељавања ЦВВШ-РМ, МЕЗ-а, ХИРМ, МОЦ-а, пов. 126-1 од 25. 5. 1993. године.
2. Искуства из припреме, организације и извођења моралног обезбеђења, пов. 126-2 од 25. 5. 1993. године.
3. Поповић, Властимир, *Бишка за Лору*, Новости, 10–19. април 1992. године.

Бошко Антић, контраадмирал

РЕЧНА РАТНА ФЛОТИЛА ИЗВРШИЛА ЗАДАТАК

Позната је тврдња да онај ко жели добити рат на копну, мора пре тога добити битку на мору, а за то мора располагати одговарајућом Ратном морнарицом којој треба поставити и одговарајуће задатке. Као по неком правилу, све морнарице света у земљама у којима преовлађује копнена оријентација у војној доктрини и стратегији, пре добијања те битке на мору, морају у миру добити бој са својом копненом војском с циљем добијања одговарајућег места у систему одбране своје земље. Код нас је Речна ратна флотила морала водити непрекидну борбу унутар свог вида да избори своје место, јер је непрекидно била у другом плану, с обзиром на то да је оперативно била потчињена Команди 1. армије (од 1962. године), посебно у време појаве национализма у командним редовима Ратне морнарице, као што је то био случај у време Масовног покрета у Хрватској крајем 60-их и почетком 70-их година, те крајем 80-их година.

Кратак период развоја Речне ратне флотиле, у време док је помоћник савезног секретара за народну одбрану био вицеадмирал Бранко Мамула и, касније, вицеадмирал Вељко Докмановић, прекинут је доласком на ту дужност вицеадмирала Свете Летице, када су заустављени сви развојни планови за ту јединицу. Нажалост, таквом стању допринели су и кадрови који су ишли на руку националистичком ставу руководећег кадра Ратне морнарице према тој јединици, коју су увредљиво звали „влашка“.

Као аргументација за ове тврдње, могу послужити два случаја:

Први: када сам дошао у Генералштаб, 1981. године, проблематику Речне ратне флотиле у оперативном смислу у Управи за поморске снаге и обалску одбрану није нико водио. Преузео сам на себе ту обавезу, иако ми то нико није налагао, уз велику помоћ капетана фрегате Божидара Лекића из Команде одбране града Београда и, касније, капетана фрегате Јосипа Пута-ра, када је дошао у Управу. Чинио сам то с много напора и без икакве помоћи својих претпостављених. Насупрот томе, имао

сам доста отпора код њих, јер им је то задавало само нови посао, а борећи се за ову јединицу, нису се могли „скупити поени за адмиралски чин“. Нажалост, не може се због тога сва кривица „свалити“ на несрпске кадрове, јер су на челу одељења углавном били српски официри (капетан бојног брода Властимир Тасић, капетан бојног брода Миодраг Јокић...), али они су играли како је Летица свирао. Истина, било је и оних који су схватили значај ове јединице – контраадмирал Милун Николић, пуковник Ђорђе Вукоје... Интересантна је промена код руководећих људи из Морнаричкотехничке управе, који су у време адмирала Бранка Мамуле били носиоци развоја Речне ратне флотиле, а за време адмирала Летице, потпуно су се укључили у његове планове, посебно у коришћење наведених бродоградилишта за своју корист. Одмах сам предузео мере да се формира Команда за спровођење ратног режима пловидбе. Сви су ме упозоравали, чак и плашили да адмирал Мамула неће хтети ни да чује за такву јединицу. Знајући да је он увек био за развој Речне ратне флотиле и упоран какав сам увек био, приступио сам раду на том плану и успео. Тадашњи начелник Генералштаба, генерал-пуковник Петар Грачанин, прихватио је мој предлог, а адмирал Мамула га је без коментара прихватио. Проблема сам имао само када је та проблематика расправљана на нижем нивоу, а чим је долазила на ниво Генералштаба и Савезног секретаријата за народну одбрану, није било никаквих проблема. Истина, Команда није постала саставни део Речне ратне флотиле, већ је била у саставу Генералштаба, због чињенице да је Речна ратна флотила била тактичка јединица, потчињена Команди 1. армије, а унутрашњи пловни путеви простирали су се кроз зоне одговорности три армије и три републичка штаба Територијалне одбране.

Други: у плану је била градња артиљеријско-ракетног брода за Речну ратну флотилу. Израдио сам тактичко-технички захтев за тај брод и тактичку студију, а када се приступило реализацији даљег рада на изградњи овог брода, све је нагло прекинуто с образложењем да је „Мамула против тог пројекта“. Тако је изградња овог брода „брисана“ из средњорочног плана развоја Ратне морнарице, као и сви други задаци за потребе Речне ратне флотиле.

Касније је, једном приликом, код адмирала Мамуле био капетан бојног брода Живан Николић, коме је он рекао да ништа не зна о томе и да он није био против градње тог брода, напротив.

То је адмирал Мамула потврдио и мени када смо се неколико година после распада Југословенске народне армије срели пред старом зградом Генералштаба.

Очито, учинио је то Летица, а прикључили су му се полтрони из његовог колегијума. Тако је пропала идеја о изградњи офанзивних снага Речне ратне флотиле. Касније су његово дело довршили вицеадмирал Љубивоје Јокић, Летичин кум, кога ништа и није интересовало, и вицеадмирал Вјекослав Чулић.

Интересантно је то што су сви планови развоја Речне ратне флотиле стављени „ад акта“, али се развој речних бродоградилишта за специјалну градњу наставио, па је тако, поред Бродоградилишта „Бродотехника“, на то оријентисано и Бродоградилиште „Сава“ у Мачванској Митровици, Бродоградилиште „Тито“ у Београду... Ово последње је Летици обезбедило кола, возача и дозволу за лов на Мирочу сваке недеље, не знајући да их он обмањује обећањима о отварању „нових послова за њих“.

Тако је ова јединица дочекала ратне догађаје 1991. године са дефанзивним снагама, без ракетно-артиљеријских јединица и снага које би могле успешно дејствовати у условима које је наметнула ситуација у горњем Дунаву, посебно око Вуковара и Борова Села.

Кадар Речне ратне флотиле, иако вишенационалан, успешно је дочекао догађаје и, за разлику од јединица на мору, јединствено дејствовао, уз неке изузетке.

Сукоби на просторима бивше СФР Југославије који су изазвали грађански рат, указали су на мањкавост снага Речне ратне флотиле због непостојања офанзивних састава. Недостатак офанзивне компоненте компензован је напрезањима посада постојећих јединица и њиховом ненаменском употребом, уз сав ризик који је из тога произишао.

Неопходност постојања јаке противминске компоненте на водним путевима потврђена је током трајања грађанског рата у бившим југословенским републикама. Уништењем плутајуће речне мине 1992. године, коју су положили хрватске паравојне формације и која је усмерена ка градском језгру Новог Сада и његовим мостова, потпуно је извршен додељени противмински задатак Речне ратне флотиле. Пловне борбене групе штитиле су мостове од Бездана до Бачке Паланке и први пут је дошло до употребе бродова као ватрених тачака са воде. Јединица је током кризног периода и све време трајања оружаних сукоба са

успехом одржала оперативни режим пловидбе на унутрашњим пловним путевима.

За вечно сећање и незаборав

Пловна борбена група у рејону места Аљмаш, на ушћу Драве у Дунав, 8. новембра 1991. године примила је наређење од команде Новосадског корпуса да упути један брод ради провере чехословачког брода „Шариш“, који се бесправно налазио на десној обали Дунава, на 1388. километру. На задатак контроле речног саобраћаја послат је речни миноловац 308, који је испловио око 13 сати на наређену локацију, уз предузимање мера борбеног обезбеђења.

Брод РМЛ-308 је пловио узводно и успео да са раздаљине од око три километра опази чехословачки брод постављен низводно уз десну обалу Дунава, тик уз северни део улаза у Хуловски канал. Посада РМЛ-308 је стално осматрала обалу Копачког рита, која је у том рејону била обрасла густим растињем и врло високим дрвећем, а пловни пут се налазио уз десну обалу. Иза 1.386. пловног километра брод је нападнут од стране хрватских паравојних формација из заседе постављене на обали. Страшне експлозије су се ређале по броду, који је гађан ракетама испаљеним из ручних ракетних бацача „зоља“ и „абруст“ и многобројним пушчаним хицима.

Командант одреда поручник бојног брода Зоран Марковић био је укрцан на брод и налазио на борбеној станици на командном мосту. Код првог поготка, експлозија од ракете одбацила је помоћника команданта, старијег водника прве класе Лазара Митића, са командног моста непосредно поред десног бока брода у реку, али се он спретно у паду ухватио за сајлу ограде и узварао на палубу. Заставник прве класе Стеван Марковић налазио се по десној страни брода заклоњен надграђем у случају дејства стрељачког наоружања, а након прве експлозије успео је да помогне помоћнику команданта Митићу да се извуче из воде и попне на брод и да склони двојицу морнара од опасности угу-

равши их у кормиларницу и салон брода. Наредна експлозија ракете ручног бадача избацила је заставника Марковића кроз лева врата кормиларнице у реку Дунав.

Иако погођен снајперским хицем, поручник бојног брода Марковић наставио је да командује бродом и бродском ватром, а када су сви полегали по палуби, преузео је кормило и оштрим заокретом окренуо брод низводно. Извлачећи се под борбом, успео је да усмери брод ка ади на супротној левој обали и насуче га на 1.385. километру. По престанку дејства непријатељске ватре, сишао је са командног моста и затекао заставника прве класе Кристијана Лампрета у кормиларници тешко рањеног. Старији водник Митић и даље је дејствовао из прамчаног топа, морнари су били сви на броју, али је недостајао заставник Марковић, кога након пада у реку, нико више није видео.

По сазнању о нападу на РМЛ-308, командант Речне ратне флотиле наредио је да у помоћ угроженом броду из рејона базирања крену: РМЛ-321 из Аљмаша, РПЧ-111 из Богојева и РМЛ-336 из Даља. За то време, посада РМЛ-308 успела је да извуче рањеног заставника Лампрета и покушала да га на носилима пренесе у село Велики Салаш, у нади да ће му се тамо пружити хитна медицинска помоћ, али је на путу ка сеоској амбуланти подлегао ранама.

General-potpukovniku MARKU VEGOVIĆU

Речна ратна флотила се већ дуго налази са својим бродовима и речним диверзантима у дејству на реци Дунав од Илока до Бездана. Пошто да је да са такву врсту задатака располаже са неадекватним бродовима, а своје задатке веома успешно извршава. Сматрам да је у циљу подизања моралног стања и давања подршке људству ове јединице потребно да неко од одговорних старешина посети ову јединицу, угледа стање у њој.

До сада је ову јединицу посетио само контраадмирал Јосип Бр-
сега који је после тога напустио ЈНА и ових дана се ставио
на располагање Врховништву Хрватске, па је тако његова посе-
та овој јединици добила негативан učinak.

У петак је оштећен речни миноловац РМЛ-308 и том приликом су
погинула два саатавника, један од њих још није ни пронађен,
а други је сахрањен у понедељак. Значајност ове сахране није
присутствовао нико из врхних команди, па ни из 2.атне морнарице.
Обзиром да добро познајем ову јединицу, у њој сам провео
15 година, осетио сам незадовољство због саопштавања/при-
сутствовао сам приватно сахрањивању/ и жаљем да више не буду пас-
торче 2.атне морнарице.

Предлажем да се формира група, на челу са једним од одговор-
них старешина, састављена од припадника ЗВУМ ОЗ са РМ и Вама
потčinjenih сектора која ће обићи ову јединицу - један део и
на положајима.

Капетан бојног брода
Бошко Антић

BoA

Бошко Антић, контраадмирал

ЈУНАЦИ ОДБРАНЕ

ХЕРОЈ ИЗ КАРАЂОРЂЕВА (ПОСЛЕДЊИ ГОЛУБОВ ЛЕТ)

Пре 29 година, у Шибенику је погинуо поручник бојног брода Зоран Голубовић Голуб. Има ова земља јунака, хероја, људи од речи. Међу њима је и Голуб, не заборавимо га.

Осамнаестог септембра 1991. године, у 6.00 сати, припадници Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде и наоружани мештани извршили су оружани напад на касарне и све друге објекте на подручју Шибеника. Председник Скупштине општине Шибеник ултимативно је од команданта Војнопоморског сектора Шибеник захтевао предају. То је одбијено. Узвраћено је дејством по објектима, из којих је на јединице ЈНА отварања ватра. Напади су настављени и после 12.00 сати. Око 14.15 сати настало је кратко затишје, а око 15.00 сати из стрељачког наоружања, ручних бацача и минобацача отворена је ватра по свим објектима у ширем подручју Шибеника. Председник општине је поново ултимативно тражио предају. Међутим, припадници Југословенске народне армије узвратили су ватром. После 18.00 сати, због тешког положаја у којем су се јединице нашле, ангажовани су ради подршке јачи састави Југословенске народне армије. Напади су трајали до 2.00 сата, кад је наступило затишје.

Тога дана сазнало се да је адмирал Божидар Грубишић прешао на страну врховништва и да је упутио позив команданту Војнопоморског сектора Шибеник, контраадмиралу Ђури Појеру, да се преда. Он се није предао, али је поднео захтев за пензионисање, што је било велико изненађење за све јер су га сматрали патриотом и мислили да тако нешто он никада неће учинити. Команду је преузео начелник штаба, капетан бојног брода Марко Сунарић, који је управо примио дужност, јер је пре тога био командант Војнопоморског упоришта Вис.

Поново се потврдила Лењина изрека „Упропастиће нас мангупи у нашим редовима“.

У борбама за касарну на Кулинама у Шибенику погинуо је поручник бојног брода Зоран Голубовић. О том догађају најречитије говори чланак објављен у „Политици експрес“ од 23. септембра 1991. године, у родном Карађорђеву, под насловом „Последњи лет хероја – Голуба“. Читао сам то у аутобусу на путу за радно место. Стегло ми се нешто у души. Неко тог младог човека мора понети на својој савести. Како је дошло до погибије тог младог команданта кога се сећам, јер сам га упознао када сам био у инспекцији у Шибенику и за време снимања наставног филма за Војнофилмски центар „Застава-филм“ пре две године?

Касарна се налазила три дана под ватром хрватских хосоваца и гардиста. Голубовић је погођен снајперским хицем у главу. О томе су сведочиле његове старешине на сахрани у Карађорђеву, којој је присуствовало више хиљада становника Карађорђевог и Младеновог, недалеко од Бачке Паланке и на дometу наоружања са подручја где су се водиле борбе око Вуковара. Од свог комшије, у суботу 21. септембра, опростили су се и његови вршњаци који су заједно с њим расли. Имао је само 32 године, а храбро је погинуо у одбрани својих морнара и касарне Кулина.

Један од Зоранових старешина је у посмртном говору истакао: „Бранио је отаџбину. Његов лик остаће понос Југословенске Ратне морнарице.“

„Притисци на официре ЈНА и чланове њихових породица почели су у Шибенику још од 23. јануара 1991. године, а кулминирали су прошле недеље“, говоре старешине са Кулина, „-овци и гардисти поставили су препреке, искључили струју и воду у касарни, а онда су нас три дана засипали јаком минобацачком и снајперском ватром. Ниједан хитац нисмо испалили пре напада на нас.“

После више од хиљаду испаљених хитаца на касарну и лакшег рањавања једног морнара, старешине су узвратиле жестоко. „Била је то велика борба“, изјавио је новинару старији водник прве класе Предраг Шпањевић, „тим пре, што је на страни снага Збора народне гарде и Министарства унутрашњих послова Хрватске био и капетан бојног брода Анте Будимир, дојучерашњи командант касарне. У среду пре подне, официри и морнари били су принуђени да штите бродове. Зоран је бранио своје другове са прамчаног топа, калибра 20 мм. Између 9.00 и 9.30 сати погодио га је снајперски хитац, вероватно панцирни метак који му је пробио шлем на глави.“

Иако је постојала опасност по њихове животе, Зоранове старешине, са граничног патролног чамца ПЧ-180 успеле су да се кроз кишу куршума пробију до прамца, увију у ћебе рањеног команданта и пребаце га на други брод. Цео дан је трајала битка са оружницима, а око 22.00 сата почела је акција спасавања кроз узани канал Светог Анте који из Шибеника води ка отвореном мору.

„Канал је био запречен минама и мрежама“, каже Шпањевих, „са околних брда тукли су са свих страна, да је била лудост проћи. Ипак, двадесетак морнара и шест старешина узвраћали су паљбу и пробили се до Виса. Нажалост, није било спаса и за поручника бојног брода Голубовића.“

Говорећи о погинулом Зорану, његов венчани кум Светислав Вукојев каже: „Био је људина. Узор свима. Сви смо га волели у овом крају. Невероватно је био спортски надарен. Играо је одлично мали фудбал, кошарку, одбојку, а у војсци је био изузетан вишебојац. Његов рекорд у пењању уз конопац до сада нико није оборио. Нас шесторица – Џо, Струја, Гаковић, Свилар, Голуб и ја – били смо нераздвајни у детињству, па смо између себе искрштали кумство.“

Свакако, најтеже је супрузи Ксенији (има 29 година) и ћерки Ивани (шест година) које су последњи пут виделе Зорана крајем августа. Зоран је неколико пута долазио, али се враћао својим друговима. Последњи пут се вратио авионом у Шибеник.

„Био је то последњи лет мог Голуба“, каже Ксенија. „Невероватно колико је волео свој посао и армију. Ћеркица и ја морале смо после девет година буквално да побегнемо из Шибеника. То су били такви притисци на чланове породица официра да сам осећала како ће сваког часа неко да пуца у нас. Ћеркици сам морала да забраним да говори на улици да нас не препознају по говору, а тек смо средили стан у Шибенику.“

Тако је Голуб средио своје гнездо, а онда одједном одлетео у историју. Остала је Ксенија са ћерком и туга која стеже срце сваком родољубу. Има ова земља јунака, хероја, људи од речи, али изгледа да није имао ко да их види. Голуб је погинуо свестан да је издан од старијих другова.

СИН РАВНИХ КОТАРА

Данило Зјачић, капетан фрегате у нашој Ратној морнарици, као петнаестогодишњи дечак ступио је у 12. класу Бродарске подофицирске школе. У Морнарици је одрастао и њој је посветио свој живот, спремајући се да брани обале плавог Јадрана. Нажа-

лост, политичке игре оних који желе да разбију Југославију завадиле су наше народе и у прљавом рату који се водио у Хрватској, многи су се нашли у улогама за које се нису припремали.

Бојовници „демократске“ Хрватске кренули су да на силу отму оно што није њихово. Војни објекти били су први на удару. Данило је био командант једног од њих. Припадници Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде успели су у једном тренутку да заузму брањени објект, али га је Данило на челу својих војника поново освојио. Извршавајући тај задатак, изгубио је живот. Али за разлику од оних који су издали и командовали јуришем на своје бивше другове, Данило је сачувао образ јер је остао веран отаџбини.

Тужно саопштење о смрти храброг старешине објављено је у „Слободној Далмацији“, али тако да је „супругу Анку, кћи Лару и сина Владимира напустио њихов драги супруг и отац“ и да ће се сахрана обавити у 10.00 сати на сплитском гробљу Ловринац. Та читуља најбоље сведочи о „демократској држави“ Хрватској, у којој се не сме рећи прави разлог смрти, а сахрана се обавља пре подне.

„Знам Данила још из средње школе“, каже капетан бојног брода Мартин Козоле. „Завршили смо заједно 20. класу Војнопоморске академије 1968. године. Рођен је у селу Раштевић код Бенковца. Каријеру је започео на патролним бродовима, обављајући све дужности, од командира бродског одреда, до команданта Одредатролних бродова. Завршио је и Командноштабну академију. Био је крајње коректан према људима и породици, а строг према себи и радним обавезама.“

КОМАНДАНТ КОЈИ СЕ НЕ ПРЕДАЈЕ (УБИЛЕ ГА УСТАШЕ У ДРУГОМ ПОКУШАЈУ)

У шибенској болници умро је под неразјашњеним околностима капетан фрегате Бошко Трифуновић, командант касарне „Анте Јонић“. Бранио је касарну са својим војницима, не прихватајући никакве услове за предају.

Несрећом, залутало зрно погодило је команданта касарне у његовој канцеларији, вероватно са оближњег Морнаричкотехничког ремонтног завода. Рањеног команданта нису одмах могли да пребаце у болницу јер то нису дозвољавали припадници Министарства унутрашњих послова и Збора народне гарде, па је то учињено тек дан касније. На челу оних који су спречили његов одлазак у болницу, налазио се његов наследник на дуж-

ности команданта у Мешовитом дивизиону минополагача, капетан бојног брода Анте Будимир.



Бошко Трифуновић као командант граничног логистичког чамца

Данима се из болнице о рањеном Трифуновићу реч није могла чути, док није стигао глас да је наводно умро „јер му срце није могло издржати“. Сахрањен је у заједничкој гробници са још 18 људи, а да о томе породица није обавештена. Сазнали су о сахрањивању тек касније, али им је место сахране дуго било непознато.

Занимљиво је то што је „Слободна Далмација“ вест о погибији храброг команданта касарне „Анте Јонић“ објавила пре него што је званично потврђен датум његове смрти – по изводу, било је то 21. септембра. Остала је још мистерија – човек је умро од ране од које се не умире, о смрти је дато објашњење које није прихватљиво, није се знало ни где је сахрањен. Нема ли то неке везе са тврдњом да Хрватска узима органе од мртвих и рањених и продаје их у иностранству, прикупљајући тако новац за своје наоружање?

У 20.00 сати 22. септембра 1991. године, савезни секретар за народну одбрану упутио је писмо председнику Републике Хрватске. Између осталог, у њему пише:

- 4) У 15.45 сати заглавена је шума око Команде Војнопоморског сектора Шибеник;
- 5) У 15.55 сати бачен је сузавац на Команду Војнопоморског сектора Шибеник;
- 6) У 16.55 сати почело је постављање минобацача и противавионских топова на Ражинској пали и пребављање снага за оштри напад на војне објекте у Шибенику;

- 7) У 16.20 сати, војници и старешине у касарни Ражине позвани су на предају, а затим је отпочео напад на касарну;
- 9) У 18.50 сати отворена је ватра на објекте Југословенске народне армије у Шибенику. Пред касарну „Анте Јонић“ доведена је командантова сурућа са децом, с циљем присиљавања на предају;
- 11) У 19.03 сати отпочео је минобацачки напад на Команду ВПС и касарну „Анте Јонић“ Југословенске народне армије у њом гарнизону.

Тако је мистериозно нестао Бошко Трифуновић, човек кога су убиле усташе, наследници оних који су му убили мајку када је имао две године. Њега је спасла рођака, да би га метак усташких злочинаца стигао готово 50 година касније.

У целом овом злочину најжалосније је то што су нападачи на његову касарну и директни узрочници његове смрти били и неки његови бивши „другови“ којима је био учитељ на бродовима. Где је био капетан фрегате Хасан Дервишевић, његов класић из 16. класе Војнопоморске академије? Није му помогао, а био је у Збору народне гарде некакав инструктор. А Бошко Трифуновић, тај родољуб из Гламоча, могао их је учити само љубави према отаџбини. Међутим, они су се приклонили другој страни, доказујући тако да никада и нису били другови Бошку Трифуновићу, ни дорасли његовој људскости и храбрости.

Бошко Трифуновић је рођен 1940. године у Гламочу. Рат је разорио његову породицу. Усташе су му у једном од многобројних покоља Срба у том крају убиле мајку. Његова мајка Мара налазила се у групи коју су усташе заробиле и нагониле у запаљену кућу. Мара је држала у наручју малог Бошка и пркосно одбила да извршава њихова наређења. Рафал је прекинуо живот младе жене, син Бошко је пао из мајчиног наручја, прихватила га је рођака и спасла му живот.

Отац Божо је учесник Народноослободилачког рата од 1942. године.

Био је април 1943. године. Тога дана страдало је 14 Трифуновића. Живот после рата настављен је у Младенову код Бачке Паланке. Бошко је растао, дубоко у њему остао је пркос који је мајка пружила пред смрт. Једном истргнут из својих крајишких корена, кренуо је 1961. године у Војнопоморску академију и завршио је 1964. године. Постао је поморски официр. Учен од мајчине успомене, породичне традиције и личног поштења, нашао се

на бродовима Ратне морнарице и увек извршавао све поверене задатке. Готово сав свој век провео је у Шибенику, ту је засновао породицу. Са супругом Срећом, родом из Заблаћа код Шибеника, и сином Александром, који представља слику свог оца, планирао је живот у овом крају.

Какав је био човек Бошко Трифуновић дали су 1969. године одговор они који су га нешто више после тога убили. „Слободна Далмација“ је 1969. године писала: „Какав је човек тај Трифуновић, какав жељезни стисак руке. Његов брод стиже први да гаси пожар на отоцима... Свака част!“



Касарна „Анџе Јонић“ данас, зарасла у коров
(Фото: Форум бивших припадника некадашње ЈНА)

Бошко се оженио девојком из Заблаћа. Као и многи припадници Југословенске народне армије, сродио се са женином родбином и одлучио је да ту остане после пензионисања, а онда је уследила мржња какву никада није могао ни замислити. У Заблаћу су му одмах после погибије потопили чамац, а он је том крају посветио целог себе, чувао је њихово море, спречавао својим граничним бродом да им италијанске рибарице краду рибу. Његов чамац, сан сваког поморца, потопили су му ти исти људи.

А онда је дошло још теже изненађење за његову породицу. Зликовци су, вероватно под притиском, прихватили да изруче тело храброг команданта. Супруга и син хтели су да га сахране у породичну гробницу коју су у Заблаћу изградили. Међутим,

мештани су спречили сахрану. Колико се само мржње и зла скупило у тим људима и, нажалост, она је усмерена против оних којих су их прихватили као своје.

„Нису они ни заслужили“, рече један од говорника на Бошковој сахрани, „да један такав јунак лежи међу њима.“

Бошко је сахрањен 22. фебруара у бачком селу Младеново, у присуству родбине, мештана Младенова и припадника Југословенске народне армије. Мештани су с поштовањем дочекали и испратили свог комшију Бошка, тужни и поносни што је њихов Крајишник остао такав какви су они увек били. Село је у ставу мирно, као у ратно време у Крајини, испратило свог хероја.

„Провео си читав један век“, рекао сам као представник Ратне морнарице на сахрани, „у нашим редовима, уложио си своју младост у изградњу Ратне морнарице, васпитавао млађе на својим идеалима, сродио си се с људима који су у ту Морнарицу дошли из разних крајева Југославије. Другачије ниси ни могао, јер си имао широко људско срце, срце дечака из Гламоча, срце у којем је било места за све људе без обзира на нацију, верску припадност и социјално порекло. Био си свима друг али, нажалост, ни ти, ни ми нисмо знали да се у нашим редовима налазе издајници, нисмо знали да су наши бивши другови са бродских палуба и из бродских кантина издајници, да могу пуцати у нас. Нажалост, пуцали су! Ти си пао као жртва издајника.“

Данас се завршава твоја пловидба. Желео си да твој крај буде на обали мора које си тако волео али, нажалост, нељуди то нису дозволили. Вратио си се тамо одакле си и кренуо на свој животни пут. Отишао си као младић, вратио си се као јунак. Пред нама се налази твоје тело коме ни мртвом злочинци нису дали мира, али тиме ти постајеш већи у нашим мислима, својим јунаштвом си стао раме уз раме с јунацима из наше поморске историје – Спасићем, Машером, Берићем... Твоје име и твоје дело даваће млађим генерацијама узор како треба живети, волети и умирати...

(...) Почивај мирно у земљи бачкој, поред свог ратног друга Зорана Голубовића.“

А одмах ту, поред Бошковог гроба, гроб је другог јунака из Шибеника, поручника бојног брода Зорана Голубовића, кога су исти ти Младеновчани и житељи родног Карађорђева испратили након погибије у Шибенику. Снајперски метак однео је живот младог официра који је бранио касарну „Кулине“, удаљену само

неколико стотина метара од Бошкове касарне. Он је имао само 32 године, обожавао је Бошка и он му је био узор.

Тако је зла коб саставила два јунака, два хероја којим се мештани Младенова и Карађорђева поносе. Њихов лик мора бити идеал који би морао имати сваки бранилац родне груде.

ПОДВИГ МЛАДИХ МОРНАРА

У догађајима 1991. године у Војнопоморској области, млади људи – морнари (војници), подофицири и официри – коју су спасли највећи део пловних средстава, начинили су мноштво подвига. Неки од њих забележени су на новинским ступцима и ту су и остали. Док су старији делили заслуге, њих је, немаром, прекрио вео заборава, а тако није требало. Где су сада ти јунаци? Ни многи припадници Ратне морнарице не знају за те јунаке, па ево да споменемо неке од њих бар на овај начин.

Један од тих подвига забележио је новинар Никола Тркуља и објавио чланак „Четворица 18-годишњака спасли брод Ратне морнарице“ у „Политици“ од 3. октобра 1991. године. Он не наводи имена те четворице, а било их је петорица: водник прве класе и четири морнара.

Догађаји у Шибенику, посебно у 8. мешовитом дивизиону десантних бродова, нису ме изненадили.

Пре тих догађаја био сам са Главном инспекцијом народне одбране у инспекцији 8. војнопоморског сектора, између осталог, био сам задужен за проверу елемента борбене готовости „Обученост“ у овој јединици. Командант је био капетан фрегате Анте Будимир, а начелник Штаба капетан фрегате Хасан Дервишевић. Познавао сам обојицу – Дервишевић је био две класе старији од мене, а Будимир једну класу млађи од мене. Дервишевић је био са мном и у Речној ратној флотили, одакле је „отеран“. Ни један, ни други нису били дорасли тим дужностима.

Одмах сам уочио да се међу њима нешто чудно дешава, а поручник фрегате Гаши рекао ми је да они међусобно не говоре. Томе додајем да ми је пред постројеном посадом Дервишевић рекао: „Ја тебе не разумем јер не говориш мојим матерњим језиком“. Пред целим стројем сам и њега и његов матерњи језик „отерао“ у... Тражио сам да добију негативну оцену, али старији то нису дозволили да се не замере команданту Војнопоморског сектора Шибеник, контраадмиралу Јози Ерцегу, за кога се већ

тада тврдило да је будући командант Војнопоморске области. Од тада, више нисам ишао у инспекцију.

Каква је судбина тог водника прве класе чије ни име није забележио, где су та два Дејана, ко су била остала два морнара? Иако их новинар назива војницима, јасно је по поступцима да су то били морнари.

Готово 29 година покушавао сам да сазнам детаље о том подвигу, а успео сам тек када сам на Фејсбук профилу „Ветерани Ратне морнарице“ поставио чланак тог новинара и замолио за помоћ. Јавио се Веселин Даковић, легенда борби у Шибенику 1991. године: „Ово је мој класић Сава Војновић. Живи у Новом Саду. Малопре ми је потврдио ову причу.

Преко Веселина сам ступио у контакт са Савом Војновићем, који се љубазно одазвао на моју молбу да напише нешто о тим догађајима и ево у оригиналу његове приче:

Прошло је 29 година од дешавања у гарнизону Шибеник, сећања су добрим делом избледела, али остају неке сцене које ће остати вечно као у камену уклесане.

У 8. мешовитом дивизиону десантних бродова

Као припадник 33. класе Морнаричко-техничке средње војне школе, 1986. године произведен сам у чин водника поморства и добио постављење на десантном тенкокоцу-минолопачу ДТМ-213 као командир 3. бродског одреда у 8. мешовитом дивизиону десантних бродова у гарнизону Шибеник. Баш у то време, дужност команданта ове јединице је од капетана фрегате Бошка Трифуновића примио капетан фрегате Анте Будимир. ДТМ-213 се тада налазио у Ремонтном заводу „Сава Ковачевић“ у Тивљу, иако да је то била одлична прилика да



ујознам брод, али и посаду која ми је остала у сећању као „шим снова“:

- командант брода ДТМ-213 био је поручник фрејташе Зоран Голубовић;
- помоћник команданта поручник корвете Рагенко Балтић;
- командир 5. бродског одреда сџарији водник Горан Радовић;
- командир 4. бродског одреда водник Драган Рашовић и
- командир 3. бродског одреда водник Сава Војновић.

Након три месеца ремонта у Тивљу, враћамо се у Шибеник, где нас чекају бројни задаци које са задовољством извршавамо. За првих неколико година службе имао сам прилику да прејловим цео Јадран. Брод није служио само за војне сврхе, него смо имали доста сарадње са цивилним структурима (превоз грађевинског материјала, опреме, воде, и горива по обрвима и многим мањим лукама, где је то било потребно). Код тих људи, посебно обрвљана, били смо прихваћени и цењени. У састав наше јединице 1989. године долази нови брод, десантни брод – миноловац ДБМ-241. Посада ДТМ-213 се, на иницијативу команданта 8. мешовитог дивизиона десантних бродова Анте Будимира, расформирава и поред одличних резултата, вероватно збој националног састава. Добијам постављење на ДТМ-217, којим командује поручник фрејташе Џевад Кајан.

Почињу конфликти

Већ у то време осећали су се пријисак и несигурност, почињале су разне прзавице, конфликти између сџарешина, али нисмо још веровали да ће доћи до таквог сукоба. Политика је све више била шема, а позив и струка су занемаривани. Година 1990. била је таква да смо сви помислили да се нормални живот враћа и да су проблеми прошли. Међутим, била је то варка и замишљење пређуру. Већ у априлу 1991. почеле су провокације, напади на јединице, прејте и врбовања да се наустити ЈНА, ошкази из подстанарских стана итд. Схватавши озбиљност ситуације, сурућа Нина и кћи Јелена су из Шибеника ошиле у село Ждрајан, недалеко од Шибеника, код њених родитеља, услед ошказа из подстанарског стана. Међутим, ни тамо није било сигурно, те су у јулу те године, на Јеленин прејти рођендан, ошиле у моје село Буђановци поред Руме. У мају 1991. добијам ново постављење на десантни слав-миноловац ДСМ-514 који се налазио у ремонту у Тивљу. У исто време, дужност командира 5. бродског одреда

прима сш. вод. Мирољуб Николић. Заједно оглазимо из Шибеника њејовим сшојадином. Провели смо две јодине заједно на ДТМ-217. Он је своју јородицу јослао у родну Ђујрију. На ДСМ-514 нас дочекују командант Грујо Градинац и заменик команданта Јовица Газибара, а двојица сшарешина хрвајске националности враћају се у Шибеник. Било нам је јасно да командант Анше Будимир окуља своју „екију“. Осећали смо велико расшерећење огласком из Шибеника, али и велику неизвесност за све колеје које су шамо остале. Шша ли ће биши? Почешком сештембра био сам у Буђановцима на слободним данима за обилазак јородице. Планирали смо да Нина и Јелена дођу у Тивај на одмор. Два дана пре нашеј јоласка, јозвао ме је командант Градинац и рекао да морам хијно да се јавим у јединицу и да није јамејно да доводим јородицу јер се сшјуација комликује. Исшо вече сам возом Београд-Бар кренуо и сушрадан сшиао у Тивај. Био је шо јочешак моје „јоморачке“ аваншуре.

„Саво, имамо наређење из Команде да јреузмеш дужности командира 3. бродској одреда на ДБМ-241“, саошшава ми командант Градинац. Засшавник Бошко Шкрбић је дезерширао и било је јошребно јојунити шо место.

„Ја не моју да ти наредим да идеш“, каже ми Градинац, „само јреносим усмено наређење из Команде, а ти види шшо ти је чинити.“

Поново у Шибенику

А како ошити до Шибеника? Пушнички саобраћај не функционисе већ неко време.

„ПО-93 сушра иде за Шибеник, можеш са њим“, каже ми.

Нисам мнојо размишљао, идем. Тамо је мој јријашељ Раденко Балшић. Пакујем кофер и јравац на „Пеојку“. Кренусмо јо јлану. Брод брз, комфоран, климашизован, изгледало је као да идем на крсшарење, а не у велику неизвесност. По јлану је шребало да сушрадан око јоднева будемо у Шибенику. Онда је сшило наређење да се не иде за Шибеник, нејо хијно на Вис да се јреузму још неки јушници, а зашм у Ројозницу. То је био крај мој јушовања са ПО-93, а јо мене и још неке „јушнике“ које нисам јознавао дошао је десантно-јуришни чамац којим је ујрављао сшарији водник Мухамед Муминовић.

„Мумине, шша се дешава“, јишам ја.

„Немам јојма, јаране, лудило неко насшуйило“, одјовара.

Присџајемо на сигришџе касарне Кулине. Био је џо 14. сејџембар. Сазнајемо да је џој дана извршен наџад на џарнизон Кардељево односно Плоче. А ДБМ-241, џде је он? Консџаџација: „Није у луџи“. Синоћ је исџловио, вероваџно за Боку. Каква џраџикомедија. Осџадох као риба на сувом.

У команди Осмој мешовиџој дивизиона десанџних бродова најсџарији џо чину је каџеџан фреџаџе Бранислав Ђурић, замењик команданџа. Велики број официра и џодофицира је дезерџирао, а међу њима и команданџи Анџе Будимир. Од официра су осџали: џоручник бојној брода Радојко Збиљџић, џоручник бојној брода Миле Ђорић, џоручник бојној брода Зоран Голубовић, сџарији водник џрве класе Душан Божовић, засџавник Јован Гајић, водник џрве класе Радован Гоџовац, водник Горан Симић, водник Неџад Имамовић, водници Бојан Перовић и Влаџко Георџијев (касније џрозовани Мирко и Славко)...

У јединици џраничара осџали су: каџеџан фреџаџе Слободан Раичевић, џоручник бојној брода Вукмир Бандовић, водник Сџаџеџић, мој земљак из Хрџковаца, водник џрве класе Сџјејан Обровац...

Организација одбране – предаја не долази у обзир

Шџа џу је! Блокирани смо у касарни, чекамо решење неизвесне сиџуације. Са џосџојеђим џудсџвом орџанизујемо унутрашњу службу. По џроџени, има нас око 15% од укујној сасџава, сџареџина, редовних војника и морнара. На ДТМ-219 од џеџ сџареџина и 25 морнара осџао је само морнар Живковић, Жиле из Чачка. Њејов командир сџарији водник К. Терзић, џо џовраџку са слободних дана, заџиче на броду само њеџа.

„Жиле, џа само џи осџа. Где су осџали?“

„Па шџа ћу, друже сџарији водниче, имам још 10 дана до скидања, џа да часно одем.“

И оџишао је часно у свој Чачак.

То се десило џочеџком сејџембра.

Шеснаесџој. сејџембра, око 8.00 сажџи, каџеџан фреџаџе Ђурић зове нас на сасџанак и џоказује нам џисмо:

„Ђурићу, дођи у 11.00 сажџи у МЗ Мандалина да се доџоворимо око ваше џредаје и да избејнемо неџоџребне жрџве. У случају недоласка, смаџраћемо да одбијаџе џредају и да ћеџе ви биџи одџговорни за џоследице.“

Анџе Будимир

Предаја није била оџија, сџав је свих сџарешина. Каџетџан фреџаџе Ђурић није моџао да џоднесе, најџсџио је јединицу, не знам шџа се са њим касније дешавало. Знамо да му је џородица била у Сџиџу.

Најсџарији официр на Кулинама био је каџетџан фреџаџе Слободан Раичевић. Уместџо каџетџана фреџаџе Ђурића, на месџо команданџа 8. мешовиџиџи дивизиона десанџних бродова из Команде Војноџморскоџ секџора џо хиџном џосџуџку џосџавље јен каџетџан корвеџе Љубомир Вељковић. На дужности је сџуџио касно џо џодне, а најад на касарне у Шибенику џочео је суџрадан ујуџро, око 7.15 сџи. Дежурни официр на каџији био је џоручник бојноџ брода Зоран Голубовић, а ја сам био џомоћник.

Почиње напад

Тачно у 7.00 сџи 17. 9. 1991. чуо се џлас џреко разџласа:

„Часници и дочасници, џредаџе се! На шџсуће часника диџем Хрваџске џоложио је своје оружје...”

Око 7.15 сџи џочиње џаљба џо нашим џоложајима. Брзо наџушџамо дежурану и заузимамо џоложај џо већ доџовореном џлану. Нико од нас не може да верује да се џо дешава. Чији нас је џлас од бивших колеџа џозвао на џредају?

Граничари и десанџно-јуриџни чамци жесџоко су узвраџили ваџром. Око 9.00 сџи, џаљба је уџихнула. Не иде им баш џо џлану. Из Команде Војноџморскоџ секџора добијамо информацију да је склоџљено џримирје. Звони шџелефон у дежурани сидриџа и ја се јављам. Чујем џлас моџ класића Веселина Даковића.

„Ђе си, браџски, је л' весело код вас?“, џиџа.

„Па ево, било је мало музике. Али надам се да ће се на џоме заврџиџи“, одџворих му.

„Не бој се, ја сам све џриџремио да дињем у ваздух, ако џо буде било џоџребно.”

Он се налазио на Минерској сџаници. Нисмо се више чуџи, ни видели до децембра, када су евакуисани са минско-ексџлозивним средсџивима.

Правимо нов расџоред џоложаја и џлан евакуације. Ја добијам чеџири војника и заузимамо џоложај у боровој шумици на северној сџрани, џрема џраду. Тад смо се и уџознали: Дејан Живоџић из Беоџрада, Дејан Сџаменковић из Свеџозарева односно Јаџо-

дине, Небојша Крљановић из Босне (не моју да се сећим прада, Кључ или Босанска Градишка) и Томић из Бањајнице (име сам заборавио). На сидришту је било више бродова него стварешина. Замолио сам Радована Гошовца да ми да морнара мошористицу да припреми погон од неког десантно-јуришног чамца, како бих могао да испловим у случају евакуације. Та идеја је била прихваћена од официра. Морнар мошористица ми каже да је ДЈЧ-630 у најбољем стању. То је нови тип, нема пројелере него пројулзоре (вода под приписком погони брод). Само десни редуктор губи уље, а леви је у реду. Може и десни да се стави у погон, али не више од пола саћа. Никада нисам управљао тим пловилом, мада ми је била жеља, али сам имао формацијско место до пензије, па то није било могуће. Дан полако одмиче, бродови раширкани по заливу, ми на положају, а испред нас брод у којем сам живео пет година и планирао да проведем цео радни век. Тужан и болан осећај. Ујутру поново почиње напад. Нисмо били свесни да су обалске батерије Жирје и Зечево већ биле у рукама зенити. То је било од стварношћу значаја за развој ситуације на целој шибенско-книнској територији. Око 9.00 сати почиње дејство минобацача по нама. Пала је и прва жртва. Поручник бојног брода Зоран Голубовић погинуо је из снајпера. Мој први командант брода. Са неверицом идем у РУП-3, преко које смо одржавали везу. Око поднева је пресипала буцава и нека чудна тишина. Већ неко време нисам се чуо са осталима и онда схватам да сам остао без батерије на „руковци“. По идем у војнике, а они ме погледом питају шта ћемо сад. Вероватно је наређена евакуација.

Пробој на Вис

Напуштамо положај и укрцавамо се на ДЈЧ-630 и успешно испловљавамо. У погону је само леви мошор. Врхимо се по заливу, не видим нико. Последња информација била је да се бродови евакуишу на Вис. Одлучио сам – правац Вис. Приближавам се каналу кроз који се мора проћи да се изађе на отворено море и видим да су постављене мреже као преуреке. Старају и десни мошор, свестан да ДЈЧ-630 нема пројелере него пројулзоре, и успевам да без већих проблема пређем преко њих, али онда жестоко паљба по нама, Са стирних лица шибенског канала буцано је по нама из стрељачког наоружања, а невероватном срећом, нико од нас није повређен. Изашли смо из канала, прошли поред острва Зларина и паљано ути Виса. Таман смо мислили да је најгоре про-

шло, када се зачу експлозија, ња још једна, ња још једна. А онда, десетак меџара испред нас бели се море, а џелери врцају њо броду. Обалске батерије нас љађају. Оба моџора њуном снаџом на љред. Знам да десни не може дуџо да буде у њоџону, али сад је њо веома важно, избеџи артиљеријске љранаше које љађају око нас. Избројао сам њих двадесетак. Жесток љисак меџала љара нам уши, а љламен и дим куљају из моџорноџ просџора.



Данас је ДЈЧ-630 у саставу Речне флотиле као ДЈЧ-413 „Тараш“
(на слици са ДЈЧ-411 и ДЈЧ-412 на вежби на Тиси)

Али шџа се десило, нисмо њоџођени. Сви смо добро. Заљалио се десни редукџор. Усљевамо да уљасимо љламен, али дим и дађе куља из љреврелоџ меџала. Артиљеријска љаљба љресџаје. Вероваџно су славили њоџодак. Сређа у несређи, судбина шџа ли је. Било је око 15.00 саџи. Море мирно, љрава бонаца. Небо и море се сџојили, а ми дађе насџављамо љрема Вису, али брод не слуша. Пожар је изазвао квар на кормилу, само се врџимо укрупџ. Брзо смо се снашли. Овај џиџ десанџно-јуришноџ чамца има моџућносџи и за ручно кормиларење. Мало је оџежано јер вероваџно никад није коришћен, али боље икако неџо никако. Није било лако одржаваџи курс. Ноћ се ближила, а ми љреморени. Радио-џелефон није био у функцији. Провешћемо ноћ на мору, у мраку и џишини. Па шџа буде, нека буде. Оборили смо сидро и уџонули у сан. Освануо је ведар дан. Поџледам, сви су џу, још сџавају. Изађем на љалубу, а испред мене Вис као на длану. Сидро није баш најбоље држало јер је било љредубоко, али нас је сџруја лађано носила џачно куда љреба.

„Доста сјавања, Вис је пред нама!“, пробудих војнике.

Гледају момци, па шрљају очи. Вис величанствено стоји испред нас. Наш сјас. Али лука Вис је још далеко, а ми се налазимо на зајадној страни, ближе Комижи. Одлучим да присиђанемо на дивљу обалу. Надао сам се да ће нас неко уочићи и доћи по нас. Прошло је и године, а још никога нема. На броду смо нашли цивилну одећу од раније носаче. Два Дејана се добровољно пресвлаче и одлазе пешке до Комиже, а зајим шаксијем у луку Вис. Објаснио сам им како то најбоље да изведу.

Након неколико сати, по нас је дошао десантно-јуришни чатац којим је управљао Радован Гошовац. Зајлакао је од среће.

„Ми смо мислили да сте сирадали“, рекао нам је.

У шећу нас је пребацио у луку Вис.

Дејана Живоћића и Дејана Стаменковића никада више нисам видео јер сам се већ суирадан првим ирансиором враио у Тиваи, а они су збринути на Вису и убрзо и оиушени из војске. Две године сам још остао у Боки. На ДБМ-241 сам провео неко време на испомоћи, без сјалној носављења, а у сеијембру 1993. године прекомандован сам у Речну раићну флотилу у Нови Сад, на дужности командира 3. бродској одреда на РМЛ-335 „Вучедол“. На свој захтев и у договору са Драићом Вићом вршимо замену дужности и преузимам дужности руковаоца минско-експлозивних средстава у складишту на Селишту у јесен 1998. На тој дужности сам остао до 16. 2. 2010, када сам пензионисан.

Суруа и ја смо 2004. године почели да се бавимо прерадом воћа и поврћа. Мала породична фирма, а након огласка у пензију почео сам, из хобија, а касније и професионално да се бавим производњом вина. Радим то са љубављу, а моје најбоље вино зове се „Пуна једра“.

Почетком раића у Босни, мој пријатељ Раденко Балчић се добровољно јавља у Војску Републике Српске и траићно ине у околини Јајца.

СИНЂЕЛИЋ ИЗ ШИБЕНСКЕ ЛУКЕ

Раићна морнарица је доживела шежак ударац због издаје многих својих адмирала и кадрова које су они по свом кључу, боље рећи калаузу, водили, али су је на ноћима одржали многи храбри јунаци „нижих“ чиновна који нису поклекли. Нажалост, неки од њих нису дочекали крај овог раића, па су на бојишту. Насуруи издајни-

цима, појавили су се људи који су часно извршили свој задатак и седмицама и месецима на челу својих јединица бранили своје касарне, објекте и бродове не подлежући огромним притисцима, претињама и чак малтретирању породица.



Међу њима часно место заузима водник Веселин Даковић. Многима од ових хероја није узвраћено на одговарајући начин, па су многи остали на већероштини после пролашења независности Црне Горе. Неки су желели у Војску Србије, иако су рођени у Црној Гори, али ту нису радо прихваћени.

У Шибенику, септембра 1991. године, све касарне 8. војнопоморског сектора нашле су се у потпуном окружењу, а онима који су то чинили, командовале су колеге опкољених које су до јуче носиле исту униформу као и они. Сви војни објекти 16. септембра у Шибенику били су опкољени и под ватром. Гореле су касарне на Кулинама, затим касарна „Анте Јонић“, „Пећине“... Нападаци су засули ватром Команду Војнопоморског сектора, зграду Војне полиције, луку у којој су се налазили бродови Ратне морнарице.

На сидришту у луци направљен је камп за породице официра које су само ту могле да спасу главе, а одатле су бродовима сељени на Вис.

Када је 16. септембра почео општи напад јединице Ратне морнарице, у луци су против себе имале и „свог“ старешину, капетана бојног брода Анту Будимира. Тада је погинуо командант касарне „Анте Јонић“, капетан фрегате Бошко Трифуновић, који је ратовао против свог класића у униформи Збора народне гарде,

Хасана Дервишевића. Тих дана издао је и адмирал Југословенске народне армије Божидар Грубишић, а контраадмирал Ђуро Појер, командант 8. војнопоморског сектора који је требало да командује одбраном, поднео је захтев за пензију, капетан бојног брода Анте Будимир предводио је нападе на касарне Југословенске народне армије... Капетан бојног брода Марко Сунарић стигао је са Виса да преузме команду усред пакла.

У таквој ситуацији, највећи јунак био је водник Веселин Даковић који је са неколико војника минирао складиште експлозива, мина и торпеда и претио да ће разнети пола Шибеника.

Најмлађи најхрабрији

Водник Веселин Даковић био је на служби у складишту мина и торпеда Касарне „Минерска“. Имао је тада 24 године. Рођен је у Никшићу, након завршетка средње војне школе у Сплиту на службу је ступио у Шибенику. Био је подстанар.

Иако најмлађи, био је и најхрабрији. Видевши на све стране издају, одлучио се да сам спречи заузимање овог важног објекта. Командант Касарне „Минерска“, капетан прве класе Томислав Башић, Хрват, побегао је у гардисте 7. јула, а наследио га је капетан Павле Будимчевић, Хрват, за кога је Веселин био убеђен да је у контакту са гардистима. Без ичијег знања, ноћу 1. на 2. септембар одлучио се и минирао цело складиште. Кад је то рекао капетану Будимчевићу, он је побеснео. На његове речи „Откуда вам право да то урадите. Овде командујем ја“, Веселин је одговорио; „А ја извршавам војничку обавезу, непријатељу ниједна мина, ниједан грам експлозива неће пасти у руке.“

Капетан Будимчевић је одмах обавестио команданта позадинске базе, капетана фрегате Бошка Трифуновића, и уместо критике упућене Даковићу, добио је одговор: „Честитам воднику Даковићу што је минирао складиште.“

Обратио се Будимчевић и капетану прве класе Влади Хрчаку, Хрвату, који му је још одушевљеније од команданта рекао: „Тако раде прави војници. Пренесите моје честитке воднику Даковићу.“

Будимчевић је после тога побегао из касарне и ступио у гардисте.

И Веселинов школски друг Владо Вујановић, коме су усташе све поклате 1941. године, побегао је гардистима.

Неуспео покушај подмићивања



Касарна „Минерска“

Само неколико дана након бега, гардистима у касарни појавио се Будимчевић на челу делегације Кризног штаба Шибеника, која је дошла да преговара о предаји касарне. Будимчевић је Даковићу говорио „да је Шибеник део Хрватске, да се узалуд одупире и да прави глупости“. За предају касарне, понудио је Даковићу, Вукотићу и Баљошевићу по 1.500 марака, превоз и азил у земљи у коју желе да оду. Сва тројица су одбила такву понуду и Будимчевић се више није појављивао.

Шестог октобра, у касарну су поново дошли представници Кризног штаба Шибеника. Међу њима је био и Веселинов школски друг Владо Вујановић. Примио их је командант касарне, поручник бојног брода Зарија Баљошевић. Представници Кризног штаба одбили су да разговарају са Баљошевићем. Он је прихватио да разговара са њима, али је на разговор повео два своја војника, снајперисте Славишу Бранковића и Николу Младежића, и наредио им да отворе ватру ако гости покушају нешто против њега или у касарни.

Обратили су му се као команданту касарне, иако он то није био, образлажући то „да је он овде главни, да је то оцена свих из Кризног штаба, а то је познато и врховништву Хрватске, да он одлучује о свему, да га војници поштују и извршавају сваку његову заповест“. Због тога су, у сагласности са врховништвом, одлучили да Даковићу понуде милион марака да напусте касарну. Уз милион марака, обећавали су Даковићу превоз до земље у којој жели да се настани, азил, нова документа са новим именом. Претили су му

бригадом од хиљаду људи, а добили су одговор: „Познато је да је ваша бригада пет пута јача, али упамтите: кад први ваш гардиста дотакне жицу наше касарне, све ће одлетети у ваздух. Ви добро знате да сам све минирао.“

Претили су му да ће постати највећи злочинац у историји човечанства јер би тако уништио град од 300 становника. Дobili су одговор: „Зар ви имате образа да употребите реч ‘злочинац’? Ви који сваког дана мучки убијате моје другове. Нисам ја никакав злочинац. Ја само извршавам војничку обавезу и поштујем заклетву коју сам дао.“

После неуспелог поткупљивања, Кризни штаб Шибеника уценио га је на 800 марака, живог или мртвог.

Само неколико дана касније, на састанку представника Југословенске народне армије, Европске мисије и Кризног штаба Шибеника, у чијем су саставу били и представници хрватског врховништва, хрватски представници тражили су да се водник Дакловић подвргне лекарском прегледу јер је, како су тврдили, умно поремећена особа и од њега се може очекивати да активира експлозив и складишту у којем се налази 1.800 тона мина и других експлозива.

Направљен је уступак том захтеву и донесена је одлука да се касарна коју је Веселин минирао исели као трећа по реду, од седам колико их има у Шибенику, а не последња како је било планирано. Оцењено је да Веселин неће активирати експлозив јер ће још у три касарне бити његови другови, а то би угрозило и животе породица припадника Југословенске народне армије које су биле у непосредној близини.

Јединице Југословенске народне армије напустиле су Шибеник. Шибеник је напустила и Веселинова јединица и он се нашао у Кумбору.

Свој пут од Шибеника до Шапца сам описује.

Долазак у Кумбор

На катиолички Божић, 25. децембра, иселисмо се из Шибеника и коначно ујловисмо у слободну Боку у 23.30 сати. У луци Зеленика нико нас не чека, нећо нам само неки резервисти кажу да треба да идемо у Кумбор. Послужавам војнике и љубавца касарна у Кумбору. На катији чека војна полиција. На њихање иде нам је обезбеђен смештај, полицајац одговара да мора обавести дежурног официра Војноморској сектору Бока. На телефоне се

јавља капетан фрегате Софроније Јеремић и мени каже да смо сви ми издајници и зашито смо уошће долазили. Пошто смо били под пуном рајном опремом, крећем у Команду Војноморској сектора да се разрачунам. Међутим, Команда је била блокирана војном полицијом и јојављује се дежурни Гарнизона и смешта ми војску у бајалон везе. Ујутро сазнајем да треба да се јавим у Команду бајалона за одводно наоружање у касарни у Кумбору. Водим војнике и шу нас разоружавају, командант бајалона прима све војнике по списку, али ми каже да ја нисам на том списку, већ да морам од своје Команде из Шибеника тражити где сам распоређен. Молим команданта бајалона да све војнике пусти на редовно одсуство и да им још году по десет дана наградно, што је он и учинио.

Двадесет седмог децембра идем у војни објект Баринктон у Међинама да се јавим у Команду Војноморској сектора Шибеник. На улазу срећем пуковника Алексу Перуновића, начелника инжињерије Војноморској сектора Шибеник, који ми је непосредно пре раја дао максималну подршку у вези са уређењем касарне у инжињеријском смислу. Обрадова се човек кад ме виђе и са неколико официра седосмо да појидемо пиће пошто се нисмо видели од авијаста. У међувремену, наилази капетан бојног брода Марко Сунарић и уместио да ме пита јесам ли жив, он ме пита шта ја тражим у Команди Војноморској сектора. Кажем му да сам дошао да видим код персоналаца у коју јединицу да се јавим. На то ми он одговори: „Немаш потребе да идеш код персоналаца. Твоја су сва документа у Војној полицији, где си прекомандован у јуну“. У јуну 1991, пошто су од четве војне полиције у Шибенику остали само један официр и два подофицира, по некој процени су мене прекомандовали по наредби у шу чету. Ја наредбу нисам добио, али ми је покојни командант Бошко Трифуновић рекао за шу наредбу и да је он адмиралу Ђури Појеру објаснио да се не може извршити док се ситуација у Шибенику не рашчисти или да му дају адекватну замену за мене. На мој прешет код капетана бојног брода Марка Сунарића, он ми је само рекао да је та наредба активна и да се од хитно јавим у Команду Војне полиције Кумбор.

На дубровачком ратишту

Двадесет осмог децембра идем у Команду Војне полиције Кумбор, где ме дочекује капетан Вукоман Жарковић (синовац будућег адмирала Жарковића, иначе официр који је довео чету резервиста у Дивуље и објект првим бродом у Боку, а њих оставио).

Нисмо ни њећ минућа разговарали, мене задужише оћремом и наоружањем и љравац Цавћашћ на дубровачко раћишиће. Тамо сам био до јула 1992. године као командир Војне љолицје у Цавћашћу до Дебелоћ Брећа. Ту сам ућознао часне и љошћене официре: љуковника Радојевића нашећ команданћа, љуковника Николу Пећировића, мајора, садашњег ћенерала Божу Делића и многе друће.

Каг смо добили наредбу за љовлачење цивилне ућраве, мене љуковник Радојевић, мој ћадашњћ команданћ, зове и каже; „Бирај месћо ће ћеш да радиш док ћи још моћу љомоћи“, иначе ме човјек цијенио и љошћовао као да сам му род роћени. Повече он мене у Команду Раћне морнарице у Кумбору код ћадашњег ћерсоналца, будућег адмирала Жарковића, и оћворено ћа љића: „Моћеш ли ћи овом малом обезбедитћ месћо у Кумбору или ја да зовем друће људе?“ Жарковић се куне да је ћему часћ шћо ја оћу да оћћанем у Кумбору и да за мене нема ћроблема.

Након љовлачења из Дубровника, сћојише нас у једну јединицу Војне љолицје у ПКБ одмаралишће у Баошиће (сћлићски баћћалћон, шћбенска и љулска четћа). Свако јућро на информисању, мајор Дабић читћа љо двије-ћри наредбе за ћрекоманду (ућлавном Пришћински корћус). Мене љићају колеће шћа ћу ја љошћо сам мноћима од њих љомоћао да добију бољу ћрекоманду ћреко љуковника Николе Ђлумца из Подћоричкоћ корћуса. Ја свима ћврдим како ми је речено да оћћајем у Кумбору. У мећувремену, долази наредба да ће нови команданћ баћћалћона Војне љолицје у Кумбору бићи Вукоман Жарковић, шћо је мени била још једна љоћврда да сам оћћурао себи месћо. Мећућим, један љодофицир коме сам средио ћрекоманду у Подћорицу, увече обија конћејнер команданћа Жарковића и снима сћисак сћарешина које је он изабрао да оћћану, мећу којима мене нема.

Љреко женске земљачке линије усћијевам сућридан да доћем до каћетћана бојноћ брода Михаила Жарковића. Пићам ћа шћа би од оне часћи да будем у Кумбору, а он мени објашњава да Ђенералићћаб инсисћира да се искусне сћарјешине шаћу на Косово и Мећохију. Тада ми рече љошћо се војска љовлачи са Превлаке и формира се 81. моћоризована брићада да је команданћ брићаде љуковник Миодраћ добио одрешене руке и може да узме сћарешину коћа хоће. Кажем му зови љуковника Миодраћа (срећтали смо се на дубровачко раћишиће). Каг је чуо Миодраћ, одмах ме је ћрихвћћио и љослао на Врбањ у ћраничну четћу.

На граници

Са Врбња прелазим са чешом на Сишницу (шромеђа Србије и Црне Горе, Хрватске и Републике Српске). Слава Господу Богу јер сам тада добио моћност да помоћем наш најпачени народ у Републици Српској. Сишао сам до Требиња, Билеће, Невесиња, Јеврејској прола у Сарајеву и Касиндолске болнице (али је то за ширину причу). Оће морам најоменути да је то мом убјеђењу и у овим стварима (иако нисам сишурин) велику ми подршку пружио онај Владо Хрчек из Шибеника, који је стиширао све исшраће шротив мене које су шокрешили, нажалост, моје колеге Срби. Јавна је тајна била да ја помажем Српској војсци у свему. Чак кад је била Иманска офанзива и касиндолска болница остала без крви, преко начелнице шрансфузије у Војној болници Мељине тајно сам организовао да се да крв и да је стикујемо у болничке фрижидере и да је ја преко ноћи дошурим у Касиндо.

После шовлачења са шранице 2000. године, шостављају ме за команданта Друшћа НА башаљона 81. шотризоване бригаде. Ту сам доживио мало мира. Међушим, долази до шашења 81. шотризоване бригаде и сад шреба ошети шражити место шод сунцем. Команданти шозадинске базе у Кумбору, каиешан шреаше Млађо Говедарица, нуди ми место шуваника Сабирно-шродајној ценшра у Кумбору. Међушим, ја то нећу јер се тамо ради свашта.

У Команди стана

Срећем једној дана каиешана бојној брода Славнића, начелника Хидрографској инстинишута Рајне морнарице, и он ми каже: „Дака, свашта си шрошао и шеби је ред да одмориш. Хоћеш да доћеш код мене за командира вода шловних средстиава то формацији ми шриада, а никада та није било?“ Ја му кажем да хоћу, али ће бити шроблем да ме ови из Коинене војске враше у Рајну морнарицу. Каже он мени: „То је мој шроблем“. Адмирал Павловић је тада био у Министарству одбране, а истоја знам добро са дубровачкој раишшта. После шри дана, мени Срећа Славнић каже: „Све је срећено, у Команди Рајне морнарице умјесто начелника Коинене војске шуковника Гашовића, који је на шодишњем, шотишсо ми је замјеник, швој бивши команданти бригаде шуковник Ђурчић.“

Али, не лези враже. После седам дана, мене шуковник Гашовић зове у Команду Рајне морнарице. Он шојма нема шта је у шоку. Почине са шричком како он води рачуна о сваком свом официру и

да сваком налази адекватно место у служби. По његовој процени, имају велике проблеме у Команди сџана Рајне морнарице и он је са адмиралом одлучио да ја примим дужности команданта Команде сџана Рајне морнарице. Ја покушавам да ја убиједим да нисам за то јер сам практично од 1991. до 2002. године провео у шуми, али он ни да чује, још почиње да ме вређа како ја не интересуем војске и државе него свој интерес. У томе мени укне филм и кажем му да ме баш брија, да ја имам осигурано место у Хидрографском институту. Он истрчава из канцеларије, одлази до адмирала Грбавца и после десет минута враћа се и каже како се сад чуо са командантом Павловићем и да ми је наредба блокирана.

Тако сам заглавио за команданта Команде сџана Рајне морнарице. И ту дужности обављах годину и по дана, али се јавио официр Хрвати и Грбавац мене смијени. И отиш на белом хлебу, ћећу, куда ћу, иштам каишана бојног брода Млаћу Говедарицу има ли које место за мене, а он ми рече: „Управник Сабирно-продатног центра чека те годинама, узми или остави.“ И тако примам ту дужности.

Референдум

Дође тај проклети референдум и изласа се независности Монџенејра. Након два дана, у амфишестру касарне у Кумбору адмирал Драган Самарџић одржа састањак на којем нареди да сви појунимо уштинике да ли ћемо каријеру наставићи у Војсци Монџенејра или Војсци Србије. Ја, нормално, наишем да ћу у српску војску.

Сушридан у осам зове ме мој командант уковник Бошко Крунић и наређује да дођем до њега у касарну. Пошто је исти знао да ја никад нећу проћи поред „Милове кокошке“, исти ми каже да прескочим ограду између Сабирно-продатног центра и касарне, а он ће јавићи сјажи. Јављам се уковнику и по дочеку видим да нешто није у реду. Каже: „Седи, Дака“, послужи ме кавом и ракијом и поче да прича: „Ово што ми се десило јуџрос, није ми се десило у војничкој каријери. Реферишем јуџрос заменику команданта Рајне морнарице каишану бојног брода Рајку Булаћовићу, а он ме прекиде и ишта: ‘Ће ти је каишан Даковић?’ Ја му кажем: ‘На Сабирно-продатном центру, јуџрос ми се јавио.’ А он ми наређује: ‘До 14.00 сати да преда дужности и да иде на располање. Нећу више да ја видим у касарни Војске Монџенејра.’ Ја

Покушавам да му објаснић како би било боље да у наредбу о располађању сџавим још десешак официра који су родом из Србије и који ће сићурно оћићи у Војску Србије, али он не дозвољава, нећо само ћи да идеш на располађање. Покушавам да му објасним шћа си ћи све био у војсци од Шибеника, Дубровника и Сићнице, али он ни да чује.

Кажем ја ћуковнику: „Све сам ја ћо и очекивао и знам одакле већрови дувају.“ Нареди ми да ћредам дужност каћешану Малишићу (нажалост, Србину из Краћујевца који одлучи да служи Милу). Пошћо је реч о доходовној усћанови, где би ћримоћредаја шребало да шраје барем 15 дана, а ми смо је морали завршићи до 14.00 саћи истћој дана, каћешану Малишићу обећавам да за све ја одћоварам, али ћод условом да ниједан докуменћ из Сабирно-ћродајној ценћра не смије узейи војна ћолиција и безбедност, већ само фоћокоћје. Осићуравам се ћреко ћродавачице Биље из Крајине (иначе жене нашеј официра) да она ћраћи доласке ћолиције и безбедњака.

Након неколико дана добијам информацију да је анкећа била лаж, јер Србија неће ћримићи ниједној сћарешину који је роћен у Црној Гори, а Мило ће очистићи војску од срћских кадрова.

Ту ја анићажујем новинаре „Дана“ и „Новосћи“ и ћочне се обавешћиваћи јавност о сћању у новој држави. Нормално, каћешан бојној брода Булаћовић одмах ме сћавља ћод војнодисциплински суд, а убрзо и ћод Војни суд за одавање војне шћајне и издају оћићбине.

Код митрополита Амфилохија

Док се све ћо дешава, ћреко Економској савјетћа Црноћорске мићроћолије, у манастир Остћрој одвезао сам неку ћомоћ раније ћрићремљену (ћодмећачи и вреће за сћавање за ходочаснике) и ћриликом ћоћа, морао сам свраћићи на ћријем код ићумана манастира владике Диоклијској Јована Пурића. О свему ћоме је извијешћен мићроћолић Амфилохије и сућридан ме зову из Мићроћолије да морам доћи сућра вече на ћријем код мићроћолића, они ће ћослаћи возило за мене.

Оглазим на ћријем код мићроћолића и он ми уручује захвалницу за ћомоћ цркви, мећућим, један од чланова економској савјетћа Мићроћолије каже мићроћолићу: „Каћешан о свему ћрича, а не ћрича о својим ћроблемима са Војском Монћенећра.“ И ћу ја мићроћолићу изложим своје ћроблеме, а он одмах нареди да се

зове адвоката Мићрополије Мићовић и да преузме мој случај о трошку Мићрополије. Рече ми да до сутра вече покушам да скупи имена свих старешина који су рођени на територији Црне Горе, а писали су да иду у Војску Србије, и да му то доставим, а он ће у понедељак првим авионом ићи у Београд код Кошћунице и молићи га да нас покуша сасати, о чему ћу добити информацију у уторак.

Скупљам ја списак, достављам мићрополију, он одлази у Београд и по повратку добијам информацију да је Кошћуница обећао да ће сасати седам-осам старешина (од 55), а да више не може јер су се Мило и Тадић о томе договорили. Ко ће бити сасан, одлучиваће Генералштаб Војске Србије.

У међувремену, док трају испитне радње, у мом бившем Сабирно-пролазном центру долази прво ванредна материјално финансијска контрола из Команде Райне морнарице, а пошто нису ништа нашли, генерал Јован Лакчевић шаље контролу из Генералштаба Монитине, али и они су остали крајних рукава. Пошто је са свима био упознат, мој командант Живко Крунић инсистирао је да ја морам бити присутан током инспекције и тиме ме сасео, јер ко зна шта би ми још придодали.

Пред судом

У новембру месецу добијам позив за главни претрес и са адвокатом Мићовићем идем у Војни суд у Подгорици. Претходно се договоримо да идемо до краја, па шта буде.

Улазимо у судницу, председник Војног суда уковник Жижич, чланови неки непознати официри, пуштилац мајор Кораћ, Турчин из Рожаја. Читају оптужницу, ја се осећам као највећи злочинац у држави. Пиша председник Суда јесам ли разумио оптужницу, а ја му кажем по договору са адвокатом: „Дјелимично да, дјелимично не.“ Узима ријеч пуштилац и зајенило Туре да су сви докази ту и да морам под хитно најсироже бити осуђен. Након њега, узима ријеч мој адвокат и износи све чланове Судског вијећа, осим секретара суда који је правник по струци. Указује на правне грешке у оптужници, тражи јавно суђење (испред суда су већ чекали шелевизија „Елма“ и новинари „Дана“ и „Новости“). Председник Судског вијећа даје паузу 45 минута док се они не договоре о захтеву адвоката.

Седимо у ходнику мој адвокат и ја, а неколико међара од нас пуштилац. Палим мобилни телефон и видим пројектован позив

од мој команданџа Живка Крунића. Позовем га и он ме зеза: „Јеси ли присиуио својом црногорском суду?“ Ја му објашњавам да смо на паузи, га ћемо видети шта ће бити. Он ми каже „Оће је луда кућа, звао шта из Београда и ништа иде си ти. Пре месец дана ти је дошла наредба за прекоманду, али ју је Булашовић у договору са Лакчевићем склопио како би те осудили. Биће ти прекинуто суђење.“

Ја то саопштавам адвокату, а он каже: „Хвала Богу ако је то истина.“ Не прође ни 25 минути паузе, а ево судској савети и њуковник Жижић се извињава збој брзине и ништа можемо ли да наставимо, иако пауза није прошла.

Улазимо у судницу. Председник суда командује да ошужени усстане и чита: „Одбија се ошужни предлој јер су нарушене све правне норме...“ Како и адвокат и ја знамо о чему је реч, а несрећни шужилац не зна, он почиње да скаче и виче: „Ја сам све доказе прикупио и он мора данас бити осуђен.“ Једва га Жижић смирује.

Након тога, прилази мени њуковник Жижић и каже: „Ево, каишане Даковићу, да те увјеримо да је Црна Гора правна држава.“ А ја њему одговарам: „Господине њуковниче, правна је док раде телефонске везе са Београдом.“

И још да напоменем, проишв мене је био ѡкрениш ѡстиуиак за рашни злочин на дубровачком рашистиу, али је то Жујанијски суд у Дубровнику одбио збој недосиашка доказа.

Заборадио сам да напишем да се садашњи начелник Генералштаба Монџенеира, генерал Лакчевић, није ѡмирио са ослобађајућом пресудом збој издаје Монџенеира, већ је инсистирао да државни шужилац Весна Меденица ѡкрене службено шужбу, али сам и њу оборио.

Одлазак у српску војску

Долазим у Београд, иде ме дочекују пензионисани генерал Божо Делић и морнарички њуковник Немања Курдулија. Одлазимо у неку кафану да доручкујемо и у току разговора Божо Делић ѡзива мобилним шелефоном генерала Бабића, начелника Персоналне управе Министарства одбране, и истој ништа за мој сиашус. На то му генерал Бабић дословице каже: „Реци Даковићу: све ближе од Драча да добије, то му је најада. Моји људи и ја о јаду смо се забавили са њим.“

Немања Курдулија и ја одлазимо у Генералштаб Војске Србије у ѡсоналну службу и како смо се најавили, изађе један мајор и

саопшћи ми да се јавим у Команду Коинене војске у Нишу за даљи распоред, с тим што ће ми он оправдати један дан закашњења.

Суштрадан се јављам у Команду Коинене војске Ниш надајући се да ме је Бој погледао и да ће ме враћати у Нови Сад, у Речну јединицу која је под њиховом командом. У персоналној служби Коинене војске прима ме пуковник Војин Јондић, садашњи генерал, и пошто га први пут у живоју видим, одмах сам осјетио да нешто није у реду. Не као пуковник, него као човјек рече ми да сједнем, наручи кафу и извади ракију да попијемо. Испред њега на столу стоји мој досије и он ми каже: „Можемо ли отворено причати без лажи и превара?“ Ја му кажем: „Никакав проблем.“ На то ми он рече да је мој досије добио прије петнаест дана и да му никако није јасно да сам од 1991. три пута ванредно унапређиван, добио орден од председника државе, све службене оцене „нарочито се истиче“, а да упркос томе, он има строго наређење да ми не смије дати распоред ни митар северније од Ниша. Ја њему на то кажем: „Свјестан сам ја тога јер се у Генералштабу још питају Милови кадрови који ми се свеће.“ Он се пошћуно сагласио са мном. Видим да је човјеку искрено криво што не може да ми помогне јер за мене једино има мјеста у Бујановцу, у пешадијском батаљону. Након полусајмог разговора, Војин позва телефоном пуковника Саву Станковића, команданта 4. моторизоване бригаде из Пироша, и дословице му каже: „Саво, ти знаш да се твоја бригада расформира од 1. 1. 2007, међутим, још званична наредба није стигла. Теби је пензионисан други референс техничке службе, а нама није забрањена појуна твоје јединице. Шаљем ти на његово место једног морнаричког официра, изнаника из Црне Горе. Прихвати га максимално људски и помози човјеку, досије не требаш читати него разговарај са човјеком, он ће ти све објаснити. Помози да човјека сасасемо барем јодину дана, а онда ако се нешто промени, па и он да добије заслужено мјесто.“

Истог дана јављам се у Команду 4. моторизоване бригаде у Пирошу. Прима ме командант, пуковник Саво, и одмах позива персоналца, финансистиу и помоћника команданта за позадину. Овде морам нагласити да никад у живоју у војној каријери, на бољи пријем нијесам наишао. Наређује Саво помоћнику команданта за позадину да ми одмах на месец дана обезбеди смештај у самачком хоћелу и да ме сави на храну. На питање команданта шта ме припада од трошкова и финансијских принадаљности приликом прекоманде, финансишта одговара да ништа не моу добити без личне карте. Саво узима телефон и позива на-

челника Центра безбедности Пироћ и објашњава му целу ситуацију. Затим ми даје службено возило и његовој возача да ме одвезе у Центар безбедности Пироћ код начелника. Истог дана предајем папире за лична документа и ујутро их добијам.

Наредба о расформирању бригаде дошла је првог јануара и исту смо расформирали до 30. 9. 2007. године. (расформирање је посебна и гуђа прича).

Међутим, пошто су се у Генералштабу Војске Србије још налазили милоборци, након расформирања, мене прекомандоваше у 31. пешадијски батаљон Треће бригаде Којнене војске у Зајечару.

Године 2009, враћајући се из Херцеџ Новог преко Вишеграда, сјетим се да је тамо какаван бојног брода Шиљо Раговић, практично једини човек у Команди Рајне морнарице који ми је помагао док сам био командир ираничне чете на Ситници. Нађем ја Шиљу, а он ме пита: „Ђе си ти, несрећниче, нико за тебе не зна од распада државе.“ Ја му кажем сву своју историју, а он ме пита ко сад командује у Војсци Србије. Кажем му да је командант Којнене војске генерал Диковић, а начелник Генералштаба генерал Милетић. Он ми каже: „Диковић ми је класић са Командноштабне академије, а Милетић са Генералштабне академије. Сад ћемо да зовемо Диковића.“ Позива га он телефоном и прича му све о мени и Диковић му каже да ће му јавити сутра до 12.00 сати док провери податке са персонелима. Сутридан зове Шиљу мене и каже ми да му је Диковић обећао да ћу до 1. 6. 2010. бити прекомандован у Речну флотилу у Новом Саду.

Коначно, опет у Морнарици

Овде морам додати податке из времена формирања Речне флотиле. Када је дошло наређење за формирање Речне флотиле, све команде Војске Србије добиле су наређење да доставе спискове свих морнаричких официра и подофицира у својим јединицама. Ја сам тада био на одмору, када ме зове референт персоналне службе Треће бригаде Којнене војске и каже ми да су се командант бригаде Чедо Бранковић и начелник персоналне јединице Марковић (Хрват) договорили да мене не ставе на списак. Ја позивам Марковића и кажем му да ћу шужити и њега и команданта због лажног извештавања. Када су видели да немају куд, стављају ме на списак, али ми је слаба обавештајна служба била. По неким мојим изворима, добијам податке да ће будући командант Речне флотиле бити какаван бојног брода Дане Красић или какаван

бојној броду Аца Илић са којима сам био у одличним односима док су били у Команди Рајне морнарице у Кумбору. Налазим бројеве телефона обојице и зовем их. Прво позивам Данећа Крастића (иначе ми је много помогао у расформирању 4. моторизоване бригаде из Пироћа) који ми каже да ако он буде командант Речне флотилије, бићу први примљен, али за сваки случај да позovem и капетана бојној броду Илића који је дужи командант, али да не помињем да сам разговарао са њим јер су у лошим односима. Исти сценарио ми се десео и са капетаном бојној броду Илићем.

Међутим, не лези враже, за команданта Речне флотилије поставише капетана бојној броду Небојшу Јоксимовића. Из прве руке знам да је кад је на броду у Команди Којнене војске у Нишу, где је бирао сараднике за Речну флотилу, видео моју слику и кад му је презентован досије, изјавио да не жели у Речној флотилији рајне офицере и злочинце. Али несвесно 2011, у Речној флотилији, након обрађених података који се нису радили 20 година, нашао ме је: „Где сте ви до сада били капетане, што раније нисте дошли у Речну флотилу?“ Одговорио сам му: „Господине капетане бојној броду, ја сам онај капетан са видео-бима из Команде Којнене војске у Нишу за којеј сте ви рекли да је рајни официр и злочинац и да вам ипакви не требају.“ Окренуо се и отишао без коментара.

После свих мука и перипетија успевам да преко Шића и Диковића дођем у Речну флотилу у јуну 2010. године (и ова ми је наредба за прекоманду скривана преко месец дана, док није Шића звао Диковића).

У Речној флотилији примио сам дужности командира вода за снабдевање у четри логистичке подршке. Они који ће отворено да признају, више сам урадио него сви командире у последњих 30 година.

У септембру 2011. године, у 15.00 сати зове ме командант, капетан бојној броду Јоксимовић, и чита Наредбу Владе Србије да се ми рајни официри пензионисамо. Исти ширена пописујем и одричем се и годишњеј одмора и слободних дана само да ми дају решење о пензији, јер ова војска није била оно чему сам животи посветио.

Уместо закључка

Дуго сам размишљао на који начин да све ово прикажем и огледио сам да ништа не мењам, јер и мени, као и Војину Јондићу, није јасно како да јунак из Шибеника, који је од 1991. шири пуца ванред-

но унапређиван, који је добио орден од председника државе и има све службене оцене „нарочито се исшиче“, буде иако ипреширан. Размишљање о свему ипреустићу онима који су доиринали да Веселин Даковић ипређе иакав иуи.

Да је Веселин осиао доследан себи, иоиврђује и ова иорука на Фејсбуку:

**Племе моје сном мривијем сјава,
суза моја нема рогитиља,
Нага мном је небо уиашено,
не ирима ми илача ни молииве!
Њеиош**

У свом живоиу, до данашњеи дана, чини ми се да иежу уру не дочеках од јучерашњеи дана и сазнања да је мој назови браи-сивеник Марко Даковић срушио конак Цркве СВЕТОГ ВАСИЛИЈА ОСТРОШКОГ у Улцину.

Прошао сам и раи у Хрваиској и НАТО бомбардовање и Милово ироилашење Мониенеира и смри суирује, али ми је ово иеже од свеи. Ово није удар на мене и моју иородицу, већ удар на комилеино браисиво Даковића којим се дичила Њеиошева Црна Гора. Изроде, Марко Даковићу, иљунуо си на војводу Јакова и Аниа, илеменскои каиешана Аћима, барјакшара Илију, минисира Марка и све Даковиће до девеиои кољена.

Небраије Марко, мене није моиао куйиши ни усшаша Туђман, ни усшаша Мило Ђукановић, неио сам увијек часно и иошшено слиједио сивоије својих славних иредака и заио сам данас обични ирађанин браиске Србије, али чисиои образа и часиши.

Тежи ми је био јучерашњи дан неио сви до сада, зову иријашељи и неиријашељи. Пријашељи да се сажале, а неиријашељи да ликују.

Молим вас, браћо и сесири, ја сам 2006. иодине раскрсио са усшашким иројекшом Мониенеира. Ја сам Србин из Црне Горе од-носно Сиаре Херцејовине.

Сви ДАКОВИЋИ који се буду декларисали као МИЛОГОРЦИ, МОНТЕНЕГРИНИ, ДУКЉАНИ, они мени нијесу нишшиа у роду и за ио ме немоије зваиши. А небраиу Марку иреиоручујем да иро-мијени ирезиме у Лубурић, јер су и ио изроди наше позе, а ио све-му судећи, он и њеиов иосиодар наследници Секуле Дрљевића.¹

¹ На ову објаву, његов командант пуковник Радован Ђурчић му поручује: „Велики поздрав за нашег Даковића. Био си и остао понос 81. моторизоване бригаде и Ратне морнарице.“

ГОЛОБРАДИ ЈУНАЦИ

У догађајима 1991. године у Војнопоморској области, млади људи – морнари, подофицири и официри – спасли су највећи део пловних средстава начинили мноштво подвига. Неки од њих забележени су на новинским ступцима и ту су и остали. Док су старији делили заслуге, њих је, на пример, прекрио заборав, а тако није требало. Где су сада ти јунаци? Ни многи припадници Ратне морнарице не знају те јунаке, па настављамо да их извлачимо из заборава.

Полазиште за текст о голобрадим јунацима јесте чланак Зорана Плавшића „Црне легије никога нису штеделе – Пуцали на децу“, који је објављен у „Политици експрес“ пре скоро 30 година.

„Тукли су их из свих могућих оружја“, пише Зоран Плавшић, „а они су улетали у нове ватрене окршаје, спасавајући људе и опрему. Борили су се и дању и ноћу у околини Сплита као стари морски вукови. Трагови борби виде се на целом броду, у просеку имају 19 година.“

Деветнаестогодишњи Бојан Перовић из Крагујевца и 22-годишњи Влатко Георгијев из Штипа предводили су групу тек регрутованих морнара. То су били: Миодраг Петровић из Доњег Милановца, Новица Стојановић из Враћа, Живан Јовановић Жика из Шапца, Михрет Хусић из Завидовића и браћа близанци Марјан и Иво Луцић из Оцака. Бојана и Влатка су касније прозвали „Мирко и Славко“ по угледу на јунаке већ познатог стрипа. Што би рекли некада војни новинари: „Југославија у малом“.

„Приче о њиховим подвизима“, пише Зоран Плавшић, „о тој храброј посади десантно-јуришног чамца (ДЈЧ-632 – прим. аут.) шириле су се етром, преносиле са брода на брод. Старешине су их хвалиле, морнари се дивили. Запамтили су их и хрватски гардисти. Кад год би се појавили на мору, у близини обале, хрватски јуришници кидисали су на тај чамац. На сваки напад са копна, такорећи ненаоружани брод, има само два топа мањег калибра, ручни бацач граната и нешто стрељачког наоружања, одговарали су пуном мером.“

Доживљаје тих младих људи најбоље ће описати сам актер, водник Бојан Перовић.

Васпитање и патриотизам понети из куће

Наша прича, ако је то могуће тако назвати, јј. прича о „Мирку и Славку“ почиње мало раније од приче испричане у објављеном шекспиру.



Јунаци за сва времена:
Влашко Георгијев и Бојан Перовић (1991)

Почињем са радом, првом дужношћу 1990. године у Шибенику постављењем на десантно-јуришне чамце ДЈЧ-613 и ДЈЧ-621, где је командир био водник прве класе Марко Кокеза. Иначе, тада је Одред десантно-јуришних чамаца у саставу Осмој мешовитој дивизиона миноловаца-десантних бродова био веома млада јединица, што се види кадра.

Као што сви знамо, полишика и друга превирања у Републици Хрватској почињу много пре од дешавања у Шибенику. Већ од априла 1991. године моћи смо да идемо ван касарне (односно кући), а да са собом носимо наоружање као личну заштиту.

Морам сиоменуџи да сам се у џом љериоду инџензивно дру-
жио са водником љрве класе Веселином Даковићем (највећим хе-
ројем ЈРМ), џио је на мене, љоред васџиџања и љаџриоџизма
љонесеноџ из куће, уџиџало још више на моје будуће љонашање и
доношење неких одлука.

У џоку 1991. љодине, за команданџа одреда десанџно-јуриш-
них чамаца љосџављен је љоручник бојноџ брода Вукмир Банго-
вић (љре џоџа био на љаџролним чамџима) коџи ће својом људском
величином осџавиџи велики џраџ на све нас, џеџове љоџчиње-
не. Сви џеџови љосџуџици и радње са нама младим сџарешинама
џек ће доџи до изражаја и љоказати сврсисходносџи у времену
које џек долази.

Да би било јасније, ДЈЧ љо формацији има два љодофицира и
шесџ морнара као чланове љосаде. Збоџ дешавања која су насџа-
ла у Реџублици Хрваџској, велики број сџарешина наџусџио је
јединице ЈНА. Није џо било ниџиџа изненађујуће за џо време.
Збоџ одласка великоџ броја сџарешина, ми коџи смо осџали верни
себи и љоложеној закљетиџи, морали смо љружиџи догаџни наџор
у свим својим акџивносџима које су следиле.

Морам наџоменуџи да су љре наџада на Шибеник, љодофици-
ри и морнари коџи су осџали у јединици (међу њима Влаџко и
ја) љриџремили шесџ ДЈЧ, које смо љослали у Кумбор. Дошле су
сџарешине из Кумбора да одвезу бродове како не би љали у руке
Хрваџске.

После одласка дела бродова из одреда ДЈЧ, формиране су и
нове љосаде збоџ одласка сџарешина хрваџске националносџи и
џада смо љосџали чланови љосаде ДЈЧ-632 Влаџко Георџијеџ и ја.
Сџав свих сџарешина коџи су осџали био је јединсџивен (џио се
може видеџи из инџерџја Саве Војиноџића) да се касарна „Кули-
не“ брани до краја и да није љредмеџ љредаје.

Почетак приче о „Мирку и Славку“

Наша љрича „Мирко и Славко“ љочиње љре наџада на Шибеник.
Нисмо били у Шибенику за време наџада, када нас љоручник бој-
ноџ брода Вукмир Бандовић шаље на задаџак обезбеђења луке
Лора у Сџлиџу.

По самом доласку у Лору, речено нам је да смо џу збоџ обе-
збеђења Лоре и задаџака љревожења збоџ одласка бродова из
Лоре. Наиме, у џом џренуџку није било раџних бродова у Лори,
сви су исџловили на обезбеђење љриласка бродова у луке на Јадра-
ну.

Наш први ваљрани окршај био је у Кашћелима за складишће ђорива у месћу Свеши Кајо. За сам ђолазак на задатк (складишће су већ заузели Хрватћи), на брод се укрцало 20 војника са једним ђодофициром (не сећам се имена) и ђред само исћловљење наређе-но нам је да сачекамо долазак катейана фрећаше Данила Зјачића. Колико се ја сећам, он није ни шребало да учесћвује у самој акцији, већ је шћо учинио на лично нахођење, шћј. својом одлуком.



Два раћна друћа: Бојан Перовић и Влаћко Георћијев

Катейан фрећаше Зјачић, ђо доласку на наш ДЈЧ (одакле је командовао целом акцијом), био је ђошћуно смирен и ђрибран, чак нас је храбрио да је реч о рућинском задатку и да очекује да све буде без ђроблема.

Да би шћћо више видео и моћао да руководи акцијом, катейан фрећаше Зјачић заузео је месћо на ђалубици, између два шћоћа калибра 20 мм. При доласку на Свешћој Кају и искрцавању ђудсћива, заћочела је ђуцњава ђрићадника хрватћске војске. Била је шћо ђуцњава из ђешадијској наоружања. Снајћерска ваћира је оћворена ђо целом броду. На ваћиру хрватћске војске одћоворили смо шћоћовима 20 мм (за једним шћоћом водник Бојан Перовић, а за друћим шћоћом војник Живан Јовановић Жика из Шайца). Долази до засћоја на шћоћу војника Јовановића, коћа делимично обузима сћирах. Катейан фрећаше Зјачић ћа бодри и смирује. За време шћрајања ђуцњаве хрватћске војске, не чујећћо одакле долазе ђуцњеве, ђосебно снајћерски.



Десантно-јуришни чамац ДЈЧ-632 пребачен је у Речну флотилу, где је добио име „Бечеј“ (ДЈЧ-411)

Један од многих снајперских хиџака погинуо је каиџана фреџаџе Зјачиџа у џренуџку када храбри Жџику, иако иџиџи није био намеџен њему. Хиџаџ је био намеџен воднику Влаџику, који џа џромашује за неколико ценџимеџара, окрзнуо му је део десноџ рамена односно униформе и поџаџа каиџана фреџаџе Зјачиџа у буџиџну аџиџерију.

Каиџан фреџаџе Зјачиџ није зајаукао, ниџи закукао, само се окренуо џрема мени јер се налазио између два џоџа, и уџиџао ме: „Шџа ово би?“ То су њеџове џоследње речи. Одџоворио сам му: „Раџени сџиџе.“ Крв му је већ била до џруди јер је био у клечеџем џо-пожају.

Војник Јовановиџ и ја сџуџиџамо џа раџеноџ у кормиларџицу, водник Влаџико јавља да имамо раџеноџ на броду. Сџиџе нареџење да раџеноџ каиџана фреџаџе Зјачиџа џребацимо на џорџедни чамац који нам је био заџиџиџа. Губимо мноџо времена на џребацивању раџеноџ (носила са џорџедноџ чамца, џосџављање на носила, џребацивање носила са раџеником на џорџедни чамац...). Торџедни чамац одвози каиџана фреџаџе Зјачиџа за Лору уме-сџо нас који смо мноџо џокреџљивиџи, брџи, лакше џрисџајемо...

Лекари и сесџре већ су џобеџли у Збор народне џарде, а Хиџна џомоџ је џребало да сџиџне из Војне болџице у Сџилиџу, коју су одраније дрџале усџаше. Усџосџављена је веза џреко „Кризноџ иџџаба“.

Хиџина помоћ је дошла када је Зјачић већ искрварио. Поџинуо је фин, миран човек. Хрваши објављују да је ђоџинуо ђод нејасним околностима. Приликом сахране на сџлиџском ђробљу Ловринац, неки ђрађани, заџечени збођ друџих сахрана, ђљували су ђрема ђођребној ђоворци каџеџана фређаџе Зјачића.

Оџиџли смо назад на Свеџођ Кају. Посада десанџнођ јуриџнођ чамца разбила је усџаше и ђовраџила складиџџе ђорива. Засџавник, џеђови војници, ја и мођи војници минирали смо складиџџе и исџио диџли у ваздух. Униџџене су и инсџапације и ђориво изазваном ексџлозијом. ЗНГ и ХОС се нису докођали ђорива.

Брод за све и свашта

Након нашеђ ђрвођ ваџренођ крџџења и ђовраџика у Лору, слеђили су нови изазови и задаци. Били смо брод за све и свашџа. Нођу смо ђревозили намирнице и ђориво за Дуџлово. Сџално смо били веза између Лоре и бродова кођи су се налазили на Вису.

Неколико дана ђосле окрџаја на Свеџом Кају, добили смо задџак да иђемо у Дуџлово. Било нам је чудно џџо џај задџак реализујемо у дневним условима, јер смо све ђреџходне реализовали нођу.

Но, као и све до џада, а и убудуђе, изврџили смо задџак без ђођовора и коменџара.

По доласку у Дуџлово са морске сџране, а џамо смо мођли само ми да ђриђемо збођ малођ ђаза, имали смо џџа и да видимо. Жене, деца, џруднице и ђонеки сџарешина кођи се џу нашао јер није мођао дођи до свођ брода. Да најоменем да се у Дуџлову налазила и моја кума (крџџена кума моје деце). Мођи кумови имају сада два сина, од кођих је један ђоручник Војске Србије. Кум ми је акџиван сџарешина Војске Србије.

Тачно је да смо иџли са свођим ДЈЧ и у Команду ВПО у Сџлиџу. Улазили смо у ђрадску луку џачно насђрам Команде ВПО, џџо нико није очекивао. Војници кођи су били у обезбеђењу Команде ВПО, исџрчавали су у нашу заџџиџу док су Хрваџи збуђено ђледали. Једном приликом док сам ђреџрчавао између брода и улаза у Команду, на самом улазу у Команду сачекао ме је официр чина каџеџана бојнођ брода или ђуковника (не сеђам се) и дао ми у руке коверџу на кођој је ђисало „Лично за адмирала Кандића“. Коверџу сам сџавио у кошуљу и никоме о џоме нисам ђоворио.

По доласку на осџрво Вис џражено је да се бродом вежемо на брод „Вис“, џџо није била уобичајена ђракса. Схваџио сам на

крају да ишраже коверџу која је била код мене у кошуљи. Влајко није знао да је имам. После дује и мучне расправе, где је било и иреџње заџвором, Влајка и мене одвели су у Ојераџивни ценџар на броду „Вис“, где се џелефоном лично јавио адмирал Кандић и рекао да коверџу иредам ојанима безбедноџи. Ни дан данас не знам џџа се налазило у џоменуџој коверџи. Али из иреџходној случаја ироизилази анеџдоџа:

Суџрадан, официр безбедноџи долази код нас на брод и све нас џозива да се окуџимо јер нам адмирал Кандић шаље флашу вискија да се џочасџимо збој изврџеној загаџка.

Сегимо, џијемо, шалимо се, али у једном моменџу џаде ми на џамеџ да је адмирал џослао боцу од 0,75 лиџра. Захваљујем официру безбедноџи џџо се сеџио нас, џџо нам је џослао џиће, али молим да следећи џуџ џошаље барем један лиџар јер је ово за нас мало.

„Ви сте наш понос и дика“

Можда се за нас најџежи ваџрени окрџај десио између Марјана и Чиова. Наиме, као брод који је био између луке Лора и остџрва Вис, добијамо загаџак да са неколико сџарешина уџловимо у Лору, да џе сџарешине изврџе добијене загаџке и да их враџимо. Долазимо у Лору, сџарешине обављају своје загаџке и сазнајемо да је хрвајска војска минирала Каџџелански залив исџред улаза у Лору и да нема изласка из Лоре. Касније је на једну мину наиџла баркаса из Дивуља, где су џоџинули засџавник и два морнара.

Ноћ смо ировели и Лори, уз сџално размиџљање да више неће мо ни изаћи. Ту ноћ оглучујемо да ујуџро исџловимо џо сваку цену (Влајко, ја, сџарији водник Милун Бабовић, џоџџуковник Пеџковић...). Јављамо Команди да исџловљавамо, добијамо неџаџиван одџовор, ниџџа, крећемо на своју одџоворноџи. У џом иџренуџку ваџило је џџзв. иримирје. Исџловљавамо из Лоре, све иролазимо, нема мина и долазимо до иролаза између Марјана и Чиова, где нас наџадају здруженом ваџром. Тукли су нас џешадијском муницијом, џоџовима 20 и 40 мм. Наравно, одџоворили смо оним џџо смо имали. Брод је био изрешетан са свих сџрана. Као никада до џада имали смо мноџо среће – срећа ираџи храбре, али и џоџџене. На броду је било мноџо више људи неџо обично – сџарешине које су биле на загаџку. Рањен је водник Коџев² који је

² Водник Котев био је код нас на броду само једном приликом и то када смо

био у кормиларници – гео руке му је однесен. Кроз кормиларницу односно мунициону комору, ишла су шири пројектила, нису појодила муницију. Више пројектила ишло је кроз моторни простор без знајних оштећења, као и кроз ограду палубице шоба, сви су се кршили како нико на шобовима није повређен. Као и увек, био сам за шобом. Хтео сам да узмем гео оградe за усвомену, али у ремонту шоб нису знали, па су је бацили.

У ватреном окршају између Марјана и Чиова сасле су нас ракетне шобовњаче РТОП-405 и РТОП-406, које су биле спремне да ошворе ватру шоб граду да најад није прешао.

После изласка из шоб окршаја, добили смо од једног команданта РТОП радио-везом поруку, најлепшу за нас, која је гласила: „Ви сте наш понос и дика.“

* * *

На Вису смо остали до последњег дана повлачења ЈРМ. Ванредно смо унапређени Влашко и ја у чин водника прве класе. Предложени смо за шоборучнике, али је капаган бојног брода Мујо Ђилимковић на колеџу рекао: „Боље да имамо добре шодофицире него лоше офицере.“

По доласку у Црну Гору, Влашко се скинуо и ошшао у Војску Македоније, живи у Куманову, ради у Скопљу. Он је 35. класа Морнаричке средње војне школе. Има суругу Драгану, две ћерке и унуку Уну од шри месеца.

Морнар Миодраг Пешировић је одслужио војни рок све време са нама, активирао се као шодофицир шоб доласку у Боку Кошорску.

Војници, браћа близанци Марјан и Иво Луцић, приликом једног одсуства напустили су ЈРМ. Иначе, били су Хрвати из Оцака. За време борбених дејстава нису учествовали због националне одређености. Њихов задатак био је пуњење оквира за аутоматске пушке и добоша за шобове.

Морнар Живан Јовановић Жика из Шайца иако је пуштен на одсуство, са којег се није враћао. Жика је пре доласка на одслужење војног рока живео у Бечу, где је имао суругу и деце. Када је кренуо на одсуство, није имао цицеле, остале су му у Шибени-

били нападнути са Марјана и Чиова. Мислим да је радио на торпедним чамцима. После равања на броду, пребацили смо га на РТОП која га је превезла на Вис. Колико се сећам, на „Галебу“ је тада била екипа доктора која је прва извршила хируршки захват. Одатле је пребачен у Међине. Рука му је спасена. Касније се, колико знам, скинуо и ошшао у Македонију.

ку. Влашко му је позајмио своје, носили су исти број, никада их више није видео.

Ја сам рођен 20. јануара 1972. године у Крајујевцу. Завршио сам 37. класу Морнаричке средње војне школе (1986–1990). Суџуџа Сања Бјелановић рођена је у Силићу. Имамо ћерке Најашу (1993) и Јелену (1995) и унуку Софију (2017). Био сам моториста на ДЈЧ, шурбиновоћа на РТОП-405, секретар команданата Флоће, заменик командира Команде сџана Команде Флоће, референци за ошће послове и домаћин Дома Војске Србије у Крајујевцу и референци за људске ресурсе 29. логистичког баталјона. Живим у Крајујевцу и пуштем у Краљево 13 година.

ЗЛОЧИН ИСПРЕД РАТНЕ ЛУКЕ ЛОРА (НАИЛАЗАК БАРКАСЕ БРМ-86 НА МИНУ)

Још почетком 1991. године планирана је блокада луке Лора, када је рат још био далеко. Наметало се решење о потапању једног већег брода који је предвиђен за резалиште из Светог Каје, који би се наслонио на излаз из луке и тамо темпираним експлозивом активирао.

Када је у ували Татиње, у Плочама, заузето складиште подводних мина, одлучено је да се лука Лора изолује полагањем подводних мина. Прва варијанта била је полагање мина на линији рт Јова (Чиово), па према Марјану, варијанта коју је предложио заповедник Хрватске ратне морнарице адмирал Свето Летица. Постављена артиљерија на плажи Кашјуни требало је да штити ту минску препреку.

Хрватска страна измолила је примирје. Зашто је војни врх пристао на примирје? То знају Кадијевић и Бровет. Генерал армије Вељко Кадијевић је на Председништву Југославије тврдио да ситуацију „држи у рукама“. Али повучена је наредба да се деблокирају Задар, Шибеник и Сплит.

Мине у примирју

Примирје је потписано надомак победе, 24. септембра, а у зору 25, тачно у 5.25 сати, усташе су почеле да постављају минске препреке на улазу у Ратну луку Лора. На једну мину је истог дана налетела баркаса са девет војника и морнара који су носили хлеб! Петорица су погинула! Ко њих носи на души?

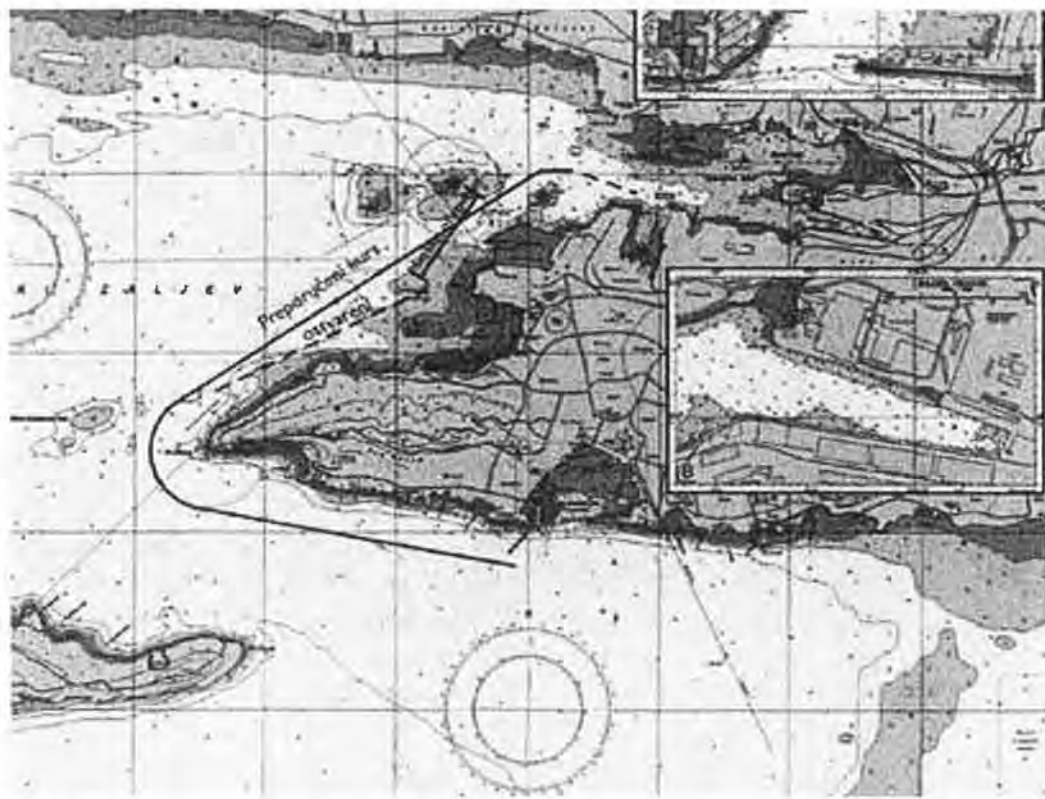
За заповедника код полагања мина одређен је капетан фрегате Стјепан Бернардић Кула. Ноћ раније, мине су укрцане на трајект „Владимир Назор“. Трајект је испловио према Брачу, на пола пута плански је пријављен квар, наводно је отказао кормиларски уређај. Намерно су возили цикцак, а када је до трајекта допловио торпедни чамац Ратне морнарице, трајект се вратио у луку.



Положај луке Лора

Ујутро су на расходовани трајект „Градац“ укрцано 20 подводних мина САГ-2. Јавили су лучким властима и „Јадролонији“ да га тегле „Бродоспасовим“ тегљачем „Антарес“ до бродоградилишта. „Градац“ је био погодан за полагање мина јер је имао високе бокове који су скривали рад са минама. Капетан фрегате Стјепан Бернадић предложио је да се мине положе непосредно испред луке Лора. Адмирал Летица је рекао да је „позиција препреке идеална, али за њезино полагање је потребно имати сретну звијезду над собом.“

Полагањем мина нарушене су норме међународног ратног права, јер се полагање мина мора огласити. То је Југословенска народна армија морала одмах демантовати и скинути са себе одговорност ако би неки страни или домаћи брод наишао на мину.



Шема поклањања минске преуреке

„Вицеадмирал Боцинов није дозволио да пуцамо када су усташе постављале мине. Било је, забога, примирје. Тачно смо знали шта раде“, каже Зоран Симоновић, капетан фрегате.

„О положају тих мина и о целом поступку обавестили смо Команду Војнопоморске области“, рекао је капетан бојног брода Дојчило Исаковић. Немам речи о толикој подлости. Да, хрватски радио је дао приопћење да је „србочетничка армија“ налетела на властите мине! Наши диверзанти су извукли четири мине и показали их представницима посматрачке мисије Европске заједнице. Позвали смо их и у Лору да се увере каква је ситуација и ко кога напада. Нису одбијали да чују како „пијани четници уништавају спортске и сакралне објекте“!

Трагедија баркасе БРМ-86



Баркаса ронилачка моторна БРМ-88, истих типова као и БРМ-86

Од положених мина, у 10.51 сати 25. септембра 1991. године потопљена је моторна баркаса БРМ-86 из састава 82. поморског центра, која је из Дивуље пловила за Лору по следовање хлебом за припаднике касарне Дивуље. Командир је био заставник прве класе Лазо Жмирић, а поред њега је на баркаси био и интендантски старији водник Новица Михајловић из 500. ваздухопловне базе Дивуље. Погинули су морнари чланови посаде из 82. поморског центра: Горан Перковић, Светомир Видић и Раде Радовић, и војници Јован Димитров и Ванчо Стојков из 500. ваздухопловне базе Дивуље, који су сви били у унутрашњости баркасе. Двојица подофицира са баркасе, стицајем срећних околности, остала су жива јер су била на надграђу.

За тај ратни злочин одговоран је некадашњи припадник Ратне морнарице, капетан бојног брода Стјепан Бернадић, који се сада хвали тим „подухватом“.



Мина САГ-2

Бумеранг

Двадесет осмог јануара 1992. године, баркаса БРМ-42 Хрватске ратне морнарице наишла је на подводну мину у властитој минској препреци. Погинули су хрватски поморски диверзанти Дарко Јуришин и Никола Перлета, док су Бошко Бале, заповедник Иван Грубишић и Марио Јелача рањени.

Баркаса је испловила из АСУ морине према луци Лора, са циљем обезбеђења роњења у луци. Упловила је у луку Лора и након успешно обављених задатака, испловила је према АСУ морини. У близини острвца Шкољић, испред луке Лора, у 12.58 сати наишла је на противбродску мину типа САГ-2.

Закључено је да је узрок наиласка на мину чињеница да се посада није држала наређеног курса, а у минској препреци остало је још пет мина.

Као и увек, хрватска страна покушала је да пребаци кривицу на страну ЈРМ, јер су те мине, наводно, положили њени припадници, што су сами демантовали.

ДВА НЕРАЗДВОЈНА ДРУГА (СТЕВАН И КРИСТИЈАН)

На Дунаву су заједно у смрт отишли другови са речног миноловца РМЛ-308, Словенац Кристијан Лампрет и Србин Стеван Марковић. Били су заједно годинама на граници у Ђердапу, заједно су били и у Новом Саду, заједно су били на броду који је спречавао незаконите радње чехословачког брода „Шариш“ у подручју Копачког рита на Дунаву, и који је погођен „зољом“ 8. новембра 1991. године, и заједно су отишли у смрт. Заставник Стеван Марковић је снажном експлозијом одбачен у Дунав и никада није пронађен, а Кристијан је тешко рањен. Стеван, командир погонског одреда на броду, нестао је у Дунаву и његово тело није никада пронађено, а Кристијан, радио-телеграфиста, умро је на рукама својих другова с брода. Са оштећеног брода отворена је ватра. Посада са поручником бојног брода Зораном Марковићем на челу, који је лакше рањен, насукала је брод и покушала да спасе Кристијана. Тешко повређеног, пажљиво су га пренели на обалу. Кренули су да траже помоћ. Након неколико километара, одважни спасиоци с тугом су закључили да је напор био узалудан. Спаса није било, Кристијан више није показивао знаке живота – умро је на рукама својих другова.

На сахрани прве жртве Речне ратне флотиле били су присутни сви другови погинулог Кристијана, чланови његових породица,

пензионисане старешине. Испраћен је миран човек Кристијан, Словенац, ас Дунава, а преживелим је остало да не забораве његово родољубље, као што је и он до краја живота остао веран и одан својој патриотској дужности.



Степан и Кристијан



Речни миноловац РМЛ-308



Чехословачки брод „Шариш“



Свечано полагање цвећа на сйомен-џлочу
двојици нераздвојних другова – у живоју и у смрти.



Сйомен-џлоча Сјевану Марковићу и Кристијану Лампрећу

Непобитно је утврђено да су чланови чехословачког брода контактирали са припадницима Збора народне гарде и то у време које је претходило заседи.

У парку испред спомен-собе Речне флотиле постављена је плоча која подсећа на Стевана и Кристијана. Сваке године, на дан њихове погибије, припадници Речне флотиле и супруге Достана и Славица са децом полажу цвеће. Вечна им слава!

КРСТО ЂУРОВИЋ – МИРНИ „ЏИН“ СА ЦЕТИЊА (ПРВИ ВОЈНИК ПРВИ ГИНЕ)



Крсто Ђуровић (десно) са Николом Видаковићем (лево)
и Бруном Грубером (у средини) на подморници

У првом борбеном реду погинуо је командант Војнопоморског сектора Бока, капетан бојног брода Крсто Ђуровић. Тог дана сазнао је да је ванредно унапређен у чин контраадмирала „за изузетно држање и поступање у извршењу борбених задатака од посебног значаја за оружане снаге и одбрану земље, као и за успешно командовање и руковођење, иницијативу и личну храброст“. Очински је чувао животе својих људи у борбама на фронту, а пао је као прва жртва јединица којима је успешно командовао.

Савезни секретаријат народне обране саопштио је да је 5. септембра 1991. у 15.15 сати на ширем подручју аеродрома Чилипи, у висини села Поповићи, погођен и оборен хеликоптер газела, у којем су се налазили генерал-потпуковник Јеврем Цокић и капетан бојног брода Крсто Ђуровић. Том приликом, тешко је озлеђен капетан бојног брода Крсто Ђуровић, који је од задобијених рана преминуо. Повређени су генерал-потпуковник Јеврем Цокић и чланови посаде капетан Нервин Тобунчић, пилот и водник прве класе Илија Радуловић, копилот.

Породици преминулог капетана бојног брида Крсте Ђуровића изразе саучешћа упутио је савезни секретар за народну одбрану генерал-армије Вељко Кадијевић. Породици и Команди Војноморског сектора Бока стижу телеграми саучешћа из Херцег Новог, целе Црне Горе и из других крајева земље.

Чувао своје борце

Колико јуче, Крсто је изјавио новинарима да сектор којим командује беспрекорно извршава све задатке више команде, као и то да међу припадницима тог сектора нема погинулих.

Тај високи Црногорац, рођен на Цетињу 1940. године, деловао је мирно и сталожено и само два дана пре смрти на вест коју је, као и обично, лажно објавио хрватски радио о његовом „смењивању“, одговорио ми је када сам га телефоном о томе обавестио: „Само нека они мене љуте.“

У „Народној армији“ објављен је текст под насловом „Капетан бојног брода Крсто Ђуровић – У ПРВОМ БОРБЕНОМ РЕДУ“ у којем, између осталог, стоји:

„Стиручан и марљив, храбар и одговоран, хуманисти и патриоти, командант Ђуровић је блиставо водио операцију разбијања јаких и изузетно агресивних неонацистичких снага хрватске солдацеске на правцу Превлака-Дубровник, смањивши да нема право да из штаба руководи борбама и бојевима својих морнара и војника, већ да мора бити са шрупама, у првом борбеном реду, тамо где се јуриша и побеђује, уз ризик да се изгуби животи. Он је и такав ризик, надахнувши примерима чојства и јунаштва из историје своје домовине, васпитан на подвигу хероја Сисаћа и Машере, ношен командантском и личном храброшћу, с достојанством која присвоји човеку што држи до својственог образа, традиције народа и улога

официрске професије – сиремно понео. И поинуо усред оружане окршаја, надгледајући из хеликоптера сирељачки сирож својих бораца понећих јуришима према Дубровнику.

Као мудар и принципјелан преоварач, дуо је покушавао да са челницима Дубровника нађе језик договора ради очувања мира пре настрјајима усташких оружаних формација, пре свеа, пре злоласном „црном леијом“ и „лардисима“, који су урожавали слободу бокелских слободара. Истовремено је енерично чистио штабове својих јединица на коину и мору од издајника и колебљиваца, јачајући морал и одржавајући борбену тошовост на највишем нивоу. У операцији којом је сјајно данима руководио, одбио је непријатеља од војних објекта и направио дубок продор на запад, осокољен храброшћу и оданошћу својих сабораца и љубављу и поштовањем народа. Очински је чувао живост својих војника и старешина и ошате у историји овој злосрећној рати да је као прва жртва јединица којима је поуздано и самопреорно командовао.

Зрачећи људским квалитетима и резултатима рада, Крстио Ђуровић је управо требало да понесе заслужене адмиралске ознаке. Јуначка смрт на ратином задатку онемоћућила га је у шоме. Свеједно, он је снаом и лепошом свој последнеј животној чина пошврдио да је био адмирал часни и уледа, пример онима који су га ожалили, који ће га следићи. Посмртно унапређење по би само пошврдило и посешило улазак његовој примера у леенду ЈНА и њене Ратне морнарице.”

Погинуо на фронту

Сјајно је руководио операцијама на свом делу ратишта, заштитио је своје војне објекте, потиснуо непријатеља према западу и сачувао животе својих људи. Нажалост, свој живот није сачувао: погинуо је на фронту, на којем се нашао у хеликоптеру, вршећи командантско извиђање. Хтео је Крсто да све има у својим рукама, да зна тачно распоред непријатеља, да уочи његове слабости и то искористи у циљу очувања сваког живота у својим јединицама.

На мој предлог одржана је комеморација у Сектору заменика начелника Генералштаба за Ратну морнарицу, за коју сам написао говор:

„Окупили смо се да одамо пошћу поинулом каетану бојној броду Крсти Ђуровићу, команданту Војноморској сек-

шора Бока, који је поинуо 5. октобра извршавајући задатак са трупом старешина.

Сви смо ми познавали Крсту Ђуровића јер смо се са њим срећали током службе у Рајној морнарици.

Обављао је низ дужности у Рајној морнарици – био је укрцан на разарачима, био је дугогодишњи подморничар, обављао је дужности начелника везе у Команди Војноморске области и последње две године био је командант Војноморској сектору Бока. Управо се налазио пред одбраном адмиралској рада. Није стигао да теоретски одбрани тај рад, али наш Крсто је своја адмиралски рад одбранио у пракси вешто командујући јединицама свој сектора, иако да и поред низа дејстава, његове јединице нису имале поинулих, а сви задаци су успешно извршени. Први војник бокошорској сектору је и први био у борби против усташких злочинаца скућених из свих крајева света.

Иако сви познајемо овој дивној човека, подсетимо се да је био цењен и омиљен у свим срединама у којима је службовао и радио. У његове вредности многи од нас могли су се уверити из разговора са његовим потчињеним у Војноморском сектору Бока, из високој јединства у овој јединици.

Иако миран и тих човек, могао је снаје да реагује по свим прописима када је покушана издаја у његовој јединици, сасвим ми је озбиљно рекао: „Нека ме они само љуће“, када је хрватски радио јавио да је ухаишен.

Рајна морнарица је много изјубила јер нас је један већи део одговорних старешина напустио и чак прешао на другу страну, један део је „изненада“ пензионисан, али све нас то обавезује, да и смрт нашеј друга Крсте, на још већи рад и залагање.

Капетан бојној брода Ђуровић биће сахрањен сува у Коршору. Ми не можемо присуствовати, али ће нас представљати наши другови који су сада доле на шерењу.

Нека је слава јалом капетану бојној брода Крсти Ђуровићу!”

Испраћајући Ђуровића из Херцег Новог, градоначелник тог града Велимир Ђурђевић рекао је: „Остаће записано у историји ратовања да је прва жртва дивизије командант, а то се могло догодити само старешини у чијем је људском и храбром срцу било

места за сваког војника. Сачувао је животе својих војника, али не и свој. Борба која траје, наша је заједничка и неће јој бити краја до пораза оних који су насрнули на Југославију и од којих је пао бранећи је. Твоја смрт још више је зближила народ и гарнизон Бока.“ Испраћају посмртних остатака капетана бојног брода Крсте Ђуровића присуствовало је више хиљада грађана Херцег Новог.



*Гроб Крсте Ђуровића на Цетињу
(Димитрије Јовићевић, Радио Слободна Европа)*

Велики човек у миру, велики и у рату

Крсту Ђуровића упознао сам на заједничком школовању у Командноштабној академији Ратне морнарице. У класи је импоновао својом висином и сталоженим реаговањем на све што се око њега догађало. Био је најстарији по чину и поштован и од слушаца и наставника.

Када се приближио крај школовања и када је већ било јасно да ћу ја бити први по рангу, понудили су му да накнадно полаже испите како би то изменили, јер није се смело дозволити да слушаца из Речне ратне флотиле буде најбољи. И то још најмлађи по чину у класи. Крсто је то одбио и потврдио своје поштење у које ни у току школовања, ни када сам сазнао за тај покушај, ни касније никада нисам посумњао. Остали смо пријатељи до краја.

Крсто је био велики човек у миру и остао велики и у рату.

**БРОДОЛОМ ДЕСАНТНОГ
ТЕНКОНОСЦА-МИНОПОЛАГАЧА ДТМ-233
(КОМАНДАНТА СИЛОМ СКИНУЛИ СА БРОДА КОЈИ ТОНЕ)**

Приликом повлачења из Пуле 19. новембра 1991. године, потонули су код Тајерских сестрица десантни тенконосац-минополагач ДТМ-233 и помоћни десантни сплав ПДС-107³. Тај догађај увијен је велом тајне. Постоје извештаји команданта Петог мешовитог дивизиона десантних бродова, капетана фрегате Изудина Шљиве, који многи на форуму „Палуба“ оспоравају и њега окривљују за трагедију, посебно за потапање ПДС-107 којим је командовао.

Због немогућности приступа архиви Војнопоморске области и Ратне морнарице, није могуће користити расположиву документацију у Војном архиву у Београду, јер није одређен правни следбеник Ратне морнарице. **Користио сам наведени извештај и поруке на форуму „Палуба“ како би иницирао учеснике, чланове и пријатеље Удружења „Ветерани Ратне морнарице“ да исправе и допуне овај текст, ако треба напишу и нови.**



Десантни тенконосац-минополагач ДТМ-233

³ О бродолому ПДС-107 други пут.

Дејласман – 237/458 тона; дужина 49,80 (50,90); ширина 9,02 м; таз 1,71 м; погон – три дизел-мотора снаге по 191 киловат; брзина економска седам, максимална 10 чворова; даљина пловења – 360 миља; аутономија – од два до три дана; број чланова посаде – 27; врста прагње – челик; година и место прагње: Силић 1956/57; наоружање: четвороцевни топ 20 мм М.38 „Флак“ (шроцевни топ М-55), два топа 20 мм „OERLIKON“ и шрапнице за мине: 63 САГ-1(36+27) или 63 САГА(36+27) или 105 САГ-2(60+45) или 72 САГ-3(50+22) или 46 КМД-2-500(С)(28+18) или 46 АИМ М-70(28+18) или 105 МЗ-1(60+45) или 72 МЗ-2(50+22); носивост – 220 тона. Бродске залихе – 1,9 тона воде и 4,5 тона горива; моћност крцања као десантни брод: 200 војника са личним наоружањем и опремом или три тенка Т-34 или три возила ФАП или ТАМ-500 или 100 тона муниције у сандуцима или 100 тона хране у сандуцима; бродска средства и уређаји: радар DECCA RM1216А, жироскопска ARMA BROWN, радио-предајник RD-1, радио-пријемник SIMENS 309а и радио-примопредајник R-609 М и RUP-12М.

Извештај о бродолому

Командант Петог мешовитог дивизиона десантних бродова, капетан фрегате Изудин Шљиво, поднео је 28. новембра Команди Петог војнопоморског сектора „Извештај о ванредном догађају – напуштање и потапање брода ДТМ-233“.

Према том извештају, бродом је командовао поручник бојног брода Љубомир Николић, референт за оперативно-наставне послове и уједно заменик команданта Петог мешовитог дивизиона десантних бродова. Брод је 19. новембра 1991. године напуштен на позицији азимут прави 30 степени на светионик Тајерске сестрице на удаљености од 17 миља, у времену од 14.00 до 15.30 сати, јер је било извесно превртање брода. Спасовање посаде (један официр, четири млађа официра и 14 морнара) извршио је ВПБР-31.

Приликом спасавања, тешко је повређен заставник прве класе Анте Илић, који је подлегао повредама. Водник прве класе Вујица Ђурић покушао је да спасе морнара Александра Стојкова, оба су нестала⁴.

⁴ Деветнаест година касније, Боро Проданић поручује: „Анти нека је лака земља на пулском гробљу, а Вујици и Александру да им морски таласи увек певају песме наде и новог живота.“ „Вечна им слава и незаборав! Док год је ико од нас жив, живеће и они у нашим сећањима.“ (Њихов предатни и ратни друг Боро).

Поручник бојног брода Љубомир Николић имао је озледу леве подлактице и десне шаке, морнар Илија Ангелов имао је лакшу повреду палца леве ноге, морнар Хаки Плана имао је лакшу озледу надлактице и шаке леве руке, а морнар Радиша Аћимовић лакшу озледу десне шаке.



Заставник прве класе Анђе Илић (у цивилном оделу)

Брод је напуштен услед продора воде у прамчани товарни простор и нагињања брода на десни бок. Вода је продрла услед дуготрајног дејства тешког мора: ветар југозападни брзине 30 метара у секунди, море шест по Бофору. Командант брода је, оценивши озбиљност ситуације, тражио да га прати ВПБР-31, што је и учињено. Велики патролни брод ВПБР-31 покушао је вожњом испред прамца ДТМ-233 да разбије валове и омогући му сигурнију пловидбу при стању мора 3-4 по Бофору, али је након такве пловидбе стање мора било 4-5 по Бофору, што је довело до пуцања пет валовитих лимова и валобрана, те је вода продрла у товарни простор. Посада је одмах приступила испумпавању и командант је одлучио да брод крене низ ветар

и валове. У току окрета, брод је захватио већу количину воде напунивши товарни простор до висине 1,5 метара. Вожњом низ ветар, посада је успела да испразни товарни простор до висине од пола метра. Међутим, брод је остао нагнут на десну страну 15-20 степени. Командант је тражио да га ВПБР-31 узме у тегал, што је и покушано, али услед јаког мора које је појачано на 5-6 бофора, тегал није ухваћен. И поред вожње низ ветар и валове, брод је наставио да хвата воду и плави товарни простор.

У таквој ситуацији, командант је донео одлуку о напуштању брода, подузевши све прописане радње за случај напуштања брода. Непосредно пре напуштања брода отворени су кингстони у моторном простору. Спасовање посаде након напуштања брода трајало је од 14.30 до 15.00 сати, а тражење настрадалих до 17.00 сати.

Брод је потонуо приближно на позицији 20 миља⁵ од Другог отока.

У извештају се закључује да је до удеса брода дошло „услед више силе“, да је посада предузела прописане радње у припреми брода за тешко море: одговорност се може приписати лошој процени метео-ситуације у подручју пловљења и организацији конвоирања.

Спасени чланови посаде смештени су на ВПБР-31, где им је указана прва помоћ, а касније у Гарнизону амбуланти Вис и лекарски преглед. Повређени заставник прве касе Анте Илић превезен је у Гарнизону амбуланту Вис.⁶

Командант брода одбио да напусти брод

У извештају није наведено да поручник бојног брода Љубомир Николић⁷ није хтео да напусти брод и да су га силом натерали да и он скочи. Није наведено да је заставника Анту Илића ударио сиз ВПБР-31, од чега је умро на Вису. Није довољно афирмативно обухваћен ни подвиг водника прве класе Вујице Ђурића, који је допливао до ВПБР-31, а онда је видео да се његов морнар Алек-

⁵ На почетку извештаја пише 17 миља.

⁶ У извештају се не наводи да је преминуо.

⁷ Љубомира Николића сам упознао када је у чину капетана корвете дошао у Генералштабну академију, где сам био старешина Групе припадника Ратне морнарице и ту сету на његовом лицу сам приметио, али нисам знао узрок. Ни касније, када сам му био начелник у Школи националне одбране, за коју је бриљантно положио пријемни испит, и након тога када сам га довео у Катедру оператике те Школе никада није спомињао чињеницу да је био командант брода који не напушта свој брод када тоне. Хтео он то или не са тим се генерације које долазе морају упознати.



сандар Стојков дави и вратио се по њега. У покушају да их извуку на брод конопом, талас их је подвукао под брод и више их нису видели. Водник прве класе Вујица Ђурић био је јединац и отац му је умро од туге мање од годину дана након тог догађаја. Морнар Александар Стојков оставио је трудну жену.

Дана, 17. новембра 2015. године, Боро Проданић на сајту „Палуба“ поручује:

„Шта да ти кажем... Увек око тог датума осећам неку горчину, скоро кривицу – као да сам могао да спречим испловљење а, наравно, нисам.

Поручник бојног брода Љубомир Николић и ја упозоравали смо капетана фрегате Шљиву да немамо временску прогнозу, а он нас је исмејавао и скоро прогласио кукавицама. Чак је неко време тврдио да је на италијанској ТВ станици видео дугорочну прогнозу која је веома повољна. Тада смо нас двојица тражили ту ТВ станицу. Нисмо је нашли, наравно, па је индиректно признао да је то рекао да нас умири.

Десантни брод био је натоварен стандардно, чак само око 50% капацитета, али баржа је на први поглед била претоварена – савила се бочно као лук. Није била ни за вожњу до Бриона... Мислим да је наређење за транспорт плутачних сидара са Музила Шљиво могао веома лако да ескивира, само да је хтео... А та сидра су претоварила баржу.

Иначе, већина старешина (ипак смо сви само људи) тражила је било који изговор само да што пре оде у Боку. Отуда на бродовима неки који нису били формацијски у посади. Мој кум, морнаричко-технички заставник прве класе, био је на баржи, а брод (један ДЈЧ) на којем је био командир петог бродског одреда, био је у тегљу лучке дизалице ЛДИ. Носио је плату за људе који су нам већ били у Боки, и при укрцају на ПР заборавио је торбу са новцем и своју кожну јакну у кормиларници, па се вратио у последњи час и узео и то. Након неколико секунди, море је набацило онај помињани путнички аутомобил на врата кормиларнице и блокирало их – скоро је погинуо због туђег новца, из страха да га не оптужи неко да је он то узео.

Шљиво је оставио мене, иако сам био морнаричкотехнички официр, да командујем са шездесетак људи на преосталих пет бродова, иако сам га молио да то не ради, подсећао га на капетане који тону са бродом, а он иде међу првима... Смејао се, говорио да сам патетичан и – отишао."

"Намера поручника бојног брода Николића", пише моториста са брода Милан на профилу „Палуба“, „није била да се врати у Пулу већ да се склони на Дуги оток, у заветрину, иако Шљиво то није одобравао. О окретању ДТМ и покушају вожње у супротном правцу одлучио је поручник бојног брода Николић сам, Шљиво није био ни за то. Међутим, та одлука је закаснила јер је море већ разбило тројна врата и валобран. Тројна врата била су од дебелог гвожђа преко целе ширине товарног простора, из три дела, зато назив 'тројна', а валобран ред дасака дебљине пет или можда и више центиметара који се стављао у носаче тако да направи зид иза тројних врата. Тиме је мору био отворен пут да напуни штиву, што се и десило при окрету."

Даље је развој ситуације, отприлике, познат. Оно што није познато јесте то да је поручник бојног брода Николић Љубомир намеравао да остане на броду и оде са њим, али га је посада „прочитала“. Наредио је да прва група људи напусти брод, а неколико минута након тога, и остали. Та друга група није хтела да иде док и он не скочи у море... Натерали су га на крају, чак и физички, држећи га за руке. Дуго након тога пазио сам колико год је то могуће да се негде не докопа пиштоља, бојао сам се да ће направити неку глупост. У првом телефонском контакту из Пуле са преживелима молио сам, наређивао, викао да га не остављају самог ни у тоалету и посебно да пазе да не нађе оружје. Док сам стигао у Боку, „прогутао је“ већ своју судбину команданта који је изгубио брод и људе, али остала је нека сета у погледу и у изразу његовог лица коју видим и данас (дружимо се, често попијемо кафу у Обреновцу – и он је у пензији као бригадни генерал). Обраћајући се Бори Проданићу, моториста Милан пише:

"Тек сам у Кумбору упознао поручника бојног брода Николића и сву муку коју су они преживели слушао сам из сведочења морнара са којима сам провео време до скидања (21. 9. 1992). Сећам се њихових депресија, непроспаваних ноћи, кошмара, туге. Проживљавао сам поново оно што су прошли, препричавали једни другима приче данима и ноћима. Сећам се и неких песама које смо слушали до бесвести и ћутали ('Криво је море', 'Живот је море'...). Много

пута су коментарисали држање свог команданта Николића кога су поштовали и волели прво као човека, а затим и као команданта с којим су спасли животе. Никада ниједан није доводио у питање његову официрску част или одговорност за све што се десило. Поготову се сећам тог детаља да није хтео да напусти брод и како су то они доживели заједно с њим. И тада сам имао велико поштовање према њему и знам да смо заиста слушали његова наређења касније у чети. Иако смо једно време били као распуштена банда, у ствари, имали поштеду од свих активности као „бродоломци“. Све се то вратило у нормалу са новим задацима (Мљет, Ластово, или копнени). Био сам и на рапорту код њега неколико пута касније, али то су неке друге теме.“

ВОЈВОДА ПОДГРМЕЧКИ

Био је то капетан прве класе Ранко Брајић, син мајке Милије и оца Петра, рођен 11. октобра 1958. године у селу Дабар – Сански Мост. Ожењен, отац једног детета. По завршетку основне школе, завршио је средњу војну школу у Сарајеву, а потом Војну академију. Службовао је на више места, највише у 139. бригади морнаричке пешадије у саставу Војнопоморског сектора Пула.

Погинуо је 10. јула 1992. године у реону Грабеж код Бихаћа, тако што је возилом којим је лично управљао и извлачио рањеног борца, нагазио на противтенковску мину.

Био је омиљен командат међу борцима и народом. Да би се одужили свом Војводи, борци Бригаде спевали су песму која је остала као успомена и сећање на војводу Ранка и његовог погинулог брата Богдана – Бобу.



Пред постројене борце Првог батаљона 6. санске лаке пјешадијске бригаде Војске Републике Српске стао је стасит официр и поздравио их: „Помоз’ Бог јунаци“. Борци су одговорили: „Бог ти помогао, војводо“. Од тада му је остала титула војвода подгрмечки.

Од Бихаћа шужна вијест сѝишла,
Подјрмеч је на ноће љодишла.
Сански Мосѝ је изљубио „ѝића,
Изљубио војводу Брајића !

Са Брајића ѝавана закукала мајка,
Освеѝиѝе синове мој Бобу и Ранка

Мила мајко, не надај се сину,
Наишо је на ѝенковску мину!
Мој је Ранко љао за слободу,
За слободу срѝскоме народу

Са Брајића ѝавана закукала мајка,
Освеѝиѝе синове мој Бобу и Ранка

Дабарчанко, сејо моја мила,
Шѝио си ми се ѝако расѝужила?
Вољела сам команданѝа Ранка,
Срѝкиња ѝа љородила мајка.

Са Брајића ѝавана закукала мајка,
Освеѝиѝе синове мој Бобу и Ранка

Слава и хвала нашем војводи..



Бошко Антић, контраадмирал

НА КУРСУ ИЗДАЈЕ

УВОД

Корак по корак, стопу по стопу, из дана у дан, већ 20 година, а можда и одмах после рата, припремана је нова срамна издаја командног кадра Ратне морнарице. По други пут су „велики адмирал“ говорили једно, а радили друго, били су у једној ратној морнарици, а спремали се за другу, тајно, иза леђа својих другова с ратних бродова, на чијим палубама су се „спремали“ да „бране“ плаве границе нашег Јадрана. Поновио се исти сценарио, можда још и гори од оног из 1941. године. Издали су нас сви они који су „кадровски правилно вођени“, који су се налазили на „ударним“ местима, чија је реч одлучивала без обзира на то коју су дужност обављали, они који су сматрали и за које су сматрали да су предодређени за високе дужности у Ратној морнарици самим тим што су Хрвати, посебно Далматинци, или бар њихови зетови и кумови, уз часне изузетке, док су мање атрактивне дужности препуштали другима.

Насупрот њима појавили су се хероји, људи из сенке, који су својим јунашtvом одбранили част припадника Ратне морнарице, спасли све што се спасти могло, исписујући нове странице историје. Међу њима су искусне морнаричке старешине свих чинова, али и голобради младићи, морнари и старешине, као и породице војних лица које су издржале тортуру хрватских бојовника доскорашњих „другова“ њихових супруга и очева.

Како је дошло до свега тога тешко је сада рећи, али вреди покушати и не сме се дозволити да се све препусти времену, као што је то учињено са издајом 1941. године, па су чак и поморски „историчари“ покушавали доказати како у предратној ратној морнарици усташтва чак и није било.

Саопштење Танјуга и чланак у „Слободној Далмацији“ под насловом „Адмирал Грубишић у хрватским снагама“, у којем пише: „Сплит, 17. IX – Адмирал Грубишић приступио хрватским оружаним снагама, обавјестио нас је Лука Џанко, дозаповједник у Заповједништву обране сјеверне и средње Далмације. Иначе, адмирал Грубишић је до јучер обнашао функцију помоћника савезног секретара за народну одбрану, а прије тога био је заповједник Војно-поморске области“.

Само пет дана раније, на пријему који је у Дому Југословенске народне армије организовао заменик начелника Генералштаба за Ратну морнарицу, ви-

цеадмирал Вјекослав Чулић, Грубишић се појавио као главни гост, најстарији официр Ратне морнарице. Ушао је после свих осталих, када је пријем увелико трајао, а његов долазак изазвао је жамор у сали. Био је то знак незадовољства што се појавио иако је још био на одговорној дужности. Међутим, многе поштене и паметне активне и пензионисане старешине Ратне морнарице то није могло заварати, знали су ко је Божидар Грубишић. У знак протеста, многи су напустили пријем.

Вест о коначној издаји адмирала Грубишића за официре Ратне морнарице – бар оне нижег чина који су реално посматрали живот и оно што се последњих дана дешавало око њих – није била изненађење, али ова вест била је сигнал да је задат завршни ударац издаје у Ратној морнарици. Један за другим, најодговорнији адмирал у последњих 20 година издали су своје другове са којима су године провели на бродовима, били „једна“ породица и где је, како су то наши новинари – посебно војни, који су писали по клишеу и морали увек тако констатовати – имали обичај да констатују у својим коментарима, свака јединица и свака посада брода била „Југославија у малом“.

У Ратној морнарици створен је систем руковођења и командовања у којем су о свему одлучивали адмирал, сада се зна и који, а остали су служили само као декор за доношење њихових одлука.

Грубишићев поступак није смео бити изненађење ни за оне који су га довели на дужност председника Комитета Савеза комуниста у Југословенској народној армији, дужност на којој је требало да докрајчи ту организацију у Југословенској народној армији, са крајњим циљем да се докрајчи сама Југословенска народна армија. Није штета што је докрајчена таква организација на чијем су се челу могле наћи аутократе какав је био адмирал Божидар Грубишић, јер је и тако служила само за покривање одлука које су доносили они на врху. Практично, он није ни прешао на другу страну, већ се само вратио тамо где је одувек припадао, вратио се страни која је предодредила његову каријеру. Још као питомац, знао сам да ће Божидар Грубишић, као што ћу касније знати и да ће Јосип Ерцег, бити адмирал и командант Ратне морнарице односно Војнопоморске области.

АДМИРАЛИ ИЗДАЈЕ

Тешко је извршити реалну селекцију међу многим адмиралима у Ратној морнарици и наћи право место сваком од њих у злој коби која је задесила Ратну морнарицу. Могли би се сврстати у неколико категорија: прву чине кормилари издаје, главни организатори и реализатори оног што нас је задесило 1991. године; други су сателити који су верно пратили оне који су их постављали на високе дужности; а трећи они који нису хтели да виде шта се око њих дешава јер им је тренутно тако одговарало. Најтеже је анализирати последњу групу.

Кормилар издаје

Догађај који се збио пре коначног Грубишићевог одласка и који ме је „на-терао“ да бележим све што се дешава, да напишем само да би ми било лакше, макар никад нигде не било објављено, јесте постављање адмирала Свете Летице за заповедника Хрватске ратне морнарице, чиме је истовремено постао и члан Војног савјета Главног стожера Оружаних снага Хрватске. Док је био заменик начелника Генералштаба за Ратну морнарицу, био је „велики Југословен“, члан многих партијских комитета, па и највиших у Хрватској, учесник последњих седница и Конгреса Савеза комуниста Југославије. Када му је требало, био је „велики комуниста“. Све за каријеру, каријеру ни за шта, била је његова девиза.

Ко је Свето Летица?

Рођен је у Подгори 1926. године. У Народноослободилачком рату је од 1943. године, када је капитулирала Италија. У рату је био комесар чете, а после рата комесар батаљона, командант одреда речних бродова, командант разарача, командант дивизиона разарача, командант Граничне морнаричке бригаде, командант Флотиле ракетних и торпедних чамаца, командант Флоте, начелник Штаба Војнопоморске области и заменик начелника Генералштаба Југословенске народне армије за Ратну морнарицу. Пензионисан је 1986. године.

Иначе, његово право име је Светозар. Тако му пише у аутобиографији коју је лично написао 24. јуна 1946. године, као и у заклетви и изјави о служби у Југословенској народној армији. Исто име је и у листи похвала и казни. Први пут се име Свето помиње у изводу из књиге рођених од 23. јануара 1974. године, а у изводу из предлога за унапређење од 23. децембра 1973. године, такође му стоји име Светозар. На многим местима у Картону персоналних података, име Светозар преправљено је у Свето, једноставно прецртавањем наставка „зар“.

Интересантно је што је то истовремено и време његовог војничког „успона“. Може се претпоставити да је већ тада почело оно што се завршило постављањем на нову дужност у Ратној морнарици Хрватске. Председник Републике Хрватске Фрањо Туђман донео је први указ о превођењу чинова Југословенске народне армије у чинове дјелатних часника у Оружане снаге Републике Хрватске 26. новембра 1991. Тада су дјелатни адмирал збора постали Свето Летица и Божидар Грубишић.

Његов лик најбоље илуструје писмо које сам упутио редакцији „Народне армије“. Текст сам дао на сагласност заменику начелника Генералштаба за Ратну морнарицу, вицеадмиралу Вјекославу Чулићу. Нисам то учинио да бих добио његову сагласност, већ да знам шта мисли, јер добро је знати ко је ко. На посебном службеном коверту написао је само „сагласан“. Зашто баш само на коверту, питао сам се? Међутим, сасвим је у том моменту коректно реа-

говао. Писмо сам упутио преко Службе за информисање Управе за морално васпитање Савезног секретаријата за народну одбрану. Одмах је упућено и објављено без икаквих измена.

Отворено писмо бившем адмиралу Свети Летици¹

ПРИЗНАЛИ СТЕ СВОЈУ НЕСПОСОБНОСТ

О моралу садашњег састава Ратне морнарице не можете говорити јер га ни до сада нисте познавали пошто сте увек били на другој страни.

Дуго сам размишљао да ли да Вам се обратим поводом Ваших иступа у јавности. Први пут сам то хтео после Вашег наступа на телевизији, други пут после Вашег интервјуа „Недјељној Далмацији“ од 26. маја 1991. године, и коначно сада, после Вашег интервјуа у „Недјељној Далмацији“ од 8. септембра 1991. године, одлучио сам се да то учиним. Разлог тог мог дугог размишљања није био у незнању шта да Вам напишем, него како да вам се обратим. Не знам да ли сте сада друг или господин. Господин нисте, јер је то појам који, по мојим мерилима, подразумева достојанство, постојаност ставова и много тога што Ви сада не показујете. Нисте ми ни друг, а сада знам да то нисте били ни онда када сте ми били претпостављени и одлучивали о мојој судбини, судбини моје породице, о судбини многих мојих другова и пријатеља, и господа, и њихових породица.

Тачно је да сте заузимали сва важна места у Ратној морнарици, да би требало много о њој да знате, али је тачно и да нисте успели да постанете оно што сте желели – командант те Морнарице. А зар Вам је мало што сте у таквој Морнарици постали адмирал – највиши чин који се може достићи, а многи ваши другови, вероватно и квалитетнији од Вас, своју поморску каријеру завршили су као капетани фрегате и сада скромно и задовољно уживају своју малу пензију или мировину, ако Вам више одговара.

Није први пут да дајете овакве интервјуе и оцењујете могућности наше Ратне морнарице, знамо ко Вам је те интервјуе писао раније, али не знамо ко то чини сада.

Занимљиво је да је све до Вашег одласка из Ратне морнарице, како сте тврдили, била ударна снага наше одбране на Јадрану, да је, како сте такође говорили, изграђивана у складу са нашим потребама и могућностима, а сада одједном (пошто сте је Ви због година напустили), почела је, велите, нагло да слаби, а најзанимљивије је да сте успели да „откријете“ како је за то крив нико други до Милошевић (?).

¹ Народна армија, 14. 9. 1991.

Говорећи о капацитетима Ратне морнарице, изнели сте више тачних и нетачних података. Као адмиралу, познато Вам је шта значи одавање података и како бисте Ви поступили да је то учинио неко док сте били бог и батина у Ратној морнарици. Одали сте војну тајну коју сте дужни чувати, а то је кривично дело и да има правне државе, Ви бисте због тога били „ухићени“. Нисте то смели учинити чак и да је тако, јер вас на то обавезују године службе у Ратној морнарици, а требало би да имате бар неке обавезе према људима са којима сте године провели. Ви сте, без обзира на којој сте се дужности налазили, имали великог утицаја на развој Ратне морнарице, па сте и одговорни ако је она за тако кратко време постала таква каквом је сада, осврћући се у гнев, приказујете. Тиме сте признали своју неспособност и то није никаква препорука онима којима се додворавате, а њима никаква гаранција да ћете сада успети да створите неку бољу морнарицу, ма били у питању и планови ХДЗ-а.

Тачно је да нас је напустио један део кадра, али Ви добро знате да је то углавном кадар са Ваших кадровских листа, кадар који је напредовао без икаквих посебно показаних резултата, јер је било довољно само да одговара Вашем „калаузу“. Намерно кажем калаузу, а не кључу, јер против кључа у кадровској политици нисам имао ништа, али сам против калауза који је примењиван. Отишли су из наших редова сви они који су били „ситни“ људи, ништавни по карактеру, који су желели још брже да напредују, које су привукла материјална обећања на другој страни.

Смета Вам што су на упоришту Вис Срби, мада до сада није био Србин (заиста не знам шта је по националности капетан бојног брода Марко Сунарић, знам да му је жена Хрватица и да су причали да је кадар Божидача Грубишића, а знам га као доброг и поштеног официра), али Вам није сметао национални састав старешина на адмиралским дужностима и местима која им претходе.

Кажете да хрватски часници одлазе из Морнарице под притиском, а ни речју не споменуште какав се притисак врши на остале припаднике Ратне морнарице, посебно у Сплиту и Шибенику, како живе њихове породице. Нажалост, ускраћују им воду и струју Ваши бивши потчињени који су сада „важни“ заповедници у „демократској“ војсци.

О моралу садашњег састава Ратне морнарице не можете говорити јер га ни до сада нисте познавали, јер да јесте – не бисте овако говорили. Нисте ни могли да га познајете јер сте и онда били на другој страни. Добро знате како сте се односили према Речној ратној флотили, колико сте се „трудили“ да је „развијете“, а сада ми је јасно и због чега сте тако радили. Сада Вам могу речи да њени припадници и са оним средствима која сте им оставили извршавају задатке, јединствени су и не напуштају је ни Хрвати, ни Срби, ни Словенци,

а садашњи командни кадар по националности најмање је српски. Видите да може и другачије када се човек држи своје заклетве коју је положио и обавезе коју има пред народом.

Чуди Вас да су делови Ратне морнарице напустили Сплит и нашли се и на другим деловима Јадранског мора, па то Вам је бар познато, јер се то и у Ваше време чинило. Не чини ли Вам се да је данас баш таква ситуација и да Флота поступа баш онако како треба? Зашто је била углавном лоцирана у Сплиту, у затвореном базену, и то сада постаје јасније. Било је то јасно и раније, али они који су то схватили нису смели рећи, јер би били оптужени да су националисти и да имају нешто против тог дела Далмације.

Не сумњајте у морал људи на бродовима. Они су и те како спремни да изврше свој задатак, а сада су то спремни и сви они који су остали у Ратној морнарици, без обзира на националност. Људи имају поверења у свог команданта, за кога до сада нисам ни знао које је националности, али чим сте Ви против њега, онда ми је јасно, само ме чуди да нисте устврдили како га је на то место поставио лично Милошевић. Ко ли је Вас постављао на тако важна места у Ратној морнарици?

Иако млађи од Вас, због тога вам се и обраћам са Ви, саветујем Вам да се манете политике. Посветите се лову и пушкама које сте добили као поклоне док сте били на одговорним дужностима.

Капетан бојног брода
Бошко Антић

„Читао сам писмо упућено Летици“, рече ми пуковник Негослав Бућан када смо се срели на ходнику, „то је сувише писмено и културно написано за тако неписменог човека, за њега треба писати само његовим језиком“.

Да, тачна је та констатација, али не може човек ако је поштен, мимо свог домаћег васпитања. У породици сам од малих ногу учен да поштујем старије од себе и тога сам се придржавао и у служби у Ратној морнарици, иако често ти старији од мене то и нису заслуживали. Многи су ми замерили што се таквом човеку обраћам „на Ви“, али, ето, тог тренутка размишљао сам тако и учинио бих то поново из два разлога: прво, зато што је по годинама много старији од мене; друго, нас двојица никад не бисмо могли бити „на ти“ јер би тиме признао да смо блиски, а то никад нисмо били.

Није то писмо намењено само Летици, намењено је свима онима који су били у истом колу, а коловођа се можда још налази у Београду и из сенке вуче конце. Могло се тога још много рећи и далеко оштријим тоном и навести мноштво аргумената о малверзацијама, али чинило ми се да је толико довољно.

Тешко је било дати одговоре људима који постављају питање: Шта се то дешава са Ратном морнарицом? Тешко је било неке објаснити да многи офи-

цири са високим чином нису имали никаквог утицаја на догађаје, да су само неми посматрачи. Политичари су створили овакав армијски врх, на чело су долазили људи по националном кључу, преко везе и по ко зна каквим критеријумима. Сад ће се све свалити на оне који нису криви, који су савесно извршавали своје војничке задатке, чији је живот читав прошао у напорном раду и одрицању од свега, а они који су нас издали нису се одрекли ничега.

О карактеру људи који су нас издали може се побоље сагледати анализом интервјуа који је адмирал Летица дао „Недјељној Далмацији“ од 8. септембра 1991. године. У том интервјуу види се све, види се да иако већ неколико година у пензији, Летица добро познаје ситуацију и проблеме јер у свакој структури има своје људе које је годинама уграђивао. Тек тада сам видео колико сам био у праву када сам на једном информисању тражио од вицеадмирала Чулића да забрани састанке бивше Команде Војнопоморске области (адмирал Божићар Грубишић, контраадмирал Јосип Ерцег, контраадмирал Јован Поповић) у кабинету контраадмирала Јосипа Ерцега.

Посебно је интересантна тврдња да „Срби и Црногорци представљају највећи део посаде ратних бродова, према неким проценама и до 90%. Комплетну команду упоришта Вис чине Срби, чак и команданти нижих јединица. Само је један командант сектора Хрват, оног у Шибенику, а у Команди ВПО, у њеном ужом руководству нема ниједног Хрвата. У цијелој Команди свега их је десетак“.

Можда су сада ти подаци и тачни јер како сам интервјуисани тврди, „1.150 часника хрватске и словеначке националности“ напустило је Ратну морнарицу, и то на позив врховништва Хрватске, а најсигурније под диригентском палицом Летице и Грубишића. Права је истина о кадровској ситуацији она која говори какав је распоред кадра био пре масовног одласка Хрвата. Постоји документ у којем се тачно може видети каква је кадровска политика вођена на високим положајима. Из података о адмиралима и генералима морнаричкотехничке службе види се јасно да је од 71 адмирала-генерала било 37 Хрвата, 17 Срба, шест Словенаца, пет Црногораца, два Македонца и један Муслиман. Још речитије говори податак да су од 10 команданата Ратне морнарице, 4. армије, 4. армијске области и Команде Војнопоморске области (групације у којима се налазила Ратна морнарица) шесторица били Хрвати (Мате Јерковић, Богдан Пецотић, Љубо Трута, Иво Пуришић, Тихомир Виловић и Божићар Грубишић), тројица Срби (Милош Шумоња, Бранко Мамула и Миле Кандић) и један Словенац (Јосип Черни), а од 16 начелника Штаба те групације деветорица су били Хрвати, петорица Срби и један Македонац, док за једног није могуће утврдити националност.

Национални састав Ратне морнарице био је супротан. Све то довољно говори о томе да се тежило да се не дозволи да адмирал и српске националности

заузимају одговорна места, али и када их је било, коришћена је прилика да буду распоређени у Београд (вицеадмирал Вељко Докмановић, вицеадмирал Иван Веселиновић, контраадмирал Милун Николић, вицеадмирал Љубивоје Јокић, контраадмирал Миодраг Јокић, контраадмирал Никола Ерцеговић...), како би били далеко од места одлучивања. Иако је логично да је најстарији адмирал у Генералштабу и најодговорнији адмирал за развој и употребу вида, то никад није било тако јер је главну реч увек водио адмирал који се налазио на челу Команде Војнопоморске области.

Летица је 30. септембра 1991. године упутио капетану бојног брода Пантовићу, команданту у објекту Жрновница, писмо са захтевом да му преда оружје, опрему и објекте. Иначе каже да „не може гарантовати особну сигурност ни припадника Армије ни њихових породица“.

Припадницима Ратне морнарице, између осталог, поручује:

„У вези са јавним приопћењем председника Републике Хрватске и савезног секретара за НО од 22. рујна 1991. године, позивамо вас да приступите Заповједништву хрватске морнарице и ставите на располагање објекте, опрему и другу имовину заповједништву ХРМ.“

Сходно одлукама владе Републике Хрватске и МО јамчимо вам:

Прво: запослени у објекту задржавају сва статусна права.

Друго: особе запослене у објекту ставиће се на располагање заповједништву ХРМ ради распоређивања на одговарајуће дужности.

Треће: особама које не желе наставити рад у ХРМ јамчимо пуну сигурност и одвођење на мјесто где желе живјети.“

Летица је 4. децембра 1991. године унапређен, заједно са Грубишићем, у чин адмирала оружаних снага Хрватске.

Њихов „барба Божо“

Име Божидара Грубишића незаобилазно је када је у питању судбина Ратне морнарице. То је човек који је за све који нису били под његовим кишобраном, био страх и трепет. Никад ми није био директно претпостављени, а увек сам се у његовој близини осећао непријатно. То је човек који, осим себе, није никога видео, била је права реткост да се поздрави са млађим од себе или да отпоздрави када га добро васпитан старешина поздрави. Такав је био за оне који нису по његовој локалпатриотској мери, иначе је за своје Далматинце био „барба Божо“.

Грубишић је рођен 1932. године у Шибенику. У Југословенској народној армији је од 1955. године, када је завршио шесту класу Војнопоморске академије, заједно са адмиралима Петром Шимићем и Љубивојем Јокићем. Био је командант миноловца, командант одреда миноловаца, командант Флотиле миноловаца, помоћник команданта Флотиле ракетних чамаца, начелник шта-

ба Команде Војнопоморског сектора Бока, командант Војнопоморског сектора Бока, командант Флоте, начелник штаба Војнопоморске области, командант Војнопоморске области, председник Комитета Савеза комуниста Југославије у Југословенској народној армији и, на крају, помоћник савезног секретара за народну одбрану. Био је делегат на 11. конгресу Савеза комуниста Југославије, а на 13. конгресу изабран је за члана Централног комитета Савеза комуниста Југославије. Члан Извршног одбора Савеза комуниста – Покрета за Југославију.

Бољи познаници кадровске политике у Ратној морнарици врло лако би из наведених података уочили да је Грубишић, иако минерац по специјалности, био чак и на ракетним чамцима јер је требало да обавља и такву дужност да би се могло представити како је „правилно кадровски вођен“, а његови другови по специјалности завршавали су у Плочама, евентуално у Центру високих војних школа Ратне морнарице.

Најчудније је то што је Грубишић, после изненадне смрти адмирала Петра Шимића, постављен на дужност председника Комитета Савеза комуниста Југославије у Југословенској народној армији, а целу своју војничку каријеру градио је на командним дужностима. Није знао честито ни да се обрати аудиоторијуму, а камоли нешто да напише. Истина, објавио је Грубишић много тога под својим именом, али никад лично није написао ништа. Писцима записника са скупова најтеже је било скинути са аудио-снимка његов говор, што сам и сам искусио.

Чудно је, стога, што је такав човек постављен на дужност помоћника савезног секретара за народну одбрану. То се види и по томе што је ту дужност напустио и не захваливши људима који су га погрешно проценили и указали му такво поверење. Поверовали су му, вероватно, зато што се зна „машкарати“. Само седам дана пре преласка на страну оних који малтретирају породице његових другова, превртљиви адмирал био је у Дому ЈНА на пријему поводом Дана Ратне морнарице, коју он већ тада није признавао. И тада је на лицу имао једну од својих многобројних маски. Тешко би у њему човек препознао лашца, иако се знало да он увек има маску на лицу за претпостављеног, посебну за себи равне и непријатну за млађе по чину и положају.

Грубишић је морао знати да је Скупштина општине Макарска (интересантно је да пише „скупштина“ и „општина“, што очито говори да нису још потпуно усвојили новохрватски говор, а иначе би било „општинско вијеће“) упутила факсом телеграм Савезном секретаријату за народну одбрану и Команди Војнопоморске области да „одриче право садашњој Ратној морнарици да се сматра сљедбеником оне Југословенске Ратне морнарице која је створена у Подгори 1942. године и право обиљежавања обљетнице оснивања као свог празника“.²

² Телеграм заведен у ССНО под бројем 849-1/ 10. 9. 1991,

Када се сагледа његов прелазак у састав Морнарице Републике Хрватске, практично и није прелазак. Отишао је човек тамо где је увек припадао. Вратио се страни која је усмеравала његову каријеру и то вешто потурала наивном (да ли?) кадру у врху Југословенске народне армије.

О способностима Божидача Грубишића да се претвара најбоље говоре сцене полагања венца на гроб Јосипа Броза Тита сваке године поводом Дана Ратне морнарице. Чинио је то свих шест година док је био командант Војнопоморске области и сваки пут је потписивао обавезу да ће се борити за југословенство, знам то јер сам најчешће тај текст који је он потписивао писао ја или га је писао капетан фрегате Предраг Марков (њему је то била дужност, а ја сам то чинио по наређењу са образложењем да пишем све, па могу и то).

Још тужнија је слика када рањене војнике на Војномедицинској академији Грубишић обилази у улози помоћника савезног секретара за народну одбрану. Шта ли је тада мислио док је тешио рањенике који су недужни пролили своју крв? Да ли им је заиста желео да оздраве или се радовао? Припадници у Сектору заменика начелника Генералштаба за Ратну морнарицу отворено су говорили да би било боље да га виде у обрнутој улози, али то су биле само жеље јер смо знали да је то „шјор који се машкара у тукца“, како би рекли његови Далматинци, а ми смо га ипак „припознали“.

Нејасно је на коју ће то дужност ступити бивши командант Ратне морнарице, јер је његово место заузео Летица. Мало је вероватно да ће Грубишић прихватити мању дужност јер верује да је увек био бољи од свог потчињеног „часника“. До краја активне војне службе у Оружаним снагама Републике Хрватске обнашао је дужности: савјетник замјеника министра обране за опремање Хрватске ратне морнарице, замјеник главног инспектора обране. Престанак активне војне службе у Оружаним снагама Републике Хрватске – 1. 4. 1996.

Од самог старта био је на миноловцима Божидар, или Божо, како су га многи звали, а неки су смели и „барба Божо“, нпр. Иван Милишић, капетан бојног брода који је као начелник штаба Војнопоморског сектора Бока одбио да изврши мобилизацију.

Како је онда било могуће да човек таквих „квалитета“ буде издајник?

Могуће је јер тако изгледа каријера „правилно по кључу вођеног официра“. То је вођење усмерено, с одређеним циљем. Не могу се оспорити неки квалитети адмиралу Грубишићу, али многи такви па и много бољи и комплетнији официри остали су непознати. Њихова каријера је прекинута на нижим дужностима и чиновима из једноставног разлога – зато што су били припадници неке друге националности.

Издаја Божидача Грубишића, или боље рећи дезертерство и прелазак на страну „нове демократске власти“, може бити изненађење само за неке, неу-

пућене људе, или за оне који старешинске вредности мере само бројем звездица на рамену или ширита на рукаву. За људе у Ратној морнарици то није било изненађење. Они су знали да Грубишић већ годинама води своју кадровску политику. Остали адмирал и генерали били су само декор на кадровским саветима, што само потврђује тезу да кадровска политика заснована на националном кључу није била добра.

„Грубишић је само крупнија епизода“, пише Љубодраг Стојадиновић, „и коначни доказ да се војска не може одржати на фарси ‘равноправности неспособних’, већ на несумњиво професионалним и етичким вредностима. Сви одбегли официри, који су данас ‘часници’, у своје време словили су као подобни идеолошки верници, склони безмерном обожавању врховног култа и пароле ‘о братству и јединству свих наших народа и народности’.

Сада већ бивши подсекретар у Савезном секретаријату за народну одбрану лично је произвео кадрове у Ратној морнарици, од којих су многи већ на располагању Титовом адмиралу Свети Летици, новопостављеном команданту Туђманове морнарице“.

Само неки дан раније и адмирал Божидар Грубишић, подсекретар у Савезном секретаријату за народну одбрану, отишао је путем издаје, стављајући се на располагање председнику Хрватске др Фрањи Туђману.

Обе вести³ не могу да оставе никога равнодушним јер је реч о људима који су годинама учествовали у креирању оба вида оружаних снага и могли да утичу на она решења која могу да буду важна у расплету југословенске драме. Није тешко претпоставити да се у Савезном секретаријату за народну одбрану предузимају најозбиљније мере и поступци да се умање ефекти ових дезертирања.

Врло слична, а формално још скандалознија, јесте сторија о адмиралу Божидару Грубишићу... У морнарици се тумачи да је почео неславно, од минерске специјалности. Био је у класи са својим претходником, много славнијим адмиралом Пером Шимићем. Напредовао је врло брзо: био је чак трипут ванредно унапређиван! И њему су пружене врхунске могућности за развој укључујући и школовање у СССР-у, у Крондштату. Пошто је брзо аванзовао до команданта Флоте, а после Тихомира Виловића примио је дужност команданта Војнопоморске области, посебно покровитељство пружио је неким официрима који су били политички осуђивани за припадништво Маспоку, међу којима је био и капетан бојног брода Перо Шимац, командант штаба хрватских снага за средњу Далмацију.

³ Прва је о одласку генерал-пуковника Антона Туса, команданта Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране, који је одмах постављен за челника Главног стожера Оружаних снага Хрватске.

Они који су пратили Грубишићево деловање уочили су да није хтео, средином ове године, да чита при произвођењу морнаричких официра у Лори, понуђени реферат, у којем је требало истаћи да Морнарички школски центар живи већ месец дана у окружењу, дакле, у ратним условима. Људи који су се тада скандализовали над адмиралским понашањем, тешко да су могли сасвим да проникну у његово расположење. Уосталом, чак је 10. септембра, за Дан морнарице и поморства, примао честитке и „мудро“ говорио о одбрани Југославије и историјској улози Југословенске народне армије.

Само дан касније је нестало!⁴

Адмирал (Грубишић) своје склоности показивао је јавно још као командант Војнопоморске области, показујући зреле симпатије према Хрватској демократској заједници још у фази њених зачетака. Сви су знали да је „Божо хадезеовац“ када је после дужности у Сплиту дошао у Београд, уз улогу последњег шефа армијске партије. Међутим, и поред тога, добио је прилично значајно место подсекретара, а при обављању дужности није се клонио чак ни шовинистичких испада.⁵

Човек без емоција

У Сплиту, Шибенику, Плочама и другим гарнизонима у којима се налазе јединице и установе Ратне морнарице непрекидно нападају касарне, малтретирају породице војних лица, армију проглашавају окупаторском, а контраадмирал Јосип Ерцег, на свако реаговање људи у Сектору Генералштаба за Ратну морнарицу, узвраћа својим леденим гласом и изразом лица: „Другови, све то треба прихватити без емоција“. Да, само је он могао тако посматрати тешку ситуацију у којој су се налазили наши другови и њихове породице, јер је сам био без емоција.

То је онај адмирал који је као начелник штаба Команде Војнопоморске области онако реаговао и дозволио да руља у Сплиту 6. маја 1991. године, наомак Команде којој је он командовао у одсуству команданта Војнопоморске области вицеадмирала Милета Кандића, убија његове војнике и дави их. Мора да је и тада био без емоција јер би као одговоран старешина употребио све расположиве снаге да заштити свог војника, а имао је на располагању Флоту, диверзанте и снаге других јединица. Знам, рећи ће, „тражио сам одобрење од претпостављених, али га нисам добио“. Можда је то и тако, али оправдања за команданта нема када допусти да му пред његовим очима даве војника. Морао је употребити силу па макар после одговарао.

Јосип Ерцег, у Ратној морнарици познатији као Јозо, рођен је 1936. године у Вргорцу. Завршио је Војнопоморску академију у 9. класи, оној из које је по-

⁴ Радован Ковачевић, *Генерал и адмирал као дезертери*, Политика.

⁵ Љубомир Јаковљевић, *Генерали и парале*, Политика експрес.

текао највећи број адмирала (Миле Кандић, Јован Поповић, Миодраг Јокић, Ђуро Појер...), о којој ће касније бити више речи. Био је командант торпедног и патролног чамца, командант одреда миноловаца, референт у Одељењу за оперативно-наставне послове Команде Војнопоморске области, наставник на Катедри тактике и оператике Командно-штабне академије Ратне морнарице, начелник Командно-штабне академије, начелник Одељења за оперативно-наставне послове Команде Војнопоморске области, командант Центра високих војних школа Ратне морнарице, командант Војнопоморског сектора Шибеник и, на крају, начелник штаба Команде Војнопоморске области. После наведених догађаја у Сплиту, смењен је са дужности и заједно са својим другом из класе, контраадмиралом Јованом Поповићем, на изненађење свих у Ратној морнарици и у целој ЈНА, доведен је на дужност начелника Управе поморства.

Видевши га у својој средини, припадници Сектора за Ратну морнарицу били су огорчени, али нису били у могућности било шта да учине. Изненађен је био и његов претпостављени вицеадмирал Вјекослав Чулић, јер је знао да га неће прихватити састав Сектора. Јасно је свима било да га на то место није поставио нико други него Божидар Грубишић.

Ерцег је био арогантан официр, препун себе, није ценио никог млађег од себе по чину, као ни себи равне, а ни многе који су старији од њега и на вишем положају. Сада ће се многи упитати како је то могуће. Па, све је било могуће где су неки људи предодређени за положаје који су другима недоступни. Ерцег је био кадар Божидара Грубишића, на свим састанцима којима је присуствовао, чак и док је био још капетан бојног брода, стално је потврђивао оно што каже Грубишић, а често је његова реч била последња, без обзира на присуство старијих адмирала.

Тог човека нико није волео и сигурно је да га не воле ни официри који су сада са њим у Морнарици Хрватске. Сећам се добро свих коментара на његов рачун док је био командант Центра високих војних школа Ратне морнарице. Иван Милишић га је звао „мали зелени“ и јавно стављао до знања да га нервира. Чинили су то многи официри, знали су за то и одговорни адмирал, али ништа од тога није било од користи – Ерцег је газио „корацима од седам миља“ ка највишој дужности у Ратној морнарици, дужности команданта Војнопоморске области. Данас ће многи адмирал, а неки су то већ учинили, рећи да их његов поступак није изненадио, али им то не треба прихватити јер су и они допринели да такви људи одлучују о свему у Ратној морнарици.

Са Ерцегом сам ретко контактирао. И ја и многи поштени официри у Сектору трпели смо га као претпостављеног јер таква је војна организација, али му нисмо веровали. Нажалост, било је и таквих, чак и оних који су му поверовали када је власт у Хрватској називао усташком и говорио да је он никад неће признати, а знали су да му је син у Збору народне гарде и да упорно спречава

да сви предлози које су давали референти дођу до вицеадмирала Чулића, пре свега да исплови Флота из Сплита, да се спречи издаја која се спрема у Центру високих војних школа Ратне морнарице, да се извуче ударно наоружање, пре свега бродске ракете из Дрниша и Жрновнице.

„Формираћу партизански одред на Биокову“, говорио је Јозо, „јер ништа ми друго не преостаје.“

Када сам предложио вицеадмиралу Чулићу да треба неко да посети Речну ратну флотилу и тако јој да подршку за успешна дејства на делу Дунава од Илока до Батине, он се одмах јавио и, нажалост, пошто сам се разболео, отишао је тамо сам и уместо да им помогне и подигне им морал, он им је говорио како је све пропало, да не треба да „шенлуче по Дунаву и троше узалуд муницију“. Неки су то прихватили као добар савет, али они који су знали где им је место, „прочитали“ су Јозу да не треба „шенлучити“ већ пустити усташе да харају по Илоку, Вуковару, Борову Селу, Даљу, Аљмашу... Јавио се да посети ову јединицу, а да је се никад није сетио, осим када му је син био на служењу војног рока у Санитетском центру у Новом Саду. Звао је неколико пута и мене телефоном и био ко зна како љубазан, а после тога је знао проћи, а да ме и не примети. У време када му је син био у Новом Саду, био сам на служби у Речној ратној флотили.

И на крају, када је његов патрон Грубишић добио одобрење да иде на годишњи одмор у Сплит (?), док су јединице и команда биле у блокади, 16. септембра 1991. године Ерцег је затражио пензију и у најкраћем могућем року добио решење за пензију са датумом 12. септембар 1991. године. Зашто баш 12. септембар? Па зато што је у хрватској штампи објављено да је 15. септембар дан де, када патриотски официри или, боље рећи „домољупци“, треба да се јаве у националну војску. Неко му је изашао у сусрет и потпурио на потпис незаконит акт за пензионисање – вероватно је то учинио његов друг из класе – персоналац у Сектору. Кад пишем о томе, пред очима су ми гомиле оних који су с најлонским кесама побегли од Летичиних, Грубишићевих и Ерцегових јуришника, како беспомоћно данима чекају упорно у ходницима Савезног секретаријата за народну одбрану да им они који су тако брзо решили пензију издајнику Ерцегу, реше бар оно најнужније што ће им смањити муке.

Убеђивали су ме како је Јозо отишао сузних очију, како ће стварно формирати партизански одред на Биокову, а они који су знали ко је Јозо – од муке су се смејали. И шта се десило? После одређеног времена и краћег задржавања у Београду, Ерцег се нашао тамо где је одувек припадао. До краја активне војне службе у Оружаним снагама Републике Хрватске обнашао је дужност заповедника Заповједништва за Истру и кварнерске отоке, био је координатор преговора са ЈНА да напусте гарнизон Пула, а потом је постављен на функцију заповедника Оперативне групе Истра.

Иако смо мало контактирали, једном је дошао у моју канцеларију и дуго ми причао о томе како су његови Вргорчани сви били комунисти, како ту није било места за усташе, како ни сада Хрватска демократска заједница није могла победити... Нисам могао да му то оповргнем јер ми то заиста није познато, али знао сам да прича има неку позадину – знао сам да он добро зна да му људи не верују. И сам се жалио како га нико ништа не пита, како нико не устаје када уђе у канцеларију, како не може добити потребне податке, а стално је тражио податке распореда средстава на бојишту.

Сада је потпуно јасно како је Ерцег могао и поред оног догађаја доћи у Савезни секретаријат за народну одбрану – довели су га људи који су омогућили да ЈНА онако прође у Словенији и Хрватској... Да је тако, најбоље доказују чињенице да генерал Ацић није хтео да прими Ерцега када је био одсутан Чулић, већ Ерцеговог формацијског заменика, капетана бојног брода Тасића.

Брзи Гонзалес би да се преда

Вицеадмирал Драгољуб Боцинов је прича за себе у Ратној морнарици. Многи мисле да је постао адмирал по кључу јер је један од ретких Македонаца који су у Ратној морнарици постали адмирал. Сигурно је да је то што је Македонац било од помоћи, али главни разлог је мало позната чињеница да му је пашеног нико други до Стане Доланц. Обојица су ожењена женама с Корчуле, које су рођаке и Хрватице, имали су викендице једну поред друге, а Стане је био личност која је у овој земљи, у време Тита и после њега, могла све.

Тако је Боцинов постао адмирал, а заиста је припадао просеку старешина у Ратној морнарици. Био је темпераментан и познати су његови поступци који су му донели надимак Брзи Гонзалес.

Један од тих примера је случај када је као командант Флоте (ранг корпуса) видео на другој страни Ратне луке Лора морнара како пиша преко оgrade ракетног чамца те је, бацивши шапку на земљу, трчао око луке да га ухвати. Сви они који су то гледали, цепали су се од смеха јер им није било јасно како он то мисли да од неколико стотина морнара установи који је пишао. Наравно, вратио се без резултата, а прича о томе никад није заборављена.

Други пример је када је вршио смотру старешина Школског центра. Неколицини старешина је бацио шапке на земљу и скакао по њима. Не само што је то била брука да један адмирал гази шапку већ је личило на исечак из неког цртаног филма.

Боцинов је рођен 1933. године у Струмици, а 1954. године завршио је пету класу Војнопоморске академије. Био је командант торпедног чамца, командант одреда патролних бродова, начелник Одсека за оперативно-наставне послове Команде војнопоморског сектора, начелник штаба војнопоморског сектора, командант Војнопоморског сектора Бока, помоћник команданта

Војнопоморске области за позадину, командант Флоте и, на крају, командант Центра високих војних школа Ратне морнарице.

Најчуднија је баш та последња дужност. Познато је да Боцинов није могао да смисли људе из Школског центра, потцењивао их је док је био у трупи и сви су се изненадили када је постављен на ту дужност. Ни он сам није био задивљен јер је сматрао да је у односу на претходну дужност, то за њега деградација. Добро је знао циљ тог постављања – требало га је склонити да не смета Ерцегу на путу ка дужности начелника Штаба и команданта Војнопоморске области, јер је Грубишићу истицао мандат (по закону је само шест година могао бити на тој дужности). За Боцинова је било превише да буде командант Војнопоморске области, а ни Стане Доланц више није био утицајан.

Баш на тој дужности нашао се Боцинов у време када је практично отпочео рат у Сплиту. Баш тако, био је то у суштини рат, иако је усвојен термин „блокада касарни“. Тек на тој дужности и у критично време показало се ко је Боцинов. То се најбоље види из оптужнице која је против њега подигнута након хапшења.

Због основане сумње да је од почетка августа до 17. октобра припремао предају војних установа и објеката у комплексу Лора, подигнута је оптужница против Боцинова, али и његових саучесника – капетана бојног брода Сибина Петровића и капетана фрегате Божицара Фрањковића.

Боцинов је, као командант Лоре, супротно наређењу команданта Војнопоморске области, преговарао са представницима хрватских формација и цивилних власти у Сплиту. Боцинов и Петровић често су се састајали тајно са градоначелником Сплита Слапничаром, командантом Хрватске ратне морнарице Светом Летицом и представником Хрватске ратне морнарице Иваном Пезељом. Током разговора окривљени су уверавали супротну страну да имају добре намере према паравојним формацијама Хрватске и да желе да им уступе комплекс Лора.

Пуковник Иван Матић, помоћник за позадину у Центру високих војних школа „Маршал Тито“ у Сплиту:

Боцинов је елиминисао све из Штаба, осим оних који су били уз нега. Био сам члан Штаба за одбрану Лоре, али ме је Боцинов потпуно игнорисао. Окружио се Петровићем и Фрањковићем, а ту је био и Госпић. Са Дојчилом Исаковићем уопште се није слагао, па је овај био потпуно ван догађаја.

Штетно је одлагао и коначно спречио довлачење потребне муниције из складишта у Кукузовцу, а потом и муниције за топ 130 мм из складишта у Рогозници. Слично је било и са осталим средствима, па смо касније због блокаде путева муницију за минобацаче довукли реморкером са Виса.

Боцинов је био стално против доласка резервиста, по њиховом доласку их је стално називао погрдним именима, псовао и тражио да се повуку. Имао је

цивилни телефон преко којег је био у контакту са Кризним штабом Сплита и Летицом, па одатле и синхронизација његових и Летичиних захтева.

Није дозволио да се формира војна болница у Лори, а били смо донели сва потребна средства, па чак и четири хируршка кревета. Побеснео је кад смо му предложили да дође људство за рад у тој болници. Био је толико вулгаран да се то не може поновити.

Стално су уз њега били Петровић и Фрањковић. Чак су и спавали уз њега, а они су му били и стални пратиоци током преговора са Летицом.

Није дао да се минира Лора, а ништа није предузео да се изда обавештење да је минираан прилаз Лори. Није упозорио баркасу која је носила храну у Дивуље о минирању и она је налетела на мину.

Дозвољавао је да напусти Лору ко год је хтео и тако константно слабио одбрану. Било је лакше напустити Лору у блокади него што је било у мирно доба у радно време. Чак је вршио и притисак на поједине људе не би ли их приморао да оду, па и на мене.

Наводи ове оптужнице су тачни, јер је Боцинов неколико пута тражио од свог претпостављеног Вјекослава Чулића да му саопшти тачан датум када ће се предати Лора, тражио је тачно оне податке који су, по нашој процени, требали Летици. Протестовали смо због тога, убеђени да су ти протести допринели да Боцинов буде ухапшен пре него што је остварио своју намеру, а недоштајало је још само мало.

Наиме, 29. септембра 1991. године, Боцинов је упутио свом претпостављеном акт којим га обавештава да „крајњим напорима успева уверити чету добровољаца, којима се придружио и део старешина Центра, који су оријентисани на извлачење са садашње локације заједно са породицама, и потребу да се испоштује примирје и прекид ватре, позивом на информацију по којој се о извлачењу преосталих војних објеката на простору средње Далмације преговара ради постизања јединственог решења и извлачења“.

Боцинов процењује да неће моћи обезбедити јединство старешина, морнарског и добровољачког састава у одбрани Лоре уколико не зна циљ и трајање упорне одбране која му је наређена, па стога ултимативно захтева:

„Стога захтевамо да се што хитније дају одговори на следећа питања:

1. Да ли су у току преговори са Кризним штабом о решавању ових питања с обзиром на то да смо у потпуној блокади?

2. Који је циљ одсудне одбране Центра високих војних школа Ратне морнарице и 404. морнаричке позадинске базе када су са њима практично прекинуте све везе Флоте и других јединица?

3. Колико се предвиђа да траје стање примирја и прекида ватре и упорне одбране?

4. Какав је план извлачења Центра заједно са 404. морнаричком позадинском базом, начин и када ће то почети?

Уколико преговори са нашег нивоа нису могући из било којег разлога, молимо да дозволите директне преговоре са супротном страном и оквиру тих преговора. Сугеришем Ваш контакт о овим питањима са Командантом Војнопоморске области и молимо Ваш хитни долазак у Центар“.

Војнодисциплински суд при Савезном секретаријату народне одбране у одсуству ће судити групи од 98 старешина из Центра високих војних школа Ратне морнарице „Маршал Тито“, међу којима су: контраадмирал Драгољуб Боцинов, Македонац; капетан бојног брода Сибин Петровић, Србин; капетан фрегате Божидар Фрањковић, Хрват; пуковник Предраг Познановић, Србин; капетан бојног брода Александар Милојевић, Србин; капетан бојног брода Иван Павлинац, Хрват; капетан бојног брода Жарко Радовић, Црногорац; капетан бојног брода Звонимир Рајниш, ступио у хрватску војску; капетан бојног брода Петар Смољеновић; капетан бојног брода Миодраг Замбата; пуковник Виктор Пинтерић, пуковник Веселко Тољ, ступио у хрватску војску; капетан фрегате Иван Бановић; капетан фрегате Стјепан Бернардић, ступио у хрватску војску; капетан фрегате Крунослав Чепелак; капетан фрегате Бошко Грковић, Србин, ступио у хрватску војску; капетан фрегате Мехо Каришић, који се изјаснио као Србин, а оснивач је Патриотске лиге у Босни и Херцеговини; капетан фрегате Порин Некић; капетан фрегате Лубомир Палошек, ступио у хрватску војску; капетан фрегате Мате Павлетић; капетан фрегате Маринко Приморац, ступио у хрватску војску у којој је постао комодор; капетан фрегате Адем Сеферовић, изјаснио се као Хрват; Божидар Сучић; капетан фрегате Фрањо Зловић, приступио хрватској војсци; потпуковник Анте Биличић, приступио хрватској војсци; потпуковник Ивица Блажековић; потпуковник Никола Блажевић, рођени Београђанин, потпуковник Стјепан Борић; потпуковник Павел Цукров; Вељко Јањић, Србин; потпуковник Драган Крстић, Србин, ступио у хрватску војску; потпуковник Марио Лолић, ступио у хрватску војску, потпуковник Дарко Малтар, потпуковник Владимир Марковски, Македонац; потпуковник Јордан Ореб; потпуковник Звонко Паметичек, ступио у хрватску војску; потпуковник Шиме Погорелић; потпуковник Миле Софић, потпуковник Славомир Станков; потпуковник Бранислав Живлак; потпуковник Златко Михевић, капетан корвете Аљоса Олујић, ступио у хрватску војску; капетан корвете Атиф Шароњић, капетан корвете Душан Заклан...⁶

Покренут је поступак и против адмирала у пензији Свете Летице због постојања основане сумње да се, ступивши на дужност команданта Хрватске ратне морнарице, своја сазнања о размештају јединица, наоружању, бројча-

⁶ Т. Стојановић, М. Нићифоровић, *Из морнарице у зенгове*, Политика експрес.

М. Нићифоровић, *Изневерили заклетву*, Политика експрес.

ном саставу војника и старешина, као и одбрамбеним припремама Југословенске народне армије, а посебно јединица Ратне морнарице, ставио на услугу паравојних оружаних формација Хрватске.

Оптужницом је наведено и да је адмирал Летица наредио да се у близини Ратне луке Лора поставе мине од којих су погинула четири војника. Војно тужилаштво Летицу терети за подривање војне и одбрамбене моћи земље (чл. 121, став 1 Кривичног закона СФР Југославије). Поред тога, по налогу који је потписао Летица, 8. октобра 1991. године, четири припадника тзв. Ратне морнарице Хрватске упала су у стан пуковника Николе Девиха и из њега однела два компјутера са опремом, филмски пројектор, шатор и неке друге вредне предмете. Од Девихеве супруге тражено је да убеди свог супруга да напусти ЈНА.

Издајници на челу Лоре

На челу одбране Ратне луке Лора у Сплиту била су три неспособна висока морнаричка официра: адмирал Драгољуб Боцинов, капетан бојног брода Сибин Петровић и капетан фрегате Божидар Франковић. Такав закључак намеће се после увида у оптужницу против њих.

Када су у војни комплекс Лора дошле храбре добровољачке јединице из Црне Горе, које су својим присуством и дотадашњим ратним искуством подигле борбени морал и јачале одбрану, на сцену је ступио адмирал Боцинов. Забрањено је да се одважним Црногорцима да потребно наоружање.

Међутим, Ђетићи, као и што приличи, нису послушали адмирала Боцинова, већ су се сами наоружали. На силу су Црногорци отворили магацин и узели оружје и опрему. То је био повод адмиралу да их прогласи недисциплинованим војницима. На предлог Божидара Франковића који је, очигледно, био задужен са хрватске стране да „маркира“ Боцинова, адмирал је предузео све мере за враћање црногорских добровољаца у њихову републику.

Божидар Франковић је, видевши како је одред добровољаца из Црне Горе подигао борбено расположење и унео сигурност у одбрану Лоре, предложио на састанку штаба да се што пре треба ослободити „тих дивљака“ јер су недисциплиновани. Тврдио је да такви нису потребни Ратној морнарици, али је заборавио да су Црногорци били присиљени да се сами наоружају јер су их управо они који би требало да брину о њиховом наоружавању, у томе спречавали.

Франковић је оптужен, између осталог, да је наговарао потпуковника Петра Кољанина, Хрвата, да пређе на страну паравојних формација Хрватске.

За још једно недело оптужио је тужилац тог официра јер је, и поред забране, прочитао наредбу о продужењу служења војног рока морнарима. Учинио је то како би у наелектрисаној и издајничкој атмосфери коју су подгревали

Драгољуб Боцинов, Сибин Петровић и Божидар Франковић, подстакли морнаре на самовољно напуштање јединица.

Франковић није извршио наређење да уклони жичану ограду између Хидрографског института и Центра високих војних школа како би се имао бољи маневар и пратило стање у Хидрографском институту Ратне морнарице, па је тај објекат пао без борбе. Он је спалио разговорнике за одржавање везе Команде Војнопоморске области са потчињеним јединицама, чиме је онемогућио потребне везе међу јединицама.

Пред Веће петорице Војног суда у Београду доведени су из притвора у којем су били од 17. октобра 1991. године. Сви су они одговарали за подривање војне и одбрамбене моћи.

Одбрану окривљеног Боцинова да није имао везу са претпостављеном командом, као и да је у јединицама било великог осипања људства, тужилац је одбацио као неосновану. Она је, наводи тужилац Момир Копривица, срачуната на избегавање одговорности. Као искусном старешини, морало му је бити познато како се може успоставити веза и шта она у борбеним дејствима представља. Адмирал ништа није предузимао да успостави везу и стални контакт са вишом командом, као што је и потчињеним старешинама забранио да одржавају било какву везу. Чинио је то да би блокирао подношење извештаја претпостављеној команди.

Окривљени вицеадмирал Драгољуб Боцинов, као командант штаба за одбрану ратног комплекса Лора, и капетан бојног брода Сибин Петровић, члан штаба, 20. септембра, супротно наређењу команданта Војнопоморске области, преговарали су, према наводима оптужнице, с представницима хрватских формација о начину и условима предаје Лоре. Боцинов и Петровић често су се тајно састајали са градоначелником Сплита Слапничаром, командантом Хрватске ратне морнарице Светом Летицом и представником Хрватске ратне морнарице Иваном Пезељом. Током разговора окривљени су уверавали супротну страну да имају добре намере према паравојним формацијама Хрватске и да желе да им уступе војни комплекс Лора.

Зато је, тврди тужилаштво, вицеадмирал Боцинов све чинио да ослаби одбрану Лоре. Често је говорио да их хрватске оружане снаге неће напасти, да све треба да се реши мирним путем. С важних дужности уклонио је старешине Бојковића, Матића и Миљанића, што је знатно ослабило морал војника и официра. Под изговором да се минирањем нарушава лепота комплекса Лора, вицеадмирала Боцинова оптужују да је спречио двојицу старешина да минирају тај објекат. Када су крајем септембра почеле борбе око Лоре, Боцинов је поново забранио да се поставе, мине па је Ратна лука остала незаштићена. Боцинов је, такође, забрањивао војницима да одговарају на нападе хрватске војске која је артиљеријом и минобацачима са Марјана гађала по објектима Лора. Говорио је да се не сме гађати по Марјану јер је он интимно везан за ту планину. Окривљени Боцинов спречио је

да буду уништени хрватски снајпери постављени око Лоре, због чега су војници били изложени сталној непријатељској ватри.

Према наводима оптужнице, Боцинов није предузео никакве мере да се спрече хрватски војници који су несметано постављали mine испред Ратне луке Лора. Војнике и старешине стално је уверавао да лука није минирана, да би 25. септембра на постављене mine наишла баркаса, због чега је погинуло пет морнара.⁷

Према интервју са Драгољубом Боциновим, који је објавила „Слободна Далмација“ 19. новембра 1992. године, он је ухапшен 2. новембра 1991. године. Учинили су то официри безбедности – капетан фрегате Слободан Тејић, капетан корвете Зоран Тошић и поручник бојног брода Жељко Гуслов. Речено му је да је то по наређењу адмирала Чулића, а „он је то на суђењу оповргао“, каже Боцинов. Он верује да је то организовао капетан бојног брода Љубиша Беара, официр безбедности Војнопоморске области.

Ухапшени су хеликоптером пребачени у Београд 15. новембра.

На суђењу је сведочио заставник прве класе Жика Жмиркић, командир баркасе која је 25. септембра наишла на mine испред луке Лора, од чије експлозије је погинуло пет морнара.

„Из касарне у Дивуљама“, изјавио је Жмиркић, који је у том инциденту тешко повређен, „кренули смо баркасом по хлеб у Лору. Пре пловидбе, међу морнарима се причало да су хрватске формације поставиле mine, запреке око Лоре. Пловили смо опрезно, чак сам трипут заустављао баркасу. На 150 метара од луке зауставили смо се и пустили баркасу да клизи. Међутим, нагазили смо на мину, баркаса је потпуно уништена, четворица морнара су спасена.

Могли су да нас обавесте радио-уређајима, били су исправни. Међутим, апарати су ћутали. Требало је да нам сигнализирају барјацима, светлом, специјалним пиштољима. Да су нас на време обавестили, по хлеб бисмо дошли гуменим чамцем који има плићи газ.“

На суђењу је Војни суд у Београду изрекао Боцинову казну од 18 месеци затвора, Сибину Петровићу осам и по година, а Божидар Франковић је ослобођен одговорности.

Јеврејин, Србин и на крају Хрват

Када је после познатих догађаја у Сплиту смењен контраадмирал Јосип Ерцег са дужности начелника штаба Команде Војнопоморске области, на његово место постављен је вицеадмирал Фридрих Морети, звани Фриц. Када се то догодило, мало је било коментара јер смо већ огуглали, кадра је било мало,

⁷ М. Нићифоровић, *Издајници на челу Лоре*, Политика експрес.
Р. Павловић, *Припремали предају Лоре*, Политика.

па већег избора и није било. Многи су говорили: „Не треба се бојати, Фриц је прави Југословен, бар се тако увек изјашњавао“.

То је човек за кога се никад није могло знати које је националности, додуше, у „стара добра времена“ за нас поштене официре то није ни било важно, али он нас је интересовао због специфичног имена и презимена. Касније се открило да је био Србин, Југословен и сада на крају се изјаснио као Хрват, а у ствари је Јеврејин. То је човек који је неколико пута писао молбу за пензионисање, а онда те молбе повлачио и после тога редовно добијао виши чин.

Рођен је у Сарајеву 1932. године. У Југословенској народној армији је од 1954. године. Био је командант подморнице, помоћник команданта 88. дивизиона подморница, командант 88. дивизиона подморница, командант 82. поморског центра (у којем су се налазили поморски диверзанти), начелник штаба Флоте, командант Војнопоморског сектора, командант Флоте и, на крају, начелник штаба Команде Војнопоморске области.

Добро сам га познавао, а упознао сам га као команданта подморнице П-811 „Сутјеска“, када сам био на стажу на подморници П-812 „Неретва“. И тада и касније био је и остао велики галамџија који је стално истицао своје ставове, често омаловажавајући друге. Међутим, тако говорљив, знао је привући млађе старешине уз себе, али како му је растао чин, био је све грубљи, додуше, не и према мени, јер је стално наглашавао да поштује оно што ја напишем, вероватно зато што је и сам писао (написао је неколико књига, приручника и упутстава). Неки кажу да су то за њега чинили други, али не бих могао потврдити тако нешто.

То је онај адмирал за кога су хрватске новине писале у фебруару 1991. године, док је био на дужности команданта Флоте, да је на састанку официра Флоте наређивао да се сви официри Флоте морају учланити у Савез комуниста – покрет за Југославију, јер иначе неће више моћи обављати своје дужности. Према тим новинама, писмо о томе упутио је „један часник који је за ширу јавност желео остати анониман“. Иако је било покушаја да се то демантује, ми смо веровали да је тако јер су нешто слично рекли и нама, уз разлику да се на томе све и завршило и више нико никад није ни питао да ли се неко повезао са организацијом у својој месној заједници. Том приликом је Морети, како је у писму стајало, „на сваком састанку нападао хрватско врховништво“.

Средином прошле године срео сам се са њим у Савезном секретаријату за народну одбрану и увек је био борбен, рекао би човек „баш онако како треба“. Говорио је да су у Сплиту усташе преузеле власт, да их све треба побити...

А онда је изненада поднео молбу за пензију, не знам коју по реду. Тог пута му је молба одмах прихваћена, а онда је „тисак“ објавио његово писмо упућено савезном секретару за народну одбрану.

„Процењујемо“, пише адмирал Морети наводећи да то чини у име војника-морнара, старешина и грађанских лица из гарнизона Сплит, „да смо жртво-

вани, преварени и обманути у лажним осећањима која су одавно истрошена, а и издани смо од нашег државног врха чије смо обавезе упорно, дисциплинирано извршавали. Схватите, друже генерале, да су за ових пар мјесеци наше јединице и установе напустили већи део људства, старјешина и грађанских особа, да нам не функционира регрутни систем те да нам је озбиљно угрожена војна организација и веза, као и комплетно позадинско осигурање. Тешко је имати вјере и наде да све што ради Југословенска народна армија има везе с вољом народа⁸, пише Морети постављајући се у свом маниру одмах на чело старешина из Сплита и народа, „и народности са праведним вођењем рата и борбом за Југославију (...)

(...) Нисмо се спремили и не можемо да схватимо, противуствано је и није у духу наше заклетве да ратујемо и уништавамо наше народе и материјална добра свих народа, градова и насеља гдје су рођена наша дјеца, природу и културна блага гдје напајају своју душу и дијеле живот са својим пријатељима.

Угрожена је наша егзистенција, велики је страх и неизвјесност наших обитељи, губимо пријатеље, а код становника нашег града све је већа тензија према припадницима Југословенске народне армије и њиховим обитељима. Народ нас не жели, изневјерили смо га и наљутили. Дио старјешина својим пријетњама и поступцима срамоти нас.

Учините, друже генерале, све што можете да се одмах и безувјетно обуставе сва ратна дјеловања, сви покрети и евакуација војне опреме.“⁸

Ниједне речи о шиканирању породица старешина српске националности, избацивању из станова, о дављењу војника пред Командом Војнопоморске области...

„Ни вицеадмирал Фридрих Морети није више могао издржати. Недавно је од армијског врха затражио умировљење не желећи више обављати дужност начелника штаба Војнопоморске области у Сплиту и ратовати против народа с којим живи. У армијском врху одобрили су његов захтјев јер, како су лаконски објавили, за умировљење ‘има све увјете по основи стажа и животне доби’.

Кроз какве драматичне тренутке ових дана пролазе преостали часници бивше југославенске армије који још осјећају зов своје савјести, говори и потресан случај који се догодио 27. рујна, одмах након умировљења Моретија. Тада је командант Војнопоморске области вицеадмирал Миле Кандић на Моретијево мјесто именовао Владимира Баровића, Црногорца, који је додао обављао дужност заповједника пулског гарнизона. Истог дана кад је то сазнао, Баровић је на Вису извршио самоубијство.

Фридрих Морети родио се у Сарајеву, камо је његов дјед своједобно доселио из Аустрије као жељезнички чиновник. Кажу да је Морети ‘сплитско-алпског

⁸ Бранко Подгорник, *Фридрих Морети*, Слободна Далмација, 7. 10. 1991.
Преварени и жртвовани, Вечерњи лист, 4. 10. 1991.

родословља'. У средиште пажње дошао је у вељачи ове године док је био на дужности команданта Флоте Војнопоморске области. Тада је у Сабор стигло писмо у којем се један часник, који је за ширу јавност желио остати анониман, жалио да је Морети на састанку с командантима у Сплиту од њих тражио да сви одреда потпишу приступницу Савезу комуниста – покрету за Југославију, иначе више неће моћи обављати своје дужности. У писму је стајало да Морети на сваком састанку напада хрватско врховништво.

Потом је Морети дао 'Слободној Далмацији' интервју у којем је 25. вељаче демантирао наводе из тог писма, објављеног путем агенције Хина. Рекао је да у војсци има људи с политичким симпатијама за ХДЗ, СДС или СДА, али је то 'нормално јер људи имају своје виђење. Најважније је да на дјелу будемо јединствени'. Како је додао, 'војска је, уосталом, најприје департизирана, а трудимо се да буде ослобођена сваке политичке партије'.

Морети је заговорник идеје да војници морају бити професионалци, али је очито превише вјеровао у војни врх. По његову мишљењу из вељаче, 'армија је мирно заузела курс немјешања у демократске политичке токове у земљи'.

Није познато кроз какве је ломове пролазио последњих мјесеци и тједана приликом отворене армијске агресије и уништавању хрватских градова. Након умировљења послао је писмо генералу армије Вељку Кадијевићу, од којег јавно тражи да поступи 'у духу потписаног споразума од 17. рујна 1991. у Игалију'. У име бројних официра и цивила који раде у Армији Морети је од Кадијевића затражио да безувјетно 'обустави сва ратна дејства, да прекине овај братоубилачки рат и да сједне за стол и разговара'. Кадијевићу поручује: 'Нисмо се спремали и не можемо да схватимо, противуставно је и није у духу наше заклетве да ратујемо и уништавамо наше народе и материјална добра ових народа, градове и насеља гдје су рођена наша дјеца, природу и културна блага гдје напајају своју душу и дијеле живот са својим пријатељима'.

Морети у свом емотивном писму имплиците још вјерује да је Кадијевић добронамјеран и утјецајан, па му препоручује нека 'одбаци лоше савјетнике' док није прекасно. Они, међутим, који на својој кожи осјећају посљедице 'лоших савјетника' бивше Југословенске народне армије, знају да нитко никога не може наговорити на злочин ако и сам пристане на то. Монструме треба зауставити.⁹

АКТИВИРАЛИ СЕ И ПЕНЗИОНЕРИ

Као по неком сценарију, већина далматинских адмирала обратила се писмима „својим колегама адмиралима и генералима“.

Учинио је то и вицеадмирал Јосип Жужул, који је пензију отишао са дужности инспектора за Ратну морнарицу у Главној инспекцији Оружаних снага.

⁹ Бранко Подгорник, *Фридрих Морети, Слободна Далмација*, 7. 10. 1991.

„Колеге адмирали и генерали“, пише Жужул, „који још имате угледа у нашем народу, зар не видите да је дошло вријеме опструкције наших идеала братства и јединства, наше концепције опћенародне обране, стога вас позивам да не служите вождовима у борби за власт.“

И тако расписао се бивши торбар из Имотског, да би завршио; „На крају, бит ћу сретан ако и овај мој мали прилог придоносе миру у Хрватској и осталим републикама, да као вицеадмирал у мировини проведем у миру остали део живота у мојој драгој Имотској Крајини, где сада живим, за коју са поносом могу рећи да никад није била попрште страдања по националној основи. То најбоље сведочи прошли светски рат, када су једни друге спасавали од окупатора и квислинга“.

И тако се Жужул расписао, и то што је написао на први поглед веома је коректно, али некоректно је то што ниједном не спомену своје бивше потчињене у Шибенику и Сплиту које малтретирају баш његови Имочани само зато што су Срби. Да је бар једном речи дигао глас против бацања питомаца од 15 година у море пре неколико година, па и у време када је био инспектор, када су тадашњи далматински адмирали говорили: „То нису учинили прави Сплићани, то су они Влаји прико брда“ – његови Имочани. Можда је њему и било лепо у Сплиту, али мора знати да су баш његови земљаци направили уместо тзв. Црвеног Сплита град мржње и терора. Посебна је лаж о револуционарности Имочана – као да он не зна колико је српских тела завршило у два чувена језера Имотског или у околним вртачама. Можда је и то за њега било револуционарно?

Жужуљ је познат у Ратној морнарици као велики „уништитељ пршута и вина“. Одакле год да је ишао, вукао је ове производе у Београд – његови кофери увек су били тешки као камен када се из инспекције враћао.

На сцену су ступили и адмирал Богдан Пецотић, вицеадмирал Иван Падован и генерал-мајор Срђан Крстинић. Та тројица су то учинила на страницама „Слободне Далмације“ и сва тројица са много мржње говоре о ЈНА и са много некритичности подржавају фашистички усташки режим.

Адмирал Богдан Пецотић, некадашњи командант Војнопоморске области и председник СУБНОР-а Југославије, народни херој, пише да се „армија наша у улози која јој не припада“. Ваљда мисли да би ЈНА требало да дозволи да је уништи фашистичка власт, посебно да уништи Србе. Није се сетио да нешто каже о повампиреном усташтву у Хрватској, о злочинима нове власти и о сулудом брисању читавог једног народа у „лијепој њиховој“.

Пензионер Иван Падован, у Ратној морнарици познат по афери са становима коју је имао и због које је смењен с дужности, ангажовање Југословенске народне армије у самоодбрани назива „дивљаштвом какво се не памти“, а био је дуго година начелник Службе безбедности у Војнопоморској области.

Све чинове је добио по кључу, а сада је одједном почео да се бави и писаном речи, што му је било страно када је требало јављати се на страницама војно-стручних часописа, иако је то требало да чини с обзиром на функцију коју је обављао.

Посебна прича је генерал-мајор Срђан Крстинић. Био је дуго година управник Војне болнице у Сплиту, а на крају и заменик начелника Војномедицинска академије. На то последње место довео га је лично бивши савезни секретар за народну одбрану, адмирал флоте Бранко Мамула, јер су кумови. Довео га је да би од њега направио генерала, а то је ускраћено многим врхунским стручњацима са Војномедицинске академије који су у пензију отишли као пуковници. Крстинић није ништа значио у санитетској служби, али ни „кум није дугме“, а види се да је за напредовање било боље имати кума него бити признати стручњак.

Тај кумов генерал пише: „Драго ми је што је моја бивша кућа, у којој сам дуго био руководитељ (Војна болница у Сплиту) на вријеме изабрала праву страну“.

Посебно је тог „великог стручњака“ погодила блокада лука јер не може са Корчуле доћи у Сплит. Не брине га то што се на територији Сплита даве деветнаестогодишњаци, што су они које је он лечио блокирани у касарнама без воде, струје, везе са светом, што им прети масакр.

– Генерал-пуковник у пензији Бруно Вулетић, вишегодишњи алкарски војвода, у телефонском разговору са „Слободном Далмацијом“ поручио је да „армија не смије употребити оружје ни против којег народа у овој земљи“ и да ће „за такав поступак армијско водство сносити и повијесну и другу одговорност“. Забравио је да напомене какву ће одговорност сносити тај народ који употреби оружје против те армије, оружје од кога гину млади војници само зато што припадају другом народу.

„Када човјек види све ово што се догађа, поставља се питање – је ли све то могуће? Слиједеће је питање – је ли то истина? И онда не зна шта би могао учинити да одагна тај кошмар.“ У телефонском разговору поручује генерал Вулетић који – како вели – последњих дана „нити гледа телевизију, нити слуша радио, а када му се смуче наслови у новинама, и њих оставља“.

„Но, без обзира на пропаганду“, каже, „остаје мучан дојам да се догађа то што се догађа и да војска чини то што чини. Ја сам и прије тврдио да армија не може ни на који начин судјеловати у политичком животу, а када сам од једног пријатеља чуо што се све јутрос догађа у Сињу, то напросто човјек не може схватити. Армија није смјела употребити оружје. (...)“

(...) Није у реду ни с друге стране с искључивих и националистичких позиција провоцирати и наметати капитулацију те војске. То је наметање сукоба, а сукобима и ратом се не могу рјешавати проблеми. Сви су, изгледа, упућени

само на рат, а претходно нису исцрпљене све друге могућности да се нађе достојанственији и људскији излаз. Одатле мора бити осуђена свака употреба насиља, пуцање по градовима, по невином становништву, изазивање мржње и насиља. Очекивао сам да ће разум превладати, али стјечем дојам да све води једном немогућем рату. А овом народу је доста рата.

Иако ми тешко падају збивања у свим нашим градовима, особито болно доживљавам употребу силе у мом родном Сињу. Не улазим у то тко је тамо први почео и зашто је до тога дошло, само говорим о чињеницама. Нитко нема ни законско ни уставно овлашћење за овакву употребу силе и апелирао бих на све да траже један другачији излаз достојан човјека.

Познато ми је да у овом случају нитко није невин, да је створено толико мржње и зазора да је то тешко прихватити, али никад није касно да се заустави срљање у пропаст! Ниједна политика, без обзира на то чија је, а која потиче сукобе, трвења, нетолеранцију и мисли да силом може наметати другима своје ставове, не може бити разумна. Ње се треба одрећи у интересу стварног демократског развоја, слободе и мира. Заправо, таквим политикама се треба супротставити.¹⁰

ТУЋМАНОВИ ОФИЦИРИ

У последњој класи Ратне школе, пре почетка ратних дејстава, налазила, су се два припадника Ратне морнарице – капетани фрегате Кузма Пецотић и Давор Домазет Лошо. Већ дуго времена су познати као националисти, посебно овај други који је још као питомац требало да буде избачен из школе због опредељења за Маспок.

Из Ратне школе су све чешће стизале оптужбе на њихов рачун јер су и слушаоци и наставници учили њихова опредељења – Кузма је био гласнији, а Давор тиши, али и далеко опаснији. Контраадмирал Никола Ерцеговић, као начелник Управе поморства, неколико пута је упозоравао на то, али он као да се због тог упозорења љутио, вероватно зато што му је, наводно, Кузма радио адмиралски рад. Сматрао сам и сматрам тог адмирала патриотом, опредељеног Југословена, Србина из Грбља, Никад ми није био јасан тај став, али сам сигуран да није био злонамеран. Упозоравао је и његов заменик, капетан бојног брода Властимир Тасић, али он то никоме није преносио.

Спомињући оне који су својим „дананоћним самопријегорним радом“ највише допринели организовању хрватске војске и „њеним успјесима на бојном пољу“, Туђман је навео више официра који су побегли из ЈНА, међу њима и Домазета и Пецотића.

¹⁰ В. Ј., Бруно Вулетић, *Армијско водство ће сносити одговорност*. Слободна Далмација 22. 9. 1991.

Давор Домазет Лошо завршио је Војнопоморску академију 1971. године и школске 1990/1991. године нашао се у Београду на школовању у Ратној школи. Дошао је из обавештајног органа Команде Војнопоморске области. Трећег јуна 1991. године, само три дана пре завршетка школовања, око 17 сати, самовољно је напустио Ратну школу и дуго се није знало где се налази. Говорило се да је већ у иностранству и да је на дискети свог рачунара однео снимљене све вежбе у школи. Међутим, он се одмах јавио у Хрватску војску и као проверен кадар постављен је за главног војног цензора на хрватској телевизији, а касније су новине писале да је познат као крволочни мучитељ официра које је ухансила усташка власт.¹¹ Како пишу новине, посебан садизам испољавао је према официрима Ратне морнарице и официрима из Службе безбедности Југословенске народне армије, а пошто се налазио у тој служби, добро их је познавао.

На Хрватској радиотелевизији је 10. маја 2015. године изјавио да му је отац био у усташама, а потом у Вермахту, и да је учествовао у искрцавању у Норвешкој, да су га заробили Енглези у Италији и да је после рата служио четири године Југословенске народне армије, по казни, како он каже. Никад нисам чуо да се војска служи по казни.

Домазет је, по ступању у Хрватску војску, одмах био кандидат за главног стожерника Хрватске војске.

„Након каријере у Ратној морнарици Југословенске народне армије пребјегао је у настајућу Хрватску војску у чину капетана фрегате. Члан стожера Збора народне гарде постао је 3. рујна 1991. године. Убрзо се укључује у војне операције и организира устрој војне обавјештајне службе. У Оружаним снагама Републике Хрватске напредовао је од чина капетана бојног брода до адмирала (2000). Обнашао је дужности начелника Уреда за стратешка истраживања (1991), начелника Обавјештајне управе Главног стожера Оружаних снага Републике Хрватске (1992), замјеника начелника Главног стожера и начелника Главног стожера (1998–2000). Смијењен је 2000, након просвједне изјаве у којој се тадашњи (2005) предсједник Републике Хрватске Стјепан Месић оптужује за судјеловање у тривијализацији и криминализацији Домовинског рата. Након тога ангажира се у ХИП-у.

Давор Домазет Лошо је судионик и планер главних војних операција Оружаних снага Републике Хрватске од почетака до свршетка Домовинског рата. Године 1992, уз Готовину, један је од главних заповједника Ливањске бојишнице и бојног подручја које је обухваћало сјеверну и средњу Далмацију, јужну Босну и Херцеговину. Неки од главних војностратешких успјеха Домазетових обухваћају планирање већих операција ХВ, како у Хрватској тако у БиХ (операција ‘Бљесак’, операција ‘Олуја’, операција ‘Јужни потез’), а и разбијање

¹¹ Интервју, 15. 11. 1991, стр. 46.

противничких обавјештајних структура, те продор у противнички табор (вјеројатно најспектакуларнији је примјер прислушкивања Милошевића у његову београдском сједишту.)

Због тога што је био супотписником Отвореног писма дванаесторице хрватских ратних заповједника хрватској јавности од 28. рујна 2000. године, ондашњи предсједник РХ Стјепан Месић га је присилно умировио.¹²

Кузма Пецотић је завршио Војнопоморску академију 1967. године. Рођен је 15. новембра 1946. године у селу Смоквице на Корчули. Он је још 4. фебруара тврдио да Албанаца има више него Македонаца и да Македонци уживају сва права у нашој земљи, а Албанци никаква. Два дана касније тврдио је пред слушаоцима да у предавањима у школи преовладава антихрватско расположење и да је за све криво војно руководство, и да му не верује док у њему седе људи као што су адмирал Стане Бровет и генерали Вулета Вулетић, Љубомир Домазетовић, Милан Ружиноски, Марко Неговановић... За неке је рекао да су геноцидни и крајње опасни људи. Износио је и многе ствари о увођењу наоружања у Хрватску, о Мартину Шпегељу...

Он је једини официр који се појавио пред судом, одузет му је чин, као и Домазету, али се дуго није чуло где се налази и изгледа да се и није одмах укључио и Хрватску војску.

Оба ова официра „заслужују“ и посебан коментар. Док је Пецотић био образован старешина, отворен, детињаст, склон разним грешкама, Домазет је био много опаснији јер се његово мишљење могло ретко чути. Пецотић је био по карактеру критичар и када је „избачен“ из школе, сви су говорили да је то пре требало учинити с Домазетом.

„Међу припадницима Хрватске ратне морнарице, под заповједништвом адмирала Свете Летице, у Домовинском рату посебно су се истакли: капетан бојног брода Кузма Пецотић, капетан корвете Миле Чатлак, припадници Одреда наоружаних бродова – Дубровник.

Заслуге у планирању, припреми и вођењу операција тијekom Домовинског рата имају: контраадмирал Давор Домазет...“¹³

Сматра се да је највећи заштитник ове двојице био Грубишић. Када се после низа сукоба које је изазвао Пецотић морао умешати и командант Школе, генерал-потпуковник Ибрахим Алибеговић, уследила је интервенција да се ствар слегне. У помоћ је стигао и контраадмирал Јосип Ерцег, тада начелник штаба Војнопоморске моћи, а вероватно и још неки адмирал. Охрабрени подршком, ова двојица су наставила са провокацијама, па су избили оштри сукоби. Упозорења нису помагала јер у Ратној морнарици није нико реаговао

¹² Википедија

¹³ Извјешће предсједника Републике Хрватске др. Фрање Туђмана о стању хрватске државе и нације у 1995. години.

на то. Сви су се правили као да се ништа не дешава, а постоје само два разлога – или су се слагали с њима, или су се бојали Грубишића и Ерцег. Ко не познаје ситуацију у Ратној морнарици, не може схватити какву су опасност представљала ова два адмирала. На крају је у Генералштабу одлучено да се Пецотић удаљи из школе, а Домазет је остао.

У својим детињаријама, Пецотић је направио толико грешака и преступа у Ратној морнарици да би сваки други официр давно био из ње истеран, а за њега се увек налазило оправдање, а једно од њих гласило је „он је добар математичар“, као да је то неко оправдање, па сам често питао: „Значи ли то да би и Марија Калас била одличан поморски официр јер лпо пева?“

Као пример Пецотићевих грехова наводи се случај када је супругу на посао возио ратним бродом или када је знао да исплови бродом и неколико дана да се не јавља команди, па су га чак и тражили.

Читалац ће се питати како је то могуће. Па, могуће је јер наш народ је одавно рекао: „Ко ме је Бог ујак, лако му је било бити светац“, а Пецотић је био „светац“ из једног баналног разлога – тврдило се да му је адмирал Богдан Пецотић, некадашњи командант Војнопоморске области, стриц. Сви су у то веровали и он је имао привилегије у свему, од дана доласка у Војнопоморску академију (били смо заједно две године у истој школи), сви су се трудили да му угоде, верујући да ће његов стриц њима, а треба бити поштен – Кузма то није тражио. Међутим, после објављивања чланка у „Вечерњим новостима“, Иван Пецотић (тако се зове и Кузмин отац) изјавио је да „Кузма Пецотић нема никаквих родбинских веза са пензионисаним адмиралом Богданом Пецотићем“. Они се „чак и не познају“, тврди Иван, „заједничко им је то што су обојица рођени у Смоквици, чији се становници презивају углавном Пецотић.“¹⁴

– И војни изасланик је дезертирао. Учинио је то капетан фрегате Златко Јазбиншек, војни изасланик у Великој Британији при нашој амбасади у тој земљи. Седмог августа, он је са својим помоћником самовољно напустио дужност војног изасланика и нестао у непознатом правцу са 500 фунти из касе изасланства. Ниједна од ове две породице није се вратила у Југославију. Отишле су у непознатом правцу. Војна истражна комисија која је дошла у Лондон на позив амбасадора, утврдила је на основу провере код британских имиграционих власти да су обе породице боравиле још седам дана на територији Велике Британије пре него што су је напустиле преко луке Довер. И то је све што су успели да сазнају. Није познато ни где су провели тих седам дана, као ни у коју су државу отишли. У његовом стану све је испретурано, намештај распаран, сервис уништени... Ко је то учинио и зашто? Можда је неко желео да се скрене пажња на пљачку и отмицу. У послератној историји, то је први пут да дезертира војни изасланик. Пре одласка на ту дужност, Златко је био члан

¹⁴ Иван Пецотић – брат адмирала Богдана Пецотића, Објашњење. Новости 11. 10. 1991.

обавештајног органа Команде ВПО и то је довољан доказ одакле је противник знао баш све о намерама ЈНА.

Познато је да је Туђман тражио од шефова дипломатских мисија односно амбасадора да изразе своју лојалност хрватском врховништву. Не зна се да ли је то тражио и од војних изасланика.

На питање редакције „Илустроване политике“ о том случају, представник Службе за информисање Савезног секретаријата за народну одбрану, пуковник Миле Шушњар је одговорио: „Обавештавамо вас да нисмо у могућности одговорити позитивно“. На основу тог одговора закључено је да војска одбија да о томе говори. Између осталог, новинар тог часописа је написао:

„Чак и у овим временима кад тајни готово нема и кад се о свим нашим несрећама расправља на европском и светском нивоу, остало је да се чува као војна тајна беже ли нам војни аташеи из амбасада и које су националности. Зар сада, кад је рат, не би требало и то да знамо?

Надлежни у армији, иначе, за новине говоре само кад јавност очекује да јој се нешто саопшти, кад тражи да јој се објасне неке велике катастрофе, као што је неколико стотина мртвих на фронту, неколико уништених села у којима није остала читава ниједна кућа... Тада се скупе војни изасланици за везе с јавношћу, поседају око стола, укључе микрофоне и прочитају варијанту која је најлакше сварљива. За њих је велика срећа што постоје војне тајне. Такве тајне, поред тога што скривају рад војних обавештајних служби у иностранству сада омогућују скривање онога што не треба сакрити. Јер, емигрирање војних дипломата из југословенских амбасада не спада у задатке војне обавештајне службе. Војску то вероватно пече и због тога ћути.

Јавност је до сада сазнала за издајство људи из Армије са високим чиновима... А шта је са пуковницима, потпуковницима и свим осталим нижим официрима? Као да нас брину само генерали. Нису ваљда за све зло у овој земљи криви само високи чиновници?“¹⁵

Како је војни изасланик постао Златко Јазбиншек, било је јасно. Његов отац је познати фудбалер Јазбиншек који је играо за Независну Државу Хрватску и дружио се с Павелићем.

Треба забележити и да је Милан Радека, који је више пута био војни изасланик, дошао из Румуније и без проблема из Сплита извукао ствари. За то време, син му је остао у Румунији и водио приватну фирму. Послан је у Велику Британију уместо Јазбиншека, а када је повучен 1994. године, затражио је азил у Великој Британији.

— Париски лист „Либерасион“ тврди да је командант одбране Сарајева Мустафа Хајрулаховић највероватнији извршилац масакра над колоном Ју-

¹⁵ Милошевић, *Војна тајна или изговор за ћутање*, Илустрована политика.

гословенске народне армије у Сарајеву, наглашавајући да је то „варварски акт без преседана“, због кога је изасланик генералног секретара Уједињених нација Марак Гулдинг изјавио да је „осетио гнушање када је сазнао на који начин су ликвидирани припадници Југословенске народне армије“.

„Мустафа Хајрулаховић Талијан (22. јануар 1957, Бања Лука – 8. март 1998, Хамбург), бивши официр Југословенске народне армије и касније генерал Армије Републике Босне и Херцеговине.

Завршио је Војну Поморску академију у Сплиту 1979. Из Југословенске народне армије дезертирао је 1991. у чину капетана корвете и придружио се Армији Републике Босне и Херцеговине. Већину рата провео је као командант 1. (сарајевског) корпуса Армије Републике Босне и Херцеговине, а крај рата дочекао је у Генералштаба Армије Републике Босне и Херцеговине.

Године 1998. Отишао је у посету мајци која је живела у Немачкој. Док је пливао у базену, доживео је срчани удар. Сахрањен је уз све почести код Али-пашине џамије у Сарајеву.¹⁶⁸

Лист тврди да је бивши „командос југословенске Ратне морнарице“ Мустафа био једно време „шеф специјалних мисија у редовима Збора народне гарде у Хрватској“, да би затим наставио рат против бивше, сопствене, армије у матичној републици. Лист наглашава да тај екстремиста и њему слични „представља баласт за умерени део босанског руководства“.

– Центар Високих војних школа Ратне морнарице „Маршал Тито“ напустио је и капетан фрегате Мехо Каришик, миљеник кадра који је водио научноистраживачки рад, јер је преко везе набављао кола из Вођошће. Мехо Каришик је завршио Војнопоморску академију (1967), те у Центру високих војних школа у Београду магистрирао у области ратне вештине. Завршио је и Командно-штабну школу тактике и Командно-штабну школу оператике. Из Армије је дезертирао у лето 1991. године и 9. августа се обрео у Сарајеву.

Одмах је тражио везу са неким ко ради на одбрани Босне и Херцеговине и успоставио ју је уз помоћ брата Назифа (који је радио у Министарству унутрашњих послова), и то са кључним људима из политичког врха Босне и Херцеговине и Странке демократске акције. Тако се у августу 1991. године укључио у припреме за рат у Босни и Херцеговини. Тада узима конспиративно име Кемо.

У то време је већ постојала Патриотска лига као идеја, а и војне организације је било, и то у појединим сарајевским месним заједницама. Међутим, те војне формације нису биле увезане ни формацијски заокружене. Пре доласка групе официра, било је људи у Министарству одбране и Скупштини града Са-

¹⁶ Википедија.

рајева који су много урадили на прикупљању документације, скривању картона војних обвезника, микрофилмовању. Они су људе који су дезертирали из Армије прихватили, па и запошљавали.

Са Мехом је дошао и капетан корвете Атиф Шароњић Емир. Заједно су напустили Југословенску народну армију из Сплита. Атиф је онда отишао у Немачку. На Мехин позив дошао је са супругом Кармен, коју су звали Емина.

„Одлуку је донио политички врх Патриотске лиге, односно људи који су основали Патриотску лигу, осмишљавали и усмјеравали њен рад и у складу с тим и нама издавали задатке“, каже Каришик. „А, рекао сам, то су људи из државног и политичког врха наше земље и Странке демократске акције, који су већ тада предвидјели зло које би нас могло задесити и које нас је, ево, задесило. Два-три пута сам био на састанку код тих људи и они су ме задужили да водим стручни, односно војни дио Патриотске лиге и мени су дате одријешене руке. Задатак који нам је дало политичко руководство Патриотске лиге био је да вршимо војне припреме за одбрану Босне и Херцеговине, односно да оснивамо војне формације Патриотске лиге на читавом подручју наше земље. Ми смо одмах формирали Главни војни штаб Патриотске лиге за Босну и Херцеговину. То је било почетком октобра 1991. године.“

Ко је био у том првом, историјском Главном војном штабу Патриотске лиге?

„У први Главни војни штаб Патриотске лиге ушли су, поред мене, Сефер Халиловић Халил, Муниб Бисић Брко, Атиф Шароњић Емир, Мустафа Хајрулаховић Талијан, те наши савјетници Цича и Стари. Ми смо дјеловали тимски и ја сам руководио тим тимом, можда и зато што сам био најстарији. Тако смо, у најдубљој илегалу, почели да се припремамо за одбрану земље односно да стварамо војне формације Патриотске лиге.

Чим смо формирали Главни штаб, ми смо, иако смо радили тимски, дали одређена задужења сваком члану штаба. Сефер Халиловић је, на примјер, био задужен за концепцију одбране и формирање војних јединица и он је то јако добро радио. Емир, то јест Атиф Шароњић, добио је задатак да формира диверзантске групе. Тај посао ће касније преузети Талијан. Овдје спомињем Халила и Емира јер су њих двојица изашли са различитим концепцијама судбинског питања како бранити Босну и Херцеговину.“

Каква је била Емирова концепција, а каква Халилова?

„Емир је сматрао да се све може постићи малим диверзантским групама и акцијама. Дакле, његово полазиште је било квалитет: мале, добро наоружане и извјежбане диверзантске групе. Халил је изнио супротну тезу. Он је сматрао да треба да кренемо од квантитета, односно да мобилишемо масе, без обзира на то што ће у почетној фази рата борцима недостајати оружје. Дакле, ако оружја и не буде довољно у првој фази рата, доћи ћемо до њега у току борбе. Ми смо били за Халилов концепт. Међутим, задржали смо и диверзантске

групе, али не у оној улози како их је замишљао Емир – да оне могу ослободити Босну, него да се ставе у службу маса – да, на примјер, диверзантским акцијама долазе до оружја и слично.“

Значи, браните читаву Босну и Херцеговину, имате концепцију одбране уз помоћ маса... Како планирате то остварити?

„Одлучили смо да у све регије БиХ пошаљемо координаторе, који су имали задатак да у регијама, наравно илегално, формирају јединице, направе план одбране, да сниме терен, да дојављују кретање бивше Југословенске народне армије, четничких формација и слично“, каже Каришик. „Међутим, наша регионализација није се сасвим поклапала са тадашњом републичком регионализацијом. Ми смо, наиме, имали девет регија, односно двије нове – горажданску и ливањску.“

Али вас је, ипак, тада још било мало...

„Нас је већ у октобру било више јер су непрекидно пристизала нова војна лица, дезертери из бивше Југословенске народне армије, а и они који су се бавили неким другим пословима“, вели Каришик. „На разне начине провјеравали смо те људе. На примјер, давали смо им одређене задатке и пратили их. Онда давали сложеније и пратили. Ипак, највише су нам у томе помогли наши људи из Министарства унутрашњих послова, посебно Јусуф Пушина, Авдо Хебиб, Асим Даутбашић и још неки.“

„Главни штаб Патриотске лиге старао се, на одређени начин, да легализује илегални рад бивших официра бивше ЈНА. На примјер, требало је да испадне како те војне старјешине нису напустиле бившу ЈНА, него да су се разбољеле, па су заиста и смјештене да по неколико дана ‘болују’ у војној или цивилној болници.

У Војну болницу смјештали смо наше људе преко Авде Хебиба. А тамо је наш главни човјек био др Мирза Цишић, коме је помагала виша медицинска сестра Шамија Сарић. И ја сам у два наврата ‘боловао’ и ‘лијечио се’ у Војној болници. Једанпут дође др Цишић у визиту и вели: Због вас ћу полудјети! Такође смо имали своје људе у цивилној болници. Тамо су за те ствари главну ријеч водили др Наим Кадиф, др Мухамед Сарачевић, др Сафет Цибо, а све је координирао Нихад Халилбеговић из Скупштине града Сарајева.“

Тако се око језгра Патриотске лиге односно њеног Главног штаба ширио круг способних, поверљивих људи. Меко Каришик Кемо уверен је да све те људе који су се у том историјском времену нашли уз језгро Патриотске лиге треба споменути. Он је, према сећању, навео имена оних који су представљали тадашњи војни врх Лиге, посебно старешине бивше ЈНА, а и других људи, па и чланова Патриотске лиге из Министарства унутрашњих послова, Града и градских структура.

„Вјероватно има још људи који су били с нама у вези, али их се у овом тренутку не могу сјетити“, каже Каришик. „Тачно се, на примјер, не могу сјетити редослиједа којим су нам прилазиле бивше војне старјешине, као и други чланови Лиге који су били у нашем војном руководству. Али знам да су то били слиједећи првоборци наше Патриотске лиге: Дерво Харбиња Омер, Џемалудин Мердан Џемо, Вахид Каравелић Ваха, Фаид Хећо Дино, Сенад Машић Муамер, Хајро Османагић, Расим Гачановић, Керим Лучаревић Доктор, Емин Свракић, Јука Празина (који су прије нашег доласка имали своје јединице), Заим Бацковић Заги, Зијад Козић Дути, Ахмо Јордановић Око, Абдулах Каришик Авдо и Алија Лончарић Аљо (које смо звали „три А“, или „три аса“), Самир Ништовић Алмир, Мурат Софрић Морнар...

Кад ме питају када је настало војно крило Патриотске лиге, обично одговорим – крајем октобра 1991. године јер тада смо у регије упутили прве наше војне координаторе. Дакле, тада смо почели да војно организујемо Патриотску лигу на читавом подручју Босне и Херцеговине.“

ДЕСПОТИЗАМ У КОМАНДОВАЊУ

Ратна морнарица је у последњих двадесетак година имала несрећу да се у руковођењу и командовању, као најважнијем елементу борбене готовости, појавило командовање по Правилу бродске службе и у највишим командама, јединицама и установама.

Та појава је последица обавезе да сви поморски официри првих десетак година свог службовања, неки и много више, проводе на бродовима под посебним условима живота и рада по прописима Правила бродске службе који су предвиђени за велике ратне морнарице и велике бродове, у односима у којима је командант брода био једини „господар“, човек који одлучује самостално о свим елементима живота и рада посаде. Док су се Правила службе о оружаним снагама неколико пута мењала, Правило бродске службе није се мењало деценијама, а увек је у новом Правилу службе у оружаним снагама стајало да ће се живот и рад на бродовима Ратне морнарице регулисати Правилима бродске службе. Тако су увођене нове и савремене одредбе, а на бродовима се није ништа мењало, тако да су се мењали бродови, па се на најмањем ратном броду руководило и командовало на исти начин – командант је био човек који је имао сву власт у рукама, па макар за потчињене имао и два члана посаде, он је само командовао, а потчињени су беспоговорно извршавали. Све би то било оправдано да је у томе било еластичности, али посада се стално смањивала, задаци су остајали исти, командант је задржавао своје надлежности, а потчињени су стално примали нове дужности.

А онда, одједном, 70-их година почела је централизација власти у рукама команданата јединица, па су команданти бродова и мањих јединица све мање били самостални, имали су само обавезе, а нису имали никаква права. Као

илустративан пример може се навести банални случај команданта бригаде највеће јединице у Флоти. Морао је од команданта Флоте тражити одобрење да пусти морнара на телсфонски разговор у град, и то преко дежурног оперативног у Флоти, који је често био потчињен том команданту бригаде, а морнар потчињен том дежурном. Такав случај био је нпр. када је командант Флоте био контраадмирал Драгољуб Боцинов, а за тај случај ми је испричао капетан бојног брода Иван Милишић када смо били заједно у Командно-штабној школи оператике Ратне морнарице. Када се тако командовало, није ни чудо што многи команданти у кризној ситуацији нису показивали довољно иницијативе и што се за сваки поступак тражило одобрење првопрестпостављеног.

Непобитно је доказано да је дуго командовање по Правилу бродске службе оставило трага на официрима Ратне морнарице, јер они, без обзира на школовања на вишим нивоима, задржавају начин доношења одлуке који су стекли за време службе на бродовима. Тешко се прилагођавају новим условима у командама, штабовима, јединицама и установама у којима је неопходно применити начин и методе руковођења и командовања који одговарају новим условима. Није редак случај да команданти и на највишем нивоу доносе одлуке без консултовања с органима команде, онако како су то чинили на бродовима као команданти бродова или пловних јединица. Таквим командовањем начелник штаба има улогу помоћника команданта на броду па је, како се то често каже, „метла за све“, иако командант има и друге своје помоћнике задужене за одређене делатности. То често доводи у питање примену два основна принципа командовања – једностарешинство и субординацију, а позната је стара војничка изрека: „Боље је имати једног лошег претпостављеног него два добра“.

Како се одлучивало у Ратној морнарици – а вероватно је тако било и у целој ЈНА – најбоље говоре примери доношења одлука о улагањима у привреду и градњу бродова у кооперацији са поморским превозницима.

За потребе „Јадролиније“, која је носилац путничког саобраћаја на северном и средњем Јадрану, изграђено је више трајеката, што је суфинансирала Ратна морнарица, уз образложење да су намењени за полагање мина и превозење за потребе Ратне морнарице као пописни бродови. Није то ништа необично, то се ради у читавом свету, али нигде на такав начин. Уобичајено је да бродове гради фирма којој су потребни за обављање путничког или теретног саобраћаја, а да се повремено ангажују за потребе ратних морнарица, уз одговарајућу накнаду. Код нас је све рађено наопако, па и то – улагане су огромне паре у градњу или набавку бродова, а касније су радне организације чиниле све да не удовоље својим обавезама, али заузврат увек је у оценама констатовано „да је сарадња са цивилним структурама, посебно поморске привреде, на високом нивоу и у складу са доктрином и концепцијом општенародне одбране“. Колико сам само пута био у инспекцији када су ангажовани ови бродови – нередовно су се ода-

живали на вежбу, посебно у Далмацији, посада није извршавала своје обавезе у припремању бродова до доласка на локацију где имају ратни распоред. Све примедбе су ноншалантно одбациване и правдане, чак су и војни органи сматрали како „чак треба да будемо захвални што се уопште и одазивају“, јер им реметимо њихов распоред вожње, а уложени новац нико није ни спомињао.

Други пример је још драстичнији. Две-три године пре сукоба стигао је захтев од „Лошињске пловидбе“ да Ратна морнарица учествује у куповини новог трајекта уместо застарелог трајекта „Марина“. Планирани брод превозио је преко 1.200 путника и око 200 возила. Према својим карактеристикама, није одговарао потребама Ратне морнарице јер је био превелик, на њега се могла укрцати комплетна бригада морнаричке пешадије, а то тактички није било оправдано. Добио сам задатак од капетана бојног брода Властимира Тасића да напишем образложење о потребама Ратне морнарице за таквим бродом. Сложили смо се да нам такав брод није потребан, да не одговара задацима које би требало да извршава и тако сам учинио – написао сам негативан одговор. Међутим, како се то често дешавало, стигао је акт у којем пише да је адмирал Грубишић већ на неком ручку на Лошињу дао сагласност за улагање милион долара у тај брод. Одмах је следила нова одлука – писати супротно образложење. Нисам хтео да то учиним и неко је други написао образложење, вероватно капетан бојног брода Властимир Тасић, и донесена је одлука да се толика сума девиза утроши у потпуно непотребан брод за Ратну морнарицу. Међутим, Грубишић је обећао, а то је за неке била „прва Божија заповест“ јер Грубишић је био закон, иако није био надлежан да даје сагласност, већ само мишљење или захтев са образложењем.

Нажалост, учествовали смо у много таквих одлука, а да често нисмо ни знали какав им је циљ. Овог пута су могла бити само два разлога: први, Грубишић је заузврат добио одређену надокнаду; други, важно је било извући новац из заједничке касе и пребацити га у Хрватску, а за то је оправдање како је то „потребно за општенародну одбрану“ увек било олако прихватљиво.

Како се то радило најбоље говори пример са састанка Југословенско-италијанске комисије за заштиту Јадрана одржане у Банским дворима у Загребу 1991. године, којој сам присуствовао као члан Комисије из Савезног секретаријата за народну одбрану. Комисији је председавао Божидар Марендић, мистар привреде, наравно, из Хрватске.

Слично је било и приликом израде многих докумената и планова. На пример, кад је рађена Стратегија оружане борбе (1983), док је командант Војнопоморске области био адмирал Тихомир Виловић и заменик начелника Генералштаба за Ратну морнарицу вицеадмирал Вељко Докмановић, сваки Виловићев долазак у Београд значио је мењање делова који се односе на Ратну морнарицу према његовим идејама, а чим би отишао, Докмановић је мењао текст. Он је једини адмирал из Београда који је смео да се супротстави команданту Војнопоморске области.

После Докмановићеве смрти, кратко време је дужност заменика начелника Генералштаба Југословенске народне армије за Ратну морнарицу обављао контраадмирал Драго Шок који је био потпуно неспособан за такву дужност – бојао се и своје сенке, све што је требало негде да изговори, морало му се од слова до слова написати, што је најчешће наређивано мени и ја сам то чинио. Морам признати да је према мени био коректан.

Потом је дошао чувени Летица, човек који је у то време био „све и свја“ у Ратној морнарици. Први пут је адмирал у Београду био старији по годинама и чину од команданта Војнопоморске области (Грубишић). Летичин заменик био је контраадмирал Милун Николић, један од највреднијих адмирала, човек у чије је време било право задовољство радити у Управи за поморске снаге и обалску одбрану, чији је он начелник био. Летица није јавно никад ништа говорио против њега, али су сви били убеђени да неће бити заменик начелника Генералштаба када он оде у пензију. Тако се и догодило, када је дошло време, Летица је уклонио Николића удесивши да буде постављен на место председника Комитета Савеза комуниста Југославије у Генералштабу. Тако се увек радило када је некога требало склонити. Како се могла предвидети таква комбинација? Врло лако – требало је само пажљиво пратити коментаре о појединим адмиралима, па и капетанима бојног брода, међу онима који су били миљеници људи који су одлучивали у Ратној морнарици, а они су били увек негативни када је у питању Николић, па чак и од оних који га нису познавали – требало је окренути јавно мњење против њега ради постављања „својих“ кадрова.

И тако, уместо да на то место дође човек који је то својим радом заслужио, Летица за свог наследника доводи свог кума, контраадмирала Љубивоја Јокића, који је на тој дужности остао само годину дана и за то време није се потрудио да упозна ни своје најближе сараднике. У том сектору круже анегдоте како се он по неколико пута упознавао са својим потчињенима.

И на крају је дошао контраадмирал Вјекослав Чулић, који се нашао на дужности заменика начелника Генералштаба оружаних снага за Ратну морнарицу у време почетка и за време трајања распада Југославије, Југословенске народне армије и Ратне морнарице.

КАДРОВСКА ПОЛИТИКА

У сваком интервјуу, представници Ратне морнарице Хрватске, бивши најодговорнији људи југословенске морнарице, тврде како је у тој морнарици хрватски кадар био запостављен, како су на одговорним местима били Срби и сл. Колико говоре истину и како стоје ствари, најбоље говори анализа командног кадра у Ратној морнарици у последњих годину дана:

- Савезни секретаријат за народну одбрану: државни секретар за народну одбрану генерал армије Вељко Кадијевић, Србин, жена Хрватица; подсе-

кретар у Савезном секретаријату за народну одбрану до 9. децембра 1988. године и заменик савезног секретара за народну одбрану адмирал Стане Бровет, Словенац; подсекретар у Савезном секретаријату за народну одбрану адмирал Петар Шимић, Хрват; председник Комитета организације Савеза комуниста Југославије у Југословенској народној армији, а од 5. јуна 1991. године подсекретар у Савезном секретаријату за народну одбрану Божидар Грубишић, Хрват; подсекретар у Савезном секретаријату за народну одбрану и заменик савезног секретара за народну одбрану вицеадмирал Иван Веселиновић, Србин, жена Хрватица; помоћник савезног секретара за позадину адмирал Љубивоје Јокић, Србин, кум адмирал Летица; заменик помоћника ССНО за војнопривредни сектор за политички рад Савезног секретаријата за народну одбрану контраадмирал Јован Поповић, Црногорац, жена Хрватица.

- Генералштаб Југословенске народне армије: заменик начелника Генералштаба за Ратну морнарицу вицеадмирал Вјекослав Чулић, он се у то време изјашњавао као Србин, у досијеу му пише Црногорац, „Хрватски тједник“ (27. вељаче 2013) пише да је Хрват, прва жена Хрватица, друга Италијанка; начелник Управе за поморске снаге контраадмирал Никола Ерцеговић, Србин, а потом, контраадмирал Јосип Ерцег, Хрват; начелник Морнаричко-техничке управе пуковник Радојица Кадијевић, Србин.
- Секретар за народну одбрану Републике Србије вицеадмирал Миодраг Јокић, Србин.
- Начелник Високе војнополитичке школе Југословенске народне армије контраадмирал Милосав Симић, Србин.
- Команда Војнопоморске области: командант адмирал Божидар Грубишић, Хрват; вицеадмирал Миле Кандић, Србин, жена Хрватица; начелник штаба вицеадмирал Миле Кандић, Србин, жена Хрватица; контраадмирал Јосип Ерцег, Хрват; вицеадмирал Фридрих Морети, Хрват; начелник оперативног органа Ђуро Појер, Хрват; помоћник за политичко-штабне послове контраадмирал Јован Поповић, Црногорац, жена Хрватица; помоћник (заменик) команданта генерал-потпуковник Маријан Љубичић, Хрват; председник Комитета Савеза комуниста Југославије у Југословенској народној армији капетан бојног брода Вукота Поповић, Србин; помоћник за позадину контраадмирал Мартин Матошевић, Хрват.
- Команда Војнопоморског сектора Пула: командант контраадмирал Маријан Погачник, Словенац; контраадмирал Владимир Баровић, Црногорац; начелник штаба капетан бојног брода Марко Кимер, Хрват.
- Команда Војнопоморског сектора Шибеник: командант контраадмирал Јосип Ерцег, Хрват; контраадмирал Ђуро Појер, Хрват; начелник штаба

капетан бојног брода Иван Милишић, Хрват; капетан бојног брода Марко Сунарић.

- Војнопоморски сектор Бока: командант капетан бојног брода Ђуровић, Црногорац, жена Хрватица; начелник штаба капетан бојног брода Мујо Ћилимковић, муслиман, жена Хрватица; капетан бојног брода Иван Милишић, Хрват.
- Војнопоморско упориште Вис: командант капетан бојног брода Милан Радовић, Србин.
- Војнопоморско упориште Лошињ: командант капетан фрегате Миливоје Павловић, Србин.
- Војнопоморско упориште Корчула-Ластово: Командант пуковник Мариновић, Хрват.
- Центар високих војних школа Ратне морнарице „Маршал Тито“: командант контраадмирал Драгољуб Боцинов, Македонац, жена Хрватица; командант Командно-штабне школе контраадмирал Владимир Баровић, Црногорац (мајка Словенка).
- Флота: командант вицеадмирал Фридрих Морети, Хрват; контраадмирал Никола Ерцеговић, Србин; начелник штаба капетан бојног брода Владимир Ковачић, Хрват.
- 88. дивизион подморница: командант капетан бојног брода Петар Сунајко, Србин, жена Хрватица.
- 18. бригада ракетних чамаца – ракетних топовњача: командант капетан бојног брода Џевад Беширевић, Муслиман.
- 17. бригада торпедних чамаца: командант капетан фрегате Матана Мирко, Хрват.
- 16. дивизион миноловаца у Плочама: командант капетан бојног брода Милија Јанковић, Србин, жена Хрватица.
- Мешовити дивизион минополагача – десантних бродова Шибеник: командант капетан бојног брода Анте Будимир, Хрват.
- Мешовити дивизион минополагача – десантних бродова Бока: командант капетан фрегате Баљошевић, Србин.
- 82. поморски центар: командант капетан бојног брода Јосип Грабровић, Хрват; капетан фрегате Прерадовић, Србин, жена Хрватица.
- Речна ратна флотила: командант капетан бојног брода Мидхат Чаушевић, Муслиман; начелник штаба капетан корвете Иван Кларић, Хрват.
- Бродарски институт: директор пуковник Иван Корбар, Хрват.
- Хидрографски институт: капетан бојног брода Фрањо Бенковић, Хрват.
- Морнарички електронски завод: пуковник Александар Сабљић, Хрват.
- Морнаричкотехнички ремонтни завод „Сава Ковачевић“: директор пуковник Драгутин Сајц, Хрват.

- Морнаричкотехнички ремонтни завод „Велимир Шкорпик“: директор пуковник Баљкас, Хрват.

У Ратној морнарици Југословенске народне армије национални састав адмирала: 24 Србина, 39 Хрвата, осам Словенаца, три Македонца и девет Црногораца.

Као што се јасно види, нема ни говора о владавини српског кадра, напротив, права су реткост, а и ако их има, или су из мешовитог брака, или им је жена Хрватица. Овом није потребан никакав коментар.

Често су у циљу нарушавања борбене готовости ударних јединица Ратне морнарице на дужности команданта постављани људи који нису били способни за ту дужност, чак и они који су проверено били неспособни. Такав је случај био са постављањем на дужност команданта 82. поморског центра, јединице у чијем су саставу били поморски диверзанти. То је капетан фрегате, касније капетан бојног брода Јосип Грабровић, који је вредан и добар старешина, али потпуно неспособан за командне дужности. После завршетка Војнопоморске академије отишао је у поморске диверзанте и одатле избачен због плашљивости и пребачен у Речну ратну флотилу на дужност команданта речног миноловца. Ни ту није показао способност за командовање па је постављен за командира вода речних диверзаната, где се задржао кратко. И одатле је склоњен због слабог командовања овом специјалном јединицом и пребачен у Команду Речне ратне флотиле, где је добро радио само на административним пословима, а чим је требало показати способност у контроли јединица и сличним делатностима, заказао би.

Пошто није имао шанси за даље напредовање у овој јединици, упућен је на усавршавање у Школски центар у Сплиту, с тим да му се тамо нађе ново место. Изненада је постао перспективан и догурао је до команданта најелитније јединице у Ратној морнарици. Убрзо је та јединица доведена у стање потпуне неспремности, да би се по избијању сукоба потпуно распала. Грабровић је напустио Ратну морнарицу и приступио Хрватској ратној морнарици, где је био командант сличне јединице.

Ни његов наследник, капетан фрегате Прерадовић, није био бољи. У најтежој ситуацији напустио је своје другове, прешао на супротну страну и постао командант хрватске диверзантске јединице, иако је Србин, али му је зато жена Хрватица, те је она коначно и одлучила о његовој судбини.

ПОГОВОР

Зборник радова „Ничији хероји Јадранског мора“ настао је из потребе да се утврди истина о херојским подвизима припадника Ратне морнарице и њиховом боравку на мору као сећања на оно што се догодило у Војнопоморској области и Флоти 1990–1992. године, какви су били припадници Југословенске народне армије и Ратне морнарице у Хрватској, шта су доживљавали, шта су постигли и достигли у одбрани своје отаџбине, части и поморачке етике.

У њој су описана многа сећања људи на највишим командним дужностима у Флоти, око ње и изнад ње, као и њихова искуства, и све то поткрепљено је многим документима. Аутори су користили све драгоцености из тог периода и поколењима оставили писани траг у времену. Тај подухват описа властите судбине подразумевао је студиозност, свестраност и бескомпромисну поморску етику и част сваког аутора, почев од дана када су почели терористички напади а касније и оружана побуна после 5. маја 1991. године и када је председник Хрватске наредио напад на касарне и војна лица и чланове њихових породица, а затим од 12. септембра 1991. године када је хрватско врховништво наредило да се изврше напади на све војне објекте: команде, касарне, складишта, луке базирања, аеродроме...

Већина припадника Војнопоморске области – Флоте била је патриотски васпитана; од ране младости били су морнари, душом и телом. Волели су своје бродове и ценили припадност пловним саставима Ратне морнарице. За њих је брод био божји храм, а извршавање задатака религија. Од првих терористичких дејстава до оружане побуне паравојних и параполицијских снага у пуном смислу владали су суштином поморачког духа. Командни кадар у Војнопоморској области, посебно у Флоти, војнички је расуђивао, имао јасан патриотски поглед, заснован на Уставу СФР Југославије, војној стратегији и доктрини, и своје идеје, предлоге и одлуке усклађивао са њима.

У овој студији забележена су многа запажања официра, генерала и адмирала којима је судбина одређивала бурна

историјска збивања у току терористичких дејстава, оружане побуне и грађанског рата у Хрватској. Своје дужности обављали су у идеолошком друштву у којем су идеје често господариле над војничким животом, градиле, рушиле или скраћивале њихове дужности, а посебно по доласку националистичке власти у Хрватској. У таквим условима, несметано обављање дужности сматрало се срећом и подвигом. Напуштања дужности била су честазатоштосумалаиполитичкопокриће: већинаприпадника Војнопоморске области – Флоте била је хрватске националности а супротстављање појави национализма у Хрватској било је редак и ризичан подвиг, не само за припаднике Војнопоморске области – Флоте других националности већ и за чланове њихових породица. Болно разбијање СФР Југославије, које су извели протагонисти и хегемони тоталитарне демократије, што је „организованим лагањем“ претворено у лицемерну демократију, чија је истина била отровнија од чисте лажи. Исход тих „истина“ су 1) катастрофална зверства над припадницима ЈНА, члановима њихових породица и српским народом у Хрватској, 2) окупација области Републике Српске Крајине под заштитом Уједињених нација, 3) геноцидно истребљење и прогањање Срба из Хрватске.

Студија потпуно даје одговор на то ко су били припадници Флоте и ВПО.

Били су то млади људи свих националности СФР Југославије. Храбре и часне старешине и морнари, који су у часној узвишеној борби за одбрану највиших вредности своје Ратне морнарице стали на браник одбране свога брода од националистичких и шовинистичких снага Хрватске. Они се нису уплашили ни пред сталним претњама, ни пред олујним морем. За њих је њихов брод био отаџбина. Били су то људи смелости, смерности и хвале који су стасали у плејаду најсмелијих припадника ЈНА, старешина и морнара који су свој раскошан таленат, енергију и знање даровали свом броду, људе заљубљенике у брод, који су правовремено и ефикасно извршавали све постављене задатке, који су у плаветнилу мора видели своју судбину. Слободарска Флота заслужује такве јунаке, а они су показали да се не могу понижавати, затрти и заплашити.

Биле су то старешине и морнари бдења, поморци ведрине који су, према мишљењу струке и професије, учинили највише што су могли изнад видљивог и исказаног. Сачували су своју част и понос својих најмилијих. Њихови успеси, свим

припадницима Војнопоморске области били су благодет, подвиг, самоусавршавање у одбрани од злих људи. Они су нам давали чврстину и одлучност да надјачамо паравојне снаге тзв. Хрватске ратне морнарице које су сејале смрт, разарале и пустошиле своју душу. Они су нас подстицали на патриотизам, част, поштење, правдољубивост, одговорност, дисциплину, понос, достојанство, отпорност, издржљивост. Њихова храброст била је неопходна за узрастање, за самодоказивање, за подвиг, за самоусавршавање.

Њихов брод, луке и базе постали су места учења верности отаџбини, места светлости нове историје Ратне морнарице, народне правде и истине; места стварања снажне воље и осећаја дужности; места са којих се шири храброст, јача поморски дух, понос, достојанство; места усхићења и знамења, са којих се далеко види и човек поштује себе и своје порекло; места славе палих хероја и вечног дуга слободи. Својим бдењем удахнули су живот традицији Флоте, а све њене припаднике испуњавали поносом. Они су давали додатну снагу да зауставимо задахе смрти и да постанемо људи попут камена међаша на којем пише Југословенска ратна морнарица настала 30. децембра 1991. године.

Постали су незнани хероји и данас им нико не верује у каквој су ситуацији били. Нико не зна какве су они дарове и љубав поклонили свом броду, Војнопоморској области и држави СФР Југославији, Ратној морнарици и држави СР Југославији и Србији и Црној Гори. Они су јунаци, хероји који се само у овом народу рађају. Ваљда су зато старешине и морнари велики поморци, као што је и морнарско царство њихово. Зато је њихово име Ратна морнарица, презиме слава. Они су били млади сој старе славе Ратне морнарице. Зато, нека им будућност буде пуна снова и жеља, пуна радости, среће и мира. Подигнимо поносно заставе Ратне морнарице на јарболе бродова Речне флотиле Србије и Ратне морнарице Црне Горе. Нека се лепршају за њихову срећну будућност. Формирање Команде Ратне морнарице (30. децембра 1991. године) у Кумбору био је њихов спас од једноличности, од узалудности, од бесмислености, од безизазовности. Од тада Ратна морнарица говори о себи више него било ко други, на један посебан начин. На начин који им је пружао емотивна, духовна, чулна осећања. Без ње многи би били тужни, љути... Само сећање на њих побуђује у њима благост и жестину, која их истовремено и опушта и узбуђује на један невиђен морнарички начин, пун

тајанствене мешавине укуса и мириса, воде и земље, ината и обести, оптимизма и наде. Ратна морнарица их је неодољиво обузимала и жарила. Она је за њих била тајна. Зато је била и посебна. Пуна енергије. Жива. Спокојна. Своја на своме. Пуна животне традиције.

Ратна морнарица, Ратна морнарица Војске Југославије, Војске Србије и Црне Горе, Војска Црне Горе и Војска Србије биле су њихова младост, њихово учење о величини, чистоти, моћи, лепоти. Пратили су њен златни траг и када нису били са њом, сањали су је. Тај сан о лепоти Ратне морнарице, Ратне морнарице Војске Југославије, Војске Србије и Црне Горе, Војске Црне Горе и Речне флотиле Србије стизао је стално у њихова срца, у молитве за још једно имагинарно путовање, са најхрабријим и најромантичнијим старешинама Ратне морнарице, у сликопис ведрине и путопис жеља. Довољан је био само један њихов поглед па да се уђе у зачарани круг, у њене лепоте, која није била само у морнарима него и у њиховим причама и доживљајима. Преко њих осветљавају се све лепоте Ратне морнарице. Срце је ишло за срцем, а старешине и морнари за својом Ратном морнарицом.

Многи су их били заборавили. Они су до сада били безимени хероји којих су се сви одрекли. У име старешина Војнопоморске области, Ратне морнарице и Флоте који су остали верни заклетви, и у име храбрих морнара који су у суровом времену (1990–1992) служили војни рок у Војнопоморској области (Ратној морнарици) и на бродовима ударних и обалских поморских снага, написана је ова лепа и етична студија истине о блокираним командама, касарнама, базама, упориштима, бродовима. Више нису заборављени они који су остали верни Флоти и сада су ушли у легенду. Постали су прави јунаци и хероји који се нису ничега плашили. О њима је ова студија, о њима који нису напустили команду, касарну, брод и бродску посаду. Без обзира на ову студију, и даље се не смеју заборавити старешине из Команде Флоте, јединице великих патролних бродова, јединице ракетних чамаца и ракетних топовњача, јединице торпедних чамаца, јединице подморница, јединице миноловаца, јединице десантних бродова – минополагача и десантно-јуришних чамаца, јединице помоћних бродова, јединице школских бродова.

Треба се подсетити да је Флота имала своју визију, мисије и циљеве. Имала је своју моћ. Све што су радили и чинили њени

припадници, чинили су и радили одговорно, часно, топлог срца, интелектуалне снаге и моћи, узвишеног ума. Увек и свуда били су одани својој отаџбини и Ратној морнарици дајући им нови живот. Из патњи и страдања изашли су заставе славе, струке, снажни, пуни морнарске чврстине и достојанства, амбасадори части, лепоте и културе. Њихов лични патриотизам, уз успешно командовање Флотом и њеним јединицама, уз показану храброст и вештину, доказао је да су имали такву психолошку отпорност да су својим подвизима понизили хрватску пропаганду.

Флота је била само једна. И једина. Она је била изнад стварности. Њени припадници бранили су слободу, увек, на свакој страни света. Бранили су сваки брод, симбол државе СФР Југославије. Добронамерно су презирали хрватску власт, ругали јој се, исмевали је. Доводили је до хистерије и презирали је. А ипак, својим часним и честитим путем обезбеђивали су Хрватској заштиту границе и обалног мора.

Припадници Флотени су били богомдани јунаци, већ старешине које су своју врхунску даровитост сјединиле с истинољубивом душевношћу. Они су били хероји, усамљени, ничији, окружени жалосним издајницима и хрватским терористима. Трпели су њихове увреде и подносили понижења. Били су развејано жито, а плева тог жита засипала је очи оних који су их нападали или клеветали.

Студија „Хероји Јадранског мора“ садржи низ нових и оригиналних сазнања о многим питањима разбијања СФР Југославије и деловања хрватских паравојних и параполицијских снага против Југословенске народне армије и српског народа у Хрватској. Бројна запажања појединих аутора из Ратне морнарице могу бити снажан повод и обавеза да још дубље проникну у догађаје у којима су учествовали. При избору материјала и чињеница за студију остао је велик број прилога који се, по нашем мишљењу, није концепцијски уклапао у профил ове студије. Тако су одређени делови редакцијски скраћивани, а поједини прилози наћи ће место у некој новој студији и кад им за то дозволи време и ситуација.

Ова студија, као и све друге са сличним садржајем до сада написане, деле судбину сваког другог стваралачког чина, решавајући нека питања, истовремено отварајући друга, нова, неретко значајнија. Због тога смо на последњој страници, уместо једне, ставили три тачке, с надом да ће се ускоро појавити

нова књига, која ће наставити, продужити, допунити или се на неки други начин односити према овој студији. С посебним задовољством нудимо ову књигу критичком суду југословенске и светске јавности с поруком: „И док се замућена свакодневица бистри и догађаји заузимају своје место, желим да истина буде видљива у сваком тренутку и да је сви осетимо као чињеницу стварности Ратне морнарице...”

Редакција

УДРУЖЕЊЕ „ВЕТЕРАНИ РАТНЕ МОРНАРИЦЕ“



9 728690 021211

